

Historia Aristaeae, Ptolomaei Philadelphi, Aegyptiorum Regis ad Eleazarum pontificem Judaeorum Legati, de Scripturae Sacrae per LXX.

<https://hdl.handle.net/1874/429701>

HISTORIA
ARISTAE-
AE, PTOLOMAEI
PHILADELPHI, AEGYPTIO-
rum Regis ad Eleazarum pontificem Judae-
rum Legati, de Scriptura sacra per LXX. In-
terpretes translatione, & de pulcherrimis Septu-
aginta duabus questionibus, quas Rex ipsis pro-
posuit: ex manuscriptis Graecis atq; Latinis codi-
cibus, & SS. Patrum libris diligenter
restituta, & Commentarijs atq;
adnotationibus illustrata,

PER
IA COBVM MIDDENDORPIVM,
 Theologum & Iurispe-
 ritum.

Numerorum. 11.

Congrega mihi LXX. viros de senioribus Isra-
 el, quos tu nosti, quod seniores populi sint, ac ma-
 gistri: & auferam de spiritu tuo, tradamque ijs, vt
 sustentent tecum onus populi.

COLONIAE

Apud Maternum Cholinum.

M. D. LXXVIII.

Cum Gratia & Priuil. Cæs. Maiest.

PRAECIPVA CAPITA
QVAE IN HOC LIBRO
EXPLICANTVR.

1. PROLEGOMENA quaedā, de Aristea authoris, & Eleazaro, atq; Ptolomaeo, deq; ipsis interpretibus: quare cum 72. fuerint, 70. dicantur, quibus locis separati, quos libros, quot diebus transtulerint: quanta semper authoritatis eorum translatio fuerit: & cur D. Hieronymus ex hebraeo iterum scripturam interpretari voluerit.
2. Elegantes epistole de vocatione, atque virtutibus ipsorum interpretum.
3. Quam praeclara Ptolomaeus munera Iudaeis transmiserit.
4. Urbis Hierosolymitanae, & templi, ac sacrificiorum descriptio.
5. Traditionum atque caeremoniarum Iudaicarum pulcherrima interpretatio.
6. Ad 72. quaestiones quas Rex, singulis vnā, proposuit, doctissima responsiones: ut omnibus hominum ordinibus, maxime viris principibus, cogniti perquam necessaria sint.
7. Regij conuiuij elegans exemplum.

EPISTOLA

fuiſſet, quàm ex profeſſo illam præclariffimam materiam perpurgare.

Quoniam verò illa ardua, & perquam difficilis eſſe videbatur, quæ ſine maiori otio & labore, quàm ego tunc priori adhuc operi immerſus abundabam, pro dignitate & excellentia ſua pertractari nequiret, ergò in tempus magis oportunum, iſtum locum reiſcere oportuit.

Interim hiftoriam Ariſtæ, qui hanc rem ad Philocratem elegãter deſcripfit, naçtus, quicquid in diuinis & humanis literis, in veterum orthodoxorum Patrum commentarijs & probatiſſimis hiftorijs, ad hanc materiam pertinens, in quotidiana lectione reperiẽbam: id huc, tanquàm ad locos quosdam communes referendũ duxi. Et quotieſcunq; occaſio tulit, nonnihil ſtudij atque laboris, in eis rectè diſponendis & exornandis collocaui. Hoc cùm quidam ex meis amicis percepiffent, ad elaborandum iſtud opus diligentiffimè hortabantur, ſine quibus priores de academijs libros imperfectos fore aſſerebant.

Et ſi vero illi plurimũ apud me authoritate valebant, nec omnino aſpernanda eorũ argumenta videbantur: tamen publicis priuatifq; negotijs hætenus impeditus, illi labori pro eorũ expectatione & volun-

DEDICATORIA

tate mea, inhabitare nequii.

Sed cum superiori anno Coloniae Agripinae pestis contagium ingrauesceret, omniaque fora, & omnes propemodum scholae clauderentur, & liberius cum Deo & Musis colloqui liceret, omnibus alijs externis curis vacuus, oportunum illud ocium huc potissimum conferendum iudicavi, & ea, quae antea collegeram, diligenter recognoui, ac in praesentem formam aliquando tandem redacta, typis excusa in lucem prodire permisi.

Quo meo labore, si non vel causae magnitudini, vel propositae rei excellentiae, vel amicorum expectationi per omnia satisfactum est, aliqua saltem ex parte id me consecutum spero, ut omnes homines, in primis autem Principes, si ea recte intueri voluerint, non mediocrem hinc sint fructum consecuturi.

Nam qualiter scriptura sacra sub Eleazaro summo Iudaeorum Pontifice, & Ptolomaeo Philadelpho Aegyptiorum Rege, ex Hebraica in Graecam linguam per Septuaginta interpretes transfusa fuerit: quare Dominus Deus id ante filij sui incarnationem, per Iudaeos, opera gentilium fieri voluerit: quam excellentes illi viri extiterint: cumque LXXII fuerint, cur vulgo LXX. vocentur: qua ratione in interpretando vsi sint: quibus locis,

EPISTOLA

quo tempore, quos libros traduxerint: quare tanta semper in Ecclesia eorum auctoritas fuerit: quam obrem D. Hieronymus novam translationem adiderit, de qua secretioribus illis mysterijs, quæ à Mose, authore spiritu sancto, LXX. Iudæorum senioribus relicta, apud solos ordinarios synagogæ Doctores cæteris incognita permiserant: & qua Scripturæ translatione nunc in Ecclesia & scholis utendum sit, & reliquas quasdam abstrusas difficilesque quæstiones, quæ inter Theologos & Historiographos hæctenus controuersæ fuerunt, edisserui: ut posthac omnes multo facilius eos assecuturos putem.

Ipsa vero Aristæ historia ex diuersis manuscriptis Græcis & Latinis exemplaribus restituta, & diuersa SS. Patrum lectione, atque nouis commentarijs illustrata est: Septuaginta autem duæ pulcherrimæ quæstiones, ad quas 72. Interpretes sibi à Rege Ptolomæo propositas, ex tempore sapienter responderunt, ex alijs probatis historijs sic explicatæ sunt, ut utilissimam doctrinam complectantur. Omne Imperium à solo Deo proficisci, qualiter Deo authore inchoanda & administranda Imperia sint: quis sit optimus regnandi modus: quomodo Princeps seipsum & subditos suos recte gubernare, & sic vitam atque mores suos componere possit, ut Deo charus, & omni-

DEDICATORIA.

& omnibus gratus existat, oppressam Rem-
publicam liberare, perturbatam restituere,
& florentissimam reddere queat: Ut pater pa-
triae appelletur: Quomodo auctoritate & be-
nevolentiam comparare; alios Principes sibi ar-
ctissimo amoris Vinculo deuincire, & subdi-
tos obsequentes efficere possit: ut magno satel-
lito non indigeat, aut externum hostem re-
formidare non sit magnopere necessarium.
Quali familia, quibus amicis atque consilia-
rijs Principem circumseptum esse expediat:
quibus potissimum rebus occupari, & quas-
nam res cauere teneatur.

Hic de veritatis excellentia, & mendacij
turpitudine de verorum amicorum & adurato-
rum discrimine, de acquirenda prudentia, de
exercenda vera liberalitate, de conuiuiorum mo-
do, quando bella suscipere liceat, & qualiter
ea gerenda sint, deq; officio militum, & vnde vi-
ctoria perficiatur, de vtraque fortuna mode-
rate ferenda, ut neq; rebus aduersis, neque
prosperis nimium efferatur: De vectigalibus,
de tributis, de exactioibus. De insomnijs atq;
diuinatione ex insomnijs, de comodissima ra-
tione, qua perpetuum illum carnificem & cru-
dele animorum tormentum tristitiam eui-
tare, perniciosissimaq; & execrabili peste su-
perbia & ira carere liceret.

Quomodo in Iure dicendo & administra-
da Iustitia, puniendisq; delictis absq; offensa

EPISTOLA

versari queat, de premijs bonorum & malo
rū poena, qualem se domi & foris, priuatim
& publicè, in pace & bello, erga D E V M,
erga parentes, erga præceptores, erga cogna-
tos & amicos, erga subditos, erga vicinos ge-
rere debeat, breui compendio pertractatur.
Ut non vtilis tantum ista lectio, verū etiam
iucunda principi futura sit.

Præterea, hic optimi Iudæorum Ponti-
ficis, & egregij Principis pagani exemplum
depingitur: quod si omnes Christiani Ponti-
fices & Principes sibi ad imitandum propo-
nere voluerint, incredibiles inde fructus ad
eos dimanabunt.

Nam in Eleazaro eximium veræ pietatis
& religionis, diuinarumque rerū studiū ap-
paret: qui & ipse vir optimus esse concupie-
rit, & vt sacerdotes & sacrorum ministros
iustos, continentes, puros, moderatos, & in
officio suo sedulos haberet, nihil de sua dili-
gentia prætermiserit.

In Ptolomæo autem Rege, egregia in pro-
mouendis bonis literis, in extruenda biblio-
theca, ornandaque & fulcienda Repub, vo-
luntas, & incredibilis erga veram religionē,
veramque sapientiam, & eruditos prudentes-
que viros amor elucet.

In quorū vtroque omniū Christianorum
principum, præcipuū officiū, & summa glo-
ria

DEDICATORIA.

ria consistit, vt quotquot ea neglexerint, & DEO, qui eos præ cæteris ad fummos illos magistratus ex mera diuina bonitate sua euexerat, ingrati extiterint, illos infœlices, atque inglorios euasisse historiæ commemorant.

Illi vero Principes feliciter & diu imperasse legantur, qui syncerum Dei cultum, veramque Catholicâ religionem, ac sacrorum hominû integritatem, & sapientiæ studia, & reipublicæ salutē, præ cæteris omnibus rebus, diligentissime curauerunt. Nam DEI profectò numine, consilio & voluntate, imperia regna & principatus nascuntur, augentur & retinentur, eiusque mente ac ratione gubernantur, eius ope, & auxilio fulciuntur, eius denique offensione labuntur & concidunt. Princeps igitur qui vult munere suo perfungi, commissamque sibi Ecclesiam, & rempublicam aptè moderari, & immortali gloria circunfluere, ac in abundantia honorum, in pace & tranquillitate publica versari concupiscit, hoc sibi persuadere cogitur, omnem foeliciter administrandi rationem, Dei præpotentis cultu, diuini que numinis placatione contineri. Vt non solum ipse toto animo in DEI, cuius ipse Vicarius est, amorem veramque religionem incumbat, & castissimis, arden-

EPISTOLA

tissimisq; precibus Dei operam efflagitet, verum etiam omne officium suum eo referendum putet, vt subditos suos beatos atq; fœlices, Ecclesiã vero & rēpub. florentē reddat. Quod sic demū effecerit, si operã det, vt oēs subditi Deo suo pietatis cultu fideiq; sancti monia deuinciantur, & omnium animi religionis & sanctitatis sapientiæque disciplina imbuantur. Cum nihil quicquam Deo magis displiceat, quam sui diuiniq; cultus & Religionis obliuio atq; contemptus, Cleriq; & ministrorum suorum impuritas & dissolutio, nihilque populum Christianum magis offendat, quàm Ecclesiasticæ disciplinæ interitus & ruina, ac eorum qui cæteris præluere, & reliquos tanquàm sal condire debebant, ignorantia & fluxi atque deprauati mores. Id quod veteres omnium Patrum quærelæ testantur.

Hinc B. Hieronymus olim cum dolore exclamabat: heu, totus mundus ruit propter nostra peccata, & tamen in nobis non ruunt peccata: Vt vix quicquam magis ad veri Põtificis & boni Principis officium hoc tēpore pertinere putem, quam conseruandæ & instaurandæ veræ religionis syncerique cultus DEI & Ecclesiasticæ disciplinæ bonarūq; literarū studium. Inde nãq; fit, vt summū illū Deū sibi patronum adoptent, cuius
ope

DEDICATORIA.

ope & auxilio Ecclesiam & rempublicam
omni ornamētōrū genere illustrare & bea-
tissimā reddere possint: Et populus vera re-
ligione & optimis moribus imbutus, per se-
ipsum, ea, q̄ recta sunt, faciat: ipsi vero prin-
cipes maximam dignitatem multis egregijs
ornamentis amplificatam, & solidam apud
posterōs laudem consequantur: longeque
firmiori præsidio sese contra omnes aduer-
sarios communiānt, quam si maximo & fir-
missimo exercitu stiparentur.

Quod opus vt tibi potissimum Reuerē-
dissime Archipræsul & illustrissime sacri R.
Imperij Septemuir dedicarem, tres præci-
puæ causæ impulerunt.

Primo quidem, quod prior ille de bona-
rum artium & academiārum origine tibi
iam ante inscriptus labor huic operi occasi-
onem dederit.

Deinde, quia eam semper de te, ex
varijs præfagijs certissimisque circun-
stantijs confirmatam spem habui, futu-
rum aliquando, vt ad summos honores
& maximos magistratus conscenderes: &
hoc nuper fœliciter atque gloriosè acci-
disse viderem, vt Nobilissimæ Colonien-
sis Ecclesiæ Archiepiscopus, & Sacri Ro-
mani Imperij Septemuir eligereris, ideo
in tanto Clarissimorum Principum, & Or-
natissimorum virorum eam sublimitatem,
gratu-

EPISTOLA

gratulátium numero, ego etiam animi mei lætitiám folido aliquo argumento declarare concupiui.

Præterea cū splendidissimam quidē, sed duram te prouinciám suscepisse, & in difficillima, periculosa, & turbulenta tempora incidisse animaduertentem, diligenterque in eo laborare perspicerē, vt Ecclesiam & Repub. tuā repurgare, erigere, cōstituere & cōfirmare posses, vt te authore libera, pura, & tranquilla redderetur: pro veteri meo erga te amore, & obseruantia cogitare cœpi, qualiter aliquid adminiculi ad pijsima illa maximeque salutaria consilia suppeditarem.

Ideoque hoc opus maturauí, in quo multa continentur, quæ in isto Imperij tui primordio, tibi v sui & solatio esse possint.

Non abs re veteres difficillimum esse putauerunt, rectè imperare, & Principē in Ecclesia Dei & Repub. Christiana locum obtinere, cum summa difficultate & ingenti periculo coniunctum esse tradiderunt.

Vnde Saturninus apud Spartianum. Nescitis inquit, amici, quid mali sit imperare, q̄ Imperatorem me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis.

Et Alphonfus aragonum Rex gloriosam seruitutē regnū appellabat: omnesque subditos suos breui tempore Reges fuisse, &

reg-

DEDICATORIA

regnandi difficultatem percepisse, optare
solebat. Maiorem te nunc ista conquerendi
occasionē habere, & in difficillima tempora
incidisse, ac satis perturbatam, & exhaustā,
collapsamque Ecclesiam & rempublicam
accepisse, libenter cum dolore profiteor. Sed
aliæ grauissimæ causæ sunt, quæ te merito
consolari debent.

Vetus opinio est, multorum sapientū sta-
bilita consensu: Quòd quo præstantius quic-
que & excellentius est: eo id maioribus ferè
difficultatibus circumseptiatur. Et omnium
magnarum rerum principia semper diffici-
lia sint: quodque ex duris gloria, ex asperis
solidi voluptatis fructus proficiantur.

Hinc clarissimi Maiores tui, tantam sibi
familiæque suæ olim gloriam pepererunt.
Et nemo ex omnibus Christiani orbis Prin-
cipibus est, qui non suis difficultatibus la-
boret.

Ad hæc, certo tibi persuadere poteris, di-
uinum numen in hac sanctissima re, in qua
diuini nominis sui gloria, & charissimæ spō-
sæ suæ Ecclesiæ incolumitas consistit, nun-
quam tibi defuturum.

Quo adiutore, nihil tam difficile est, quod
non facillime peragatur. Neque solum maxi-
mi & potentissimi principes statim per pe-
culiaries Legatos egregiam suam erga te vo-
luntatem

EPISTOLA

ratem declarauerunt. Verumetiam, (quod in primis optandum erat) singularem & inauditum omnium fere subditorum tuorum amorem & beneuolentiam expertus es: & quid tibi de illis in utramque fortunam polliceri posses, cognouisti. Qua vnica in re quantum semper momenti positum fuerit, qualiterque ea multorum Principum animos crexerit, verbis explicari non potest. Nam que omnes diligunt, pro eo & armis decertare, & opes atque fortunas ac sanguine suum profudere, si necessitas postulet, nequaquam detrectabunt. Ut nihil ei quicquam sit defuturum, sed omnes difficultates paulatim Dei auxilio & subditorum amore ac beneuolentia facile superabit.

Sicut multos potentissimos Reges qui florere & pacatam rempublicam acceperant, propter odium subditorum animi doloribus excruciatos, & a paruis sepe hostibus superatos atque electos fuisse historici commemorant: ita multos Principes in turbato & exiguo regno contra maximos hostes, ciuium amore & beneuolentia, vel conseruatos vel restitutos accepimus. Quare Periander apud Diogenem Laertium, his ait, qui facile & tuto regnare volunt, dandam operam, ut non tam armis quam beneuolentia stipentur, Et clarissimus ille orator & maximus Philosophus

DEDICATORIA:

plus Isocrates Nicocli Regi olim consuluit,
 ut hanc optimam expeditissimamq; regnã-
 di ratioem, & tutissimam corporis custodi-
 am existimaret, si & amicos haberet vir-
 tute præditos, & ciues beneuolentes. Ut
 hac profecto in parte tibi plurimum meri-
 to gratulari possis, quòd non tantum
 omnes ferè ciues qui prudentia & rerum
 vsu valebant, sed pueri quoque in plate-
 is animi sui lætitiã verbis & signis expri-
 mebant, & sub tali Principe fœlices se fore
 arbitrabantur, qui salutare corporum &
 animorum dapes ipsis posthac liberaliter
 suppeditaret.

Quæ beneuolentia non ex falsa ali-
 qua persuasione, sed ex ipsius virtu-
 tis tuæ & Maiorum tuorum admiratio-
 ne profecta est. Si enim velimus refri-
 care memoriã temporum, & vete-
 res recentesq; Germanorum historias
 perscrutari, reperiemus clarissimã il-
 lam Truchsesiorum familiã Ecclesiæ Dei
 & reipublicæ Christianæ, sacroque Roma-
 no Imperio difficillimis in rebus magno
 semper vsuiatque ornamento extitisse: &
 tam de Ecclesia Catholica & sacratissi-
 ma religionis, quam de diuinis &
 hu-

A EPISTOLA

humanis literis atq; eorum academijs præclarè meritam: & cum tanta laude maximos magistratus gessisse, vt propter eorum virtutes subditi ipsis seruire quàm imperare malent, Quod non solum in Tubingensi & Dillingana academia iam ante à me demonstratum est: verumetiam infiniti clarissimorum Scriptorum libri testantur: omnesque Itali, Germani, Galli atq; Hispani, quotquot sempiterna memoria dignos, charissimū patré tuū Gulielmum Truchesium, & Ottonē Cardinalem Augustanū tuū patruū noverunt, profitentur.

Quorum omniū religionis, pietatis, fortitudinis, & prudentiæ ornamenta in te aperitissime relucet. In quem benignissimus ille DEVS tot præclarissimas animi corporisque dotes vberime transfudit, vt clarissimis maioribus tuis obscuritatē quandam allaturus, Truchsesiorum vero nomen splendidissimū & immortale facturus videaris.

Veteris Romanæ reipublicæ decus & ornamentū Latiniq; sermonis, & perfectæ eloquentiæ parens, M. Tullius Cicero, in oratione pro lege Manilia demonstratur, Cn. Pompeum dignissimum esse, qui bello Asiatico Imperator præficeretur, quatuor illa, quæ in verò Imperatore requiruntur, scientiam

DEDICATORIA.

rei militaris virtutem, authoritatem & fecunditatem in Pompeio, inueniri asserebat. Similiter illi omnia ea in te abundare videbant, quibus Maiores tui istam laudis excellentiam consecuti fuerunt: & quæ in eo Archipræsule & Septemuiro desiderari possent, qualem hæc periculofissima tempora requirunt. Veram pietatem, & synceram religionem catholicam ab optimis parentibus cum lacte imbibisti, singulari & ad præstâtissimas quasque res percipiendas aptissimo ingenio te natura exornauit: in quo excolendo amplificandoque parentes nullo labore, nulla cura & industria, nullisque sumptibus pepercerunt: Sed optimis & maximarum artium clarissimis magistris pulcherrime erudiendum tradiderunt. Sub quibus tibi ipsi officioque tuo nequaquam defuisti, sed domi & foris in præcipuarum orbis Christiani Prouinciarum celebrioribus Academijs tantas in omni ferè doctrinarum & virtutum genere progressiones fecisti, ut omnes idcirco te merito amarent & admirarentur.

Cumque in publicis magistratibus velut per gradus exercuisses, breui tempore factum est, ut quantum ingenio, quantum consilio, quantum humanitate, quantum prudentia, quantum supra ætatem in rebus agendis dexteritate, quantum dicendi grauitate & co-

EPISTOLA

pia, quantum sapientia, quantum reliquis virtutibus & apud aliarum prouinciarum summos viros fauore valeres, omnibus innotesceret.

Ideoq; optimi quiq; non tantum summo gloriæ & honoris splendore te dignissimum iudicabant, verumetiam admiranda quædã per te Dominũ Deum in ecclesia & republica sua operaturum sperabant.

Quoniam ergo per Dei præpotētis gratiam, & per egregias virtutes tuas, cum tanto honore & tanto subditorum gaudio, in vtramq; illam dignitatis & splendoris excellentiam in ecclesia & republica Christiana euectus es: idcirco ijsdem planè verbis te & exhortandum & consolandum duxi, quibus Scipionem Africanum, apud Ciceronem in somnio Scipionis olim admonitum & consolatum legimus: Quo sis Africano alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruuntur. Nihil enim est illi Principi D E O, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam concilia cætusque hominum Iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Horum rectores & conseruatores
hinc

DEDICATORIA.

hinc profecti, huc reuertentur. Animam tuã exerce in optimis rebus: Sunt autem optimæ curæ de salute patrię, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc sedem & domum suam peruolabit.

Et eadem oratione utar, quã olim Mardocheus ad Reginam Hester, vt grauissimè laborãti, & propemodum extinctæ Iudęorũ synagogę succurreret, vsurpasse scriptura sacra cõmemorat: Quis scit, si propter tempus istud perueneris ad regnum:

Quod cũ Hester diligēter faceret, omniaq; cõsilia, & vniuersos conatus suos ad conseruationem synagogæ atque reipublicæ, & ad ciuium suorum incolumitatem conferret: Deus sanctissimum illius laborem sic promouit, vt vtrunq; miraculose cum summa gloria & nunq̃ hæctenus audito publico fructu consequeretur:

Idem ille Deus ad Mosē populum Israel ex miserrima Aegyptiorum seruitute liberaturum: Vade, inquit, ego profecto tecum ero. Idem ille DEVS ad Iosue populum Israel in terram promissionis inducturum, ait: Quemadmodum fui cum Mo- se, ero tecũ, non derelinquam te, neq; deserã te: non consistet quisquam ante te, omnibus diebus vitæ tuæ.

Conforta & roborã te, quia tu posside-

EPISTOLA

re facies populum hunc terram, de qua iuravi patribus eorum, me daturum illis.

Tamen conforta te & roborate te valde, & custodias & facias secundum omnem legem, quam præcepit tibi Moyses, ne declines ab ea ad dexteram aut sinistram, ut prospere agas in omnibus, ad quæ porrexeris.

Idem ille DEVS per Samuelem Prophetam ad primum Iudæorum Regem Saullem dixit: Cum venerint signa ista tibi, fac quod inuenerit manus tua, quia DEVS tecum est.

Idem, inquam, ille DEVS singulari consilio te potissimum in hæc periculosissima tempora reseruasse videtur: ut per te suam Ecclesiam & rempublicam aliquando tandem ab omni errore, ab omni macula, ab omni periculo, denique à malis omnibus expurgaret. Esto igitur vir fortis, & DEI atque bonorum fide sapientumque hominum auxilio facile te hoc effecturum crede, ut ecclesiam & rempublicam tuam florentissimam reddas, & sempiternum decus, immortale nomen & nullo vnquam tempore intermorturam laudem consequaris. Co-

loniæ Agrippinæ Kale.

Martij. Anno

1578.

IN-

INDEX RERVM AC
MATERIARVM HOC VO-
lumine contentarum.

<i>Adulatores.</i>	213
<i>Aduersitates qualiter ferenda.</i>	142
<i>Afflictio Dei utilis est.</i>	141
<i>Alexandria urbis descriptio.</i>	81
<i>Amici prius probandi.</i>	259
<i>Amici veri qui sint, & quomodo cognoscantur</i>	213 & 260.
<i>Anaritia.</i>	158
<i>Amor erga doctos</i>	85
<i>Amor & beneuolentia ciuium Principi utilis- sima.</i>	190
<i>Amor & beneuolentia ciuium quomodo comparentur</i>	109
<i>Animalia munda apud Iudeos qua fuerint</i>	89
<i>Aristae haec historia quantam fidem mereatur. folio 3.</i>	
<i>Aristeam huius historiae folio 1. verum autho- rem esse.</i>	
<i>Augustini de translatione Hieronymi iudici- um.</i>	30. 46.
<i>Bella quando suscipienda & qualiter gerenda.</i>	121. 135.
<i>Belli duces quales habendi.</i>	280
<i>Beneuolentia ciuium quomodo comparetur.</i>	109.

INDEX

Bonum summum.	136
Castigatio qualiter adhibenda.	135
Castigandi delinquentes modus.	114
Consiliarij.	242
Ciborum delectus Iudæis à Mose traditus.	
89.	
Clementia principis.	154
Clodonai Regis Gallorum conuersio.	
122.	
Cognatorum officium.	208.
Cognitionis utilitas.	208.
Conuiuia quomodo celebranda.	285
Conscientia mala excruciat.	209
Coniuiia Iudæorum.	99
Conuiuiorum forma.	99. 289.
Conuiuiorum inspectatores.	294
DEI, cognitio & timor summum bonum.	
136. 201.	
Dei nomine omnia inchoanda.	144
Deus dat, conseruat & auget, adimitque Regnum.	104.
Deus omnia vitia punit.	163
Deus omnia nouit, omnia aperte intuetur.	
87.	
Deus omnia nouit, omnia videt.	163
Deorum cultura stultissima.	88
Dij gentium demonia.	87
Disciplina quomodo surpanda.	135
Disciplina utilitas.	141.
Di-	

INDEX.

<i>Divitia quomodo conferuentur.</i>	145.
<i>Duces belli quales.</i>	280.
<i>Ebrietas cauenda.</i>	291
<i>Ecclesiastica bona non distrahenda.</i>	150
<i>Eleazari epistola ad Ptolomaum Regem.</i>	
62.	
<i>Eleazarus Pontifex Iudaorum 4. Eius laus.</i>	
49-	
<i>Electio Regum & Principum.</i>	297. & seq.
<i>Epistola ad Eleazarum pro libris & Interpretibus.</i>	60. & seq.
<i>Exactiones extraordinaria nimis graues, periculose sunt.</i>	147
<i>Filij felices sunt ob virtutes parentum.</i>	138.
<i>Feminis multa conceduntur.</i>	119
<i>Fortitudo.</i>	140. 145
<i>Fortuna utraque quomodo fortiter ferenda.</i>	140
<i>Gloria vera qua sit.</i>	193
<i>Hieronymi translatio scripturae,</i>	21
<i>Hieronymus quare nouam translationem ediderit.</i>	23
<i>Hierosolymitana urbis situs 80. descriptio.</i>	
74.	
<i>Altare Hierosolymitanum.</i>	75.
<i>Historiarum lectio utilissima est.</i>	139. & 283.
<i>Ignauia quomodo caueatur.</i>	212. & 284.
<i>Imperia a Deo proficiscuntur.</i>	104.
<i>Imperium amittitur propter peccata.</i>	137.
<i>Imperium quodnam sit optimum.</i>	84
<i>Inglunies noxia est.</i>	290
	127

INDEX.

<i>Invidia quanta sit bestia, & quam indigna sit Principis.</i>	185.
<i>Jordanus fluvius.</i>	83
<i>Ira quomodo temperanda</i>	228
<i>Ira quam pernicioſa beſtia ſit.</i>	227
<i>Iudae fertilitas.</i>	82
<i>Iudaeis peculiarem rationem cibi & potus pre- ſcripſit Moſes.</i>	89
<i>Quae munera dederit Iudaeis in templum. Hie- roſolymorum.</i>	67
<i>Iudicis officium.</i>	111. 112
<i>Ius qualiter dicendum.</i>	118
<i>Iuſtitia principibus neceſſaria.</i>	107
<i>Iuſtitia imago à veteribus quomodo depicta.</i>	112
<i>Iuſtitiae dignitas.</i>	107
<i>Inuenibus multa conceduntur.</i>	119.
<i>Leges ſunt firmamentum reipublicae.</i>	266
<i>Leges imitari & obſervare debent principes.</i>	266
<i>Legibus omnes decet obedire.</i>	267
<i>Liberalitas decet Principem.</i>	145
<i>Liberi rectè educandi praefertim Principum.</i>	216.
<i>Magiſtratus amittitur propter peccata.</i>	137.
<i>Magiſtratus quibus mandandi.</i>	272
<i>Mendacium fugiendum Principi.</i>	151
<i>Mendax.</i>	152
<i>Militum delectus.</i>	129
<i>Militum malitia nocet reipublicae.</i>	131
	<i>Miſe-</i>

INDEX

Misericors quomodo fiat princeps.	154
Mors acceleratur per peccata.	204
Muneribus capi non decet Principes.	158
Mures quare Iudæis edere prohibitum fuerit.	95
Negligentia Principum periculosa.	172
Nobiles mitius puniuntur quam plebei.	::8
Orationis finis.	254
Parentes honorandi.	195. & 205
Parentum virtutes & vitia redundant in fili- os.	138
Peccata hominum impediunt omne bonum.	130. 137.
Peccata omnia punit Deus.	163
Peccata quomodo vitari possint.	163. 176
Peccatores citius mori.	204
Peregrinari Principes non conuenit reip.	220
Philosophia quid sit & quam Principes dece- at.	230
Pietas est optima pulchritudo.	196
Pius & religiosus quomodo quis esse possit.	163. 176.
Pontificis Iudæorum ornatus.	78
Porcina carne Iudæis uti non licuerit.	91
Premijs & penis respub. conseruatur.	102
Preces ante mensam.	99
Preces bonorum efficaces & Principibus uti- lissime.	192
Pœne moderate adhibenda.	103. & 14
Panarum introductio.	112. 113
	Pa-

INDEX.

<i>Pœnarum necessitas.</i>	<i>eodem.</i>
<i>Princeps debet esse reliquis melior.</i>	170
<i>Princeps debet esse liberalis.</i>	145
<i>Principes diligenter omnia peruestigare debent.</i>	161
<i>Princeps tenetur rempublicam nosse & amare.</i>	173
<i>Principis imago.</i>	160
<i>Princeps Dei imago est.</i>	108
<i>Principem omnes observant.</i>	182
<i>Principem omnes ferè imitantur.</i>	181
<i>Principibus vilissimum est historias crebro legere.</i>	283
<i>Principum negligètia reip. perniciosissima est.</i>	161
<i>Prudentia excellentia & an ea disci possit.</i>	202
<i>Ptolomeus.</i>	82
<i>Ptolomæi Philadelphi pater, amor erga bonas literas & studium in extruenda bibliotheca Alexandrina.</i>	6
<i>Pulchritudo corporis.</i>	197.
<i>Regnare est difficilimum.</i>	184
<i>Regnum à solo Deo proficisci.</i>	187
<i>Religionem Princeps in primis curare debet.</i>	105.
<i>Rex seipsum regere debet.</i>	170
<i>Sacerdotum Iudaicorum in templo Hierosolymitano officium, modestia, diligentia, sedulitas.</i>	77.
<i>Sacerdotis summi Iudeorum ornatus.</i>	78
	<i>Sa-</i>

INDEX

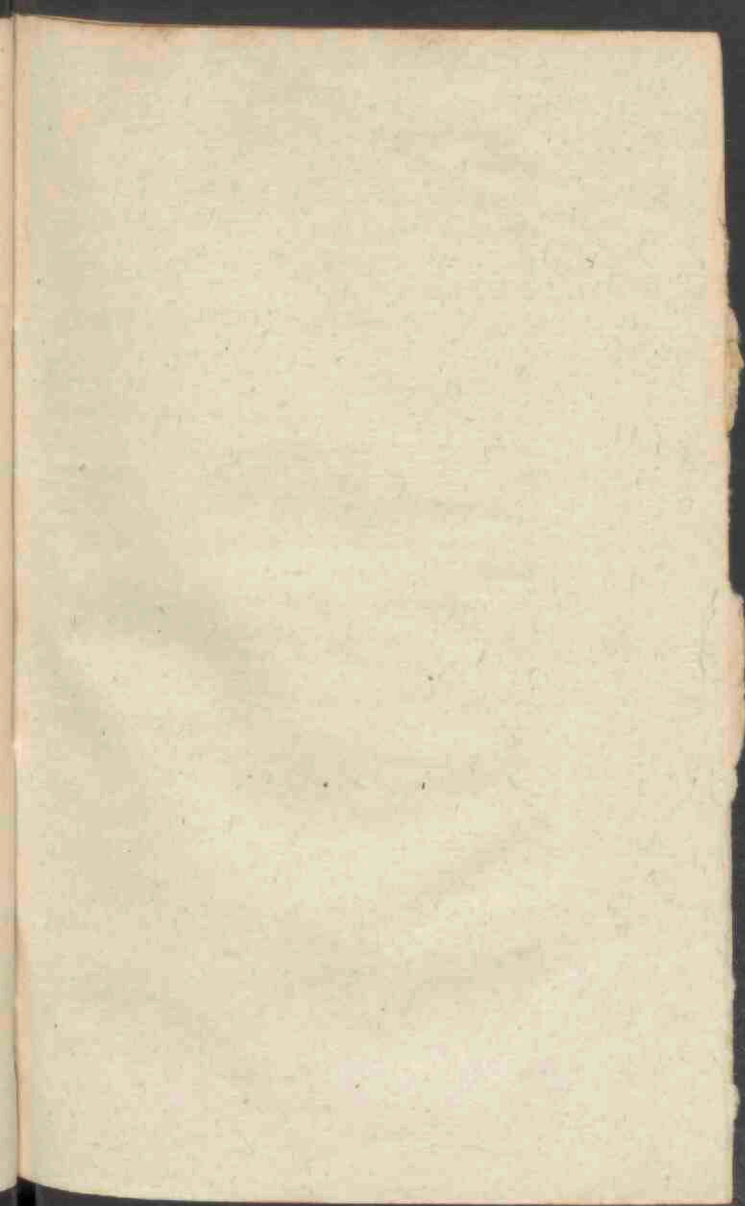
Sacrificia Iudaei in rebus serijs adhibebant. 7
 97.
Sapientie fructus. 231
Sapientie fructus. 153
Satellitium optimum est ciuium amor. 190
*Scripturam quare DEUS per 70. Iudeos ante
 natiuitatem filij sui in Graecam linguam
 transferri voluerit.* 7
*Scripturae quanam translatio hodie usurpan-
 da.* 32
*Scripturae interpretatio per B. Hieronymum
 edita. 23. Qua ratione per 70. sit translata
 11. & 20.*
Senibus parcendum in multis. 119
*Septuaginta duo interpretes quare missi fuerint
 ab Eleazaro, & cur septuaginta vocen-
 tur, cum fuerint.* 72. 10
*Septuaginta Interpretes quo loco suam inter-
 pretationem scripturae perfecerint: 20.
 22. 23. 25. 39. 99.*
*Septuaginta interpretum laus. 7. 41. 84. Eo-
 rum interpretationis authoritas, 19. 21.
 37. & seq. Eorum arcana mysteria 37.
 Qua ratione in interpretando sint vsi:
 11. 19. Et spiritu sancto sunt scripturam
 interpretati. 17. 19. 20. 21. 33. 40. 42. 44.*
Seueritas nimia perniciosissima est. 117
Sion arcis Hierosolymitanae descriptio. 79.
Somnia mala quomodo vitari possint. 177.

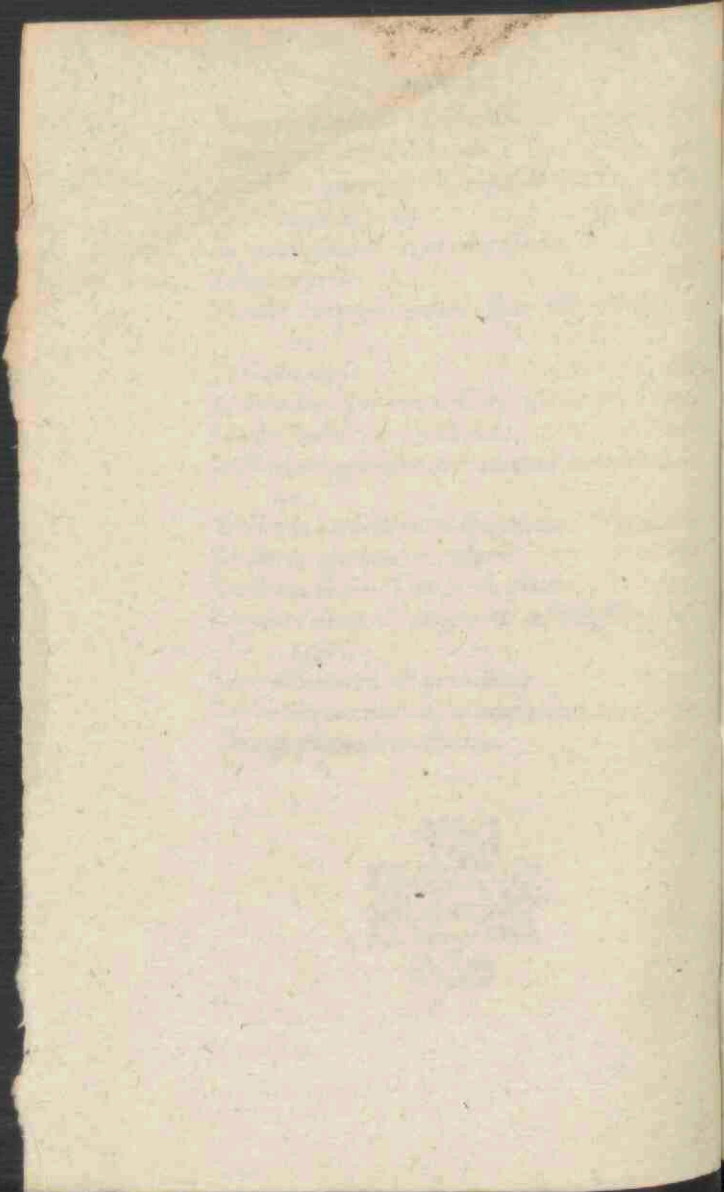
Somnia

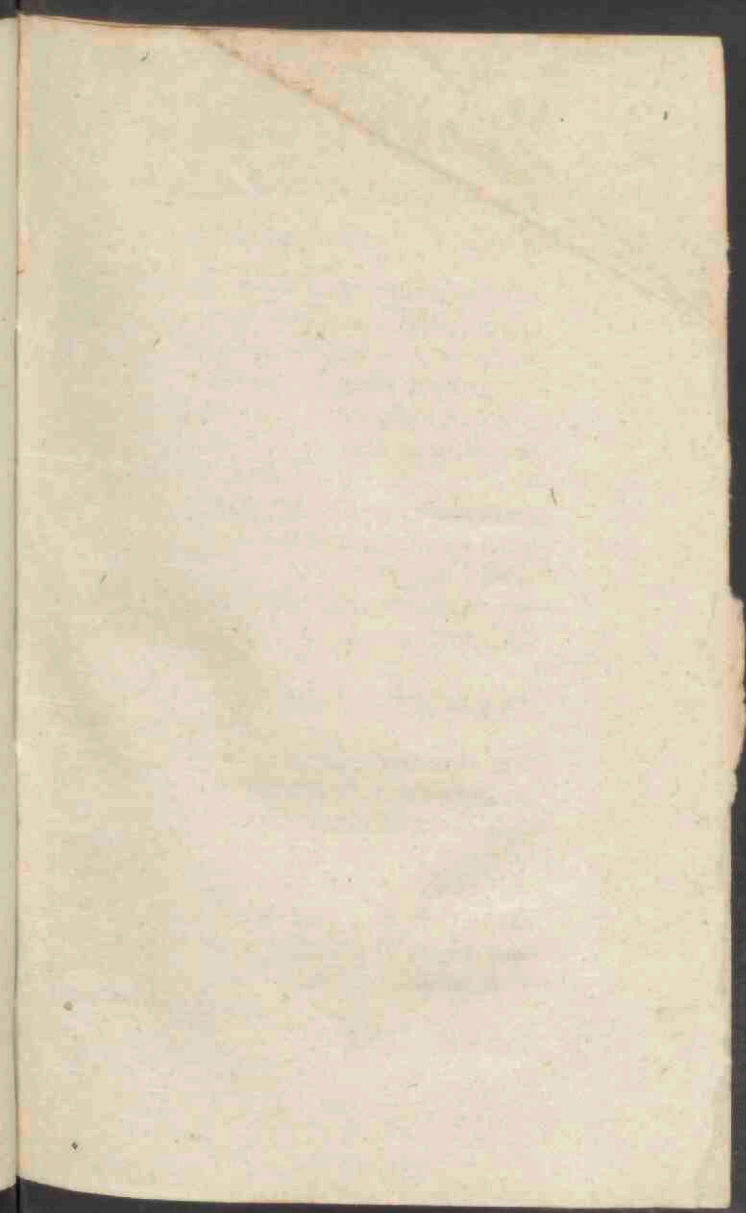
INDEX

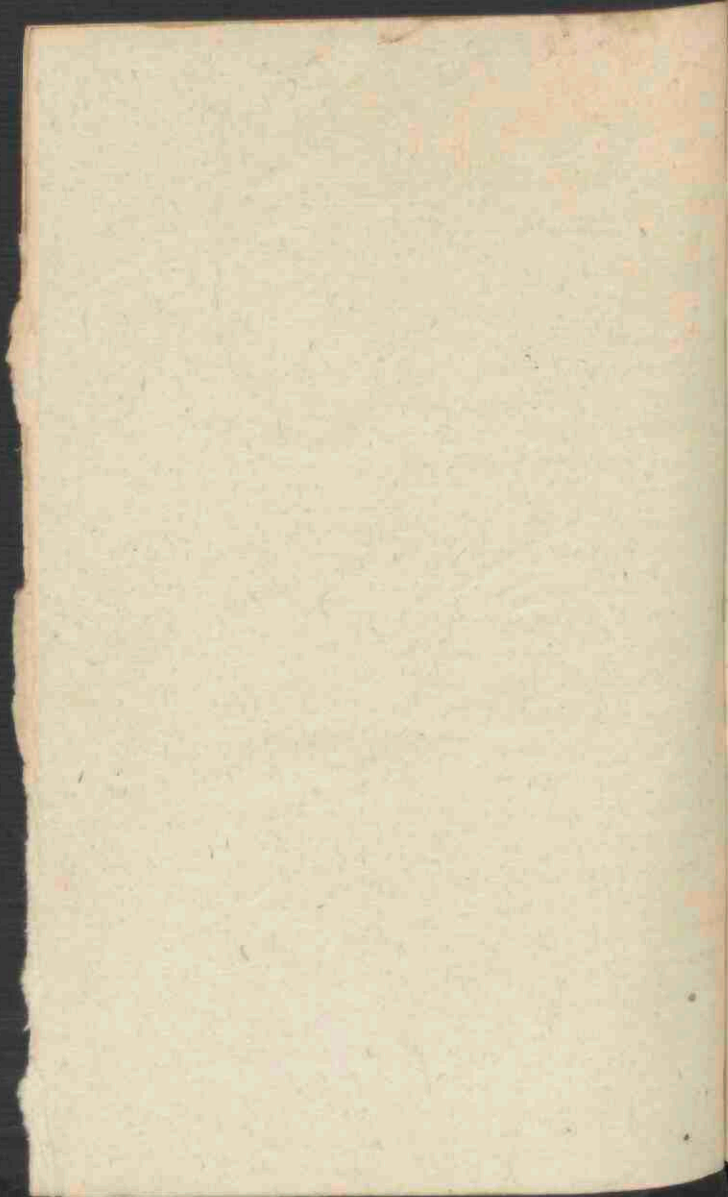
<i>Semnis quomodo capiendus.</i>	178
<i>Superbia qualiter cauenda.</i>	141
<i>Superbia quomodo vitari possit</i>	233
<i>Superbia indignitas</i>	233. & 259
<i>Supplicia sunt in repub. necessaria.</i>	112
<i>Temperantia.</i>	203
<i>Templi Hierosolymitani situs & ornatus.</i>	
74.	
<i>Tristitia mala.</i>	199
<i>Valetudo corporis quomodo conseruetur.</i>	203.
<i>Vestes Iudeorum peculiare.</i>	94.
<i>Victoria impeditur per peccata hominum.</i>	
130.	
<i>Victoria ex bello vnde speranda.</i>	122. 124
<i>Victoria qualiter vtendum.</i>	132
<i>Victoria a solo Deo proficiscitur.</i>	125.
<i>Vigilare decet Principes & Magistratus.</i>	
159.	
<i>Vini minimus vsus prohibitus,</i>	291
<i>Virtutem cur non omnes amplectuntur.</i>	264
<i>Uxores quomodo tractanda.</i>	222.

PROLEGOMENA IN Aristææ historiam.

De Aristææ authore. Cap. I.

Iosephus lib. 12. antiquitatum Iudaicarum cap. 2. Qui vult, inquit, singula cognoscere, quæ in conuiuio illo (Ptolomæi Regis & septuaginta duorum interpretum) præparata fuerunt, legat volumina Aristææ, quæ propter hoc conscripserat, & intelliget.

Et Eusebius lib. 8. Euangelicæ præparationis cap. 1. Fuit quidem traductio facta temporibus secundi Ptolomæi, qui Philadelphus vocatus est, quam rem Aristæas vir doctus, utpote qui rebus aderat, diligenter conscripsit.

Idem lib. 8. cap. 3. Hæc Aristæas, alter ex legatis, conscripsit.

Epiphanius libro de ponderibus & mensuris; Primi interpretes diuinæ scripturæ fuerunt, ex Hebraica lingua in Græcam, septuaginta duo viri: qui eandem primam interpretationem tempore Ptolomæi Philadelphi interpretati sunt, & electi fuerunt ex duodecim tribubus Israel, ex singulis tribubus sex viri, velut tradidit Aristæas in libro suo.

A

Tercul

Tertullianus apologetici cap. 19. Affirmavit hæc vobis etiam Aristæas, ita in Græcum stylum ex aperto monumento reliquit.

Ioannes quoque Zonaras lib. primo annalium non pauca ex Aristæa recensuit. Et Sixtus Senensis lib. 4. bibliothecæ sanctæ: Omnes, inquit, hi septuaginta duo viri simul claruerunt, tempore Eleazari & Ptolomæi Philadelphi secundi regis Aegypti, Olympiade. 124, anno ante CHRISTI ortum 350. quorum historiam scripsit Aristæas, Ptolomæi supradicti regis hyperaspistes, in libro de septuaginta duobus interpretibus ad Philocratem fratrem peculiariter ædito.

Ad Antoinum pro Christianis
Langus in cōmentarijs ad Iustinum philosophum & martyrem, cū Iustinus hæc sub Herode accidisse diceret: pro Herode, inquit, ponendus Eleazarus pontifex, hunc enim Aristæas habet.

Diuus Hieronymus partim apologia contra Rufinum, partim prologo in pentateuchū, Aristææ autoritate nititur, quodq; Aristæas Ptolomæi ὑπερασπιστὸς fuerit affirmat. Porrò, quàm probus quàm eruditus vir fuerit, singulari prudentia, & in rebus agendis dexteritate præditus, ac maximæ propterea apud Ptolomæum regem authoritatis;

ritatis; ex vtraque tam Pontificis quàm Regis epistola, quæ statim recitabuntur, apparet.

Historiam verò hanc suam & veram & certam esse, tribus ferè argumentis demonstrat: primo quidem, quod hæc omnia coram geri viderit: deinde quòd cù Aegyptiorum annalibus, qui à sacerdotibus religiosissimè scribebantur, concordet; postremo, quod ipse Judæus non fuerit, ne quis affectibus indulgisse sibi persuaderet, sed propter Judæorum religionem, pietatem, & sapientiam, eorum causæ apud regem, vt liberarentur, patrociniatus sit.

Quanquam Ioannes Ludouicus Viues ad caput 42. libri 18. de ciuitate Dei Augustini hunc librum qui iam extat, non tam ab ipso Aristæa, quàm à recentiore quodam docto viro conscriptum putat: multi tamen grauissimi viri in contraria sententia sunt. Cùm indubitatum sit, Aristæam olim fideliter hanc historiam descripsisse. Et excussis omnibus ferè bibliothecis orbis Christiani, nulla hæcenus alia Aristæa historia reperta est. Et hanc Aristæa historiam non esse, nemo adhuc vllò certo argumento demonstrauit. Sed hæc cum antiquis historijs, & veterum patrum commentarijs egregiè consentit,

& vtilissimas omnium artium professoribus doctrinas complectitur.

De Eleazaro pontifice Iudæorū, sub quo hæc contigerunt. Caput. 2.

DE Eleazaro summo Iudæorum Pontifice, Iosephus libri duodecimi antiquitatum capite secundo his verbis scribit: Defuncto principe sacerdotum Onia, filius eius Simon successor extitit, qui iustus est appellatus, propter pietatem quam in Deū, & fauorem quem erga regem habere videbatur. Quo mortuo, & filium infantulum relinquire, Onia nomine, frater eius Eleazarus, de quo sermonem fecimus. (egerat verò de hac scripturæ translatione) principatum sacerdotij suscepit: ad quem Ptolomæus has literas destinavit. Eadem iisdem serè verbis repetit Zonaras libro primo annalium. Diuus Hieronymus in cap. 9. Danielis prophetæ: Post Oniam, inquit, præfuit Iudæis Eleazarus Pontifex, quo tempore 70. interpretes scripturas sanctas Alexandriæ dicuntur in græcum vertisse sermonem. Et ad caput. 11. Sub Ptolomæo Philadelpho 2. Aegyptiorum Rege, superioris Ptolomei filio, 70. interpretes Alexandriæ scripturam sacram in græcum dicuntur vertisse sermonem. Qui & Eleazaro Pontifici

tifici multa Hierosolymam, & in templi donaria vasa transiuit.

Beatus Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 42. Has inquit sacras literas etiam vnus Ptolomæorum regum Aegypti nosse studuit, & habere. Nam post Alexandri Macedonis, qui etiam Magnus cognominatus est, mirificentissimam, minimeque diuturnam potentiam, qua vniuersam Asiam, imò penè totum orbem, partim vi & armis, partim terrore subegerat: quãdo inter cetera Orientis regna, etiam Iudæam ingressus obtinuit, eo mortuo comites eius, cum regnum illud amplissimum nõ pacificè inter se possessuri diuisissent, sed potius dissipassent, bellis omnia vastaturi, Ptolomæos reges haberet cœpit Aegyptus. Quorum primus Lagi filius, multos ex Iudæa captiuos in Aegyptum transtulit. Huic autem succedens alius Ptolomæus, qui est appellatus Philadelphus, omnes quos ille adduxerat subiugatos, liberos redire permisit: insuper & dona regia in templum Dei misit, petiuitque ab Eleazaro tunc Pontifice, dari sibi scripturas, quas profectò audierat fama prædicante diuinas: & ideò concupiuerat habere in bibliotheca, quam nobilissimam fecerat. Has ei cùm idem Pontifex misisset Hebræas: post etiam ille interpretes postu-

lavit, & dati sunt ei septuaginta duo, de singulis duodecim tribubus seni homines, linguæ utriusque doctissimi, Hebrææ scilicet, atque Græcæ. Quorum interpretatio, ut septuaginta vocetur, iam obtinuit cōsuetudo.

Vbi Ludouicus Viues annotauit: Mortuo Alexandro Magno, Ptolomæus Aegyptum, Phœnicem & Cyprum occupauit. Hic humili & obscuro loco natus, Lago patre, satellite Alexandri, ad gratiam Regis ob egregiam indolem, fortitudinemque animi, & peritiam rei militaris, ex gregario milite euectus, cum in senectâ tranquillius viuere statuisset, rerum curam filio mandauit, qui Philadelphus dicebatur: vel ob amorem primæ Arfinoës sororis, vel ob odium postremum per antiphrasim. Hic Iudæos, quos pater frequentes in Aegyptum duxerat, liberos esse iussit: grauique tributo Iudæam soluit: quumque in maturiore ætate morbis affligeretur, proculque à bellis, gerendisque rebus esse cogere tur, auctore Demetrio Phalereo, qui patria Athenis vir nobilissimus, maximisque functus magistratibus, ciuium inuidia pulsus, ad eum confugerat, studijs se tradidit, accitis undique ingenijs, & constructa illa nobili Alexandrina Bibliotheca, in qua & statuit libros veteris Testamēti. Nam legatos ad Eleazarum misit,

fit, qui pro beneficijs à se in Iudæam gentem largiter collatis, libros Mosaicæ legis, & interpretes poscerent, qui eos in Græcam linguam transferrent, quod Eleazarus regi cōcessit, ut par erat, misitq; ex vna quaque tribu senos viros, & etate & auctoritate & eruditione in primis commendabiles, Hebraicè Græcèque pertissimos.

Rursus Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 43. Ecclesiæ Christi tot hominum auctoritati ab Eleazaro tunc Pontifice ad hoc tantum opus electorum neminem iudicant præferendū. Eleazarus verò quàm pius, quàm doctus, & quàm celebris Pontifex Iudæorū fuerit, ipse Aristæas, in præfatione ad Philocratem fratrem testatur.

Quare Dominus Deus scripturā sacrā ante filij sui Christi Iesu natiuitatē, per Iudæos in Græcā linguā tandem transferri voluerit. Caput. 3.

Tertullianus apologet. cap. 19. Literæ quidem ait ipsæ Hebrææ sunt, & eloquium, sed ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolomæo à Iudæis subscriptum est, septuaginta duobus interpretibus indultis.

Lactantius lib. 4. diuinarum institutionum cap. 2. mirum ait fuisse, cur veteres philosophi amore indagandæ veritatis accensi, ad remotissimas gentes profecti, ad

Judeos non accesserunt, penes quos tunc solus erat, & quo facilius ire potuissent: putatque diuina prouidentia auersos, ne scire possent veritatem, quam fas nondum erat alienigenas cognoscere.

Eusebius lib. 8. Præparat. Euangelicæ cap. 1. Cum, inquit, saluatoris nostri tempora viderentur propius aduenire, conducebatque maximè saluti omnium gentium, quæcunque à Prophetis scripta fuerant intelligere; per linguam Græcam, quam omnes ferè gentes intelligunt, Iudaicam scripturam vniuersis proposuit. Nam post saluatoris nostri tempora aut non habuissemus, Iudæis ex inuidia occultantibus, aut corruptiores nobis dedissent; aut si rectè haberi potuissent, in suspicionem traductores faciliè vocarentur. Saluator ergò noster, qui vt Deus omnia præuidebat, optima dispositione vsus, Ptolomæo Aegyptiorum regi traducendorum librorum curam iniecit.

Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum: Dei erat voluntas, quæ id ad Græcorum aures cōsultò comparauerat: Significat quoque versam legem Dei in sermonem Græcum, vt nullam ignorantie excusationem haberent.

Ioannes Chrysofostomus homilia 4. in
Genesim;

Genesin: Omnes diuini libri veteris testamenti Hebræorum lingua ab initio sunt compositi, & in hoc nobiscum consentiunt omnes, & non ante multos annos aduentus Christi, rex quidam Ptolomæus, in conquirendis libris admodum studiosus, operæ precium putauit, vt & hos libros colligeret, eaque de causa quosdam Iudæorum Hierosolymitanum vocauit, qui eos in Græcā linguam verterent, & perfectum est hoc opus eius. Factum autem est hoc diuinæ dispensationis opus, vt non solum Hebraicæ linguæ periti, sed & omnes qui totū orbem inhabitant, ex eo vtilitatem perciperent. Est & rarum miraculum, quod vir qui Iudaicā non curabat, hoc fecit, sed idololatriæ deditus, & religioni damnatæ multum fauens: hoc enim modo habēt se omnia, quæ à Domino nostro dispensantur, vt per aduersarios ferè crescant veritatis præcepta.

Quare septuaginta duos interpretes miserit Eleazarus, & quales illi fuerint.

Caput. 4.

Quia scripturam sacram Ptolomæus rex diuinam esse cognorat, Theopompum quoq; & Theodectem, cæterosq; philosophos & poëtas, homines profanos, qui perperam transferre conati erant, gra-

uiter à Deo punitos fuisse perceperat: iccirco, authore Demetrio, ex vnaquaque Iudæorum tribu, petijt viros sex, qui vera cognitione Dei, & pulchris moribus, summaque eruditione præditi, vtranque, Hebræam & Græcam linguam, egregiè callerent, veramque & perfectam interpretationem æderent. Id verò ex præfenti historia fufius apparebit: & diuus Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris his verbis præfcripfit. Tunc electis feptuaginta duobus interpretibus, miserunt ipfos Hebræorum doctores, iuxta formam quam aliquando fecit Moses, quando ascendit in montem ex domini præcepto, cum audiiffet: Assume tecum feptuaginta viros, & ascende in montem. Ipse verò propter pacem, in tribubus feruandam, ne ex aliquibus acciperet quinque viros, ex alijs sex, & feditionem in tribubus excitaret, excogitauit potiùs, vt feptuaginta duos affumeret, & numerum auget, eodem sanè modo, velut dixi, etiam hos miserunt.

B. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 42. Missos ait ab Eleazaro Pontifice ad Ptolomæum Regem 72. de singulis 12. tribubus senes homines, vtriusque linguæ Hebrææ & Græcæ doctissimos. Vbi Ludouicus Viues: Etsi, inquit, erant duo & feptuaginta,

ginta, tamen vulgo dicuntur septuaginta interpretes, vt breuius atque expeditius loquamur: quemadmodum iudices illi Romani, qui ad hastam de rebus minoribus iudicabant, centum viri appellantur, cum essent centum & quinque. Addit: Illos viros aetate, auctoritate, & eruditione commendabiles extitisse. Vincentius etiam libro sexto speculi cap. 16. scribit. frequenter paruum numerum, cum ad magnum accesserit, reticeri. Quod verò vsitatum fuerit apud Iudæos, vt in Legatis vel Nuntijs creandis, ex singulis tribubus aliquos eligeret, Iosua cap. 22. videre est.

Qua ratione in interpretando sint
vlt. Caput. 5.

Diuus Epiphanius eodem illo in libro Obeli rationem redditurus, appositus, inquit, ille est dictionibus sacrae scripturae apud septuaginta duos interpretes positus, quae apud Aquilam & Symmachum non habentur. nam septuaginta duo interpretes has dictiones à seipsis apposuerunt, non frustra, sed potius in vtilitatem. Cum enim ad defectuosas illas dictiones apposuerint, lectionem ad claritatem deduxerunt, vt credamus nos, etiam participes

participes ipsos factos fuisse Spiritus sancti. Quorum enim nullus usus erat, ea repetere omiserunt, ubi verò claudum videbatur verbum esse in Græcam linguam translatum, illic additionem fecerunt. Et quibusdam interiectis: Vbi appositione opus fuit, sermonis gratia apposuerunt, & ubi reiectione, æqualiter reiecerunt. Mirabile est ergò opus Dei, ad hoc vt cognosceretur, quod illi viri donum Spiritus sancti habentes, consenserunt in deserto: & ubi apposita erat dictio vel verbum, id ab omnibus appositum repertum est, ubi verò detraxerant, omnes æqualiter detraxisse comperti sunt: & quæ detraxerant his non est opus, quæ non sustulerunt, erat opus.

Hilarius Pictaviensis in Psalmum 142. Psalmi, inquit, huius superscriptio nulla esse secundum Hebræos videtur: id enim ab his qui in hac lingua periti sunt traditur. Translatores ceterique nihil omnino de rebus gestis, id est, de Absalon in David patris sui insectatione scripserunt: sed hi septuaginta seniores, quibus legis ac prophetarum scientia ultra præscriptum, & ambiguitatem literæ fuit, addendum huic psalmo iudicauerunt.

Idem in Psal. 143. Huic quoque psalmo addendam hanc superscriptionem septuaginta

ginta putauerunt, Psalmus Dauid in Goli-
am. Cùm nec in Hebraicis literis habeatur,
neque trãslatores alij, quicquam aliud quã
simplicem titulum præscripserunt: id est,
Dauid, quod non sine spirituali ratione ef-
fectum fuisse psalmi ipsius textu docetur.

Rursum in psalmum 145. Etiam huic
psalmo addere aliquid translatoribus vi-
sum est. Nam cùm Hebræis solæ alleluia sit
præclara confessio, illis placuit Aggeum &
Sachariam in titulo anteferre, vt psalmum
esse propheticum nosceremus. Addidisse
ergò quædam creduntur, non sententias
sed verba, cum pari verborum numero
quædam sententiæ apud Hebræos in linguã
Græcam transferri non possent, vt vnã
eandemque sententiam significantius ex-
primerent. Non pauca etiam omisisse Di-
uus Hieronymus multis in locis affirmat.
Non tam incuria vel malitia, quàm pio pru-
dentiq̃ue consilio, & grauissimis de causis.
Partim ne Ptolomæum regem offende-
rent, si quæ nimis magnifica de Iudæis scri-
pta erant, eo tempore conuerterent, vt in
caput. 16. Ezechielis probat ex eo: & profe-
cisti in regnum: partim vt genti suæ parce-
rent, vt ex capite 17. Hieremiæ colligit: tum
etiam quod apertiores de Christo prophe-
tias, quia diuinitatem eius apertè affirmare
non

non audebant, studiosè præterierint, vt in caput. 2. & cap. 9. Esaiæ scribit. Ac in præfatione in Pentateuchum, & in quæstiones in Genesim: Vbicunq̃ue, inquit, sacratum quid scriptura testatur de patre, & filio, & Spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omninò tacuerunt: vt & Regi satisfacerent, & arcanum fidei non vulgarent, maximè ea quæ Christi aduentum pollebantur, ne viderentur Iudæi & alterum Deum colere, quos ille Platonis sectator magni idcirco faciebat, quia vnum Deum colere dicerentur.

Ad hæc, ne omnia sacra mysteria æthnicis proderent, indignum rati, sanctum dare canibus: quæ & ipsi fortassè ante natiuitatem Christi scire non potuerunt. Postremò, quædam etiam non vertisse ait, quod sibi repugnare, & lectores gentiles offensura, videbantur, vt affirmat in illud Ezechielis capite primo: Animalia ibant & reuertebantur. Etsi ipse melius ait esse, in diuinis libris transferre quod dictum est, licet non intelligas, quare dictum sit, quàm auferre quod nescias: alioqui enim, inquit, & multa alia quæ ineffabilia sunt, & humanus animus capere non potest, hac licentia debebantur.

Verùm hoc Galatinus non tam de Lxx,
quan-

quàm de alijs interpretibus qui humana industria ad transferendum accedunt, intelligere videtur. Libro enim primo de arcanis catholicae veritatis, etsi alios interpretes, quod subdolè vel detraxerint vel addiderint aliquid acriter castigat: tamen. LXX, id non veritatis occultandę gratia aut perfidè, sed grauissimis de causis (quæ iam serè recitatae sunt) auctore Spiritu sancto fecisse demonstrat. Quaedam igitur addiderunt, quæ in Hebræo nõ habebatur, quædam prætermiserunt, reliqua purè fideliterque transtulere. Quorum omnium pulchram rationem reddit D. Augustin⁹, libri decimi octauo de ciuitate Dei cap. 43. Si ergò vt oportet, nihil aliud intueamur in scripturis illis, nisi quid per homines istos dixerit Dei spiritus, quicquid est in Hebræis codicibus, & nõ est apud interpretes LXX, noluit hoc per istos, sed per illos prophetas Dei spiritus dicere. Quicquid verò est apud LXX, in Hebræis autè codicibus non est: per istos maluit quàm per illos idem spiritus dicere: sic ostendens vtrosq; fuisse prophetas. Isto enim modo alia per Esaiã, alia per Hieremiã, alia paliù atq; aliù prophetam, vel aliter eadè per huc ac per illũ dixit vt voluit. Quicquid porro apud vtrosque inuenitur, per vtrosq; dicere voluit vnus atque idem spiritus: sed ita vt
 illi

illi præcederent prophetando, isti sequerentur propheticè illos interpretando. Quia sicut in illis vera & cōcordantia dicentibus, vnus pacis spiritus fuit: sic & in istis non secum conferentibus, & tamen tamquam vno ore cuncta interpretantibus, idem spiritus vnus apparuit. Et libri secundi de doctrina Christiana cap. 15. Etiam si aliquid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur, quàm isti posuerint, cedendum esse arbitror diuinæ dispensationi, quæ per eos facta est, vt libri, quos gens Iudæa cæteris populis vel religione vel inuidia prodere volebat, credituris, per dominum gentibus, ministra regis Ptolomæi potestate, tanto antè proderentur. Itaque fieri potest, vt sic illi interpretati sint, quemadmodum congruere gentibus, ille qui eos regebat, & qui os vnum omnibus fecerat, Spiritus sanctus iudicauit.

Rursus lib. 4. cap. 7. Septuaginta interpretes diuino spiritu interpretati, ob hoc aliter videntur nonnulla dixisse, vt ad spiritalem sensum scrutandum, magis admoneretur lectoris intentio. Vnde & obscuriora nonnulla, quia magis tropica, sunt eorum. Quod cap. 44. lib. 18. de ciuitate Dei apertè demonstrat ex cap. 3. Ionæ prophetæ: ibi eos non vertisse, quadraginta dies
peni-

poenitentiae, sed triduum, ut lectorem ad altitudinem prophetiae perscrutam excitarent.

Libri autem 2. de Consensu Euangelistarum, capite 66. Spiritui sancto, quo ipsi agitabantur, hoc placuisse scribit: Huius, inquit, distantiae causa si quaeratur, car tanta auctoritas interpretationis septuaginta, multis in locis distet ab ea veritate, quae in Hebraeis codicibus inuenitur: nihil occurrere probabilius existimo, quam illos septuaginta eo spiritu interpretatos, quo & illa quae interpretabantur dicta fuerant: quod ex ipsa eorum mirabili quae praedicatur confessione firmatum est. Ergo & ipsi nonnulla in eloquio variando, & ab eadem voluntate Dei, cuius illa dicta erant, & cui verba seruire debebant non recedendo, nihil aliud demonstrare voluerunt, quam hoc ipsum quod nunc in Euangelistarum quatuor concordiam quadam diuersitate miramur. In quaestionibus quoque super Genesim, minimè errasse probat, si quid aut praetermiserint, aut aliter interpretati sint, quam in Hebraeo habebatur: quod maiore auctoritate praediti fuerint, quam interpretes, hoc est, prophetico spiritu. Ipse etiam D. Hieronymus in prooemio Paralip. quaedam eos addidisse ait, quae in Hebraeo non legantur,

vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem.

Vincentius lib 6. Speculi cap. 17. narrat, quòd locos scripturæ qui apertius de sancta Trinitate loquebãtur, vel præterierint oës, vel ænigmaticè fuerint interpretati, ne tres Deos colendos tradere viderentur. Eodemque cõsilio vsos ait, vbi de incarnatione verbi scriptura differit: ne homines pagani, & veritatis ignarus Rex offenderentur.

Aliquot etiã annos Hebræo & vero calculo addidisse leguntur, ne si scriptura pau-
ciores annos ab orbe restituto numerare videretur, quàm Aegyptij apud se regnatum fuisse asseuerabant, Hebræos cum sua historia reijcerent. Putantur itaque sapienter annos aliquot inter Ninum & diluuium addidisse: quòd hoc nemini noceret, ac scripturæ fidem reuerentiãq; apud Aegyptios conseruaret.

Quantæ auctoritatis semper fuerit.

LXX. interpretatio, & quare D.

Hieronymus nouam translationem ædiderit. Caput. 6.

Magnæ quidem hæc eorum interpretatio semper in Ecclesia Dei, vt ex orthodoxorum patrũ scriptis colligitur, merito auctoritatis fuit; primo quidem, quod ea antiquissima esset: deinde quòd propter summam

summam eorum 72. virorum concordiam à Spiritu sancto profecta credebatur; postremo quod Apostoli & Euangelistæ eam v. surpassent approbassentque.

Tertullianus enim Apologetici cap. 19. Hos, inquit, Menedemus quoque Philosophi prouinciæ Iudææ de sententiæ communionem suspexit.

Iustinus Philosophus & martyr in apologetico suo: Referunt historiæ septuaginta istos viros non solum eadem sententiâ, verum etiam iisdem esse verbis in translatione vsos, ac ne vna quidem dictione alium ab alio dissensisse, vsque adeo eadem de iisdem omnia conscripserant: admirationeque attonitum Aegypti Regem Ptolomæum, cum diuina virtute interpretationem absolutam esse credentem, tum quouis honore dignos illos vt Dei amantes & vicissim Deo charos, (θεοφιλέϊσ) viros iudicâtem, cum muneribus multis in patriam suâ redire iussisse; & libros vt par erat exosculatû esse, & Deo consecratos in bibliotheca ibi reposuisse.

Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum: Cum autem vnusquisque figillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia, conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes & sententijs & dictionibus, Dei enim erat voluntas.

D. Ambrosius in psalmum 118. sermone
9. tomo. 4. Septuaginta virorum sententias
magis sequitur Ecclesia.

B. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei cap.
13. Septuaginta interpretes laudabiliter cele-
bratos viros potuisse mentiri, difficile est.

Rursus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 42.
Traditur sanè, tam mirabilem, ac stupen-
dum, planeque diuinum in eorum verbis
fuisse consensum, vt cum ad hoc opus sepa-
ratim singuli sederint (ita enim eorum fi-
dem Ptolomæo regi placuit explorare) in
nullo verbo, quod idem significaret, & tan-
tundem valeret, vel in verborum ordine
alter ab altero discreparet: sed tamquam v-
nus esset interpres, ita quod omnes inter-
pretati sunt, vnum erat, quoniam reuera
spiritus erat vnus in omnibus. Ideoque tam
mirabile Dei munus acceperant, vt illarum
scripturarum non tamquam humanarum,
sed, sicut erant, tamquam diuinarum etiam
isto modo commendaretur authoritas, cre-
dituris quandoque gentibus profutura,
quod iam videmus effectum.

Idem cap. 43. Nam cum fuerint & alij in-
terpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam
sacra eloquia transfulerunt, sicut Aquila,
Symmachus, Theodotion, sicut etiam illa
est interpretatio, cuius author non apparet,

& ob hoc sine nomine interpretis, quinta editio nuncupatur: hanc tamen quæ septuaginta est, tamquam sola esset sic recepit Ecclesia, eaque vtuntur Græci populi Christiani, quorum plerique, vtrum alia sit aliqua ignorant. Ex hac septuaginta interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est, quod Ecclesiæ Latinæ tenent. Quamuis non defuerit temporibus nostris presbyter Hieronymus homo doctissimus, & omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco, sed ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas conuerteret. Sed eius tam literatum laborem quamuis Iudæi fatentur esse veracem, septuaginta verò interpretes in multis errasse contendunt: tamen Ecclesiæ Christi, tot hominum authoritati, ab Eleazaro tunc pontifice ad hoc tantum opus electorum, neminem iudicant præferendum: quia etsi non in ijs vnus apparuisset spiritus, sine dubitatione diuinus, sed inter se verba interpretationis suæ septuaginta docti, more hominum contulissent, vt quod placuisset omnibus hoc maneret: nullus ijs vnus interpretes debuit anteponi. Cùm verò tantum in illis signum diuinitatis apparuit, profecto quisquis alius illarum scripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpretes est verax, aut

congruit illis septuaginta interpretibus, aut si congruere non videtur, altitudo ibi prophetica esse credenda est. Spiritus enim qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipse erat etiam in septuaginta viris, quando illa interpretati sunt.

Idem lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 15. Latinis emendatis exemplaribus Græci adhibeantur, in quibus septuaginta interpretum, quo ad vetus Testamentum attinet, excellit autoritas: qui iam per omnes peritiores Ecclesias tanta præsentia Spiritus sancti interpretati esse dicuntur, ut os vnum tot hominum fuerit, qui si, ut fertur, multi que non indigni fide prædicant, singuli cellis etiam singulis separati, cum interpretati essent, nihil in alicuius eorum codice inuentum est, quod non iisdem verbis, eodemque verborum ordine, inueniretur in cæteris, quis huic authori conferre aliquid, nedum præferre audeat? Si autem contulerunt, ut vna omnium communi tractatu iudicioque vox fieret, nec sic quidem quemquam vnum hominem qualibet peritia ad emendandum tot seniorum doctorumque consensum aspirare oportet aut decet.

Eusebius etiam lib. 5. historiæ Ecclesiasticæ cap. 8. Cum, inquit, oēs corā Ptolomæo Rege venissent in vnum, & singulorū ver-

siones

fiones inter se collatę expenderentur, glorifi-
 catus est Deus, & scripturę diuinę sunt ag-
 nitę, eo quod cuncti eadem, iisdem dictio-
 nibus, & nominibus ab initio ad finę vsque
 expresserāt, ita vt presentes ex gētibus scrip-
 turas illas ex instinctu Dei esse redditas cog-
 nouerint. Eadē repetit Niceph. lib. 4. ca. 14.

Beatus verò Hieronymus etsi aliquando
 variè de LXX. interpretibus loquitur: tamē
 plurimum ipsis tribuit, & Spiritus sancto
 plenos fuisse fatetur, qui ante Natiuitatem
 Domini & Saluatoris nostri Christi Iesu,
 sacram scripturam pro ratione temporis &
 personarum, regisque æthnici voluntate,
 rectē satis interpretati sint. Quod verò ipse
 nouam ex Hebræo in Latinum sermonem
 interpretationem instituerit, non vt eorū
 auctoritatem labefactaret reijceretque, id
 se consilij cepisse ait, sed alijs multis iisque
 grauissimis de causis permotum scribit.

Primò quidē, quod cū Apostoli & Euā-
 gelistę Iesu Christi pleraq; in nouo testamē-
 to recitarint ex Hebræo, quę apud septua-
 ginta non reperirentur, grauitè quosdā of-
 fendere intelligeret: proptereaq; necessariū
 videri, vt suis Latinis ea quę à septuaginta
 erant prætermissa, vel obscurè posita, resti-
 tueret, suppleret, atque illustraret. Nam
 præfatione in Pentateuchum in nouo Testa-
 mento

mento plurima ab Euangelistis & Apostolis ex veteri Testamento citata inueniri demonstrat, quæ in 70. interpretum translatione non habeantur. Et præfati in Iob: Audiant, inquit, canes mei, iccirco me in hoc volumine laborasse, non vt interpretationem antiquam reprehenderem, sed vt ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut eertè scriptorum vitio deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent. Vtraque editio & septuaginta iuxta Græcos, & nostra iuxta Hebræos in Latinum meo labore translata est, eligat vnusquisque quod vult, & studiosum me magis quàm maleuolum probet. Rursus in prouerbia Salomonis: Si cui septuaginta interpretum editio magis placet, habet eam à nobis olim emendatam, nec enim noua sic cudimus vt vetera destruamus. Et in libro de optimo genere interpretandi: Septuaginta æditio iure obtinuit in Ecclesijs, vel quia prima est, & ante Christi aduentum facta, vel quia ab Apostolis, in quibus tamen ab Hebraico non discrepat vsurpata. Propterea etiam ad nouam translationem accessit B. Hieronymus, vt quæ in septuaginta interpretatione, vitio scriptorum, deprauata erant, ex sua emendarentur, præfatione in Paralip. ad Chromatium his verbis perscripsit: Si septuaginta

tuaginta interpretum pura, & vt ab ijs in Græcum versa est, æditio permaneret, superfluè me, mi Chromati, episcoporù sanctissime, & doctissime, impelleres, vt Hebræa volumina Latino sermone transferrem: quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roborarat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari: nunc verò cum pro varietate regionum varia ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata, nostri arbitrij putas aut è pluribus iudicare quod verum sit, aut nouum opus in veteri opere cudere. Et ad Domnionem: Ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber vitiosus est, vt non tam Hebræa quàm barbara quædã & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum sit. Ne hoc LXX. interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt transtulerant, sed scriptorum culpæ ascribendum, dum de inemendatis inemendata scriptitât. Quæ præfatione in Pentateuchum, alijsquæ pluribus in locis repetuntur. Quod enim illi per literarum & punctorum mutationem transpositionemquæ; totam aliquando corruerint, plurimis ex locis demonstrat Galatinus, libro primo de Arcanis Theologicæ veritatis.

Quod etiam recentiores Iudæorum Rabi-
 ni Septuaginta interpretationem repre-
 henderint, ut ipsi tanto liberius sacram
 scripturam pro sua libidine interpretari
 possent : proptereaque apertiora de Sal-
 uatore nostro testimonia refecerint, mul-
 tisque in locis scripturam sacram corrupe-
 rint, probat Iustinus philosophus & mar-
 tyr, in dialogo contra Tryphonem Iu-
 dæum.

Venerabilis quoque Bæda in libro, qui
 de temporum ratione inscribitur, author
 est, Septuaginta translationem vel parum
 sollicitè primò æditam, vel post corruptam
 fuisse, per B. verò Hieronymum ex pu-
 ro Hebraicæ veritatis fonte, (ipsis etiam
 Iudæis testibus) nos potari.

Beatus Augustinus lib. 15. de ciuitate
 Dei cap. 12. difficulter fieri potuisse scribit,
 ut Iudæi libros tam multos eosque tam lon-
 gè lateque dispersos corrumpèrent: sed illa,
 inquit, diuersitas numerorum aliter se
 habentium in codicibus Græcis & Latinis,
 aliter in Hebræis, nec malitiæ Iudæorum,
 nec diligentia vel prudentia Septuaginta
 interpretum, sed scriptoris tribuatur erro-
 ri, qui de bibliotheca Ptolomæi Regis Co-
 dicem describendum primus accepit.

Similiter

Similiter Ioannes Ludouicus Viues lib. 1. de corruptis artibus refert, indigno casu accidisse, vt libri sacri per 70. Interpretes in Græcam linguam translati, pugione perfoderentur, vt multa verba recte legi nequirent.

Siue igitur Iudæi corruperint, siue scribæ in describendo errauerint; certum est, Septuaginta translationem à Spiritu sancto profectam, cum tempore deprauatam fuisse, & B. Hieronymum vtiliter in noua sacrae scripturae translatione ex Hebræo laborasse.

D. Ambrosius ad caput 5. epistolæ ad Romanos sic loquitur: Sic præscribitur nobis de Græcis codicibus, quasi non ipsi ab inuicem discrepent, quod fecit studium contentionis. Quia enim propria auctoritate quis vti non potest ad victoriam, verba legis adulterat, vt sensum suum, quasi verba legis asserat, vt non ratio, sed auctoritas præscribere videatur. Constat autem, quosdam Latinos olim de veteribus Græcis translatis codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum seruauit, & probat.

Postquam autem à concordia animis dissentientibus, & hereticis perturbantibus torqueri quæstiones ceperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, vt hoc contineretur in literis,

ris, quod homini videretur. Vnde & ipsi Græci diuersos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & ratio, & historia, & authoritas obseruatur. Nam hodie quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inueniuntur à veteribus posita, Tertuliano, Victorino, & Cypriano.

Glossa Cano. vt veterum; distinct. 9. apud Gratianum, asserit, olim Hebræos & Græcos odio veræ orthodoxæque religionis sua exemplaria corrupisse, vt exemplaria Latina multo puriora essent, quàm Hebraica vel Græca.

Præterea, vt Diuus Hieronymus nouam ex Hebræo scripturæ translationem egeret, aliæ etiam grauissimæ rationes impulerunt.

Ne Iudæi amplius Ecclesiæ Christi insultarent, sic in Hebræo non haberi, vt Septuaginta legebant, & Christiani, ex 70. in disputationibus allegabant.

Et ne posthac Christiani Rabinos consulere atque illis credere cogerentur.

Vtque exultantem Græciam (sicut præfatione Ezdræ loquitur) compesceret, quæ superbè obijciebat, nihil diuinarum scripturarum Latinos habere, quod non à Græcis accepissent. Tum etiam vt grauissimum dissidium inter Græcam & Latinam Ecclesiam tolleret: quæ etsi eandem Septuagin-

ta interpretationem vsurpabant, non tamen eadem eiusdem translationis exemplaria habebant, sed diuersa potius & repugnantia, vt in prologo Paralipo. scribit. Vel vt eorum studia adiuuaret, qui ex multarum translationum collatione veritatem inuestigantes, immensos sumptus facere cogebantur: etsi maximè illos sustinere ac exëplaria omnia habere poterant, propter Hebraicam tamen sermonis imperitiam grauissimos errores incurrebant, vt ex præfatione Ezdræ colligitur. Postremò, vt Latinorum studia, sicut ipse contra Rufinum testis est, in linguam adiuuaret, accenderetque animos Latinorum ad studium linguæ sanctæ: ne deinceps Iudæorum opera indigerent, & ab eorum iudicio dependere non esset necesse. Qui & Hieronymum ex Hebræo verè transtulisse, Augustino & Beda testibus, affirmant, & eorum ad sententiam ipse Hieronymus præfatione in Pentateuchum appellat: Sicubi in translatione tibi videor errare, interroga Hebræos, diuersarum vrbum magistros consule. Quod verò B. Augustinus parum hunc D. Hieronymi laborem probare visus est, eumque per epistolam hortatur, vt septuaginta translationem tanto omnium Ecelesiarum consensu receptam, & ab ipsis Apostolis approbatam, è Græco

Græco in Latinum fideliter verteret, vel antiquam potius versionē restitueret: propter hanc maximè causam fecisse creditur, nō quod genus interpretandi, ac fidem accusaret, sed quod metueret, ne ista mutatio simpliciores, qui quod septuaginta translatio corrupta, & certa quadam ratione æthnicis data erat, intelligere non poterant, offenderet, & scisma in Ecclesia nasceretur. Vt in Ecclesia quadā Africana iam accidisse scribit: quod Græci Episcopum quendam Hieronymi autoritate contra septuaginta nitentem ferè eiecerint.

Etsi B. Hieronymus & Augustinus in hac re candidè dissenserūt teste Viuc ad cap. 43. lib. 18. de ciuitate Dei Augustini.

Ipse enim Hieronymus respondet Augustino: Ego non tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinum trāstuli, quàm ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt, vel corrupta proferre in mediū: vt scirēt nostri quid Hebraica veritas cōtineret: si cui legere non placet, nemo cōpellit inuitum, bibat vinum vetuscum suauitate, & nostra musta contemnat, quæ in explanationem priorum edita sunt, vt sicubi illa nō intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant. Putatq; vehementer indignum esse, quod cum Græci præter hanc septuaginta æditionem aliorū quoq; Aquilæ, Symmachi &c. versiones reciperent: sui Latini non eadem humanitate hominibus

Prefat. Ezdræ & Iob.

minis Christiani versionem, quæ, authori-
 bus ipsis Iudæis, cum Hebraica veritate cõ-
 ueniret, vel interpretationis aliorum loco,
 non amplecterentur. Diuus ergo Hierony-
 mus & veterem illam interpretationem è
 septuaginta Græca in Latinam ante multos
 annos incerto authore editam, cum tempo-
 rum iniuria corrupta esset, ad Græcam ve-
 ritatem restituit: & nouam ex Hebraica ve-
 ritate, grauissimis de causis, vt supradictum
 est, conscripsit, ac vtramq; Ecclesia Catho-
 lica, authore Spiritu sancto, approbavit.
 Diuus enim Gregorius Magnus, Nouam, *Præfat.*
 inquit, translationem dissero, sed cum pro- *Moral.*
 bationis causa me exigit, nunc veterem, nunc
 nouam pro testimonio assumo, vt quia se-
 des apostolica, cui authore Deo præsideo,
 vtraque vitur, mei quoque labor studij ex
 vtraque fulciatur. Cùm superioribus annis
 de scriptura & lege Dei variæ recetescq; opi-
 niones exortæ fuissent, pro earum colore &
 patrocinio, singularû professores peculiarè
 ferè scripturæ sacræ interpretationem, trans-
 lationemque ediderunt, quam earû sectato-
 res contra omnes alias veteres atq; recentes
 interpretationes mordicus tuentur: & ne
 quis alijs vtatur prohibet. Sicut Ducé Saxo-
 niæ publico edicto præcepisse scribit Iacobus
 Noguera li. 2. de Ecclesia, ne per Saxoniam aliq
 sacras

facræ scripturæ interpretationes reciperen-
tur, quàm Martini Lutheri.

Sacrum verò Concilium Tridentinum
Sess. 4. talem constitutionem ædidiit: Sacro-
sancta synodus cōsiderans, non parum vti-
litas accedere posse ecclesię Dei, si ex om-
nibus Latinis æditionibus, quæ circumfe-
runtur sacrorū librorum quænam pro au-
thentica habenda sit, innotescat: statuit &
declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata ædi-
tio, quæ longo tot seculorum vsu in Eccle-
sia probata est, in publicis lectionibus, di-
sputationibus, prædicationibus, & exposi-
tionibus, pro authentica habeatur, & ne-
mo illam reiicere quouis prætextu audeat
vel præsumat.

Si quid in ea per iniuriam temporis &
scriptorum incuriam perfidiamque de-
prauatum erat, hoc iussu Leonis 10. Ponti-
ficis Maximi per doctissimos viros ex pro-
batissimis libris restitutum est. Et hanc La-
tinam æditionem cum Hebræa Græcæque
veritate à studiosis viris pio zelo conferri
posse existimo, iuxta canonem vt veterum
librorum fides, distinctione 9. apud Gra-
tianum.

Quare olim Ecclesia septuaginta trās-
lationem præ cæteris tanta autho-
ritate vsurpare voluerit.

Cap. 7.
Quam.

Q Vanquam & alij quidam vtriusque literaturæ peritissimi viri sacram scripturam ex Hebraico sermone in Græcum transtulerant: tamen Ecclesia Christi eam interpretationem quæ septuaginta est, grauissimis de causis, vt supra etiam ex beato Augustino probatum est, olim vsurpabat; quippè quæ ex Spiritu sancto profecta credebatur.

D. enim Epiphanius: Sis tu ipse, inquit, Libro de ponderibus & mensuris, studiosè iudex huius causæ, apud quos potius veritas reperiatur, apud hos tres, Aquilam, Symmachum, & Theodotionem, qui non simul fuerunt, sed quisque seorsum, & in tempore ac loco inter se disparati, & non multi, sed tres solum, & non potuerunt inter se consentire: an apud septuaginta duos, qui primi sub vnum tempus fuerunt, & interpretati sunt, & in triginta sex partes iuxta præceptum regium diuisi fuerunt, & sine mutua inter se collatione, ex Spiritu sancto sub vnum consensum totam interpretationem ediderunt, velut omnes simul in vno loco consedisent, & per mutuam collationem interpretati essent. Manifestum profecto est, quòd in septuaginta duobus veritas reperiatur, qui non interpretes solum fuerunt, sed etiam ex parte prophetæ.

Beatus etiam Augustinus questione 169.

super Genesin: Maiore quidem, inquit, auctoritate præditi, quàm interpretum officium est: prophetico spiritu, quo etiam oratione in suis interpretationibus, quod magnum miraculum fuit, consonuisse firmitur, eorumque auctoritas tanto diuinitus facto miraculo commendatur, tantaque in Ecclesijs vetustate firmitur.

D. Chrysoftomus homilia 5. in Mattheum: Ad faciendam verè translationis fidem, omnibus alijs iure Septuaginta interpretes sunt digniores: siquidem alij post aduentum domini interpretati sunt, quippè qui Iudæi permanentes, inimicè & subdolè multa corrumperunt, & data prorsus opera à prophetis mysteria prædicta celauerunt: Septuaginta verò ante centum & aliquanto amplius Dominici Aduentus annos, ad interpretandum tot, ac pariter accedentes ab omni suspicione huiusmodi vindicatur, tum ob ipsum temporis interuallum, & illorū numerum, tum ex ipso, quod super omnia debet valere, consensu.

Hilarius quoque in Psalmum. 118. Nos, inquit, sicut oportet, sequimur Septuaginta interpretum religiosam & antiquam auctoritatem: ex iudicio tamen cæterorum translatorum, proprietatem intelligentiæ huius, quæ est difficilis, captantes. Et in Psalmum secundum:

secundum: perfecta septuaginta interpretū
 auctoritas manet: primum quod ante Ad-
 uentum Domini corporalem trāstulerunt,
 nec adulatio interpretandi adhibita tempo-
 ri arguitur, tanto anteriores interpretatio-
 nis ætate: deinde quod ipsi illi principes, do-
 ctioresque synagogæ, & præter scientiam le-
 gis per Mosen quoque secretiori doctrina
 perfecti, innotuerunt, non improbables esse
 arbitri interpretandi, qui certissimi & gra-
 uissimi erant authores docendi. Hi ergo
 Psalmos inter cæteros libros transferentes,
 & in numerum redegerunt, & in ordinem
 collocarunt, & diapsalmis distinxerunt, qui
 omnes secundum Hebræos confusi habe-
 bantur, & habentur. Diuus quoque Hierony-
 mus etsi variè de veterum translationibus
 differit, tamen septuaginta interpretationē
 alijs lōgè præfert: Aquilæ nimirū, Symma-
 chi, & Theodotiōis: quos præfatione in Iob
 Iudaizātes hereticos vocat, quippè qui nato
 iam saluatore, & coruscāte Euāgelio multa
 mysteria saluatoris subdola interpretatiōe ce-
 larint. Quod verò mirū videri nō debeat, si
 cellulis separati, tātoperè cōcordē scripturæ
 diuinæ interpretationē edidisse dicātur: pul-
 chrè disputat Clemēs Alexādrinus li. i. Stro-
 matū: Neque verò, inquit, ab inspiratiōe Dei
 erat alienū, qui prophetiā dederat, vt interp-
 tationem

tationē quoq; tanquā Græcā efficeret prophetiam: nam in captiuitate Regis Nabuchodonosor, cum interijissent scripturæ, tempore Antaxerxis Persarum Regis inspiratus Ezdras leuites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit, omnes veteres rursus scripturas renouans. Quæ ijsdem ferè verbis ex magno illo Ireneo referuntur ab Eusebio lib. 5. historię Ecclesiasticę cap. 8. & Nicephoro Calixto lib. 4. cap. 14.

Hilarius verò in psalmum 2. aliam rationem addit, eamque pulcherrimam, & in primis hoc tempore obseruandam his, qui temerè, homines priuati ad scripturæ interpretationem profiliunt: Erat iam ante à Mose institutum, in omni synagoga septuaginta esse doctores. Nā idem Moses quamuis veteris Testamenti verba in literis condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Cuius quidem doctrinæ Dominus etiam in Euangelij meminit, dicens: Super cathedrâ Mosis sederunt scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate & facite, secundum facta eorum nolite facere. Doctrina ergò horum mansit in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta in hoc seniorum & numero & seruitio

seruitio conseruata est. Hi itaque seniores libros hos transferentes, & spiritualemente, secundum Mosis traditionem, occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigüe lingua Hebraica dicta, & varia quaedam ex se nunciantia, secundum virtutes rerum, certis & proprijs verborum significationibus transtulerunt, doctrinae scientiam multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes. Ex eo fit, vt qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes magnum gentibus attulerint errorem, dum occultae illius, à Mose profectae, traditionis ignari, ea quae ambigüe lingua Hebraea commemorata sunt, incertis ipsi indicijs ædiderunt. Quo etiam alludere videtur Eusebius lib. 12. de præparatione Euangelica capite. 16. Apud Iudæos priscis temporibus diuinorum cantuum iudicium non multitudini tradebatur: sed erant aliqui, quamuis paucissimi, diuino spiritu hæc iudicantes, quibus solummodo licebat prophetarum libros consecrare, vt ita dicam, ac comprobare: ea verò quae aliena à Spiritu sancto viderentur, improbare ac reijcere.

Moseus quoque Aegyptius libro 3. Directoris dubitantium, qui legum Iudaicarum & Euangelij sacri peritus fuisse creditur, author est, quod etsi grauissimis pœnis

prohibitum fuerat, illa secreta mysteria patefacere, magistris speculationis cognita, iuxta illud: Non dabunt arcana legis nisi confiliario sapienti: tamen scientiæ inquit illæ profundæ, quæ fuerunt in gente nostra, in cognitione veritatis istarum rationum fuerunt deperditæ in longitudine dierum, & in dominatione gentis insipientis super nos: quia non erat licitum cuilibet homini scire illa verba, & liber Talmud non erat scriptus in illis diebus. Ergo magnæ illæ principalitates perierunt de gente nostra.

Vt vehementer mirum sit, quòd hodie multi in re tam periculosa adeo pueriliter iocari, ne dicam insanire, audent. Nam ut Menedemus, cæteri que optimi & sapientissimi viri propterea septuaginta interpretationem cæteris prætulerunt, quia illi septuaginta duo, cum essent, & loco inuicem separati, vnâ tamen eademque interpretationem ædiderunt, reliqui verò tam pauci, adeo discrepantem diuersamque reliquerant: sic Ecclesiæ Catholicæ & SS. patrum de controuersis hoc tempore scripturæ locis, vna eademque sententia, aliorum opinionibus præferenda est. Hi enim cum animi morbis laborent, nec sibi ipsis satis constant, sed modo aiunt, modo negant, pro sui genij impudentia, aut eorû, vnde lucellû qualecunque sperant,

sperāt, voluntate: nec inter se, etiā post multas & diurnas collationes, siue uti nūc vocantur, colloquia, conuenire possunt, sed multo acrius pro opinione contra opinionem contrariam, quā cōtra ipsam Catholicam veritatem, digladiantur, sicut ex ipsorum inuectiuis apertē colligitur.

De loco vbi interpretati sunt. Cap. 8.

DE loco quo hanc interpretationē suā perfecerunt, non satis inter scriptores cōuenit: sunt enim inter orthodoxos patres multi, ijq; praestantissimi & doctissimi viri, qui singulis peculiarem domūculam extructam fuisse, ex certis argumentis colligant.

Iustinus philosophus & martyr: Illi, inquit, extra omnē turbam cōstituti, ut primo quoq; tēpore interpretationē absoluerēt, nō in vrbe ipsa, sed septē ab ea stadijs, vbi pharos extructa est, pari cum interpretibus numero domunculas Ptolomeū exerui praecipisse, historiae probant, ut singillatim pro se quisq; interpretationē perficeret. Illa quoq; cura qui operā ijs dare iussi fuerant, mandata, ut omnibus quidem modis ipsis in seruiret, à cōgressu autē ipsos mutuo prohiberēt, quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiā consensu cognosci posset. Hæc vobis viri Græci non ut fabulam, neque ut cō-

In apologetico contra gētile

fictam historiam renunciamus, sed qui ipsi Alexandria fuerimus, & vestigia domuncularum apud Pharum adhuc reliqua viderimus, & ab incolis, qui res patrias à maioribus per manus sibi traditas acceperunt, audierimus, commemoramus; quæ & ex alijs quoque aliqua ex parte intelligere potestis, & potissimum ex ijs, quæ ipsi scriptis suis inseruerunt, sapientibus & spectatis viris, Philone, & Iosepho, & pluribus alijs, &c.

Hæc ergò Iustinus & vidisse se, & in Aegyptiorum annalibus (quos certissimos esse dicit Aristæas noster) contineri, atque ab alijs grauissimis scriptoribus referri affirmat.

Eadem Augustinus cap. 42. lib. 18. de ciuitate Dei, & libro 2. cap. 15. de doctrina Christiana probare videtur, vt supra est recitatum, cap. 6. Et Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum ait, eos sigillatim ex propria quemque prophetia vertisse.

Irenæus quoque Lugdunensis & Eusebius lib. 5. cap. 8. Nicephorus lib. 4. historia Ecclesiastica cap. 14. authores sunt, Ptolomæum Regem, ne si coniungerentur, veritatem sacræ scripturæ fortè celarent, eos separasse, vt eandem singuli interpretationem scriberent, & seiuncti, vt Nicephorus legit, eundem librum omnes verterent.

Et D. Hieronymus ipse, suo tempore hanc opinionem de LXX. cellulis vulgo receptam fuisse fatetur, in prologo Paralipomenon.

Naucerus etiam : Demetrius, inquit, duxit eos in domunculas secretas, vbi per septuaginta duos dies omnem legem diligentissimè transtulerunt.

Et Galatinus libro primo de arcanis Catholicae veritatis : Septuaginta duo interpretes non solum Hebraica, Chaldaica, Graecaque lingua, & omni disciplinarum genere, verum Spiritus sancto quoque inter ceteros claruerunt. Nam cum, anno ante Christi Natiuitatem circiter 250. rogatu Ptolomæi Philadelphi Alexandriam ab Eleazaro pontifice tota biblia in Græcum eloquium traducturi missi fuissent : volens Ptolomæus ipse de æditionis eorum puritate periculum facere, eos (vt non Talmudistæ modo, ac Philo Hebræorum disertissimus, sed Augustinus quoque, & alij quidam ex nostris testantur) per duas & septuaginta segregauit cellulas : ipsi tamen adeo in scribendo concordés fuerunt, vt nec in verbo quidem discreparint, sed vna scribendi serie, vno verborum literarumque contextu, eodemque temporis momento, vniuersum diuinum lumē illud, in Græ-

cum sermonem commutarent: quod utique non humanæ sed diuinæ ascribendum est virtuti. Et Volaterranus lib. decimo nono Anthropolog. Septuaginta duo interpretes, ut Augustinus & Eusebius testatur, totidem cellis separati, eosdem libros eodem modo vertentes, non interpretum, sed prophetarum afflati spiritu vili sunt.

Ioannes Sixtus libro 4. bibliothecæ sanctæ scribit, in Pharos insula separatis cellulis transtulisse: quodque propterea multi Iudæi omnibus annis in Pharos insulam honoris gratia, fuerint profecti, Deo gratias acturi, quod ibi primò edita esset diuinæ legis translatio.

Diuisus verò Epiphanius 36. domunculas fuisse ait, vbi bini & bini singulos libros interpretarentur, sic enim in libro de ponderibus & mensuris loquitur: Admirari quidem hoc licet, cum pius homo intelligit ex Dei consilio sic factum esse: nam cum septuaginta duo numero essent, & in Pharia insula, superna terra appellata, è regione Alexandriæ in triginta & sex domunculis à matutino vsque ad vesperam conclusi, & vesperi in triginta sex nauiculis in Ptolomæi Philadelphi palatium transcurrentes, & cum ipso cibum capientes, & par ac par in cubiculis triginta sex dormiētes, ut

ne quid inter se conferrent, sed incorruptè interpretarentur, sic vitam degebant.

Prædictas enim trigenta sex domunculas nominatus Ptolomæus construxit in ulteriore parte in insula, ipsasq; duplices fecit, & duos ac duos, veluti dixi, inclusit, & pueros duos ministros simul cū ipsis inclusit, opsonij parandi ac ministrandi causa, vna cū velociter scribendi peritis. Neque fenestras domunculis illis ex parietibus fecit, sed superne ex domibus lucē introduxit. Illi vero sic degentes à matutino vsque ad vesperam claustris cōclusi hoc modo interpretati sunt, singulis autem paribus vnus liber tradebatur: vt liber creationis mūdi binis, exitus filiorum Israel alijs binis, Leuiticus alijs binis, & sic deinceps alius liber alijs. Atq; sic viginti septē libri electi receptiq; ac genuini, verum viginti duo iuxta alphabeti apud Hebræos ordinem numerati, conuersi sunt.

Diuus autem Hieronymus, suæ interpretationi contra nimis pertinaces septuaginta translationis, (certa ratione gentibus tradite, & tūc corruptæ) defensores, autoritatē conciliaturus, hæc omnia quæ de separatis domunculis ab alijs patribus referuntur, ridere videtur. Præfatione enim in Pentateuchū: Nescio, inq; t, quis primus author septuaginta cellulas Alexādiæ mēdacio suo extruxerit,

xerit, quibus diuisi eadem scriptitarint: cum Aristæas eiusdem Ptolomæi Hiperaspites, & non multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint: sed in vna basilica congregatos contulisse scribant, non prophetaſſe. Aliud est enim eſſe vatem, aliud interpretem. Quæ in apologia contra Rufinum iſſdem verbis repetuntur. Etsi verò Aristæas & Iosephus expressam harum cellarum mentionem non faciunt, tamen magnificam aptiſſimamque domum fuiſſe affirmant, in qua diuerſas ædiculas, ſiue cubicula eſſe quid prohibet?

Beatus enim Auguſtinus cum lib. 15. de ciuitate Dei capite 13. Septuaginta interpretes à Ptolomæo Rege in vno loco positos fuiſſe retuliſſet: libri 18. cap. 42. ſeparatim ſingulos ſediſſe narrat, vt eorum fidem Rex melius explorare poſſet.

Et Vincentius lib. 6. Speculi cap. 17. ait: Ducti ſunt in domum Regis ſecus mare ſecretam, quæ ad deliberationem negotiorum erat, & datæ ſunt iſſ cellæ ſingulæ. Et quamquam non vates illos fuiſſe, ſed interpretes Hieronymus ait, non inficiatur tamen, Spiritu ſancto illuſtrante tranſtuliffe. Differunt quidem ſpiritus prophetiæ, & ſpiritus interpretandi: ſi ſpiritum prophetiæ eos habuiſſe forſitan negauit, non negauit tamen
 Spiritu.

num tam diligens examen, quam Iosephus & Aristæas eos instituisse scribunt, cum iam Regi tradirerant, si ante semel cōtulissent?

Ludouicus ergò Viues ad cap. 43. libri 18. Augustini de ciuitate Dei, de Hieronymo loquens: in sanctissimis quoque viris humanos aliquando affectus dominari affirmat. Et Hieronymum atque Augustinum in re tanta candide dissensisse profitetur. Etsi in translatione scripturarum plus B. Hieronymo quàm Augustinò tribuitur: glossa ca. Vt veterum, distinct. 9.

Quos nam sacrę scripturę libros Septuaginta transtulerint. Cap. 9.

ET si tota Iudæorum schola, vt author est Hieronymus, defendit, quod non nisi Pentateuchum, siue quinque libros Mosis LXX. interpretes transtulerint: & Diuus Hieronymus in cap. 5. & 16. Ezechielis, & in caput. 2. Micheæ, & in proœ. traditionum in Genesin id probare videtur: tamen orthodoxi patres vniuersum

eos sacrę scripturę corpus conuertisse, vna ferè sententia constanter affirmant: & ipse Hieronymus non negat, quamuis ex aliorum sententia loquens (vt doctissimis viris placet) alicubi dissentire visus est.

Ioannes
Sixtus lib.
4. biblio-
thecæ fan-
tæ.

Eusebius lib. 13. cap. 7. præparationis
Euan.

Euangelicæ ex Aristobolo scribit: Tota scriptura nostra, Demetrii Phalerei opera, & Philadelphi Regis iussu, aptissime translata est. Epiphanius de ponderibus & mensuris idem testatur, eosque omnes libros nominatim recensuit.

Galatinus verò libro primo de Arcanis Catholicæ veritatis, non modò omnes libros sacros transfuisse scribit, sed alia etiam quædam ex Spiritu sancto, pro sua peculiari sapientia, conscripsisse, quæ ad sacrorum librorum veram interpretationem, Christi que saluatoris nostri aduentum pertinerent.

Vincentius autem libro sexto Speculæ cap. 17. refert, quod cum 72. diebus diuinum hoc opus perfecerint, inde aliqui opinentur, tam breui tempore non nisi Pentateuchum Mosis transferre potuisse: reliquos verò libros vel eosdem viros paulò post, vel aliquos ex ipsis, aliquando ad Regem reuersos, traduxisse. Ipsi autem Vincentio apparet, nihil mirum videri, si tam cito omnes libros interpretati credantur, qui ex Spiritu sancto, & diuino numine afflati, interpretationem suam peregerunt.

Porro, Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum: Ante Demetrium, inquit, priusquam rerum potirentur Alexander

& Persæ, versa fuerant, & quæ ab Hebræis nostris gesta erant in exitu ex Aegypto, & quæcunque ijs insignia & facta erant & apparuerant, & regionis per vim quæsitæ possessio, & omnium quæ latæ sunt legum descriptio: adeo vt clarum sit, Platonem multa ex ijs sumpsisse.

Similiter Eusebius lib. 9. præparationis Euangelicæ cap. 3. Legem nostram in multis Plato secutus est. Mosaica enim volumina ante Alexandrum, & ante Persarum Imperium traducta fuerant: vnde plurima, sicut & Pythagoras, philosophus ille accepit. Numenius autem Pythagoreus apertè scribit: Nihil aliud esse Platonem, quàm Mosen Attica lingua loquentem. Et lib. 13. cap. 7. Scimus etiam omnes, ante Demetrii Phalerij tempora, imo verò ante Alexandrum, & Persarum Imperium, quinque libros Mosis in Græcam linguam, quamuis non commodè, traductos fuisse.

Non solum ergò LXX. Pentateuchum, rectius quam ante fuerat, transtulerunt, sed reliquos etiam libros sacros ex Spiritu sancto in Græcam linguam traduxerunt.

Qualiter hi libri sacri post captiuitatem Babylonicam, ab Ezdra restituti fuerint, libro 1. Academicarum in Hierosolomitana & Alexandrina bibliotheca declarauit.

49

PRÆFATIO ARI-

STAEAE AD PHILO-

cratem fratrem, qua instituti
sui rationem reddit.

ARISTÆAS PHILOCRATI.

VM, ô Philocrates, nostra ad E-
leazarum summum Iudæorum sa-
cerdotem profectio, & quæ apud
ipsum agenda erant, memoratu sint digna:
tuque magni hoc feceris, quia cõtigisset me
præsente singillatim quæque cognoscere:
ego dedi operam, vt de quibus, & ob quam
causam missi fuisset, planè exponerem
tibi, qui semper sano animi tui iudicio &
proposito addiscere & assumere aliquid
studes, vel ex historijs, vel ex negocijs & re-
bus ipsis vitæ. Ita enim informatur ani-
mus ad purum habitum, cum colligit opti-
ma, & in pietatem, rem omnium præstantis-
simam intentus, ea vt regula minimè fallaci
vtitur in consilijs & actionibus suis guber-
nandis.

Cum ergo essem animo prono ad res di-
uinas accuratius cognoscendas, obtuli me le-
gatum ad virum modò nominatum, virtu-
te & fama præ alijs celebrem, & apud suos
ciues & apud alios homines: quique apud se

D

haberes

*Exordium
beneuolentiæ atten-
tionis doc-
litatisque
locum si-
mul com-
plectitur.*

haberet rem valde utilem suis & aliarum terrarum civibus, quae faceret ad interpretationem legis divinae: propterea quod illa Hebraicis literis perscripta in membranis, apud ipsos Iudeos extaret. Atque hanc quidem legationem studiosè obiivimus, ita ut inde acciperemus occasionem agendi cum rege de illis, qui ex Iudaea in Aegyptum traducti erant à patre regis, qui primum & civitate illorum potitus est, & Aegyptum occupavit. Sunt quidem & haec digna, quae tibi exponam, licet persuasum habeam, te magis invitare nos ad gravitatem & mores exponendos illorum hominum, qui secundum sanctas degunt leges: id quod est praecipue instituti nostri, ita tibi exponere, ut rem totam cognoscas: quoniam nuper ex insula ad nos venisti eo animo & studio, ut cognosceres omnia quae extarent utilia ad animi informationem. Misi autem & antè ad te illorum, quae putarem digna scitu, commentarios, quos consecuti sumus in eloquentissima Aegypto, ab eloquentissimis & praestantissimis de genere Iudaeorum sacerdotibus. Cum enim tu magno teneris studio eorum, quae menti prodesse possint, & rectum sit talia quidem maxime communicare cum omnibus similiter affectis: multo tamen magis tecum sunt communicanda, qui praeditus es genuina,

ruina, & eadem mecum animi sententia & voluntate, non solum ex eo quia vere meus moribus es frater, ex sanguine & communi institutione, sed etiam quia similiter mecum res honestas magno studio & toto impetu animi prosequeris.

Quare hæc potissimum ad Philocra- tem scripserit.

Neque enim animi splendor aut decus vilius illarum rerum, quæ magnifunt ab illis qui vana gloria ducuntur, tantum afferunt utilitatis, quantum doctrinæ & eruditionis cultura, & quæ in hæc confertur cura & opera. Sed ne protrahendo præfationem, incidamus in vicium alicuius garulitatis, accedere volumus ad persequendam commemorationem susceptam.

Demetrius ille Phalereus, cum esset præfectus reginæ Bibliothecæ, diligenti studio multa & varia impendit, ad colligendos, si quo modo fieri posset, omnes in mundo libros, nã & emptionibus & descriptionibus librorum à se procuratis studuit, quantum in se esset, regis perficere voluntatem. Ex quo præsentibus nobis interrogatus, quot iam myriades librorum adessent, respondit: a Assunt, rex, ultra viginti: sed breui efficiam, vt reliquis adimpleatur myriades quinquaginta. nam narratur mihi, a Epiphanius tradit, illum respondisse quod quinquaginta quatuor millia & octingentos congregasset.

Narratio

Vide Iosephum lib. 12. cap. 2.

Epiphanius de ponderibus et mensuris.

Iudæorum furis.

a Epiphanius tradit, illum respondisse quod quinquaginta quatuor millia & octingentos congregasset.

Iudæorum etiam leges dignas esse quæ describantur, & in tuam Bibliothecam seponantur. *b* Tum rex: Quid ergo est, inquit, quod te prohibet facere hoc? nam tibi omnia quæ ad huius rei procurationem faciunt, sunt commissa. Ad hæc Demetrius respondit: Indigent interpretatione leges illæ. Nam Iudæi in sua regione, perinde ut Aegyptij literarum dispositioe, ita illi characteribus proprijs utuntur iuxta pronuntiacionem, quam propriam habent. *c* Putatur à nonnullis illa esse Syriaca, quod non ita est: verum est eius alia ratio & forma. Rex his acceptis, dixit se scripturum ad summum Iudæorum sacerdotem, ut quæ exposita essent, perficerentur.

b Eusebii lib. 8. preparat. Evangelica cap. 1. addit: qd negligentiam Demetrii accusavit Rex: cum & pecunia abundaret, & Iudæa vicina regio esset.

c Vide Hieronymum prologo Regum et Danielis.

Hic ego sum ratus adesse tempus agendi illa, de quibus sæpe antè Sosibium Tarentinum & Andream, primores regis custodes, allocutus fueram, ut liberarentur illi, qui à patre regis traducti ex Iudæa fuerant. Nam ille bello adortus partes caux Syriæ & Phœnicia, cum & viribus præstaret, & ubique fortunam haberet fauentem, alios in colonias traducebat, alios captos abducebat: passimque terrore iniecto ita subiugarat omnia, ut ad decem myriades ex Iudæa in Aegyptum traderet: ex quibus circiter tres myriades electos, & armis instructos viros assumpsit

assumpsit in regionem, vt in præsidij ipsius *De his*
 degerent . Sed antè quoque satis multi *Augusti-*
 peruenerant in regionem cum rege Persa- *nus lib. 18.*
 rum, & ante hos alij vt auxiliarij missi erant *de ciuita-*
 ad Psametychum, quò cum pugnarent ad- *te Dei*
 uersus regem Aethiopum : verum illi non *cap. 42.*
 tot multitudine erant, quot secum adduxe- *Et ibi Vi-*
 rat Ptolomæus ille Lagi filius. *ues.*

Quemadmodum autem prius diximus,
 electos præstâtissimos, qui & ætate & robore
 præstarent, armis instruxit : reliquam verò
 turbam seniorum & iuniorum, ac mulie-
 rum etiam, concessit militibus in seruitu-
 tem, non tam sponte & consilio suo, quàm
 exoratus ab illis, ad vsus & necessaria in bel-
 li rebus ministeria . Nos ergò postquam
 nacti effemus quandam ansam ad liberan-
 dos eos, talibus vsi sumus verbis ad regem.

Vide ne sit deforme, te (Rex) redargui ex *Pulchra*
 rebus ipsis . Nam cum ad omnes Iudæos *Aristæe*
 pertineant leges illæ, quas cupimus non so- *ad Regem*
 lum describere, sed & interpretari : quam *oratio, pro*
 rationem habebimus mittendi ad illos, le- *liberatio-*
 gatos, dum tam multi Iudæorum seruituti *re Iudæo-*
 obnoxij sunt in regno tuo? Quin age, animi *rum.*
 voluntate perfecta & diuite libera eos, qui
 in ærumnis detinentur : præsertim cum
 idem Deus, qui ipsis legem dedit: te tuum-
 que regnum sceleriter gubernet, quemad-

Iosephus lib. 12. anti- quitatum cap. 2. Epiphanus in libro de pō- deribus et mensuris paulo aliter omnia modum hoc ego diligenter perpēdi. Nam illi Deum omnium inspectorem & creatorum colunt, quem etiam alij omnes homines, & nos in primis: sed nominantes aliter, vocamus *Zeus*: qua & ipsa voce maiores non incommodè significarunt, eum esse omnium gubernatorem & Dominum, per quem omnia viuificarentur & fierent. Tu ergo, qui omnes homines superas magnificentia & claritate animi, libera eos, qui detinentur in seruitute.

haec nar- rant.

Zeus vn- de dicatur apud Graecos: quem Latini Iouem vo- cant.

Nec verò ille ita diu suspensus mansit, cum nos etiam in animo ad Deum preces funderemus, vt mentem ipsius prae- pararet ad liberandos vniuersos illos. Cum enim genus humanum sit Dei creatura, nimirum id pro voluntate ipsius & transformatur & flectitur. Itaque multis & varijs precibus in corde meo inuocabam Deum omnia ad- ministrantē, vt permoueretur rex ad per- fienda illa quae petieram, ac conceperam de salute illorum hominum magnam spem, ex hac ratione persuasionis meae de vo- luntate Dei ad perficienda vota mea: quia quae homines constituent in sanctitate ani- mi facere, ad iustitiae & bonorum operum industriam & procuracionem, ad ea Deus omnia gubernans, actiones & conatus ipso- rum foeliciter dirigat atque promoueat.

Tum

Tū ergò ille erecto capite & hilari vultu *Iosephus* me aspexit, & dixit: Quot putas fore myriades? Ibi Andreas, qui propè adstabat, respondit, paulo plus fore quàm decem myriades. Tum ille: Rem paruam, inquit, à nobis petit Aristæas. Tum Sosibius & nonnulli alij qui aderant, dicebant: At dignum est tua magnanimitate, vt summo Deo offeras istorum liberationem, munus animi pij & grati. Nam cum à Deo omnium gubernatore ad maximos sis euectus honores, & gloria illustratus supra maiores tuos: conuenit tibi, vt etiam maxima exhibeas munera, ad declarationem gratitudinis tuæ.

Hinc ille sub mensa, cum bene esset exhilaratus conuiuio, dixit se hoc etiam velle adijcere, vt pro singulis corporibus, illi qui ea habeant, viginti accipiant drachmas: & hac de re promulgetur edictum, idque statim fiat, & simul perscripta omnia diligenter annotentur. Ita insigni vsus est animi promptitudine, Deo omnia quæ cupiebamus peragente, & impellente ipsum ad redimendos non illos tantum, qui cum patris exercitu aduenerant, sed illos etiam si qui antè aderant, aut postea in regnum fuerant adducti. Expensas autem referebant factas vltra **QVADRINGENTA** *Ioseph.*
D 4 TALENTA.

*lib. 12. anti**quitatum**cap. 2. le-**git: Haud**paruam à**nobis do-**nationem**petis. Vt**hic sit Iro-**nia.**Maiori-**bus a Deo**beneficijs**ornati**maiores**illi gratias**agere de-**bent.**Ptolomæi**Philadel-**phi insign-**nis libera-**litas.*

TALENTA, Ipsi^{us} etiam edicti exemplum non incommodè, ut puto, est à me separatim expositum. Nam ita regis magnificentia fiet multo splendidior & illustrior, ad quam Deus confirmabat & impellebat ipsum, ad hoc ut contingeret salus multis hominum cœtibus. Tale autem erat edictum ex mandato regis conscriptum.

Edictum regis Ptolomei de liberatione Iudeorum.

Hoc edictum ait Iosephus lib. 12. cap. 2. Iudais gratissimū fuisse: & ad perpetuam Regis gloriam asseruisse. Prudenter cul-pam à se & patre suo reuocit in milites.

Quicumque militantes cum patre nostro in regionibus Syriae & Phœniciae, ad orti terram Iudæam obtinuerunt corpora Iudæica, & ea secum perduxerunt huc in ciuitatem aut regionem, aut etiam alijs vendiderunt: similiter si qui vel antè aderant, vel postea sunt huc adducti ex Iudæis, volumus, ut qui eos habent, illico dimittant à se liberos, & accipiant statim pro singulis corporibus drachmas viginti, milites quidem in distributione stipendiorum, alij verò de mensa regia. Nam arbitramur illos neque ex patris nostri voluntate, neque ut decet & æquum est captos fuisse: sed ex militari impetu & regionem vastatam, & Iudæorum in Aegyptum traductionem factam. Nam quod commodi contigit ex auxilio militum regionis, hoc satis magnum fuit: quia verò homines etiam ipsi sunt captiui abducti, hoc est omnino iniquum: cum ergo constitutum habeamus reddere omnibus hominibus

nibus ius suum, & multo magis illis qui sine ratione sunt sub imperio alieno: cumque ubique & in omni negotio eligamus quod rectum sit ratione & iustitię & pietatis: ideo mandauimus, vt quotquot cuique Iudæorum corpora sint obnoxia seruituti, aut quocumque alio modo in regno detineantur nostro, qui habeant illa apud se, illi pro precio a nobis deputato ea dimittant libera: neque quisquam hic callidè aliquam fraudem versurpet, sed intra triduum post hoc edictum publicatum, omnes profiteantur numerum suorum apud præfectos huic negotio, & simul statim exhibeant corpora ipsa. Nam vt hæc ita fierent, in nostra considerata de liberatione inuenimus, & nobis & negotio ipsi conducere. Qui autem volet aliquem ex contumacibus deferre, ille in deprehensum ius & potestatem habebit plenam, bona verò talium recipientur in fiscum regium.

Oblato hoc edicto, vt regi prælegeretur, cum id omnia complecteretur, hoc excepto, **ET SI QUI VEL ANTE ADERANT, VEL POSTEA SVNT ADVCTI EX IVDÆA:** hoc rex, ex sua munificentia & magnanimitate adiecit: iussitque solutionem, vt quæ multiplex & cumulata esset futura, partiri

*Expensa
vñ in cap-
tiuorum
redemptio
nō facta-
vñ summa*

& distribuere inter ministros mandato-
rum & regios numularios. Atq; ita hoc ne-
gocium decretum, Intra septem dies fuit
confirmatum & absolutum, autoritate re-
gia. Expensæ autem protrahebantur vltra
**SEXCENTA ET SEXAGINTA
TALENTA.** nam multi etiam lactantes
pueri, vnà cum matribus redimebantur. De
quo & ipso cum esset ad regem delatum,
num & pro istis essent viginti drachmæ
pendendæ: Rex hoc etiam facere iussit, cum
plenè & integrè omni in re decreta per fice-
re studeret.

*Epistola
Demetrii
Phalerei
de libris
Iudeorū
describen-
dis.*

His peractis, Demetrium iussit scripto
comprehenso sententiam suam offerre, de
libris Iudeorum describendis. nam nihil in-
consideratè & temerè, sed omnia ex manda-
to & cum magna diligentia administrantur
apud hos reges, ex quo mihi visum fuit se-
paratim exponere & eorum quæ fuerunt
regi exhibita, & epistolarum exempla: ad
hæc, & numerum & apparatus eorum quæ
fuerunt dono missa Eleazaro, propterea
quòd eorum quodq; excellebat & munifi-
centia & arte. Ad hunc autem modum De-
metrius sententiam suam regi exposuit.

Cum Rex mandaueris mihi, vt qui dees-
sent Bibliothecæ tuæ libri, eos curarem ad
eam complendam conquisitos colligi: &
simul

simul si quid detrimenti cepissent, illos ad *Iosephus*
 modum conuenientem reficerem: ego ha- *Et Euse-*
 ctenus non segnem in hoc operam nauauim, *bini talem*
 & nunc præterea ad te refero, Legum Iu- *in scriptio-*
 daicarum libros cum paucis quibusdam de- *nem præ-*
 esse. Constant enim hi lingua & literis *posuerunt:*
 Hebraicis: sed negligentius, nec ita ut re ip- *Magno*
 sa se habent (quemadmodum hoc perhi- *Regi De-*
 betur ab illis qui intelligunt) sunt con- *metrius.*
 scripti: quia nondum contigit illis regij
 animi cura & munificentia. Rectum autem
 fuerit, & hos libros accuratè elaboratos ex- *Legum*
 tare inter tuos: quia hæc leges & sapientio- *Indaicorū*
 res & sanctiores sunt alijs, ut quæ sunt diui- *in signis*
 næ. Hinc enim cum alij Scriptores & Poëte, *commen-*
 tum Historici omnes abstinerunt à mentio- *datio.*
 ne & librorū istorum, & virorum illorum
 qui secundum leges has administrarunt &
 administrant Rempublicam: quia, ut Heca-
 tæus Abderites asserit, planè sanctam quan-
 dam & venerandam contineant in se sen-
 tentiam & contemplationem. Si ergò visum
 fuerit tibi Rex, scribetur ad principem sa-
 cerdotum Hierosolymis, ut mittat ad te ex
 quaque tribu sex viros maximè honestate vi-
 tæ, senio & prudentia legum suarum præ-
 stantes: ut ita ex pluribus per diligentē exa-
 minationem nacti consentientem & accura-
 tam interpretationem, hos libros præclare,
 vt

vt & rei ipsius & tuę voluntatis dignitas postulatur, recondamus. Sis felix perpetuò.

Facta hac relatione, Rex iussit ad Eleazarum istis de rebus scribi, & indicari redemptionem captiuorum factam. Ac exhibuit ad confectionem craterarum, phialarum, mensę, & vasorum libationum, de auro quinquaginta pondo talentorum, de argento autem septuaginta, & lapidum preciosorum ingentem numerum. Iussit præterea, fisci præfectos facere artificibus copiam eligendi quę vellent, & de pecunia expendere ad sacrificia & res alias ad talenta centum. Sed exponemus tibi etiam, quomodo singula fuerunt confecta, vbi epistolam regiam percurremus, quę ad hunc modum conscripta fuit.

REX PTOLOMÆVS ELEAZARO summo sacerdotum, gaudium & salutem precatur.

Iosephus. Epistola regis ad Eleazarum de mittendis interpretibus.

Quoniam euenit, vt multi ex Iudæis incolerent regionem nostram, quorum alij Hierosolymis abducti sunt à Persis tum temporis, cum illi potirentur rerum: alij cum patre nostro capti in regionem nostram peruenerunt, ex quibus ille multos selectos in exercitum, & ad militię vsum stipedijs amplioribus recepit: & quia illos priores iudicabat plurimos esse, his loca ad præsidia

fidia munita commisit, ne Aegypti populus sibi ab illis timeret. Nos verò consecuti regni administrationem, cùm alijs omnibus exhibemus nos humaniores, tum verò præcipuè ciuibus tuis, quorum captiuos vltra decem myriades liberauimus, persolutis singulis dominis pecuniæ precio digno: & simul etiam corrigimus, si quæ ex impetu multitudinis perperam sunt acta. In quo persuasum habemus, nos piè agere, & offerre munus animi grati Deo maximo, qui nobis regnum conseruauit in pace & gloria, quæ præstet in toto terrarum orbe. Præterea ætate & viribus valentiores in exercitum recepimus: qui verò idonei essent, vt circa nos versarentur, illos dignos iudicauimus, quibus negocia aulæ committeremus. Sed cū non solum his cupiamus gratificari, sed & omnibus alijs Iudæis in orbe terrarum, illis etiam qui sunt in posterum futuri: constituimus, legem vestram ex Hebraica lingua interpretatione traducere in Græcam, vt hæc leges vestræ in nostra Bibliotheca extent, cum alijs regijs libris. Præclare ergo & pro dignitate instituti nostri feceris, si ad nos miseris electos ex quaque tribu sex viros seniores: qui & honestè vitam peregerunt suam, & in legum peritia sunt exercitati, & interpretandi facultate
pollent,

pollent, vt in studio & tractatione rei magnæ germana & consentiens eius veritas à pluribus eruta deprehendatur. Nam nos quidem ex hoc negotio peracto, arbitramur nobis magnam accessuram gloriam. Ablegauimus autem ad te Andream, præcipuum corporis nostri custodem, & Aristæam: viros apud nos magno in honore constitutos, qui tecum hac de re agant, & afferant tibi secum & in templum primitias nostræ dedicationis, & ad sacra aliosque versus pecuniæ talenta centum. Si autem & tu ad nos scripseris de quibus placuerit, rem & nobis gratam, & amicitia tua erga nos dignam facies: nam nos statim effecta curabimus, de quibus nos voluntatem tuam cognouerimus. Vale. Ad hanc epistolam Elcazarus hæc benignè rescripsit:

ELEAZARVS SVMMVS

sacerdos regi Ptolomæo amico sincero Salutem.

Eleazari Pont. ad regis Ptol. epistolam responsio. **S**I vales tu, & regina, Arfinoë soror tua, & liberi, bene est, & vt volumus: valemus autem & nos. Accepta epistola tua, valde gauisi sumus, ob institutum & consilium tuum tam præclarum: ac congregatæ vniuersæ multitudini prælegimus, vt cognoscerent tuam erga nostrum Deum piam voluntatem, quibus monstrauius etiã phylas;

las, quas aureas viginti, & argenteas triginta *Donna*
 misisti: crateras item quinque, & mensam su- *missa Eleo*
 per quam fierent oblationes, & sacra pera- *zaro.*
 gerentur: tum talenta centum pecuniæ, ad
 conficienda alia, quibus templum indige-
 reret. Quæ quidem attulerunt Andreas
 tibi charissimus, & Aristæas, viri honesti &
 boni, ac doctrina præstantes, tuaque conuer-
 satione ac iustitia per omnia digni. Qui
 etiam exposuerunt nobis omnia sibi abs te
 commissa: & à nobis vicissim cognouerunt,
 quæ ad literas tuas respondenda fuerunt.
 Nam in omnibus quæ tibi proderunt, eti-
 am si illa naturam nostram superent, ob-
 temperabimus tibi: id quod est argumen-
 tum amicitiae & dilectionis. Quoniam &
 tu magnis & indelebilibus beneficijs ciues
 nostros, & eos permultos, affecisti. Atque
 ideo statim pro te, sorore tua, liberis & ami-
 cis sacra exhibuimus, in quibus simul vni-
 uersa multitudo vota fecit, vt tibi omnia
 & perpetuo, quemadmodum cupias, suc-
 cederent: & Deus, qui omnia administrat,
 gubernatione sua conseruaret regnum tu-
 um in pace, vnà cum gloria: vtque tibi salu-
 tariter, & ex animi sententia, descriptio le-
 gis procederet. Atque in præsentia omniũ, ele-
 gimus honestos & bonos viros ex singulis
 tribubus sex seniores, quos etiã misim⁹ ad te,
 vnà

vnà cum lege. Tu verò Rex iustè & præclarrè facies, si post absolutam ex mandato tuo descriptionem librorum, curabis vt isti viri rursus nobis tutò restituantur. Vale.

COMMENTARIVS.

Quemadmodum ergo Ptolomæus Rex vnâ cum libris sacris eorum interpretes petierat: sic Eleazarus quoque simul transmisit: & Aristæas narrat, ipsos LXX. viros elegantissimè compactos libros Regi obtulisse. Idem Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum, Vincetius lib. 6. Speculi historialis cap. 15. Sixtus Senensis libro 4. Bibliotheca sanctæ & c. probant. Iustinus vero philosophus & martyr in oratione ad Antoninum Pium: Cum, inquit, Ptolomæus Egyptiorum Rex bibliothecam institueret, & hominum omnium scripta comportare conaretur: de prophetiis hisce quoque certior factus, ad Herodem, Iudeorum tunc regem, misit, copiam sibi fieri propheticonum librorum petens. Ac rex quidem Herodes illos Hebraica lingua conscriptos misit: verum cum Egyptiis incognita essent quæ scripta erant, denuo legatione missa illum rogauit, vt ad se, qui libros istos in Græcū transferrent sermonem, homines mitteret: atque hoc sic factò, libri apud Egyptios permansere vsq; ad hodiernum diem. B. quoque Augustinus libro 18. de ciuitate Dei cap. 42. hoc vsdem fere verbis reperit, quod primo libros, deinde, cum nos Egypti non intelligerent, interpretes Rex petierit:

petierit: nisi, quod ista non Herodi regi Iudaorū, sed Eleazaro Pontifici, ut & omnes propemodum alij historici, tribuit. Quare etiam Langus in commentarijs ad Iustinum martyrem, isto loco pro Herode, Eleazarum legendum scribit.

D. vero Epiphanius in libro de ponderibus et mensuris, peculiarem Ptolomaei epistolam refert, qua solos libros petit. Eos cum aureis literis scriptos, viginti duos genuinos, & septuaginta duos apocryphos transmississent Iudaei, nec quisquam in Aegypto legere posset: per alias literas eorum interpretes dari rogat.

PTOLOMAEVS REX, PIETATIS
Doctoribus Hierosolymitanis
multum gaudij.

Thesauri absconditi, et fontis obsignati, quae est utilitas in utrisque? Sic etiam librorum à vobis ad nos missorum doctrina se habet: quia enim non possumus legere horum literas, nulla erit nobis hinc utilitas. Idcirco dignemini interpretes nobis mittere, exacte eruditos in Graeca & Hebraica lingua. Valete.

Sed utrumque fieri potuit: ut & libros prius miserit Eleazarus, & post, alios elegantiores adhuc libros secum interpretes in Aegyptum asportare voluerint: metuentes, forte, ne priores deprauati vel corrupti essent ab Aegyptijs.

- Nomina interpretū ab Eleazaro missorū ad legis interpretationem:* Ex prima autem tribu hi sunt: Iosephus, Ezekias, Zacharias, Ioannes, Ezekias, Elifeus.
- etiam meminuit Iosephus lib. 12. cap. 2. & Sixtus Senensis lib. 4. Bibliotheca sancta.* Ex secunda tribu: Iudas, Simon, Somoelus, Adæus, Mattathias, Eschlemias.
- Ex tertia tribu: Neemias, Iosephus, Theodosius, Basæus, Orneias, Daces.
- Ex quarta: Ionathas, Abræus, Elifæus, Ananias, Chabrias, Satus.
- Ex quinta: Ifacus, Iacobus, Iesus, Sabbatæus, Simo, Leuis.
- Ex sexta: Iudas, Iosephus, Simon, Zacharias, Simoelus, Selemias.
- Ex septima: Sabbatæus, Zedekias, Iacobus, Ifachus, Ifias, Natthæus.
- Ex octava: Theodosius, Iason, Iesus, Theodotus, Ioannes, Ionathas.
- Ex nona: Theophilus, Abramus, Arsamus, Endemias, Iason, Danielus.
- Ex decima: Hieremias, Arsamus, Iason, Endemias, Eleazarus, Dathæus.

Ex vndecima:

Samuelus, Iosephus, Iudas, Ionathas, Chabeu, Dositheus.

Ex duodecima:

Isaelus, Ioānes, Theodosius, Arsamus, Abietes Ezekielus.

Hi omnes fuerūt numero duo & septuaginta. Atque hæc quidem ad epistolam Regis sunt ita ab Eleazaro rescripta.

Porro, vt promisi, explicabo etiam ornamenta & elaborationem munerū, quæ varia & præstanti solertia artificij fuerunt cōfecta. Cum enim rex & suppeditaret omnia largè, & artifices in conficiendis singulis obseruaret, non potuit fieri, vt illi per oscitantiam aliquid vel intermitterent, vel temerè & perperam conficerent. Primùm autem mensæ confectionem exponam.

*Ex his muneribus
perspicitur Regis
pietas in
Deum, &
erga Iudaos munificentia.*

Hanc rex mole quidè valde magnā volebat extruere: sed cū iussisset interrogare illos qui Hierosolymis fuissent, quanta illa prior ibi foret, & illi indicassēt modū, ipseque rursus quesiuisset an maiore conficere deberet? ac quidè tum nonnulli ex sacerdotibus & alijs dixissent, nihil obstare: ipse dixit se paratū esse ad extruendā vel quintuplo maiorem, sed vereri ne ad ministeria inutilis fiat, nam se nō hoc respicere, vt tantū à se oblata in templo persistat: sed iudicare multo plus

gratiæ consecuturum, si ministeria & sacra
 solita ritè, quibus conueniat, essent peractu-
 ri supra illa opera, quæ à se essent confecta:
 neque enim ob penuriam auri, priorem
 mensam ita paruum factam: sed sibi videri
 eam, cum satis auri habeat, certa de causa &
 ratione ista magnitudine constare: propte-
 rea non velle, neque debere eam, cum iusta
 & commoda sit, transgredi & transmutare.
 Sed dixit se aliam initurum rationem, ac cu-
 rauit, vt quamplurimum ingenij & artifi-
 ciosæ operæ in eam conferretur. Nam vt
 erat ingenio præstanti ad rerum formas &
 imagines concipiendas, omnia ipse accu-
 ratè perpendendo, ad speciem venerandam
 excogitabat, & quidem quæ cœlata debe-
 bant esse, illa iubebat facere quàm speciosis-
 simè: quæ verò plana & nullo cœlo exorna-
 ta, illis modum suum conuenientem præci-
 piebat adhibere, hinc longitudine duorum
 cubitorū, altitudine autem vnus & semis,
 eam extruebat, vndique ex auro probato
 solidam, non foliaceo extrinsecus circum-
 uoluto obductam. Coronam verò palma-
 rem circumdederūt. Plegmata verò & reti-
 cula circum labia & extremitates erant cō-
 torta ad modum funiculorum, in quibus
 supra modum mirabile artificium torni ex
 tribus lateribus erat, nam figura triangulari
 erant,

trant, & à quaque parte formata ad eundem effectum dispositionis suæ, vt in quamcunque partem verterentur, eandem aspicienti faciem præberent: à parte quidem iuxta coronam, tractus ille qui in mēsam tendebat, formam decentem habebat: sed ille qui foras spectabat, decentiorem, vt qui accommodatus esset ad contemplationem accedentium. Quia autem, vt diximus, formæ triangularis erat operis in quamcunque partem versi, hinc vtriusque huius tractus pars in summo acuta & eleuata erat. In hoc etiam altero tractu erant preciosi & varij lapides, in medio plegmatum funalium situ contiguo per vices inserti, ad inimitabilem connexionis formam: omnes quoque per foramina fibulis aureis, vt firmi inessent, comprehensi, angulorum iuncturas clausuræ constringebat. Circa partes autem coronæ ad aspectum eminentes, per obliquum in circuitu erat ex lapidibus preciosis confecta quædam ouorum facies, cum effigie extante, & virgulis exculptis, ad formam cōtinui & densi inter se situs, quæ ambibat totam mensam. Sub hac lapidea ouorum effigie, artifices fecerant coronam feracem omnium frugum, ita vt illi fructus extarent, & conspicui essent: vt botri, spicæ, palmæ, poma, oliuæ, punica mala, & id genus alij fru-

ctus: quos singulos lapides non tantum ad formam, sed & colorem fructuum elaboratos in circuitu totius mensæ alligarant ad summum orbis aurei. Post coronam ita exornatam extabat in opere similiter & oicularis illa facies, & illa reliqua virgularum & cœlaturæ forma, ut cum mensa esset ad usum ab utraque parte confecta, ad utram eam erexeris, ab illa usque ad ima pedum eandem & plegmatum & coronæ speciem referret. Nam laminam mensæ, quàm lata ea erat, adiunxerāt solidā, & latitudine quatuor digitorum, ad pedes in eam inferendos, qui fibularum clausuris astringerentur, ut in utramvis partem erecta mensa, apta esset usui. Atque hæc quidem in externa superficie mensæ utrobique ad usum accommodatæ cernebantur. * Supra ipsam autem conspicuum meandrum fecerant, qui in medio haberet extantes lapides preciosos, ut pyliades, carbunculos, smaragdos, ad hæc onyches, & alios qui speciei fulgore præstarent. Iuxta meandrum erat patens quædam textura miro artificio confecta, in medio exprimens sublongam & rotundam figuram rhombo similem, quæ crystallum, & quod vocant electrum, ita eleganter figurata habebat inserta, ut contemplantibus videretur opus inimitabile. Pedes verò ita erant

*ὄπ αὐ.

Τῆς.

erant parati, vt haberent lilia, & ea repansa
in summo quâ incumberet mensa. Subtus
autem folia, quæ sub aspectum venirent, es-
sent erecta. Pars autem inferior pedis cuius-
que, qua innitebatur pavimento, constabat
carbunculo ex omni parte palmari, latitudi-
ne digitorum octo: quia erat loco fundamē-
ti, cui pedi reliqua moles tota incumbebat.
Ex eo etiam artificiose exculpta prodibat
hedera achâto implexa & viti, quæ circum-
uoluta toti pedibotros haberet ad summū
vsque ex lapidibus preciosis confectos. At-
que hæc eadem forma erat pedum quatuor,
in quibus omnia erant ita elaborata affa-
brè, & coaptata, vt peritiæ & artis præ-
stantia non solum nihil discreparent à ve-
ritate, sed etiam vento per aërem flante mo-
uerentur eorum folia omnia, & situ & ha-
bitu ad natiuam imaginem sculpta. La-
bia autem mensæ constabant ex tribus par-
tibus, & erant veluti triplicata, ac clauis sub-
tilibus ita inter se per crassitudinem operis
coagmentata, vt neque cerni, neque inueni-
ri posset, qua iuncturæ coirent. Crassitu-
do autem mensæ totius non minor erat
semicubito: vnde sumptus ad multa mil-
lia protrahebantur: nam quia Rex se-
mel constituerat, non esse magnitudine
ampliolem faciendam, quæ infumen-
da

da fuissent in eam, illa, atque adeò plura, cōtulit in crassitudinem, omniaque sunt ex ipsius sententia perfecta ad ornatum excellentem, & visu mirabilem, in quo & artificium superaret omnem imitationem, & speciei decor esset valde conspicuus.

*Craterũ
descriptio.*

Crateres autem duo erāt ornatu squammoso, ab imo vsque ad medium perquam artificiose torno exculpti, in medio squamarum interfertis lapidibus preciosis. Hinc sequebatur meander altitudine cubitali, ita ex lapidibus varijs figuratus, vt in eo præter speciem pulchritudinis, artis etiam insignis industria eluceret. Post hunc erat virgularum series, super quam vsq; ad labia rhombi ad similitudinem retis complicati, in medio horum scuta ex lapidibus diuersi generis, magnitudine non minore quatuor digitorum, ad summum illustrabant splendorem pulchritudinis illa sua perpetua lapidum discrepantia. In coronæ autem labijs erant expressa lilia, & anthemides, atque botri in ambitu intertexti. Talem formam habebant crateres aurei, qui capiebant plus quàm duas urnas. Argentei autem erant, ad nitorem mirificè conspicuum & splendorem, propter hoc ipsum elaborati, vt quiduis adhibitũ in ijs multo expressius, quàm in ipsis speculis representaretur: nec sanè li-

cet oratione assequi veram effigiem eorum. Nam postquam essent perfecti, & hoc ordine dispositi, vt primum locum haberet argenteus, secundum aureus, deinde rursus argenteus, postea aureus positus esset, planè inenarrabilis spectaculi facies reddebatur: vt accedentes ad contemplandum, non possent discedere, eo quòd omnia splendore eorum illustrarentur, & quòd in contemplatione magna inesset iucunditas, & ea còdita varia quadam vi apparitionis & speciei ipsorum, dum contemplantes quidem decus aureorum craterum sentirent perpetuam quandam voluptatem, cum admiratione animi assiduè se ab vna ad aliam artificij solertiam conferentis. Resipientibus ad argenteos, vndique in oculos incureret splendor, qui multo etiam magis caperet animos, & eos ita distineret, vt potuisses diffuere: ex quo sanè varietas & solertia artificij eorum non potest enarrari.

Porro phialas aureas ita torno expolierant, vt in medio haberent coronas vitis, circa labia hederæ & myrti: quibus etiam coronam oleæ illustrem & lapidibus valde preciosis exornatam interseruerant, & reliqua similiter varietate sculpturæ speciosa reddiderant, dum singulari industria studerent omnia absoluere ad excellentiam gloriæ

*Iosephus
testatur,
artifices
quoque
omnium
prestan-
tissimos
fuisse ad-
hibitos.*

riæ Regis. Nam prorsus neque in ærario re-
gio, neque vlllo alio extabant tanti sumptus
& tam artificiosa opera. Rex enim, vt erat
ambitiosus circa decus & splendorē, non pa-
rum adhibebat curæ & solitudinis ad hoc
suum institutum. Nam sæpe omisis publicis
occupationibus, studiose absidebat artifici-
bus, vt illi perficerent omnia, vt conueniret
loco in quem illa opera missurus erat, vnde
quidē euenit, vt omnia essent absoluta ho-
noricè, & pro dignitate tum regis mit-
tentis, tum summi sacerdotis qui præffet
loco illi. Nam lapides & magnitudinē
conspicui, & numero multi, non pauciores
quinque millibus adhibiti erant: tum artis
solertia omnia ita excelebant, vt quintuplo
precium auri superarent lapides collati, &
artificum industria nauata.

*Hierosoli-
mæ situs.*

Templum

Ita habes & hæc, quorum expositionem
iudicavi necessariam. Sequens narratio,
continebit iter nostrum ad Eleazarum: sed
primū declarabo tibi totius regionis si-
tum. Postquam ergo peruenimus in loca
illa, cernebamus ciuitatem in medio regio-
nis sitam super montem editum & sub-
arduum, in huius summo erat extructum
Templum, cum insigni ornatu: circum
quod erant tres muri altitudine supra Sep-
tuaginta cubitos, & tum latitudine pro tali
altitu-

altitudine, tum longitudine pro structura
 & mole ædificij, atque hæc omnia erant ex-
 dignata perquam magnificè, cum sumptus
 ex omni parte excellentia, conspicua etiam
 erat magnificentia expensarum in portas, &
 compages partium earum inferiorum, & in
 munitionem super liminarium. Velum *Velum.*
 item appensum erat, ad similitudinem ia-
 nuarum formatum, quod spectaculum
 quoddam iucundissimum, & quo nunquam
 facile satiari posses, præbebat: & quidem
 ideo præcipuè, quia à vento subintrante per-
 petuo mouebatur, & quidem sinuatione ab
 imo vsque ad summum, ob ventum à pau-
 imento subintrantem. Altare etiam ex- *Descri-*
 tractum erat appositè, & ad locum illum, *ptio alta-*
 & hostias quæ ibi igne consumerentur. *ris.*
 Qua verò parte ascensus erat ad illud, ea
 perquam decenter exornata erat, & pulchrè
 accommodata ad ministeria sacra, & habi-
 tum sacerdotum ad talos vsque induto-
 rum tunicis ex bysso. Templum autem
 spectat ad ortum, posterioribus eius ad oc-
 casum tendentibus, & pavementum totum
 est lapide constratum, tractusque habet a-
 quæ immittendæ ad loca certa, quæ immitti-
 tur ad abluendum sanguinem hostiarum: quia
 in solennibus festis multa millia iumentorum
 offeruntur. Aquæ verò confluxus nunquam
 deficit.

deficit: & quia fons intrinsecus magnus naturalis, & eam perennem scaturiginem habet, & quia sub terra sunt mira & inenarrabili arte aquarum receptacula, confecta per quinque stadia, quemadmodum apparebat vnde quaque circum templum, quorum singula habent fistulas infinitas, vtrinque in se inuicem emittentes fluxus: atque hæc omnia in imo & à lateribus plübo sunt obducta, & multa terra accuratè cooperta. Sunt præterea multa ostia in fundo & basi, quæ nemo cernere potest, præter illos quibus ministerium est commissum: per hæc impetu & effluxu supermissæ aquæ, sanguis quantumuis copiosus à victimis collectus, abluitur & expurgatur.

Exponam etiam, quomodo ipse istorum receptaculorum molem & structuram ex singulari beneuolentia monstratam cognoui. Nam abduxerunt me ex ciuitate vltra quatuor stadia, & iussit me vnus capite ad locum quendam inclinato, auscultare sonum, quem aquarum concursus ederet. Hinc ego apertè cognoui magnitudinem vasorum illorum, de quibus dixi.

Descriptio Sacerdotes verò ministeria peragentes, *sacerdotū* omnino virium robore præstant, cum sum- *templi: de-* ma ornatus ac silentij reuerentia: nam om- *quo illorū* nes sponte intenti sunt laboribus, licet val- *de*

de molestis. Ac suæ cuique demandatæ par- *in sacrifici-*
 tes sunt curæ, sine intermissione ministerij, *cuis diligē-*
 alij enim ligna, alij oleum, alij simitam, alij *tia et mo-*
 aromata in ministerio suo curant: alij inte- *destia.*
 gras carnes hostiarum comburunt, vtentes *De qua*
 in hoc magna virium & intentione & dex- *etiam pul-*
 teritate, apprehensa enim vtrisque mani- *chre Ege-*
 bus vitulorum crura, quæ singula ferè ta- *sippus lib.*
 lenti pondo habent, per vices vtraque manu *1. excidij*
 sursum porriciunt mira industria, in altitu- *Jud. cap.*
 dinem satis magnam: nec in ijs excipiendis *17.*
 errant. Simili modo porriciunt etiam oui-
 um crura, nec non & caprarum, quæ mirifi-
 cè & pondere & pinguedine excellunt. Nā
 quod iam dictum est, ita peragitur, vt ad id,
 à certis quibus hoc curæ est, per omnia feli-
 gantur, quæ & labe reprehensionis omni va-
 cent, & pinguedine excellant. Ad quietem
 autem habent locum certum, vbi quiescen-
 tes recumbunt: atque inde vsi quiete, ala-
 cres & prompti excitantur, nemine ipsis
 ministerij officia imperante. Tantumque
 vbi que est silentium, vt putes in loco illo
 nullum prorsus esse hominem: cum interim
 & sacerdotum ministrantium sint circiter
 septuaginta, & eorum qui hostias adducant
 valde magnus numerus, ita omnia cum re-
 uerentia, & vt conuenit magnæ diuinitati,
 peraguntur.

Hinc

Summi sacerdotis descriptio Hinc verò magnus nos subibat stupor, cum aspexissemus Eleazarum sacra tractantem, & ornatum illum eius, & dignitatis reuerentiam, emergentem ex tunica induta, & lapidibus in ea preciosis, nam aurea tintinabula ad pedes vsque ornatus eius dependunt, quæ singula harmoniæ edunt sonum suum: inter quæ singula sunt punica mala, & floribus varijs & colore miro decorata. Zona autem cinctus erat valde decore, & varijs ac pulcherrimis coloribus per-texta. Supra pectus gestabat quod *Rationale* vocant: in quo implexi & auro alligati erant duodecim lapides generum diuerforum, qui splendentes specie inenarrabili natiui & proprii coloris, inscripta habebant nomina principum cuiusque tribus, iuxta priscam & ab initio institutam ordinationem. Supra caput habebat tegumentum, quod *Cidarim* vocant: & supra hanc inimitabilis artificij mitram, ornamentum à regibus consecratum. Hinc supra laminam auream nomen Dei sacris literis scriptum, cum ornatu & decore summæ reuerentiæ per frontem ad supercilia vsque protenditur. Ipse verò Eleazarus in tractatione sacrorum videbatur his omnibus dignus esse. Qui autem splendor inde existebat, ille metu & turbatione quadam afficiebat spectantes,

res, cum videretur ipsis quasi extra ornatum in alium egressus esse Eleazarus: affirmoq; omnem qui accessisset, ex illa contemplatione transformatum animo, deuenturum fuisse in stuporem & admirationem ineffabilem, propter illum sanctum habitum, qui in singulis videbatur inesse.

Hinc, vt omnia cognosceremus, in adiacentem ciuitatis arcem ascendentes, eam perlustrabamus. Hæc sita in editissimo loco, munita est turribus ad summum vsque longis lapidibus extructis, ad illorum quæ circum templum erant locorum, vt colligebamus, custodiam: vt si quæ insidiæ, aut qui tumultus, aut hostium insultus existeret, ne quis posset aditum nancisci in illa circum templum munimenta. Nam in turribus arcis erant acuta iacula, & varia bellica instrumenta: locusque iste erat in vertice montis, & supereminens inter alia munimenta. Præterea turres custodiebantur à fide dignissimis, & patriæ multis argumentis declaratis viris, qui non habebant facultatem egrediendi ex arce præterquam festis diebus, idque per partes & vices: neque sinebant ingredi quenquam, & à præside iussu admittere aliquem contemplandi gratia, valde accuratè eum obseruabant: quod etiam tum, cum nos adessemus, eueniebat.

Nam

Sionis arcis descriptio.

Nam agrè nos duos & inermes admittebāt, ad perlustrandas res sacras: dicebant enim, sibi sub fide commissam hanc curam: omnesque adductos ad hoc iuramento, quòd sanctè hanc rem, vt esset sibi præscripta, curare vellent. Et hinc, cum sint numero quingenti, nunquam admittere simul plures quàm quinque. Hocque ita esse cautum & prospectum ab illo, qui primus hanc præmunitionem extruxerat.

*Vrbis
Hieroso-
lymorum
situs descri-
ptio.*

Ciuitatis verò amplitudo est mediocritate quadam temperata: quæ, quantum colligere potuimus, in circuitu quadraginta stadia habet. Turres eius subtus videntur esse peruiæ, suprâ verò transitus visitatores habent, & sunt ad formam theatralem dispositæ, nam quia ciuitas in monte est sita sunt reflexæ, & in se inuicem pronæ. Ad illos transitus sunt etiam parati ascensus graduum editiores, vt alij in sublimi, alij subtus incederent, quæ distinctio præcipuè facta est ob sanctos & religioni deditos viros, vt neminem attingerent, quem non liceat.

Non temerè autem illi primi conditores, ciuitatem hac conuenienti amplitudinis dimensione condiderunt: sed sapienti hoc consilio fecerunt. Nam regio est ampla & bona, versus quidem Samaritas, & quâ attingit Idumæos, magna ex parte est campestris:

in

in nonnullis etiam alijs locis est montosa, ubi agricolatione & diligenti terræ elaboratione indiget. Sed ferè fit, vt etiam hi cultores ob suam industriam & diligentiam, abundantiam frugum habeant, ex quo sanè fit, vt omnia excolantur: & vbique in regione sit magna fructuum affluentia. At verò quæ ciuitates sunt amplæ, & pacem scelicitatemque, & affluentiam rerum habent, in illis euenit vt iuuentus quidem floreat, regiones vero negligantur, omnibus ad hilaritatem animi intentis: cum ab ortu ipso naturæ suæ omnes homines ad voluptates sint præcipites & proni, id quod vsuuenit Alexandria, quæ cum omnes ciuitates & magnitudine & affluentia rerum superet, in eam ex omnibus regionis partibus commeantes incolæ ad hospitaes inuitationes, dum morantur diutius ibi, cultum terræ in diminutionem perducunt, vnde rex, ne ibi ita morarentur, hoc mandatum promulgauit, vt ne vltra viginti dies liceret in ciuitate exteros versari. Similiter etiam illis, qui haberent negocia in ciuitate, præscripsit modum & tempus ad dijudicanda ea: vt si quis esset vocandus in ius, intra quinque dies negotium eius in iudicio expediretur. Cumque etiam frumentarios, commeatuque curatores & eorum ministros magnificeret,

Alexandria Aegypti vrbs deq; eadē edictum.

F legibus

legibus ordinavit, ut ne agricolæ & præfecti
ciuitatis quæstum facientes, minuerent cel-
las & horrea, id est, fructus agriculturæ.

*Fertilitas
terra In-
daica.*

In hæc autem ideo digressi sumus, quia
Eleazarus ea nobis accuratè demonstravit.
Est ergo ibi magnum studium agriculturæ:
& ideo regio eorum confita est arboribus
oliuarum, & ferax est omnis generis fru-
menti & leguminum: ad hæc, vineis & mel-
lificio abundat: palmæ verò, & aliæ frugife-
ræ arbores sunt innumerabiles apud ipsos:
item iumenta & pecora omnis generis mul-
ta, & pascua vberissima. Itaque præclare
hoc perspicientes, ista loca multitudine
hominum egere, ad hoc & ciuitatis con-
stitutionem & pagorum numerum accom-
modarunt. Præterea immensa copia aro-
matum, lapidum preciosorum & auri, im-
portatur eò per Arabes. Nam regio & ad-
cultum & ad negociationem est idonea, &
ciuitas abundat artificibus: nec deest ei quic-
quam eorum, quæ mari aduehi solent, cum
habeat portus opportunos, qui abundè sup-
peditent res & Ascalonæ, & Ioppæ, & Iazæ,
similiter etiam Ptolemaidis, ciuitatis à re-
Ptolemais ge conditæ. Iam in medio istorum lo-
corum est sita, nec ab illis multum distat,
sed ipsa per se omnia abundè habet, cum
sit & irrigua vndique regio, & ad magnam
securitatem

securitatem munita. Nam Iordanus, fluij- *Iordanus*
 us ille perennis, circumfluit ipsam, in se ab *fluiuium.*
 antiquo continentem non minus aruorum
 quàm sex millia myriadam. Deinde ex vi-
 cinia sexaginta myriades hominum in ip-
 sam peruenerunt, qui singuli possessionem
 centum iugerum agri sunt consecuti. Flu- *Iordani*
 uius autem, perinde vt Nilus, circa tempus *exundatio*
 mensis exundans, multum terræ irrigat, & *annua.*
 circa regionem Ptolemæorum in alium
 fluiuium illabitur, qui deinde in mare
 ingreditur: alij etiam qui vocantur Tor-
 rentes defluunt, qui loca illa ad Gazam &
 regionem Afotiorum inundant. Adhæc na-
 turalibus munimentis circumdatur, cum
 ob angustias viarum & præcipitia, ac fauces
 profundas, asperitatesque montium qui
 eam ambiunt, irruptiones excludat, nec ab
 aliqua multitudine inuadi possit.

Narrabatur etiam, ex montibus Arabia
 vicinis prius metalla æris & ferri fuisse eru-
 ta: quæ postea, quo tempore Persæ rerum
 potirentur, fuerunt intermissa: quia qui
 tum præessent, culparent illa, vt inutilis &
 sumptuosi laboris, & per quæ etiam regio
 posset perdi. Ac quidem hæc ipsorum cri-
 minatio valuit: quia fere per potentiam il-
 lorû, qui intenti ijs erât, regio fuit perducta
 in alienas manus, cum illi inde in regionem

nacti fuissent ingressum. Exposui ita strictim tibi, frater Philocrates, quæ etiam de his commemoranda fuerunt, deinceps exponam illa, quæ sunt ipsius interpretationis.

LXX. interpretum electio.

Elegit ergo Eleazarus optimos & eruditione præstantes viros, utpote præclaris oratoribus parentibus: qui non solum exercitati erant in literis Iudæorum, sed etiam in studiis & moribus Græcorum non segnem operam nauarant: quique ideo idonei erant ad legationes, & eas obibant cum opus esset. Iam ad disputationes de legibus explicandas valde solertes erant, iidem amplexabantur statum vitæ & morum medium, qui est optimus, deponentes à se asperitatem & barbariem animi: nec volebant videri arrogantes, & esse in aliqua opinione elationis aduersus inferiores, sed suauitatem animi in conuersationibus, & facilitatem audiendi alios, dexteritatemque respondendi ad singula, aptè & ordine recto declarare studebant: denique omnes erant digni præside suo, & virtute ipsius. Quàm verò ipsum Eleazarum amarent, hinc licebat cognoscere, quia inuiti & ægrè ab ipso discedebant. Ipse etiam valde eos amabat, quod inde licebat colligere: quia præterquam quòd scripserat ad Regem de ipsis restituendis, multum etiam rogabat Andream, ut id negocii promoueret,

moueret, & in alijs quibus possemus, ipsis gratificaremur. Cumque nos promissimus nostram operam, & dixissemus ipsum non debere de istis sollicitum esse: ipse respondens, se etiam valde angere animo ob istam rem. Compertum enim habere, Regem, cum virtutis studio & amore excellat, huius precipue curam habere, ut ubicunque locorum celebretur aliquis doctrina & prudentia præ alijs excellens, eum ad se accersat, nam & hoc ipsum dicere, & recte: *Ptol. regis erga doctos homines obseruantia.* Quod si habeat apud se iustos & moderatos viros, habeat secum regni sui maximum præsidium & munimentum: eo quod illi liberè & intrepidè consulant, ad communem utilitatem illorum, quibus ipse bene velit. Talesque dicebat se animaduertere, esse illos ab ipso missos. Præterea iureiurando affirmabat, se istos viros non dimissurum, si quod aliud suum negotium instaret.

Nunc verò dimittere illos, ad emendationem rei cõmuniter omnibus ciuibus utilis. Nam ut quis bene viuatur, hoc situm esse in obseruantia, & diligenti custodia legum: hoc verò acquiri & absolui multo magis ex auditione, quàm lectione. Ex horum ergo & similibus commemoratione, satis declarabat animi sui erga illos viros affectum.

Nunc pauca quædam ex illis quæ ipse
 ¶ ; nobis

nobis interrogantibus explicuit, dignum fuerit commemorare, praesertim cum existimemus multis videri, nonnulla in lege temerè comprehensa: ut illa quæ de cibo & potu, & animalibus illis quæ habentur impura, sunt tradita. Interrogantibus ergo nobis, quare cum sint vnius creatione omnia condita, alia ad esum impura habeantur, nonnulla etiam ad tactum: hæc enim & alia multa videri superstitiose tradita esse in lege, & obseruari etiam nimis superstitiose. Ad hæc ipse ita cœpit loqui:

Eleazari ad quaestionem ab Aristæa & Andrea propositam responsio. Cernis, inquit, quid possint & efficiant conuersatio & consuetudo, quia homines ex conuersatione improborum deprauantur, & fiunt miseri per totam vitam. Si verò cum sapientibus & prudentibus versentur, ignorantia suæ emendationem ad vitæ rectitudinem consequuntur. Hinc primus Legislator noster distinctè & accuratè præcepit, quæ sunt pietatis & iustitiæ: & singula de his tradidit non solum prohibitione, sed etiam cum præscriptione relictis: ob oculos etiã positis malis & afflictionibus, quas Deus immittat authoribus delictorum. Nam primùm omnium ostendit, vnum solum esse Deum, & eius potentiam omnia peruadere, ita ut omnia sint ea repleta, nec ipsam lateat quicquã eorũ, quæ in ter-

ra ab hominibus clam fiant: sed quæcunque *Vide pul-*
 quis vel iam faciat, vel post sit factururus, ea *chrum la-*
 sint illi aperta. Quibus quidem ita accuratè *cum Ense*
 traditis, hoc demonstravit & effecit, vt si *by.lib.8.*
 quis tantum cogitet de aliquo improbo fa- *præpara-*
 cinore peragendo, nedum si id peregisset, *tionis E-*
 sciret Deum id non latere: sicque in tota le- *uangelico*
 ge sua Dei maiestatem & potentiam illu- *cap.3.*
 stravit. Hoc initio ita facto, demonstravit
 deinde omnes alios homines, præter Iudæ-
 os, stultè multos statuere Deos, & colere
 eos, quibus ipsi sint multo præstantiores.
 Nam illos simulachra ex lapidibus & lignis
 confecta, habere pro imaginibus eorum
 qui ipsis aliquid ad vitam vtile inuenerint:
 atque ita adorare illa, quæ manifestè vide-
 ant omni sensu destituta esse. Iam vt quis
 concedat, ipsos respicere ad facultatem, qua
 tempore inuentionis præditi fuerunt: hinc
 etiam stultos habendos, quia illi ipsorum
 inuentores non crearint neque produxerint
 quicquam, sed ex creatis & productis quæ-
 dam aut ostenderint esse vtilia, aut ad me-
 liorem vsum composuerint. Vnde etiam
 hanc ob causam stultè & inaniter agere,
 dum habeant & colant pro dijs sui similes:
 & eo magis, cum inuenire liceat multos etiã
 nunc, qui illis prioribus inuentoribus longè
 sint solertiores & ad inueniendum & ad
 intel-

intelligendum, quos tamen illi nunquam adorauerint: & tamen interim qui Græcorum talia finxerint & cōmenti sint de dijs, haberi apud ipsos sapientissimos. De alijs *Aegyptio* verò, aiebat, longè stultioribus quid opus *rum idolo-* est dicere, vt de Aegyptijs & similibus qui *latria.* ad bestias & multa reptilia, aliaque animalia delapsi, ea venerantur, & ijs tam mortuis quàm viuis sacrificant? Hæc ergo singula diligenter contemplatus, vtpote sapiens, & a Deo omnium rerum cognitione instructus legislator noster, circummuniuit nos vallis indissolubilibus, & ferreis mœnibus, vt cum nullis prorsus alijs populis possemus vlla in re commisceri: sed permanentes & corpore mundi, & animo liberi à falsis opinionibus, vnum Deum, & eum potentem supra vniuersam creaturam coleremus. Ex quo Aegyptiorum sacri præsides, postquam multa ex disciplina nostra intentius perpenderant, & inde assumpserant, nos Dei homines appellant: quod ex alijs nemini contingere potest, nisi verum Deum colat. Sed ferè alij homines sunt cibi & potus & vestitus, in quo toto animo incumbunt. Nostri verò his pro nihilo habitis, per totam vitam versantur in contemplatione maiestatis & omnipotentiae Dei. Hinc ergo ne per vllius impietatis communicationem inficeremur,

néve

Aegyptio
rum sacer
dotum de
Iudeis sen
tentia.

néve conuerfatione improborum depraua-
 remur, circumfeptit nos legitima fanctitate
 & puritate cibi, potus, tactus, auditus & vi-
 fus: nam in vniuerfum omnia quæ ipfe fan-
 xit nobis, habent naturalem caufam, & ita
 diuinitus gubernantur: habetque vnum-
 quodque eorum quo vel abstinemus vel v-
 timur, cauffam & rationem profundam. Ex-
 quibus vnum & alterum tibi, exempli cau-
 fa, curfim exponam, ne in has abiectas & le-
 ues de leglatore nostro cogitationes inci-
 das, quali ipfe pro muribus, mustelis & fimi-
 libus tantopere follicitus, talia legibus fuis
 ordinarit: fed vt perficias, omnia ab ipfo
 grauiter & fanctè instituta effe iuftitiæ cau-
 fa, ad morum conformationem, & ad ani-
 mos pijs & fanctis cogitationibus imbuen-
 dos. Nam ex volatilibus, quibus vtimur,
 omnia funt manfuenta, & excellunt puritate,
 nutriunturque tritico & leguminibus: vt
 funt columbæ, turturres, attagenæ, perdices,
 anferes, & id genus alia volatilia: quæ autem
 nobis funt prohibitæ volucres, illas inue-
 nies effe agrestes, carniuoras, in alias violen-
 tas, & illas manfuetas ad fuum nutrimen-
 tum diripientes: nec verò illas folùm, fed &
 agnos & hœdos, ipfosque homines & mor-
 tuos & viuos, violenta fua rapacitate pe-
 tunt. Ideo eas infigni appofita nota, vocauit

Eusebius
lib. 8. præ-
parat: E-
uangelica
cap. 3. non
temere ait
de rebus
tam par-
uis a Mo-
se per scri-
ptum, fed
omnia re-
lata ad ho-
minū sa-
lutem: ha-
bereque
omnia ab-
ditam ra-
tionem.

Quæ nam
Iudeis
mūda vel
immunda
cēfeantur

immundas: hinc docens, eos quibus tulerat
 leges, debere etiã in animis suis iustitia uti,
 nec quenquam potentia & viribus suis fre-
 tos subiugare, aut re vlla spoliare alios, sed
 rotam vitam suam instituere & gubernare
 secundum iuris rationem, ad imitationem
 & exemplum illorum mansuetorum ani-
 malium, quæ leguminibus ex terra nascenti-
 bus vescantur, & nullam vim vsurpent ad
 alia sui generis absumenda. His itaque
 quasi symbolis quibusdã, legislator voluit
 ostensum intelligentibus, vt cogitarent se
 debere esse iustos, & nihil per vim agere,
 neque fiducia potentia & virium suarum
 alios opprimere. Nam cum non permisit at-
 tingere iam enumerata animalia propter
 impetus & inclinationes illas, quas singula
 habent: quomodo non prorsus iudicauit
 cauendum esse, ne moribus & vita ad ipso-
 rum naturam perversè efformaremur? Ita
 quæ nobis concedit in omnibus, vt volatili-
 bus, ita pecoribus, figuratè & ad morum in-
 formationem statuit. Nam quod præcepit,
 pecora geminis & fisis debere esse vngulis:
 hoc symbolum eò tendit, vt diligenter,
 prout decet, discernamus actiones nostras:
 cum enim conatum & totius corporis ro-
 bur fulciatur, & quasi colligatur in hume-
 ris & cruribus, hoc signo monere voluit, vt
 omnia

omnia conaremur & perficeremus cū selectione, iuxta normā iustitiæ: idq; hæc etiā ob causam, quia sim^o magno discrimine seiuncti ab alijs hominibus, quorū pleriq; se ipsi mutuo cōmercio inquinant, cū magna iustitiæ violatiōe. Atq; de hoc etiā ciuitates & regione integræ gloriātur, in quibus impunè est, *De talibus scribit Eberæ, sed etiam puerperas & filias polluere: piphanius contra Gnostis.* non solum cum masculis commercium habere, sed etiam puerperas & filias polluere: à quibus nos longè sumus seiuncti. Quo autem in loco est hæc distinctionis admonitio, in eo est etiam suo caractere expressum memoriæ & recordationis præceptum. Nam cum dicit, Quæcunque habent fissas ungulas, & ruminant: ibi manifestè intelligentibus proponit signum memoriæ: nam ruminatio significat memoriā & recordationem, ac quidem præcipuè vitæ & constitutionis nostræ: & quòd vita constat & conseruatur per alimmenti sumptionem.

COMMENTARIUS.

Quod autē a carne porcina abstinere lex voluerit, *Moseus Aegyptius libro tertio ducentorū dubitantium propter sordes & immundiciem, quæ Domino Deo per quam ingrata sunt, factū esse scribit. Et disertissimus ille Christianorum Cicero Firmianus Lactantius lib. 4. diuinarum institutionum cap. 17. A carne inquit suilla quando iussit abstinere. Deus, id potissimum.*

potissimum voluit intelligi, ut se a peccatis atque immunditijs abstinerent: est enim lutulentū hoc animal & immundum, nec unquam caelum aspicit, & in terra toto corpore proiectum, & ore ventri semper & pabulo seruit, nec ullum alium dum viuit prestare usum potest, sicut cetera animalantes, quae vel sedendi vehiculum praebent, vel in cultibus agrorum viuunt, vel claustras collo trahunt, vel onera tergo gestant, vel indumentum exuijs suis exhibent, vel copia lactis exuberant, vel custodiendis domibus inuigilant. Interdixit ergo, ne porcina carne vescerentur, id est, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur, ne ventri ac voluptatibus seruientes, ad faciendam iustitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Itē ne se foedis libidinibus immergerent, sicut sus, quae se ceno ingurgitat, vel ne terrenis seruiant simulacris, ac se luto inquinent. Luto enim se oblinunt, qui Deos, id est, qui lutum terramq; venerantur. Sic uniuersa praeccepta Iudaica legis ad exhibendam iustitiam spectant, quoniam per ambages data sunt, ut per carnalium figuram spiritualia noscerentur: Doctissimus quoque Clemens Alexandrinus lib. 3. pedagogi cap. 11. ideo Mosē porcisci vesci prohibuisse affirmat, ut significaret, non oportere eos qui Deum colunt, cum impuris hominibus conuersari, qui porcorum instar corporalibus et obscenis voluptatibus perfunduntur. Porro ea ad vescendum indulisse ait, quae befidam habent unquam.

ungulam, & ruminant: quod bifida unguis in-
 stitua equilibriū ostēdat, quod ruminat vero pro-
 prium iustitia nutrimentum, id est, verbum, exi-
 stat: quod extrinsecus quidem ingreditur per ca-
 techesim, tanquam nutrimentum, ex cogitatio-
 ne autem tanquam a ventre ad rationalem re-
 miniscētia intrinsecus reuocatur. Edere igitur
 lex Iudeos voluit animalia munda, id est, bi-
 fida & ruminantia, quod viri Dei cultores, dis-
 creti atque iusti esse, spiritualesq; animi pabulū,
 verbum, in ore semper habere, ac ruminare
 debeat.

Vnde similiter etiā in Scriptura cohorta-
 tur ille qui dicit: Memoria recordator Do- *Deut. 8.*
 mini, qui fecit in te magna & mirabilia. Ap-
 parent enim illa magna & admiranda, cū re-
 cte considerantur: vt primum ipsa corpo-
 ris compages, nutrimenti dispensatio, & sin-
 gulorum membrorum sua certa figura: de-
 inde, et multo magis, sensuum dispositio, &
 mentis vis atque agitatio inuisibilis: tum
 etiā eius velocitas ad quiduis agendū, & in-
 uentio artium in immensum sese exten-
 dunt: idcirco iubet nos hæc considerare, &
 meminisse, quod omnia iam commemora-
 ta virtute diuina, vt sunt condita ita conser-
 uentur. Ad hæc etiam distinxit tempora, &
 pulchrè accommodauit ad perpetuū vsur-
 pandam istam recordationem de Deo, om-
 nia

nia gubernante & conseruante. Nam cum
cibus & potus est capiendus, tum statim iu-
bet omnes conuenire & adesse, ad libatio-
nes & preces pias peragendas. Quin-
etiam in vestitu nobis indicia & signa illu-

Num. 15. stria huius memoriae tradidit: similiter
Deut. 6. etiam in portis & ianuis mandauit præcep-
Vide q. 16. ta Dei affigi, ad memoriam eius habendam.

Atque etiam in manibus iubet circumplici-
tum Dei signum expresse & manifestè ge-
stare: quo hoc planè monstrat, omnia esse
instituenta & peragenda iustè cum memo-
ria creationis nostræ, & in primis cum ti-
more Dei, qui semper & in omnibus nego-
cij adesse debeat. Iubet præterea & cubitum
euntes, & de lecto surgentes, ex ista menti-
humanae incomprehensibili vicissitudine,
Semper & alteratione somni & quietis, considera-
Dei opera re, & quidem diligenti animi contempla-
esse medi- tione, motiones & vices ac successiones in
tanda, do- operibus Dei.
cuit Ense

bis lib. 8.
cap. 3. præ
par. Euan
gelica.

Ostendi ita tibi in expositione vngula-
rum fissarum & ruminacionis, præstantiam
oraculi legitimi, de distinctione, delectu &
memoria, vt videres non temerè ista, prout
in animum inciderint, à legislatore nostro
constituta esse, sed ad veritatis & rectæ ra-
tionis declarationem. Atque vt de esu & de
Præcepta cibus disposuit, ita etiam de singulis quæ ad
de tactu tactum
& auditu

tactum & auditum pertinent, diligenter præcepit: iubens vt neque ageremus, neque audiremus quicquam temerè: neque etiam orationis facultate confisi, ad iniusta delaberemur. Horumque rationes & causas similiter in naturis bestiarum, quas prohibuit, est inuenire. Nam mustelæ & murium, & id genus aliarum bestiarum quæ sunt prohibita, natura est damnosa, & ad nocendum prona. Mures enim omnia vastant & corrumpunt, non solùm quantum ad ipsorum nutrimentum attinet: sed etiam, quia quæ inuadunt, illa omnino corrumpunt, & reddunt homini inutilia. Et mustelæ natura est peculiaris, quia hoc animal præter iam commemoratam nocendi inclinationem & fastidiam, hoc etiam proprium habet, vt auribus concipiat, ore verò pariat foetum suum. Quo significatur, hanc naturam & consuetudinem hominum esse impuram, qua quæ auribus percipiunt, verbis exag-gerata efferant ad alios Malis inuoluentibus, inquinantes in hoc se immundicia non leui, dum planè impietatis foeditate contaminantur. Ex quo præclarè Rex vester facit, qui (vt accipim⁹) hoc genus hominum supplicio solet afficere. Hic ego: Tu videris mihi loqui de delatoribus, nam hos ille tormentis & supplicijs capitalibus, ijsque acerbis

Hæc animalia prohibita sicut inutilia sunt, ita nihil perperam et iniurie se dicere vel facere permittit lex.
Eusebio.

Delatores acerbis prosequitur. Tum ille: Hos ipsos &
apud A. ego intelligo, nam horum vigilantia, est sce-
gyptios ca lerata aliorum hominum pernicies. Nostra
pitaliter verò lex iubet, vt neminem neque dicto
puniri. neque facto quis lædat. Atque ita quantum
breuitas permisit, de his differuimus, ad
Veris re- ostendendum hoc tibi, omnia in legibus no-
rum indi- stris esse statuta ad iustitiam: neque quic-
tijs nos quam temerè aut seuerius & durius esse or-
Deus ad dinatum & propositum, sed vt per totam
iustitiam vitam & in actionibus omnibus exercere-
conuertit mus & vsurparemus iustitiam erga omnes
Eusebius. homines, & Dei gubernantis omnia nun-
Animalia quam obliuisceremur. Ita ergo, & quæ de
sacrificari cibis, & quæ de bestijs sunt tradita, omnia
solita cu- spectant eò, vt iustitia excolatur, & homi-
iusmodi. num societas & conuersatio sit iusta. Mihi
Mūda & itaque videbatur singulorum rationem
mitia sa- pulchrè exposuisse: nam dicebat etiam de
crificari vitulis, arietibus & hircis, qui offerrentur,
Deus ius- quos omnes ex gregibus & armentis delige-
fit, vt ho- rent mansuetos, & nihil prorsus quod ferum
mines mū & indomitum esset mactarent: vt ne sacrifi-
ditiam & cantes ex legislatoris ordinatione alicuius
mansuetu elationis & superbiæ ansam arripere, & sibi
dinē Deo adscribere possent, eo quòd sacrificans om-
placere nino faciat oblationem pro animi sui affe-
discerent: ctione. Atque hæc fuerunt tractata in collo-
Eusebius. cutione, memoratu (vt ego puto) digna: que
tibi

tibi Philocrates, propter studium tuum singulare cognoscendi res utiles, non potui nõ exponere: vt cognosceres legis illius maiestatem, sanctitatemque: & mentem in natura rerum reconditam. Nunc ad institutum.

Eleazarus peractis sacris, & adornatis regi muneribus, dimisit nos cum securitate itineris. Postquam autem peruenimus Alexandria, nunciatumque esset Regi, nos aduenisse, Andreas & ego statim vocabamur in aulam: & Rege comiter salutato, obtulimus ei literas Eleazari. Qui cum valde cuperet secum habere viros illos missos, mandauit, reliquos omnes qui negotiorum causa adessent secedere, & illos vocare: quæ res vt inusitata, mouit omnibus admiratione, quia hoc in more erat, vt qui ob priuatum aliquod negotium venissent, quinto demum die in conspectum regis peruenirent: qui verò à regibus & ciuitatibus præstantibus missi essent, illi agrè post triginta dies in aulam admitterentur. Hos autem viros maiori iudicans honore dignos, & respiciens etiam ad excellentiam eius, à quo missi essent, remotis qui viderentur debere abesse, deambulans expectabat, donec aduenientes salutasset. Quos quidem ingressos cum muneribus missis, & varijs pellibus, in quibus lex aureis literis lingua Iudæorum per-

*Nota, qd
serius aliquid
actu
ri Iudæi
prius sacrificarint.*

*Aduentus
interpretum
in urbem
Alexandriam*

*Vincen-
tius lib 6.
cap. 16. pu-
tat quinto
primum
die ad Re-
gis collo-
quium ve-
nisse.*

G

scripta

*Salutatio
Regis in-
terpreti-
bus facta.*

*Ob libros
legis vaca-
rat sapien-
tes: ergo
prius li-
bros hono-
randos
duxit.*

scripta erat, quamquæ membranæ mira arte
elaboratæ erant, & ita compositæ, vt oculis
discerni non posset earum compositio;
Rex vt vidit, de libris interrogauit. Qui
postquam illos inuolutos reuelassent, &
membranas explicuissent: ille diu subsistens,
cum adoratione ferè septies ita est locutus:
Gratias ago vobis, viri, sed maiores ei, qui
vos misit: maximas verò Deo illi, cuius hæc
sunt oracula. Hæc vnanimiter approbanti-
bus, voceque vna & illis qui aduenerant, &
qui cum Rege erant dicentibus, Bene rex
facis, ille repletus gaudio, lachrymas effun-
dere cœpit: quia animi vehemens inten-
tio ob aliquam rem magnam & glorio-
sam, quæ exoptata contigit, solet elice-
re lachrymas. Hinc iussit illos in ordinem
offerre & seponere volumina legis, hocque
facto, salutans excepit illos, & dixit: Re-
ctum erat, viri pietate insignes, me primùm
exhibere honorem illis, ob quæ vos accer-
siui huc: deinde vobis præbere dextram:
ideo illud prius feci. Hic autem dies in sin-
gulos annos per totam vitam meam erit
mihi solennis & magnus; quia & vos illo
ad me venistis; & eodem die, quo ego naua-
li aduersus Antigonom prælio victoria sum
potius: ideo volo hodie vobiscum cœnare.
Iussitque suo conuenienti ordine & mo-
do

do conuenire & adesse omnes magnates
& potentiores suos : interque eos nos
quoque , cupidos & paratos. Diuerso-
ria verò, in quibus illi seniores quiesce-
rent & morarentur , mandauit illis quæ *Iosephus*
proximè arcem decentissima essent dari, *legit, in*
& simul quæ ad conuiuium attinerent a-
dornari. *arce.*

Nicanor autem , medicorum princeps, *Nicanor.*
accesitum Dorotheum , cui hoc muneris
commissum erat , iussit effectam curare
singulorum adorationem, nam ita à Rege
ordinatum fuit, quod nunc etiam cernis, vt
quot essent ciuitates, quæ suppeditarent ea *Conuiuij*
quæ ad cibum, potum & lectiſternia attine-
rent : tot essent etiam præfecti eorum , qui *adornatio*
exercitati & assuefacti , cum qui ad Regem
uenissent, pro more omnia adornarent sine
omni molestia & mora : id quod etiã circa *Singuli*
hos hospites est factum . Nam Doro-
theus , homo diligentissimus , illis præerat : *more, &*
qui curauit omnia sibi commissa , & ad hu-
iusmodi exceptiones destinata, expandi & *cibis pa-*
substerni, & iuxta Regis voluntatem sessio-
nem etiam in duas partes diuisit. Nam rex *trij exci-*
uoluit mediam partem illorum virorum *piebatur-*
ante se discumbere, reliquos post suum soli-
um: nihilq; intermittendum putauit, quod *ne ob mu-*
faceret ad honorandos illos viros. *tationem*
dieta agro-
tarent.
Iosephus.

G 2 Postquam

*Primi di-
ei conui-
uium.*

*Vota &
precatio-
nes Iudaeo-
rum, ante
conuiuium.*

Postquam autem discubuisſent, iuſſit Dorotheum omnia peragere pro more illorum, qui ex Iudæa aduenire ſoleant: is ergo ſacros præcones, ſacrificatores, & alios qui ſoleret peragere preces, accerſiuit. Verum illi Eleazarum ſeniores ſacerdotem ex illis qui aduenerant rogarunt, ut faceret vota. Qui cum conuenienti reuerentia ſtans dixit: Rex, impleat te Deus omnipotens omnibus illis bonis quæ creauit: det quæ & efficiat ut ea tu, vxor, liberi & amici habeatis per omne vitæ tempus affluentia & firma. Ad hæc ab illo dicta excitatus eſt magnus applauſus, cum clamore & exultatione, qui ſatis diu durauit, hinc conuerſi ſunt ad oblectandum ſe illis quæ apparatus erant. Tum miniſtri omnes, ex Dorothei præſcripto & ordinatione miniſtrantes, expediebant ſua officia. Inter quos etiam regiſteri erant, qui quæ apud Regem in magno habebantur honore.

Ibi Rex captata occasione, ſedentibus illis ordine ſecundum ætatem, eum qui primū locum in ſeſſione habebat, interrogauit.

COMMENTARIVS.

*QUESTIONES SEPTVAGINTA
tadu a Rege in conuiuio Interpretibus pro-
poſite, ad quas illi pruden-
ter reſponderunt.*

Quia

Quia difficillimum est, recte imperare, ut
 questione vigesima prima aperietur;
 multarumq; rerum cognitione opus est
 ad bene gubernandam rempublicam: iccirco ma-
 gni Principes grauioribus de rebus libenter viros
 doctos differentes precipientesq; audiuerunt.

Alexandrum Magnum decem sapientibus
 Indorū, decem quaestiones proposuisse, Clemens
 Alexandrinus libro sexto Stromatū affirmat.

Quod verò Ptolomæus Rex has quaestiones,
 partim de cognitione Dei, partim quoq; de regni
 administratione, septuaginta sacra scriptura in-
 terpretibus proposuerit: et quod singuli, tam Regi
 quam reliquis Egyptijs cumulatè satisfacere-
 rint: testatur Iosephus lib. 12. Antiquitatū, cap.
 2. & Vincentius lib. 6. Speculi cap. 17.

QVAESTIO. I.

Quomodo regnum incolume ac saluum
 retineret vsque in finem.

RESPONSIO.

Si in tota gubernatione tua Dei æquita-
 tem, mansuetudinemq; imiteris: extollas-
 que & honores, uti par est, dignos; mansue-
 tudine verò & longanimitate indignos ab
 improbitate ad pœnitentiam perducas.

COMMENTARIVS.

Omniū ferè philosophorum, qui de guber-
 nanda republica disseruerunt concursus sen-
 tentia

zentia est: quod duabus potissimum rebus & do-
 mus singula, & urbes, et imperia conseruentur:
 laude nimirum premioq; bonorum, & impro-
 borum poena. Solon enim vnus e septem sapien-
 tibus Gracia, illam ciuitatem, quam optimè ha-
 bitari aiebat, in qua viri boni honoribus affice-
 rentur, & improbi poena. Antisthenes verò id
 ciuitates perdere dicebat, cum nullum in ijs
 esset bonorum & malorum discrimen. Eu-
 ripides quoque: Multa, inquit, ciuitates in
 hoc laborant, quod qui bonus & strenuus vir
 est, nihilo plus quam deteriores accipit. Mar-
 cus etiam Cicero: Legibus, ait, proposita sunt
 supplicia vitijs, & virtutibus premia: nec enim
 respublica vlla, nec domus stare potest, si in ea
 nec rectè factis premia extent vlla, nec suppli-
 cia peccatis. Quauquam verò clementia
 & benignitas in primis commendatur in
 Principe, ut Uopiscus in Auidio, & Lam-
 pridius in Alexandro pulcherrimè demon-
 strant, & benefacere ac prodesse proprium
 principis munus est, authore Chrysofomo: ta-
 men publica tranquillitatis gratia sic cle-
 mentiam seueritate temperare oportet, ut
 omnibus in suo officio satisfiat, & alij
 beneuolenta quadam ad virtutis studium sem-
 per accendantur: alij bonis rationibus &
 acrimonia permoti, resipiscant. Prudenter qui-
 dem & humaniter prius mali admoventur:

Vide q. 61

Vide q. 4.

Homilia
52. in a-
ctus apo-
stolorum.

si verò nec optimis legibus rationibusq;, nec saluberrimis admonitionibus vel in officio retineri, vel ad mentem reuocari, postquam semel aberrauerunt, possunt: magnitudine peenae à maleficio submouendi sunt. Magna enim peccandi illecebra est, teste Cicerone, peccandi licentia & impunitatis spes. Quod autem Dei exemplo Vide q. 4. videtur, id pulchrè declarat Plutarchus: quod & 6. nimirum dii eos diu in sceleribus vivere permittant, quos sciunt aliquando poenitentiam acturos: quos verò immedicabiles esse cognoscunt, statim rescindant, vitæq;, deleant.

Misericordia enim & veritas custodiunt Prouerb. Regem, & roborabitur clementia thronus eius. 20.

Pulchrum profecto, & hoc nostro tempore perquam necessarium est, quod olim Agapitius ad Iustinianum Imperatorem perscripsit: Equalis peccati reputa, iniuriam facere, & non prohibere: nam in republica etsi quis rectè viuat, si tamen ad ciuium suorum iniurias conuiuet, apud Deum scelerum omnium socius iudicatur. Quare si duplici nomine probari vis, da operam, ut te Principe & pulcherrimis virtutibus sint proposita premia, & sceleratis factis supplicia. Quod iisdem ferè verbis apud Gratianum in cap. facientes distinct. 86. & Syluium in librum primum Panormitani de gestis Alphonsi regis repetitum extat, & à Cicerone libro primo

officiorum, his verbis confirmatur: Qui nec defendit, nec obsistit, si potest, iniuria, tam est in vitio quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserant. Id cum in omnes Reges quadret, qui ad hoc

In cap. 13. praecipue eliguntur, teste Ambrosio, ut vitam epist. ad Romanos, in principibus ecclesiasticis conuenit, qui ad hoc

Vide q. 17. honorum suffragijs eliguntur. ut boni pastores sint, & animam suam ponant pro ouibus suis. Nullum vero crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibere non possit. L. nullum crimen, ff. de regul. Iur. Minime tamen hic praetereundum est, quod illi imperium florentissimum semper conseruarint, & ad posterum quoque transmiserint, qui sincerum Dei cultum, veramque, & orthodoxam religionem praeter ceteris omnibus rebus conseruarint atque defenderint: contra vero facientes, omnibus malis & grauissima optimarum rerum perturbatione repleuerint: sicut historiarum scriptores uno ore loquuntur, & sacra veteris testamenti scriptura aperte testatur, ac Aeneas Syluius in regno Bohemico declarat. Vnde Chrysostomus in caput primum Matthaei: Notandum, inquit, est, quod quicumque Regum placuerunt Deo, diutius regnauerunt, & prosperati sunt, & inimicos eorum humiliavit Deus sub manibus eorum. Quia propter Salomō tam diligenter praecipit, ne transgrediantur terminos antiquos quos posuerunt patres eorum. Et Isocrates ad Nicociē regē: In deorum cultu ita facito, quemadmodum, a maioribus pra-

scriptum.

Prouerb.

22.

scriptū est. Hinc et Iustinus Tiberio Imperiū tra-
 diturus: Honor a inquit Deū, & Ecclesiam eius, Nicepho-
 olim quide heram & dominam, nūc vero matrē rus lib. 17.
 tuam. Diligite ergo sapientiam o Reges populi, ut Sapiencia
 in eternum regnetis. Dei profecto numine, consi- cap. 6.
 lio, voluntate regna nascuntur, augentur, atque
 retinentur: eius mente atq; ratione gubernantur,
 eius ope & auxilio fulciuntur: eius denique of-
 fensione labuntur, & concidunt, atque delentur.
 Princeps igitur qui vult munere suo persungi,
 commissumq; sibi Imperium apte moderari: hoc
 statuere cogitur, omnem regni feliciter admini-
 strandi rationem, numinis placatione, atque Dei
 cultu contineri, nihilq; maiori studio sibi procu-
 randum, quam ut toto animo in religionem in-
 cumbat: & castissimis precibus Dei opem efflagi-
 tet: omne tandem officium suum esse in religio-
 nis sanctissima rationem conferendum. Rex enim,
 si verē regis nomen obtinet, cum id spectare te-
 neatur, ut ciues beati sint, & respublica florens:
 nihil profecto illi tanta cura providendum est,
 quam ut omnes Deo pietatis cultu, fideiq; sancti-
 tate deuinciat, atque omnium animi religionis
 et sanctitatis disciplina imbuantur. Et vix quic-
 quam magis ad boni Principis officium pertinet,
 quam conseruanda & instauranda verē religio-
 nis studiū. Quod intelligens Dauid, statim regnū
 adeptus de reducenda arca, et extruendo templo
 piam cogitationem suscepit: 2. Reg. cap. 6. & 7.
 Recteq; pronunciat Psal. 104. Dedit illis regiones
 gentium

Vide 128.
 epistolam
 Basilię.

gentium, & labores populorum possederunt, ut custodiant iustificaciones eius, & legem eius requirant. Nam propterea isto loco sunt à Deo collocati, ut rempublicam suam, cætuſq; hominum tueantur, & in vera religione sinceroq; cultu retineant.

Quicumque ergo regni & reipublica tuendi, & conſervandi studio flagent, immortalisq; gloria circumfluere concupiscunt, non tam quid suave atq; incundum videatur, opibusq; firmâdis cõveniat, quàm quid gloria CHRISTI, quid divina lex, quid ratio sanctissima religionis postulet, cogitandum est. Omnes vero qui delicias, voluptates, opes, religioni anteponunt, dignitatẽq; suam dignitati CHRISTI præferunt, ne aliquod pro Christo eiusq; sponsa Ecclesia, & religione catholica periculum adeant: in maiores adhuc calamitates ferè incidunt, quæ ne subirent, Christi gloriam hominũ flagitijs imminui, et obscurari permiserunt. Iusto enim Dei iudicio sæpiſſime fit, ut qui suam gloriam, gloria Dei anteponit: omni dignitate spoliatus intereat. Contrà vero qui præ Christi gloria opes atq; dignitatem contemnunt: illi summas opes, & dignitatem multis ornamentis amplificatam consequuntur: Christi ope atq; auxilio rempublicam præclare gubernant, omni ornãmẽtorum genere illustrat, perturbatam constituunt: summũ Deũ, qui nunquam res suorum negligit, sibi patrum adoptant: atque ita longe firmiore præſidio

dio opes suas & dignitatem sepiunt, quam si se
maximo & fortissimo exercitu stiparent, ut
questione 8. 16. 17. fusius aperietur. Quod verò
mali quadam prudētia et mansuetudine ad pœ-
nitentiam reducendi, non statim ex iracundia et
furore opprimendi sint, pulchre q. 6. aperietur.

QVÆSTIO II.

Quomodo rectè omnia institueret per-
ageretque?

RESPONSIO.

Ita demum singula rectè perages, si quod
iustū est erga omnes conserues, persuadeasq;
tibi omnē cogitationem Deo notam esse: &
in primis, si cum Dei timore omnes actio-
nes tuas in choēs, nusquam aberrabis.

COMMENTARIVS.

Quia superiori questione didicerat, uni-
cuiq; pro suis meritis necessario tribuēdū
esse quæ virtus, uno nomine iustitia voca-
tur: nunc quo potissimū id modo fieret, ex vera
Hebræorum philosophia discere cupit. Est enim
ista virtus omnium ferè reliquarū domina et regi-
na, sine qua nec illi quidē, qui scelere et maleficio
pascuntur, ut Cicero in officijs loquitur, possunt vi-
uere. Quæ si exerceretur, nec fortitudinē requirē-
Agezilans aiebat. Veteres ita loquuntur et docent,
absq; iustitia principatū rectè gerere, ne Iouē
quidē ipsum posse. B. August. li. 4. de ciuit. Dei,
c. 4. scribit: Remota iustitia, quid sunt regna, nisi
magna Latocinia? Abominabiles, inquit, Salomō
Prouerb.

Prouerb. 16. Regi, qui agunt impiè: iustitia firmatur solium. Corona dignitatis senectus, qua in uis iustitiae reperietur. Quod autem Ptolemaeus rex iustitia studiosus fuerit, & iniustitia osor, ex epistola quam ad Eleazarum dedit perficitur: ubi significat, sese iniuste oppressos Iudaeos multo auro redemisse. Quare & Eleazarus eum in sua epistola Regem iustissimum vocat. Iustitiamq; Principibus summopere necessariam esse, 15. etiam respondet. Quomodo nihil indignum ageret, 14. 16. 18. 38. edisserunt.

QVAESTIO III.

Qualiter accipere & retinere possit, sibi animis consentientes amicos.

RESPONSIO.

Si videant te magnam curam habere subditorum: quod tu ita facies, si confideres, quomodo Deus humanum genus adiuuet, qui valetudinem ipsis, alimenta, victum, caeteraque omnia in tempore suo preparat.

COMMENTARIVS.

Quoniam Princeps, Dei quadam imago esse apud veteres praedicatur: non abs re Iudeorum sapientes Regem crebro ad Dei exemplum reuocant. Vehementer id Regi ciues conciliat, amicosq; plurimos facit, si operam det, ut res publica sit quam florentissima, beatissimaq; ciues: si declaret, prodesse omnibus, paucissimos ledere velle: si nulla pro communibus com-

medis

modis pericula, nullas inimicitias, tempestates, clades subire detractet. Si talem se gerat erga suos cives, qualē ipse Regem desideraret. Si benignus, & clemens, affabilis, comis, iustus, æquusq; fiet. Vehementer enim populus permouetur, auctore Cicerone libro 2. officiorum, sermone blando, & oratione benigna, liberalitate, affabilitate, iustitia, morumq; facilitate.

Alphonso Aragonum Regi incredibilem auctoritatem, maximumq; fauorem comparasse scribit Panormitanus, quod non verbis tantum, sed re ipsa declarabat, velle quidem se pro republica, si tempus postularet, pro amicis, pro civibus, opes vitamq; profunderet. Cumq; increbuisset, cum agasoni cuidam, ut asinum ex luto retraheret, proprijs manibus opem tulisse: multos feroces populos una illa re, quæ summa pietatis & maximi erga subditos amoris argumentum erat, sibi conciliauit.

Quam necessarium vero Principi sit, ut beneuolos atque amicos cives habeat, 23. & 53. docebunt. Verum quidem hoc est: Vulgus amicitias utilitate probat: sed iniquis artibus acquirere quod largiatur, non licet: & alteri eripere quod alteri detur, iniustum atque indignum est. Vnde Cicero libro 2. officiorum: Nulla re conciliare facilius beneuolentiam multitudinis possunt ij, qui reipublicæ præsumt, quam abstinentia & continentia. Qui vero populares esse volunt, ob eamq; causam aut agrariam rem tentant, ut possessores

pollant.

pellantur suis sedibus, aut pecunias creditas
 condonandas creditoribus putant, y labefactant
 fundamenta reipublicae: concordia primum, quae
 esse non potest, cum alijs adimuntur alijs con-
 donantur pecuniæ: deinde aequitatem, quae tolli-
 tur omnis, si habere suum cuique non licet. At-
 que in hac pernitia reipublicae ne illam quidem
 consequuntur quam putant gratiam. Nam cui
 res eripitur est inimicus: cui datur occultat su-
 um gaudium, ne videatur non fuisse soluendo.
 Nec si plures sint illi quibus improbe datum est,
 quam y quibus iniuste ademptum: iccirco plus
 etiam valent: non enim numero hæc iudi-
 cantur, sed pondere. Ac propter hoc iniuria
 genus Lacedemonij Lysandrum Ephorū expu-
 lerunt: Agin regem, quod nunquam ante apud
 eos acciderat, necauerunt. Quid? nostros Grac-
 chos Tyberij Gracchi summi viri filios, Aphri-
 cani nepotes, nonne agrariae contentiones perdi-
 derunt: Philippus Magnus Macedonia rex
 Alexandrum filium verbis castigasse legitur,
 quod muneribus sibi quosdam conciliare nitertur.
 Eosne, inquiens, tibi fideles fore putas, quos
 pecunia corrumpis, ut scribit Cicero libro 2.
 officiorum. Similia refert Ambrosius lib. 2. of-
 ficiorum cap. 23. & 24.

Similia ergo necessarium erit, ut iustitiam,
 continentiam, virtutesq; reliquas sibi amicos
 reddat: ac seipsum regere discat, quod 17. & 21.
 respondent: & infinitos homines arctissimo amo-
 *14

ris vinculo procul dubio est brevi accepturus.

Nam humanitate & benevolentia atque virtutibus non amicos tantum, sed diuturna etiam Imperia acquiri probat Ambrosius lib. 2. officiorum cap. 7. 9. 22. 23.

QVÆSTIO IIII.

Quomodo in iure dicendo, ferendisquē sententijs, laudem & approbationem consequeretur, etiam apud illos, qui voti sui com-potes non fierent.

RESPONSIO.

Si omnibus te equum præbueris, & nihil vel superbè, vel pro tua potentia egeris contra delinquentes. Hoc autem ita facies, si Dei gubernationem constitutionemquē obser-ues: qui dignis vota sua perficit: quos autem votorum suorum participes fieri non vult, illis aut per insomnia, aut factis & actionibus ipsis ostendit, ipsorum vota esse noxia: neque eos vel pro ipsorum delictis, vel pro suæ potentia magnitudine affligit, sed equitate erga omnes utitur.

COMMENTARIVS.

Q Valiter iustitia, atque virtutes Princi-pi benevolentiam concilient, questione precedenti dictum est. Quod in causis iudicandis, et iure dicundo rectè versari oporteat, questione 72. aperietur. Nunc de pœnis disciplinaq; pertractabo. Præclarū est illud Isidori
apud

apud Gratianum distincte. 4. Facte sunt leges, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas. Nam:

Oderunt peccare boni virtutis amore:

Oderunt peccare mali formidine poëne.

Grauissemq; rempublicam perturbat, bonisq; omnibus nocet, qui malos non punit, ut quæstione prima declaravi. Ideoque Boërius inter precipuas seditionum causas refert, si peccata manent impunita, in tractatu de seditionis. Chrysippus os, & oculos, vultumq; iustitiæ seueris atque venerandis verborum coloribus depinxit. Facit quippe imaginem iustitiæ, fieriq; solitam esse dicit a pictoribus atque rhetoribus antiquis, forma atque filo virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, sed reuerenda cuiusdam tristitiæ dignitate. Quod iudicem, qui iustitiæ antistes est, oporteret esse grauem, sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem, contraq; improbos immisericordem, atque inexorabilem, erectum, arduum ac potentem, vi & maiestate equitatis veritatisque terrificum. Recte virgo pingitur iustitiæ, ut incorrupta sit, & nequaquam concedat maleficis, nec blandis sermonibus moueatur, nec deprecationes, laudem vel adulationem admittat: sed quæ constantem habeat vultum, intentum, ut impis terrorem, probis fiduciam iniiciat

iniciat. Sicut Paulus Apostolus ad Romanos cap. 13. scribit, magistratum gestare gladium ad laudem atque defensionem bonorum, & poenam malorum.

Esse delictiores quidam philosophi, teste Aulo Gellio lib. 14. Nocturnum Atticarum cap. 4. sententia istam imaginem esse, non iniustitiae dixerunt. Veteres Romani octo praecipua suppliciorum poenarumque genera habebant: damnium, vincula, verbera, taliones, ignominiam, servitutem, exilium, mortem. Quibus ut in improbos animaduertent, tribus maxime causis adducebantur. Quarum prima à Graecis ἐπιτιμία vel κόλασις dicebatur, quae castigandi emendandique gratia fit, cum poena adhibetur, qui fortuito deliquit, ut attentior fiat correctiorque; eam Plato in Protagora ἐπιτιμῶν directionem, reductionemque in viam nominat. Altera causa poenarum erat, ut dignitas auctoritasque eius qui iniuria afficiebatur, conservaretur: ne praetermissa animaduersio, contemptum eius pareret, honoremve eleuaret: quam speciem Graeci propterea τιμωρίαν, quasi honoris conservationem, dixerunt. Tertia ratio vindictae fuit, quae propter exemplum assumebatur, ut ceteri à similibus peccatis, quae prohiberi publicitus interest, metu cognite poenae deterrentur, quae Graecis τῷ ἀδείγῳ nominatur. Idcirco veteres nostri, inquit Gellius lib. 6. cap. 14. exempla pro maximis grauissimisque poenis dicebant. Clementina

prima de officio ordinarij Episcopis mandatur,
 ut clericorum vitia corrigant: ut & delinquentes
 fiant meliores, & alij à flagitijs metu poenae de-
 terreantur, nec respublica detrimentum capiat.
 Recte verò admonet Salomon Proverb. 13. alijsq;
 multis in locis, ut omnia prudenter & cū consi-
 lio agantur. Isocrates Nicoclem hortatur, ut nō
 saevitia & atrocitate puniendi, dignitatem suam
 tueri studeat, sed ut omnium saluti consulere
 videatur, poenas semper commissis minores irro-
 get. Agapitus Iustiniano praescribit, ut & ama-
 bilis & terribilis sit, & quasi per medium in-
 grediens, nec maiestatem suam amitteret nimi-
 um amādo, nec amorem nimia saevitia perderet:
 nec amabilis facilitas in contemptū, nec in odiū
 severitas abiret. Fronto enim dixisse fertur: Ma-
 lum esse, illum imperare, sub quo nemini quic-
 quam concederetur: sed lōge peius sub eo vivere,
 sub quo esset maxima licentia quibuslibet: opti-
 mum verò sub quo optima ratio iuste clementer-
 q₂ servaretur. Ea enim facit, ne intempestivè,
 quis cōmoueat, aut saepius quàm necesse est:
 nec ex odio vel invidia, aut privato affectu alios
 sine ratione excarnificet, ad aliorum peccata
 conniveat: taliterq₂ se gerat, ut omnes intelli-
 gāt, eum inuitum ad supplicia accedere, ac me-
 deri maluisse quàm praescindere. Vnde Cicero
 lib. 1. officiorum: obiurgationes nonnunquā sunt
 necessariae, in quibus utendū est fortasse, & vocis
 cōtentione maiore, et verborū gravitate acriore.

Id agendum est, ne ea facere videamur irati: sed
 ut ad irandum & secandum, sic & ad hoc ge-
 nus castigandi raro inuitiq; veniemus: nec un-
 quā nisi necessario, si nulla alia reperietur me-
 dicina. Sed tamen ira procul absit: cum qua ni-
 hil recte fieri, nihil considerate potest. Magna
 autem parte clementi castigatione licet uti, gra-
 uitate tamen adiuncta, ut seueritas adhibeatur,
 & contumelia repellatur. Atq; etiam illud ip-
 sum, quod acerbitatis habet obinurgatio, significā-
 dum est, ipsius id causa qui obinurgatur susceptū
 esse. *Basiliius Magnus aliquando rogatus à Do-* *Basiliius*
mittano, ut pro ipso apud Andronicū Ducē, in *epist. 164*
quē deliquerat, intercederet: huiusmodi literas
dedit. Magnanimū simul ac humanū in statuēdo
animaduertendūq; in ipsum te esse supplicamus.
 Nā reluctantes quidē subiugare, fortis est et re-
 uerā Principis, succumbentibus verò benignum
 atq; mansuetū esse, cuius est, qui magnanimitate et
 mansuetudine oēs excellit. Rursum q. 50. et 51. su-
 se explicata, docet, oportere taliter ad corrigēdū
 accedere, ut ex amore et studio sanādi, odioq; sce-
 leris, nō hominis, nec vindictæ appetitu fieri cog-
 noscat. Talis quoq; pœna adhibeatur, quæ omnium
 maxime à scelere homines deterreat, et à qua in-
 primis abhorret. Sicut Cicero li. 3. de legib. Noxa
 semp pœna par esto: et ī suo quisq; vitio puniatur:
 vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas
 ignominia sanciat: cōtraxia cōtrarijs curentur.
 Cū dolore aputatur pars corporis, etiā q̄ putantur

Et diu tractatur si possit sanari medicamentis: si non potest, tunc a medico bona abscinditur. Sic Episcopi, ait Amllrosius lib. 2. officiorum cap. 27. affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentina auferre ulcera, adurere aliqua non abscindere: postremo, quod sanari non potest, cum dolore abscindere.

Præus admonere, terreri, & fortasse sapius peccantes Dei exemplo, conuenit, ut tam hic quam 6. respondit: & scriptura sacra Iosue capite 22 declarat. Quia enim significabatur, utra Iordanam rediturus tribus, ingens altare ad falsam religionem extruere: misit ad eos Iosue, qui rem cognoscere, admonerent quoque illos officij, ac hortarentur, ut a tam nefario instituto mature desisterent, aliqui futurum, ut contra ipsos arma caperet: Quod certe memorabile & elegans exemplum est, ne omni rumore statim credatur: omniaq; prius, Dei more, tententur, quam armis decertetur. Massilienses, auctore Valerio lib. 2. cap. 1. gladium quo noxi iugulabantur, a condita vrbe afferuabant, rubiginem exesum, & vix ministerio sufficientem: sed indicem seueritatis maiorum: Peccata manere impunita non expedit reipublice, & melius est, in unum, duos, tres, animaduertere, eosq; breui tempore tristitia afficere, quam ut illi ipsi sempiternis cruciatibus reseruentur, & tota reipublica inficiatur, ut libri 1. officiorum scholasticorum cap. 29. pluribus verbis ex beato Chrysostomo

Sostomo, & reliquorum S S. Patrum atque philosophorum scriptis demonstrari.

Imo aliqui quod scelera non punirent, ipsi à Deo graviter iccirco castigati fuere, ut Heli 1. Reg. 2. & Saul 1. Reg. 15. exempla testantur.

Curandum tamen est, ne lenitas & bonis obstit, & malos deteriores reddat: sed cum severitate temperetur: & qui benignitate alluci noluerunt, timore ab impietate deterreantur. Moses vir mitissimus ferè triginta millia impiorum hominum vno die trucidari curavit. Exod. 32.

Phinees, quid flagitiosos ulcisceretur, iram Dei auertit. Numer. 25. Samuel lenis Propheta,

Agag impium concidit in frustra coram Domino, 1. Regum 15. Latabitur victus cum viderit vindictam Psal. 67. Sed nimia seuitia tyrannidem sapit, nimisq; seueri atque duri Principes crebro fortunas, Imperium, vitam perdiderunt. Filius Salomonis Roboam, quia nihil de patris seuitia remittere volebat, populoq; Israël respondit: pater cecidit vos flagellis, ego cedam scorpionibus: precipuam regni partem amisit.

3. Reg. 12. Quocirca præclare Tiberius Augustus Mauritium Imperatorem hortabatur, apud Nicephorū lib. 18. cap. 6. Apibus natura duces dedit, earumq; regem aculeo quasi spontanea & naturali quadam potestate armauit: ut

pungere etiam cum possit, qui legitime non pareat. nec tamen apibus tyrannicum, sed iustum, & cōmodum communi utilitati aculeus habet.

3. Reg. 12. Quocirca præclare Tiberius Augustus Mauritium Imperatorem hortabatur, apud Nicephorū lib. 18. cap. 6. Apibus natura duces dedit, earumq; regem aculeo quasi spontanea & naturali quadam potestate armauit: ut

pungere etiam cum possit, qui legitime non pareat. nec tamen apibus tyrannicum, sed iustum, & cōmodum communi utilitati aculeus habet.

3. Reg. 12. Quocirca præclare Tiberius Augustus Mauritium Imperatorem hortabatur, apud Nicephorū lib. 18. cap. 6. Apibus natura duces dedit, earumq; regem aculeo quasi spontanea & naturali quadam potestate armauit: ut

pungere etiam cum possit, qui legitime non pareat. nec tamen apibus tyrannicum, sed iustum, & cōmodum communi utilitati aculeus habet.

3. Reg. 12. Quocirca præclare Tiberius Augustus Mauritium Imperatorem hortabatur, apud Nicephorū lib. 18. cap. 6. Apibus natura duces dedit, earumq; regem aculeo quasi spontanea & naturali quadam potestate armauit: ut

pungere etiam cum possit, qui legitime non pareat. nec tamen apibus tyrannicum, sed iustum, & cōmodum communi utilitati aculeus habet.

Verus Samaritanus Christus Iesus, in curando homine, qui à latronibus vulneratus erat, oleum simul & vinum usurpavit, Lucae 10.

Libri primi Regum cap. 25. Abigail, prudentissima foemina, praedicatur, quod impium Nabal maritum suum obiurgatura, cum vespere illum videret ebrium, expectavit in alterum diem, dum vinum digessisset.

Sic loci, temporis, delicti, personarum, in puniendo rationem habere oportet. Et principis obstandum est. Omne malum nascoens facile opprimitur, inueteratum plerumq; fit robustum, alij publice, alij privati puniantur. Maiore supplicio dignus est, qui fortuito, & semel, aut rarissime deliquit, quam qui petulanter, & ex malefitio consuetudinem facit. Nobiles peccantes, duplici poena dignos iudicat Philo, libro de creatione principis: quod & male agant, & maiores suos vitijs dedecorent. Sed Panormitanus de Alphonso rege narrat lib. 2. capite. 19. quod in nobilem quendam virum, lese maiestatis reum, tacito iudicio, praeter morem animadvertenterit: ne aut scelus maneret impunitum, nec vnius hominis perfidia, tam nobilis familia nota infamiae incurreret. Et Iure nunc constitutum atque moribus receptum est, Nobiles delinquentes mitius puniri: textus gloss. atq; Doctores in cap. ult. de poenis. Nicolaus Boerius decisione 173. nu. 3. et in tractatu de seditiosis nu. 50. Guido Papa decisioe. 106. Didacus Couarruias li. 2. variaru respo-

resolutionū cap. 9. Thomas Grammaticus decisi.
 23. & 32. Ceteriq; Jurisconsulti, varijs in locis
 hanc materiam pertractarunt. Similiter Fœ-
 minis ob fragilitatem sexus, minoribus atq; pu-
 pillis ob rationis & ingenij ac intellectus imbe-
 cillitatem, necnon senibus & infirmis multa cō-
 ceduntur. Quæ tamē propter necessitatē, & gra-
 vissimas causas fortē recepta sunt, non debent in
 argumentū trahi. L. Quæ propter necessitatē, ff.
 de regulis Juris. Cap. Cū in cunctis, ext. de ele-
 ctione et electi potestate. Terentianus Mitio fieri
 aliquando ait, ut duo cū idē faciunt, huic impu-
 nē liceat facere, illi non liceat: non quod dissimilis
 res sit, sed q; dissimilis is qui facit. D. tamē Hiero-
 nymus ad cap. 3. Esaiæ iniustū fore scribit, si pau-
 peres publicē arguātur, puniāturq; , divites ma-
 iora designātes nō corripī, atq; propinquis omnia
 indulgeri. Saul rex Israel filiū suū Ionatā, quōd
 cōtra præceptū egisset, punire voluit, nisi populus
 intercessisset, 1. Reg. 14. Assuero regi sapiēter respō-
 detur: Plus oportere illū rempublicā curare, quā
 Vasthi reginā superbā: ne factū eius reliquæ mu-
 lieres liberius imitarētur. Hester. c. 1 Si verò ni-
 hilominus reprehēdātur, magistratus meminerit
 quod Alphōsus dicere solebat: Prīcipū esse bene-
 facere, et male paciēter audire: ut Fredericus 3.
 Ro. Imp. aiebat: Principes tanq; signū ad sagittā
 expositos. Ipseq; rex regnū Christi Iesus, cū de om-
 nib; optimē mereretur, alij dicebāt, quia bonū est,
 alij negabāt, vocabātq; , seductorē populi Ioan. 7.

Vide q.
65.

Videndum autem ipsis est, ne propter suos amicos atque ministros vituperentur, ut quaest. 59. dicitur, in primis vero, ut ipsi culpa vacent. Nam Socrates cuidam percunctanti, quomodo bonam famam haberet, respondit: Si talis esse studeas, qualis haberi vis. Agesilaus id consecuturum putabat, qui loquerentur quae sunt optima, & faceret quae sunt honestissima. Antalcidas ita exprimebat: Si loquatur incunctissime, praestet utilissima: Minime expedit utiles atque bonos viros in sermone & congressibus asperitatem pra se ferre: qua multi offenduntur.

QVAESTIO. V.

Quomodo in rebus bellicis inuictus esset.

RESPONSIO.

Si nec in multitudine, nec in potentia & viribus confidas, sed Deum semper inuocaueris, ut tibi omnia iuste agenti, conatus & consilia dirigat.

COMMENTARIUS.

Quoniam duo inter homines genera decertandi reperiuntur, unum per disceptationem & leges, alterum per vim & arma: paci quidem, quae nihil habitura sit insidiarum, in primis est consulendum, sed confugiendum ad posterius, quando uti priori genere

Cicero. 1. non licet. Suscipiendaq; auctore Cicerone, officiorum. bella sunt, ut sine iniuria in pace uiuatur. Quae vero

verò ex nulla necessitate, propter vanam gloriam, bella suscipiuntur, infelicem ferè exitum habent, ut Iosephi, & Azarie exemplum declarat lib. 1. Machab. cap. 5. Auxilio autem Dei fretos Iudeorum Reges contra potentissimos & pertinacissimas hostes foeliciter decertasse, varijs in locis sacra scriptura commemorat: quos hic nimis longum esset recensere. Numa Pompilius Romanorum religiosus, ac publicæ quietis studiosus rex, cum animadverteret, bellum quod absque iusta causa infertur, nihil aliud quam latrocinium esse: totam eam rem ex arbitrio sacerdotum, ac religiosorum hominum pendere voluit. Ideoq; Fecialium, quos εἰρηνοδίκας appellat Dionysius, collegium, belli causa institutum fuit. Non licebat enim Romæ bellum mouere, nisi, cognita causa, Feciales id esse iustum pronunciaissent. Deorumq; voluntatem, priusq; bella susciperent, per aruspices exquirebat. Cuiusq; iusta & necessaria fore bella constaret, lege cautum erat: **IUSTA BELLA IVSTERVNTO.** Consules exercitûs educturûs sacra prius faciebant: & si de foelici euentu forte dubitarent, ante prælium vouebant templa, ludos, sacra, statuas, quibus expiarentur peccata, & placarentur Dijs: si etiam vel ante, vel in ipso prælio grauius aliquod periculum immineret, solennia vota emittebantur: ad libros Sibyllinos, & sacrificia recurrerant, ut in academia Romana fusijs est demonstratum. Itaque foelicitatem,

citatem, & successum Romanorum in bello, huic instituto, & religioni quidam ascribere non dubitauerunt: nec suis viribus & potentia, sed iustitia, & Deorum immortalium auxilio vniuersi terrarum orbis Imperium accepisse credebant.

Nec numero Hispanos, inquit Cicero, de Arusticum respōsis, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec deniq; hoc ipso huius gēis ac terra domestico natiuoq; sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religiōe superauimus. Lucius Florus li. 2. cap. 6. de Scipione loquēs, Certū, ait, est, ad profligandā Prouinciā maxime profecisse singularem Ducis sanctitatē.

Idem aliarum quoque gentium Principes fecerunt. Nam Clodoueus Gallorum rex ad Tolbiacum contra Germanos acerrimo praelio decertans, cū nihil humane spei ac virtutis superesset, Christum, quem Clotildis Burgundionum Regina Christiana, Clodouei primi uxor sepè frustra prædicarat, implorare cœpit: Is præsens statim adfuit, & illius auxilio rex victor in patriam reuersus, & fidem Christianam & sacrum baptismum suscepit. Qualiter omnem bene gerendi belli rationem cetera gentes à diuino numine proficisci crediderunt, ideoq; sacerdotes Deorum ministros, & vates in bello ferè præsto habuerint, alibi à me apertè est declaratum. Epistole Iapanicæ significant, quod in nouo orbe, antequam eò Lusitani & Hispani penetrarent, Principes bellum susceptu-

In libris
de Aca-
domijs.

ri, demoni cuidam, idolo suo, vitam atque salutem commendarint, promittentes ei, si fauere, magnam pecuniam, sacella, sacra, &c. Feliciterq; cōfecto bello, nihil antiquius habuerint, quam sese ista religione liberare, quodq; hunc periculosissimam semper in rebus inclamarint. Vnde apparet, à veteribus Ianigenis hanc doctrinam in omnes gentes permanasse. Sicut enim Noachus filios atque nepotes suos docuisse reperitur, ut omnibus in rebus ad Dei fauorem auxiliūq; recurrerent, & protanta victoria, quod ipse solus cum suis in navi à Deo conseruatus Genes. diluuium euasisset, gratias acturus, sacrifici- cap. 8. um obtulit, illudq; Deo gratissimum fuit: ita ipsius posteritas per vniversum orbem dispersa hanc semper retinuit, etsi varijs superstitionibus atque idololatria paulatim, authore diabolo, fuit deprauata. Romani bello feliciter gesto, Dys gratias publicè agebant, Iouiq; optimo Maximo laurum mittebant, vota diligentissimè soluebant. Pytho Atheniensibus, ipsum ob res feliciter gestas admirantibus, ac predicantibus, quòd Cotym regē interemisset: Dys, inquit, habēda est gratia, quibus authoribus hoc facinus præclare gestū est, ipse nihil præter manū & operā cōmodauit. Euenit quippe rei in manu Dei est, et huic debetur gratia, si quid feliciter cesserit, sed interim vult hominū operam accedere. Iosue cap. 23. Israelitas alloquitur: vnus è vobis psequetur hostiū mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis

vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est: nullus vobis resistere poterit. Hoc tantum diligentissime precante, ut diligatis Dominum Deum

- Deut. cap. 20.* vestrum. Abrahami posteritas, quae veram religionem pure retinuit, si bellum necessario gerendum esset, Dei potentia hoc freta suscepit: & sacerdotes magno fortiq; animo esse inebant, quod Deus in medio eorum habitaret. Samue-
1. Reg. cap. 2. lis Prophetae mater Anna: Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore: non in fortitudine sua roborabitur vir. David rex et Propheta: Non saluatur rex per multam virtutem, nec gygas in multitudine virtutis suae, fallax equus ad salutem. Idq; verissimum esse Constantini exemplo probat Eusebius. *Eu. In 9. cap. 10.* Deo, inquit, salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est. Bene-
Psal. 61. dictus Dominus Deus meus, qui docet manus
Psal. 144. meas ad proelium, & digitos meos ad bellum, misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus. Hoc autem apparuit, quando contra magnum & superbum Goliath pugnaturus: Tu inquit venis ad me cum
1. Reg. cap. 17. gladio, & hasta, & clypeo, ego autem veni ad te in nomine Domini exercituum Dei agminum Israel. Erat vero David non armatus, sed gerebat baculum suum pastoralem, & lapides: taliterq; se pugnaturum aiebat, ut omnes intelligerent, quod non in gladio, nec in hasta saluaret, Deus. Et antequam serio aliquid aggredere-tur,
 semper

semper ferè Deum, de euentu prius consulebat: ut 1. Reg. 30. & 2. Regum 2. atque 5. capite videre est. *Asa Rex contra Aethiopes decertaturus, Domine, inquit Deus, non est apud te vlla distantia, utrum in paucis auxiliaris, an in pluribus, adiuna nos Domine Deus noster: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem.* 2. Paralipo. 14. Cum *Holofernes, Regis Nabochodonosor magistratus grauissimè obsideret Iudaeos, uniuersus populus Iudaeorū per totā noctē in Ecclesia orauit, petens auxiliū à Deo, Iudith. 6. Et Eliachim sacerdos Magnus, eos sic allocutus est: Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiunijs, & in orationibus in conspectu Domini. Memores estote Moysi, serui Domini, qui Amalech in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis, & in curribus, equitibusq; suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis deiecit. Iudith 4. Ipsaq; Iudith hostem per insidias adoritura: Erit memorabile nomini tuo, cum Iudith manus femina deiecerit eum, nec enim in multitudine est virtus tua Domino, neque in equorum viribus voluntas tua est. In eandem sententiam Iudas Machabeus, facile est concludi, multos in manu paucorum, & non est differentia in conspectu Dei caeli, liberare in multis an in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de caelo fortitudo est. Idq;*

varijs

2. Mach. *varius exēplis demonstrabat, semperq; ante præ-*
lium Diuinum auxilium implorabat. Mihi sa-
ne videtur, ait Sozomenus, ostendere Deum, solā
 cap. 11. 13.
 15.

Lib 9. hi- *pietatem Regibus & Imperatoribus sufficere ad*
 storiæ c. 1. *salutē, et sine hac nullius esse momenti exercitus,*
robur Imperij, & reliquum apparatus. Iccirco
Constantinus Magnus, postquā Christi virtutē
in signo sanctæ Crucis cognorat, aduersus Tyrā-
nos pugnaturus, Ecclesie Christiane, et Episco-
porū preces expetebat. Diuiq; Anthony, et reli-
quorū piissimorū monachorū orationib. se uxore,
liberos, & Imperiū crebro cōmendabat. Narrat

Rufini lib. *in vita Cōstantini Eusebius lib. 4. q. milites suos*
 1. cap. 8. *docuerit, nō tam potentie suæ & armis cōfidere,*
quā Deū victoria atq; salutis authorē agnoscere:
quodq; peculiare ipsis precandi formā Romana
lingua præscripserit. Vnde factū est, ut quāto hu-
miliore religiosioreq; sese gerebat, tāto magis De-
bella ipsius et gloriā fortunaret, ut crudelissimas
gētes armis, adiutore Deo, domaret. Quod Lici-

Eusebius *nus tyrānus pspiciēs, ne boni viri, et Christiana*
 lib. 10. hist. *Ecclesia pro Cōstātino amplius oraret, ideoq; res*
 cap. 8. *& ipsius prosperarētur, quēdā templa claudi iussit,*
 lib. 2. de *quēdā prorsus euertit. Theodosius pparatur ad*
 vita Cō- *bellū, inquit Rufinus, nō tam armorū telorūq;*
 stant. *quā ieiuniorū et orationū subsidijs: nec tā excu-*
biarū vigilijs, quā obsecrationū pernoctatione

Rufinus *munitus; circumibat cū sacerdotibus & populo*
 lib. 2. hist. *omnia orationū loca, ante Martyrū & Aposto-*
 cap. 33. *lorū thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilio*
 sibi

sibi fida sanctorum intercessione poscebat. Cumq; Nicepho-
 aliquandiu anceps esset contra barbaros pugna, rus lib. 12.
 proiectis armis ad solita se vertit auxilia, et pro- cap. 39. P.
 stratus in conspectu Dei: Tu inquit omnipotens

Deus nosti, quia in nomine Christi filij tui ultio- Diaconus
 nis iuste, ut puto, praelia ista suscepi, si secus, in in vita.

me vindica: si vero cum causa probabili, et in te Sozome-
 confisus huc veni, porrige dexteram tuam, ne for- nus lib. 7.
 to dicant gentes: Ubi est Deus eorum? Quantum cap. 24.
 ista pietas Theodosio Imperatori profuerit, in-
 dicat Claudianus:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab Antris

Æolus armatas hyemes, cui militat æther,

Et coniuvari veniunt ad classica venti.

B. Ambrosius de fide ad Gratianum Impe-
 ratorem scribens: Petis ait fidei libellum à me
 sancte Imperator, profecturus ad praelium: nosti
 enim fide magis Imperatoris, quam virtute mi-
 litum quæri solere victoriam, Idq; Abrahami
 & Iosue exemplo declarat. Ergo & tu vincere
 paras, qui Christum adoras: vincere paras, qui fidem
 vindicas, cuius à me libellum petisti. Quod Carolus
 Magnus diuino auxilio fretus grauissima bella
 susceperit, virosq; religiosos & pios sacerdotes
 semp̄ i exercitu adhibuerit, ideoq; ea feliciter ges-
 serit, et post victoriam plurimas ecclesias multa ca-
 nobia, et sacra fundarit oēs ferè historie loquuntur.
 Ut hoc vinum Germanis exemplum esse debeat. De Ro-
 berto Fræcorum rege scribit Platina, q. cū pius rex
 esset, & horas canonicas legeret, oppidi cuiusdā

Platina in Iohan-
ne P P.
20.
maenia diuinitus corruerint, ut sine vlla diffi-
cultate à regio milite caperetur. Qualiter Sipō-
tini olim D. Michaelis auxilio, cu ieiunijs atq;
orationibus publicis diuinum fauorem implo-
rassent, vicerint, refert in Ferdinando primo Io-
uinianus Pontanus. Qui contra fecerunt, ut
neglecto Deo in humana potentia, & diuitijs
spem collocarent, infeliciter temerè suscepta bel-
la gesserunt. Cuius quidem rei plura in veteri
testamento apertissima exempla reperiuntur eo-
rum, qui vel animi vel corporis viribus effere-
bantur, vel abundantia pecunie, & humana
potentia nitebantur. Clarissimum verò extat
Iudicum capite 19. & 20.

1. Mach.
cap. 8. &
9.
Fortissimus ille Iudas Machabeus quandiu
contra hostes suos, vera religione & diuino au-
xilio fretus fortiter pugnavit, paucissimis viris
infinitam hominum multitudinem profligare
potuit: sed postquam, timidior, ut videtur, sa-
ctus, Romanorum potentiam & arma experit
uit: nihil amplius praeclarè gessit, verum ab ho-
stibus interemptus est. Afa rex quanquam
Ethiopes adiutore Deo vicerat, tamen quia
contra Benadab regem Syria non fuit ausus
praelio decertare, sed missò argento foedus cum
eo percusserat, his verbis Hanani Propheta eū
alloquitur: Quia habuisti fiduciam in rege Sy-
ria, & non in Domino Deo tuo, iccirco euasit
Syria regis exercitus de manu tua. Nonne A-
thiopes & Lybies multo plures erant quadrigis,
&

Maledi-
ctus qui
confidit in
homine
Hiere-
mie 17.

2. Para-
lip. cap. 16

& equitibus, & multitudine nimia, quos cum
 Deo credidisses, tradidit in manu tua? Stulte
 egisti, & propter hoc etiã presenti tempore ad-
 uersum te bella consurgunt. Caius Augusti
 Caesaris nepos in Ægyptum profecturus, Hie-
 rosolymam transiit, & verum Deum adorare
 contempsit, idq; Augustus prudenter ab ipso *Vr sperge.*
 factum asseruit: unde grauissima pestis, & pub- *in chroni-*
 lica calamitas, quæ statim subsecuta est, credebatur *cis.*
 tur exorta. Præterea, qui pro religione catholi-
 ca, pro Papa & salute publica iusta bella sus-
 ceperunt, semper fere iniuncti extiterunt, ut que-
 stione prima est declaratum. Cognita causa, &
 diuini numinis favore suscepto bello, ut feliciter
 geratur, videndum est, ut boni milites conscri-
 bantur. Ingens Iudeorum multitudo sese Gedeon-
 ni, contra Madianitas, coniunxerat: sed Gedeon
 ex præcepto Dei timidos, & qui curuatis geni-
 bus aquam biberent, ex prælio abire iussit: ne
 suis viribus & ignauo militi, istam victoriam,
 quæ à solo Deo proficiscebatur, tribuerent. Indi-
 cum 7. Iulius Caesar, rei militaris peritissimus, Lib. 3.
 tam continentiam modestiamq; in militibus re- *cap. 3.*
 quirebat, quam virtutem et robur. Theodorëtus
 auctor est, quod Constantius Imperator in ex- *Ante præ-*
 peditione belli Magnentiani militibus suaserit, lium lex
 ut diuina prius mysteria secum perciperet, utq; Dei præ-
 in tanto mortis periculo futuri, pretiosam vestem lecta.
 illam induerent: quod si quis spiritualem illum 2. Mach.
 amiculum sibi circumdare nollet, is domum re- *cap. 8.*

diret, se non nisi initiatis secum in bello socijs u-
surum. Quemadmodum Carolus Magnus con-
tra barbaros pugnaturus, monachos & sacerdo-
tes in exercitu adhibuisse fertur, qui peccatis so-
lutos milites sacra eucharistia munirent. Sal-
manus scriptum reliquit: quod Gothi & VVa-
dali Romanū Imperium facile deuastarint, quo-
niam ipsi Christianis longe melius morari erant.

Iosue cap. 7.
Nam quantum saepe unius hominis improbitas,
uniuerso exercitui afferat detrimentū, Achani
exemplū declarat. Vnde Diogenes Cynicus affir-
mare solebat, satius esse cū paucis bonis aduersus
omnes malos, quam cū multis malis aduersus
paucos bonos pugnare. Certas quoq; leges milita-
res, & disciplinā obseruare oportet, ut Ioannis
Baptistae de militibus praecipit retineatur: stipē-
pendys suis contenti sint, & à sceleribus, praeda,
& rapinis, sacrilegioq; abstineant. Qui bella sa-
cra, quae cōtra Saracenos gesta sunt, describere
cōmemorant, quod aliquando illa quidē felicitet
successerint, saepe calamitosum prorsus exitū fue-
rint sortita, quoties aut propter vanā gloriā te-
merē, aut ex armorū militumq; & potentia fi-
ducia arrogāter suscipiebantur, aut ipsi Princi-
pes in medio exercitu libidinē sectabantur, aut
milites à sceleribus et rapina minimē tēperabāt.

D. Hieronymus ad Heliodorum in epitaphio
Nepotiani scribit: Nostris peccatis barbari for-
tes sunt, nostris vitijs Romanus superatur ex-
ercitus: nec tamen amputamus causas morbi.

Ut nihil mirum sit, quod optimi quandoq; & p̄ssimi Principes, tam crudeli & impio milite infœliciter contra Turcos bella gerant, quod piã & bonam causam Deus per tam impia organa tractari nolit: plerunq; enim sine ullo delictu multis sceleribus insignes in militiam ascribuntur, quorum qui crudelior nequiorq; est, is optimus miles, & fortissimus dux habetur. Nec quisquam est, qui ante preliũ de expiandis peccatis, de adhibendo sacerdote, et cœlesti armatura, sacra Eucharistia, cogitat, sed ipsos Dei ministros, & sacramenta indignis contumelijs afficiunt.

Longè minus quoq; est admirandum, quod aliqui principes à suscepto bello desistere cum perpetua ignominia, & dedecore coacti fuerint, quoniam contra Deum, ipsiusq; religionem Catholicam, contra legitimum magistratum, & omnes bonos viros ausu temerario ea susceperant. Alphonsum regem prædicat Panormitanus, quod antequam ad bellũ procederet, semper diligentissimè diuinum auxiliũ imploravit, in cõscribendo milite delectum habuerit, & aliquãdo post egregiam victoriã nec edere, nec bibere, nec pulveres excutere voluerit, antequam rem diuinam fieri curasset, dominoq; Deo, unde eam provenisse sciebat, gratias egisset. Quæ Carolus V. Imperator, ipsiusq; filius Philippus II. Rex Catholicus, ceteriq; Principes Catholici nuper imitati fuere. Et quantum ipsis ea pietas, atque disciplina militaris profuerit, cum illorum

I a

hostibus

hostibus iusto Dei iudicio terra mareq; repug-
 narent, superiorum temporum historia testan-
 tur. Parta victoria, Cicero libro primo officio-
 rum, conseruandos dicit, qui non crudeles in bel-
 lo, nec immanes fuerint, quiq; armis positis ad
 Imperatorum fidem confugiunt. Carthaginem
 tamen & Numantiam varijs de causis Roma-
 nos funditus sustulisse refert, Corinthiumq; de-
 lenisse, ne loci oportunitas aliquando ad repeten-
 dum bellum eos adhortaretur. Persa publica
 lege coguntur, ubi in bello superiores fuerint, uti
 modestia, ideoq; populos in quos pugnando Im-
 perium consecuti sunt, interfectis Principibus,
 ne rebus nouis studeant, tributa pendere iubent.
 Quam verò Sauli & Achabo, Iudeorum Re-
 gibus, periculosum extiterit, quòd impios, contra
 Dei preceptum, hostes conseruassent, scriptura
 sacra testatur, lib. 1. Reg. cap. 5. & lib. 3. cap. 20.
 Plura vi- Scipio autem Africanus dicere solebat,
 de q. 66. malle se vnum, ex ciuibus seruare, quam mille
 hostes perdere. Et Lucullus aiebat: malle se vnu
 ciuem Romanum ex hostium manibus eripere,
 quam vniuersas hostium fortunas sibi vendica-
 re. Alphonsus rex, apud Panormitanum lib. 2.
 cap. 62. gloriatur, non tam quòd hostes vincere
 sciret, quam quòd victis consulere didicisset: nec
 tam multis hostium millibus cesis, quam ser-
 uatis triumphandi legem Regibus dedisset, lib. 1.
 cap. 34. Cumq; Caietam obsideret, & pueros,
 ac bello inutiles, illi propter victus inopiam ej-
 ceret.

erret, eosq; in regis castra minimè recipiendos consiliarij decernerent: Ego, inquit, malo Caieta nunquam potiri, quàm tam foedè & crudeliter vincere. Lib. 1. cap. 15. Nobilis quidam vir pollicebatur se Castelle regem, Alphonsi hostem, occisurum: Alphonsus respondit, se non modò pro isto regno, sed ne pro totius quidem orbis imperio adipiscendo, tam crudele & detestandum facinus permissurum, lib. 2. cap. 31.

Multis exitiosissimum fuit, quod victoria uti nequirent, & nimium iccirco insolescerent.

Cum Macedonum Rex Philippus in victos Athenienses nimium seuiret, illi mutato consilio Romanorum auxilia contra ipsum implorant, teste Floro lib. 2. cap. 7. Fit aliquando, ut Deus suis iratus, permittat eos superari, sed iterum placatus, hostes gravissimè puniat: quod sensit Antiochus 2. Machab. 5. Nam contra Ecclesiam Dei, & bonos viros prosperitas summa infelicitas, & malum maximum est. 2. Machab. 5. De diuidendis post victoriam spolijs inter socios Iosue 22. & 1. Regum cap. 30. exemplum extat. Hac autem vir ille ex media Iosue 23. & 24. scriptura sacra deprompsit, ubi Deus se pro Iudæis, tanquam pro pupilla oculi, si in legibus suis perdurarent, decertaturum promittit. Idq; semper etiam esse factum, egregie Holoferni declarabat Achior: facile eos superatos, cum Deum offendissent, alioqui esse inuictos. Eadem ad scholasticam militiam, & spirituale prælium,

quod religiosi & piy viri contra diabolum, & carnē suam gerunt, etiam referenda sunt: ut nec proprio suo ingenio studioq; nimium tribuant, nec orationibus, ieiunijs, aut suis meritis magis confidant, quā diuino numini: sed hoc implorato manū sanctissimo operi fortiter admoueant.

QVAESTIO VI.

Quomodo hostib; formidolosus existeret.
RESPONSIO.

Vide q. 1. Si armorum & potentiae multo apparatu instructus fueris, longo tamen tempore antequam utaris detineas: nam & Deus utitur dilatione, & per potentiae suae declarationē, omnium animis incutit terrorem.

COMMENTARIUS.

Haec ex superiori questione dependent. Et si erim rei bene gerenda occasio, bellig; euentus, à Deo proficiscitur: is tamē vult Regis tanquam instrumenti, operam accedere, & diuinam in belligerando providentiam imitari: ut terreat, omniaq; prius tentet, quā ad arma veniatur. Nam per vim decertandi genus Cicero propriū beluarū esse ait, & Festus rectē bellū à beluis derivat. Quare non nisi maxima necessitate coactos bellū suscipere, praelioq; decertare oportet. Si verò à pertinaci improbitate discedere, & honestē pieq; imperata hostes facere, minis aut benevolentia permoueri nō possunt, tūc demū quasi inuitus in nomine Domini aggredietur, & Deus ita praeliū fortunabit, ut talē principem

cipem hostes posthac reformidēt. Bellicosus esto,
 inquit Isocrates, rei militaris sciētia, et belli ap-
 paratu. Nā tales Principes ab omnibus ferē ti-
 mētur, qui & arte militari, & potentia sunt in-
 structi: quiq; propter virtutes fortunati sunt, &
 quos sui non timent ciues. Nec enim si manibus
 adamantinis centupli fossa valloq; cingantur, si
 millenis milionibus stipati incedant, vllū tutius
 fortiusq; praesidiū, certiusq; satellitiū, & formi-
 dabiliorē hostibus apparatū adhibere poterint,
 quā si praclare de patria meriti ciuiū charita-
 te muniatur: nec quisquā minus timetur ab ho-
 sibus, quā qui timetur à suis, ut infra quaest.
 23. et 53. fusius aperietur. Hæc autē respōsio ex li-
 bro Iudith petita videtur, ubi Iudith occiso Ho-
 loferne præcipit Iudæis, ut urbē egressi nō statim
 prælio decertēt, sed quasi impetum facturi hostes
 terreāt, territosq; & fugientes psequantur. Deus
 aut varijs signis atq; portētis iram suā hominib.
 ostendit, & longanimitate patientiaq; ad pœnitē-
 tiā inuitat, sed quādo se emendare nolūt, ira tar-
 ditatē compensat. Id quod diluuij, excidio probat
 Ambrosius, q. nimirū sat longū tēpus pœnitētia de Noë
 idulserit, malēs ignoscere quā punire, si futura
 mortis metu impietati et iniustitia renūciassent.
 Hinc David: Persequeris eos in tēpestate tua, &
 in ira tua turbabis eos: ut cognoscāt quia nomen
 tibi Domin⁹, tu solus altissim⁹ in omni terra. Hæc
 similiter ad patres familias, iuuentutis & populi
 Christiani Rectores, omnesq; magistratus ptinet.

Vide q. 53

Iudith
cap. 14.

Vide q. 4.

Ambros.
cap. 13.

Psal. 12

QVAESTIO VII.

Quid sit ad vitam degendam optimum.
RESPONSIO.

Cognitum habere, quod Deus vniuersorum dominetur: nosq; etiam in illis actionibus, quæ nobis videntur admodum gloriosæ, non dirigere consilia nostra, sed Deum omnia perficere & gubernare pro sua potentia,

COMMENTARIUS.

Hæc responsio duo quadam complectitur, nimirum ut homo Deum noscat, & cognitum verè diligat, colat, & veneretur, atque ex ipsius præscripto & voluntate consilia sua actionesq; operetur. Vnde Ecclesiastes: Deum time, & mandata eius observa, hoc est cap. ult. omnis homo. Et Sapiens: Nosse te consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam Sapiē. 15. radix est immortalitatis. Ipse Christus Iesus apud Ioannem pronunciat: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Varia quidem philosophorum de beata vita sententia reperuntur: scriptura Lib. Act. autē diuina, inquit Ambrosius, eā in cognitione 2 officio. posuit diuinitatis, & fructu bona operationis. cap. 2. Lactantius Firmianus: Primum aut diuinae Lactantius caput est, Deum nosse, soli obtemperare, soli lib. 6. cap. 9 colere: non potest enim rationem hominis obtine-

re, qui parētem animā suā Deū nescit, quod est *Lib. Aet.*
 summus nefas, quae ignoratio facit, ut dijs alie- *7. cap. 6.*
 nis seruiat, quo nihil sceleratius cōmitti potest.
 Ideoq; asserit, homines nasci ut agnoscerēt Deū,
 & creatorem suū, agnitumq; colant, & immor-
 talitatem pro mercede percipiant. Fredericus
 Imperator, teste Syluio, nihil homini melius ene-
 nire posse affirmabat, quā in hac vita felici-
 tatem, & bonum ex hac vita exitum.

QVAESTIO, VIII.

Quomodo ipse posset omnia salua & in-
 tegra conseruare, eundemq; rerum sua-
 rum statum posteris tradere,

RESPONSIO.

Orando assidue Deum, ut bona semper
 consilia capias: & monendo liberos, ne di-
 gnitate & opibus efferantur, nec putent se
 ista habere ex se, sed Deum cuncta largiri.

COMMENTARIUS.

Qui verē Deū nouit, & qui ipsius se ma- *Vide q. 1.*
 gistratum gerere, omniaq; sibi à Deo tra-
 dita esse intelligit, & breui fortasse anse-
 renda, is & recte ferē & diu imperat: contra
 verò faciens, ut questione 57. docebitur, inglo-
 rius enadit. Multi quoque filij propter sua &
 parentum peccata regnum amiserunt. *Quod 3. Reg. 11.*
& 12.
 filij Salomonis & Achabi Regum Israel per-
 tulere. Huc allusit qui ad 38. 60. questionem re-
 spondet. Non declinet ad dexteram partem vel
 I 5 sinistram

Itē Psal.
88.

sinistrā, ut diu regnet ipse, & filij eius, ait Moses Deut. c. 17. Eodē pertinet illud Davidis Psal. 24. Qui timet Dominū, anima eius in bonis demorabitur: & semen eius hereditabit terrā. Et Psal. 60. Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Et Psal. 131. Si custodierint filij tui testamentū meū, & testimonia mea haec quae docebo eos, & filij eorum vsque in seculum: sedebunt super sedem tuam. Id se facturum promisit quoque Deus Salomoni, si in simplicitate cordis & equitate, & praeceptis suis ambularet coram ipso: contra vero facientem grauissimè puniturū praedixit, Lib. 3. Reg. cap. 9. Beatus vir qui timet Dominum, in mādati eius volat nimis: potens in terra erit semen eius, & generatio rectorum benedicetur, gloria & diuitia in domo eius. Psal. 111. Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum: semen autem hoc honorabitur, quod praeterit mandata Domini. Ecclesiasticus cap. 10. Si delectamini sedibus & sceptris o Reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis. Sap. 6. Rex qui indicat in veritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabitur. Prouerb. 29. Reges intelligite & erudimini, qui iudicatis terram: seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Psal. 2. Multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terrae. Job. 5. Propter iniustitias,

verō

verò suas humiliantur Psal. 106. Filij seruatorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur. Psal. 101. Plurimos enim propter libidinem & scelera Imperium, quod à maioribus florentissimum acceperant, perdidisse, diuina & humana litera testantur. Odibilis, inquit Ec- Eccles. clesiasticus, est coram Deo & hominibus super- cap. 10. bia, regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos. Ad hanc rem plurimum refert, si Lib. 2. Principum filij à teneris recte instituantur, ut officio. c. 1. alibi ex professo disserui. Pulchrum est illud Isocratis: Si amicos habueris virtute præditos, & ciues tibi bene volentes, & tu ipse virtutibus polleas, & parare regnum & tueri poteris. Vehementer utile est, historias perscrutari, ut intelligatur multos ex infimo saepe ordine, ad summum honoris & potentia fastigium propter virtutes esse prouectos: plurimos contra propter tyrannidem & scelera in extremas calamitates & miseria incidisse. Reliqua q. 23. & 24. tradentur.

QVAESTIO IX.

Quomodo bonam & malam fortunam moderatè ferret.

RESPONSIO.

Si tibi persuaseris, homines creatos esse à Deo, ut & malorū & maximorū bonorū in vita fiāt participes: nec inueniri hominē, qui sit huius vicissitudinis expers: Deū verò tribuere animū æquū: pro quo ille orandus sit.

COM.

COMMENTARIVS.

Veteres Romanorum Imperatores aureum fortunæ simulacrum in cubiculo suo habebant, ut fortitudinis & modestiæ admonerentur. Nam præclarissima quædam de hac virtute apud Philosophos edisseruntur. Cicero enim: Ut aduersas inquit res, sic secundas immoderatè ferre lenitatis est, præclaræq; est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademq; frons. Panætius Africanum auditorem & familiarem suum solitum ait dicere, sicut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solebāt, ut his facilioribus uti possint: sic homines secundis rebus effrenatos, sibiq; præsidentes tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, ut perficerent rerum humanarum imbecillitatē, varietatēq; fortunæ. Et in rebus prosperis minime admittendos ait adultores, à quibus fallamur. Fortunæ mutationem considerans Agesilaus rex: In prospera, inquit, fortuna sic me consuefacio, ut quæcunque inciderit mutatio, ne queram ipse mutationem. Horatius:

Cicero lib.
1. offit.

Horatius
lib. 2. car-
minum
ode 10,

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem, benè præparatum
Pectus, informes, hyemes reducit
Iupiter, idem
Summonet: non si male nunc, & olim
Sic erit.

Vulgatum

Vulgatum est illud: VBI VBER IBI TVBER, ET: MAIORES SVPERBVS, MINORES MOESTVS RESPICITO. Qui enim longe se maiores talia perpeti videt, & alios existere infeliciores, facile aliquam consolationem admiserit: contra etiam qui alios se maiores & doctiores esse intelligit, humiles tamen & modestos, minus efferetur. Consultissimum fuerit virtutibus & artibus se prae munire, quarum doctrina nec secundis rebus insolescat, nec mutationem, earum praesidio, Dionysii Syracusani tyranni exemplo, pertimescat. Tempore pacis, aiunt vulgo, cogitandum est de bello. Quae omnia ex sacris literis deprompta sunt. Ecclesiasticus enim: In Eccle. 10. die ait bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, a Deo sunt. Est qui humiliat, est qui exaltat circumspexit Deus. Quisquis ergo malis afficitur, hoc peccatorum suorum medicinam existere Iosue pe- re recordetur, ideoque, tanquam charum Deo si- nult. lium leuiter se hic castigari, ne in aeternum damnetur, ut pulchre Ezdra angelus olim declarauit. Agnoscat beneficium Dei sui, & gratias potius agat cum Dauide: Bonum est mihi 4. Ezd. 7. Domine, quod humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Et, visitatio tua custodiuit spiritum meum. Rursus, Imple facies eorum ignominia, & quarent nomen tuum Domine. Et Ecclesiasticus

Judith
cap. 8.

Job. cap.
2.

1. Mach.
cap. 2.

Ecclesiasticus capite 31. Infirmetas grauis sobriam facit animam. Judith olim afflictos Iudeos aduersam fortunā forti animo ferendam doctura: Reputemus, inquit, peccatis nostris hac supplicia minora esse flagella Domini, quasi serui qui corripimur ad emendationē, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Optimum ergo remedium est in rebus aduersis, patientia, & peccatorum expiatio. Praclarissimū vniuersae posteritati exemplum scriptura sacra reliquit Iobi & Tobiae, qui etsi Deo charissimi erant, admirabiliter tamen fortunā malā, & varia doloris genera per se ferunt, sed cū patientes remanent atq; infracti, longe ipsis Deus hic maiora bona reddidit, & aeternā foelicitatē in caelis. Memorabile quoq; ipsius Iobi verbū est: Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Et optimus ille Matathias elegantissimis verbis demonstrabat, homines à Deo propter sua peccata puniri: et beatissimos euadere, si magno fortiq; animo aduersitates tolerarēt. Multa tribulationes iustorum, sed de his omnibus liberabit eos Dominus: custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur. Psal. 33. Eleganter admonuit Iob. cap. 5. Nihil in terra fit sine causa. Deus ponit humiles in sublimē, & merētes erigit sospitate: et egeno spes erit. Beatus homo qui corripitur à Domino: increpationē ergo Domine ne reprobos: quia ipse vulnerat & medetur, percutit, & manus eius sanabunt.

bunt. *Tobie respondit Angelus cap. 12: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probares te. Si ergo nihil sit temere: Omniaq; Deus agit ad salutē hominū: cur non aduersitates paciēti animo tolerarēt? Plura quæst. 29. & 32. dicentur.*

ARISTAEAS.

Tunc rex omnes, inquit, rectē responderunt, quando vnum qui adhuc superest interrogauero, in præsens cessabo, ut reliquū huius diei tempus lætē tranfigamus, deinde sex qui sequūtur diebus, ea quæ nūc prætermittūtur discemus, quibus dictis interrogat.

QVAESTIO X.

Quis fortitudinis finis existeret.

RESPONSIO.

Si quod in rebus atque periculosis rectē deliberatum constitutumq; est, hoc etiam pro animi sententia expediatur. Sed tibi ō Rex à Deo omnia rectē perficiuntur, qui salutaria habes proposita.

COMMENTARIVS.

*S*upra responsum est, nō temerē, nec statim ad arma veniēdū: hic consiliū armis & fortitudini cōiungitur. Nā parua sunt foris arma, teste Cicerone, nisi sit domi consilium: & sine consilio prudentiaq; in acie versari, non viri fortis sed beluinū est. Fortis quidē & generosi regiq; animi argumentum est, in graui honestaq; causa, & inenitabili necessitate deliberato sapientum
virorum

virorum consilio mortem pro republica non perhorrescere: ita non fortitudinis, sed temeritatis & amentia, sese in vita discrimen sine vlla necessitate, sine consilio coniungere. Id enim nec ipsis honestum & utile, nec reipublica salutare est. Sape etiam periculosissimum extitisse reperitur. Nā quicquid delirāt reges plectuntur Achini.

ARISTAEAS.

Hic acclamantibus omnibus, & virum illum applausu laudantibus, Rex ad Philosophos, qui non pauci aderant, conuersus; Arbitror, inquit, viros hos virtute excellere, & præ alijs esse intelligentes, qui talibus quæstionibus ex tempore tam aptè responderint, dicendi initium à Deo omnes ducentes. Ad ea Menedemus Erethrius philosophus: Profectò Rex cum homo sit creatura Dei, & omnia gubernentur à Deo: recte omnem sermonis vim, & rectitudinem principaliter ducūt à Deo. Quibus vbi Rex annuit, in iucunditatem omnes versi, conuiuium summa festiuitate in noctem vsque protrahunt. Postridie eodem rursus modo & ordine parabatur conuiuium; & cū tempus ad rogandas sententias commodum affuit: Rex eos interrogabat, qui illos ordine sequebantur, qui superiori die responderant: cœpitq; vndecimum rogare, quoniam decem pridie responderant.

Omnia in Dei nomine incipienda, omniaq; ad Deum referenda.

Secundus conuiuij dies.

QVAE.

QVAESTIO. XI.

Qua ratione diues permaneret.

RESPONSIO.

Si nihil præter dignitatem regni tui, & per luxum agas, neque in vanis rebus, neque inutilibus sumptus facias: sed erga populum tuum te beneficum benignumque præbueris: nam Deus, quem sequi oportet, bonorum omnium largitor & summè beneficus est.

COMMENTARIVS.

OMnia Dominum Deum hominibus dare, & rursus, si videbitur auferre, rectè Iob affirmat. Iam vero legem & præcepta sua obseruantibus pinguedinem terræ, & omnium bonorum abundantiam pollicetur. Inuioremq; se fuisse, & factum senem ait David, & nunquam vidisse iustum derelictum, & semen eius quærens panem.

Diuitias & potentiam suo magistratui Deus elargitur abundanter: Sed rectè admonuit Poëta:

Nō minor est virtus quærerere, q̄ parta tueri. Et:
Non intelligant homines, quam grande vectigal sit parsimonia.

Manificentia & benignitas in primis decet Principes: & sicut auaros esse non conuenit, ita nec prodigos: sed liberales, id est, nec benigni-

*Liberali-
tas.*

*Panormi-
tan. lib. 2.
de gestis
Alphonfi.*

*Sy. in te,
Panormi-
tanum.*

Vide q. 56

tas maior sit quam facultates, neque à civibus extortum transferatur ad alienos, sed pro dignitate cuique tribuatur, pro loco & tempore. Deus enim largitur omnibus abundanter, sed singulis pro sua mensura. Justinus ad Tiberium Imperatorem aiebat: Qui facultates & possessiones habent, habeant: quibus ea desunt, tribue: ut narrat Nicephorus lib. 17. cap. ult. Alphonfius Rex cum C. Caesarem dixisse audiret, illum se diem perdidisse, quo nihil alicui donasset, gratias agebat Deo, quod similiter nec ipse unum perdidisset: sed cum equiti cuidam prodigo quotidie diu & multum dedisset, tandem respondit: Si tibi plura indies donauero, citius me pauperem, quam te diuitem reddidero. Multos quoque dicebat esse qui darent, paucos qui dare scirent, quod ineptis & ingratis hominibus darent sine discrimine: ideoque ingenti beneficio saepe ingenti ingratitude satisfieri. Fredericus Imperator Alberto fratri pluram pecuniam, cum multa accepisset, recusauit, eoque obijciendum in te, indignum esse germanum à germano deserere, respondit: Non ego te germanum, sed purpurator tuos desero, quibus dedi quae in te contuli. Quod in eos quadrat, qui & suas diuitias perdunt, & quicquid ab alijs habere possunt, in homines ineptos & otiosos conferunt. Vitam Christiani Principes attenderent, quod de Alexandro Seuero scribit Lampridius: Neminem in palatio suo habuisse non necessarium: Malis dicens esse Imperatoris, annonis rempublicam

licam gravare, atque ex visceribus provin-
tialium homines non necessarios & reipublicæ
inutiles alere. Maiores nostri cum medio-
cres opes haberent, honestè ex illis vivere, &
omnia reipublicæ onera, Imperijq; maiestatem
sustinere potuerunt. Et quanquam subditis
minime molesti erant, maximas tamen Eccle-
sias extruere, maximaq; collegia & sacra
fundare videbantur.

Hoc tempore quibusdam in locis noua acqui- Nimio
rende pecunie artes excogitantur, & nunc hoc censu &
nunc illo pretextu extraordinaria exactiones sacrilegio
imponuntur, multi spoliantur, multa templa nō augen-
& collegia compilantur: sed quanto plura tur & cō-
quidam extorquent, tanto pluribus indigent. seruantur

Veteres quod stricto etiam iure petere li- diuitie
cuisset, magnum interdum lucrum putabant sed per-
in loco & tempore negligere, & diuites erant, duntur.
diuitesq; subditos habebant, qui eos temporibus
necessarijs adiurarent: iam & extorquentur
aliquando multa, & rapiuntur, sed utrinque
vera paupertas cernitur. Nam & pauperum
sanguis, & Ecclesie bona si malè usurpentur,
auctori suo pestes sunt, & reliquas opes consu-
munt. Respublica merito pro tot labori-
bus & molestijs, Principes & magistratus
alit, & necessarijs temporibus sumptus sup-
pedicat, Cesarique, ut C H R I S-
T V S ait, dat, quod Cesari debetur:
at supra vires urgere pauperes, & quod

Matthæi
cap. 22.

extorquetur nō ad salutem publicam, aut necessarios honestosq; usus transferre, periculosissimū est. Prædixit Esaias propheta capite 3. Dominus ad iudicandum veniet cum senibus populi sui, & cum Principibus eius: vos enim depastis estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Ubi B. Hieronymus: Hoc ad nostros quoque Principes pertinet, quando replent thesauros suos, & Ecclesia opibus abutuntur in delicias: publicasq; stipēs, quæ ad sustentationem pauperum data sunt, vel sibi reseruant, vel propinquis distribuunt: & alienam inopiam, suas suorumq; faciunt esse diuitias. Deus bone quas voces ederet iam Hieronymus, si hæc tempora & hos mores quibusdam in locis videret? Similiter Micheas propheta: Audite, principes Iacob, & Duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum, qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnes eorum desuper ossibus eorum. Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriarunt, & ossa eorum confregerunt: tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab ijs in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adiuventionibus suis. Iudaici populi post reditum ex Babylone, magistratus, supra modum ciues annonis & tributis vexabant: sed Nehe-

Vide E-
saiã cap. 1.
Micheam
cap. 3.
Amos 4.

Micheas
cap. 3.

mias gravissima oratione eos castigat, iubetq;
reddere. Se verò cum ab Antaxerxe rege Dux
esset terra Iudæ constitutus, propter timorem Nehemiæ
Dei ne illas quidem ammonas recepisse ait, quæ cap. 5.
alijs ante ipsum Duces acceperant.

Quidam Principum divitijs egregie putant
consilium, si modum augendi tributa, quales-
cunque excessus magna pecunia luendi, spolian-
di Ecclesiam iure & bonis patefaciant: sed quæ
perperam de Principibus illi mereantur, quo-
tidiana exempla declarant. Longè quidem re-
ctius facerent, si Principes docerent, quanto ho-
nestius salubriusq; ipsis esset futurum, si de sum-
ptibus minime necessarijs potius aliquid detra-
herent, quam de civium suorum sanguine: A-
perirent etiam ex omnium gentium historijs at-
que annalibus, quod nova & graves exactio-
nes, etiam honesto nomine petita gravissimas se-
ditiones & motus procrearint. Ut ex Nice-
phori lib. 12. historie Ecclesiastica cap. 43. &
Nicolai Boerij tractatu de seditionibus §. 1. nu. 31. et
seq. apparet. Nimis enim dura, facile rumpun-
tur. Et qui nimium emungit, is ferè elicit sangui-
nem. Ac necessitas ad impia cogit. Thebani vi-
ctos Phocenses ita emunxerunt, ut sanum Apol-
linis Delphici spoliare cogerentur, & pecuniam
querere, qua sese liberaret: omnes quidem sacri-
legium Phocensium reprehendebant, plus tamen
invidia ac turpitudinis Thebanis accessit, à qui-
bus inhumaniter & avarè tractati erant. Iusti-

ius lib. 8. In plurimis quoque observatum est, quod sacrilegi & Ecclesiasticorum bonorum raptores, pauperrimi euaserint, quodq; bona sacra, si cum alijs coniungantur, ambo intereant. Quisquis ergo diuitias conseruare vult, à sacris abstinereat. Peruulgatum apud priscos Romanos verbum erat: Diues fieri qui vult, Herculi decimam soluito. Hoc ad eleemosynas, omniaq; dona sacra pertinet. Cambyses Rex Persarum ad Cyrum apud Xenophontem libro primo, Multi ait cum voluissent omnium esse Domini, dimiserunt etiam quae habebant. Multi quoque ubi diuitias quas maxime optabant, adepti essent, propter illas perierunt. Hinc Iulius Caesar ut Belgas in officio retineret, ciuitates honorifice appellabat, Principes ornabat muneribus, nulla onera imponebat. Recte olim ab Ioab inclamauit Abner. 2. Regum cap. 1. Nunquid ad internationem tuus mucro desinet? an ignaras quod periculosa sit desperatio? Notatu quoque dignum est, quod lib. 4. Ezrae cap. 5. inter extremi iudicii signa recensetur, quando populus vexabitur censu multo. Memorabile verbum est, Samuelis 1. Regum cap. 12. Ecce praesumsum, loquimini de me, coram Domino, & coram Christo eius, utrum bouem cuiusque vulerim, aut asinum, si quemquam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi, contemnam illud hodie, restituamq; vobis: & illi dixerunt, non es calumniatus nos, neque

neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam.

QVAESTIO XII.

Quomodo veritatem coleret & diligeret.

RESPONSIO.

Si statuas, quod magnum dedecus omnibus hominibus sit mentiri: multoque maiorem notam Regibus inurat: nam quando potestatem habent, quod volunt faciendi, cuius rei gratia mentientur? Deinde si etiam consideres, quod Deus veritatis amator existat.

COMMENTARIUS.

D*Va à viro sapientissimo ex scriptura sa- Psal. 5. cra rationes afferuntur, quare veritati Prouerb. studere, cum omnes homines promiscue, 19. tum vel in primis Reges & Principes, debeant, & contrarium ipsius mendacium fugere. Quarum prima est, et si posteriore loco ponitur, huiusmodi: Deus veritas est, & veritatis author, atque vnicus eius amator & patronus, mendacium vero supra modum detestatur: ergo ipsius Magistratus, filij, & sectatores, qui diabolo, mendacij authori & parenti, renunciauerunt, veritatem colere, & mendacium detestari tenentur. Verissime dixit Regius propheta David: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Et filius ipsius Salomon: Qui loquitur mendacium, peribit. Abominatio Domino labia dolosa: Prouerb. 12. Os quod mentitur, occidit*

K 4 *animam.*

animam. Sapientia 1. Omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ignis ardentis. Apocalyp. 21. Altera ratio est, quod turpe sit, & sempiternum dedecus afferat mendacium. Epictetus omnium scelerum & iniuriarum auctores existere aiebat mendaces, alludens uti videtur ad veram historiam Hebraeorum, quod ex mendatio serpentis omne malum prodierit. Peripateticorum princeps Aristoteles, nihil praeterea mendacem lucrari assererat, quam, quod nunquam illi etiam vera dicenti crederetur. Idem viros Principes, qui dicta sua pro factis haberi volunt, merito deterrere a mendacio debet: quoniam ipsi gloriam sibi maxime propositam habent. Iam vero: Opprobrium inquit Ecclesiasticus, nequam in homine mendacium. Potior est fur, quam assiduitas viri mendacis, perditionem autem ambo hereditabunt. Mores hominum mendacium sine honore, & confusio illorum cum ipsis sine intermissione.

*Ecclesiast.
cap. 20.*

Omnes quidem homines à natura veritatis appetentes sunt, eoque studio ducti pro veris interdum verisimilia liberiter amplectuntur. Quotquot autem ex mendacio & inanitate pendent, miseri sunt existimandi. Regis verò dignitati & officio mendacium planè repugnat, quare illud merito detestari debet.

Isocrates Nicoclem regem hortatur, ut adeo per omnem vitam appareat veri observans, ut suis dictis potius habeatur fides, quam ceterorum

*iurirando. Tantum Principis oportere verbū
valere Alphonsus rex asserbat, quantum pri-
uatorum iuramentum: meritoq; dolendum scri-
bit Syluius, quod sepe meretricum certiora sint
promissa, quam Principum, & frequenter cum
ipsorum mente pugnet oratio.*

*Ad hac, non modo ipsi Principes à menda-
cio cauere debent, verum etiam declarare, quod
mendacium detestentur. Verè namq; dixit Sa- Prouerb.
lomon: Princeps qui libenter audit verba men- 29.
daci, omnes ministros habet impios. Ideoq; duo Prouerb.
quedam se rogasse ait Deum: ut vanitatem & 3.
verba mendaciū longè faceret ab ipso.*

*Quam fortis, & prestans, atque rebus om- Lib. 3.
nibus excellentior sit veritas, pulchre libro ter- cap. 4.
tio Ezdra cap. 4. docetur.*

QVAESTIO XIII.

Quæ sit doctrina, & qui fructus sapientiæ.

RESPONSIO.

*Vt tu bonis omnibus abundare, & malis
carere desideras, sapienter egeris, si erga sub-
ditos & delinquentes te similiter affectum
declares: honestos & probos humanius &
æquiori animo admoneas. Nam & Deus in
sua administratione omnes homines æqui-
tate prosequitur, & mansuetudine fouet.*

QVAESTIO XIII.

Quomodo humanus & benignus esset.

K 5 RESPON.

ARISTAEAE
RESPONSIO.

Si consideres, quàm longo tempore, & in quantis miserijs nascatur humanum genus, alatur & crescat: vnde neque in eos temerè animaduertendum est, neque accusandi sunt: quod omnis hominum vita doloribus semper & afflictionibus obnoxia sit. Hoc si perspicias, in misericordiam profecto verteris, præsertim, si cogites, Deum quoque misericordem existere.

COMMENTARIUS.

- E**odem fere argumento supra usus est Aristaeas ad Regem pro liberatione Iudaeorum: debere ipsum erga Iudaeos clementiam & misericordiam exercere, qui à Deo exaudiri cuperet. Nam qualem cupiunt esse Christum erga se homines, tales sese proximis exhibere debent. Ut rectè olim Iustinianum Augustum admonuerit Agapitus: Erga tuam familiam talem te præbe, qualem tibi optas Dominum tuum contingere. Quia benignitate audimus alios, eadem vicissim & nos audiemur: & quo vultu intuemur alios, eodem nos diuinus ille & omniscernens oculus respiciet. Itaque Dei misericordiam, nostra prouocemus, ut hac via nobis simile simili, beneficium beneficio pensemus. Dei quidem Principes imaginem personamque referre ait: verum cum ex eadem vilissima materia qua ceteri homines coaluerit, decere uti reliquis
- Cap. 22.
- Cap. 20.
- Vide q. 51.

reliquis clemens & benignus, sit. Deus enim pius, clemens, & misericors est: Solemque suum Matth. 5. oriri sinit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos.

Quod si benignissimus ille Deus statim ho- Laetan-
minum peccata pro merito vindicaret, nemo tius de ira
superesset. Nullus est enim qui nihil peccet, Dei cap.
& multa sunt, quae ad peccandum irritent, 20. & 21
etas, violentia, aegestas, occasio, praeium.
Adeo subiecta est peccato fragilitas carnis,
qua induti sumus: ut nisi huic necessitati
Deus parceret, nimium fortasse pauci viue-
rent. Iam verò non ad praesens noxium quem-
que punit, ut habeat homo respiscendi sua
facultatem. Apertum quoque CHRISTI
verbum est: Serue nequam, omne debitum Matth.
dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne oportet 18.
tuit ergo misereri conserui tui, sicut ego tui
misertus sum? Et: Eadem mensura qua mensi Luce
fueritis, remetietur vobis. cap. 6.

Huc pertinet illud lib. 4. Ezdrae cap. 15.
Sicut faciunt hodie electis meis, sic faciam,
& reddam in sinu eorum, dicit Dominus om-
nipotens.

Fredericus Romanor. Imperator, nimis du-
ris & crudelibus Principibus vehementer
mortem pertimescendam esse aiebat, quod si-
miles ipsi tunc iudices essent habituri: ut
scribit Syluius ad caput 54. libri secundi Pa-
normitani de gestis Alphonsi Regis.

Ego,

Idem in
cap. 53.

Idem in
cap. 64.

Lib. 2.
cap. 51.

Ego verò, dicebat optimus ille Caesar, à Deo misericordiam peto, non iustitiam: quid ni ergo me subditis clementem atque misericordem exhibeam? Sigismundus autem beatos fore Principes indicabat, si exclusis superbis & crudelibus consiliarijs, iustitia & misericordiae cultores adsciscerent. Panormitanus Alphonsum Regem praedicat, quod in seipsos crudeles existere putarit, qui in ciues subditosq; suos crudelitatem exercent: cum respublica esset velut corpus, & anima Princeps. Casparus Slichius trium Imperatorum Cancellarius: optare se afferebat, quod omnes Reges & Principes aliquando privati & pauperes fuissent: quod tunc proculdubio benigniores essent futuri, teste Sylvio, ad li. 1. Panor. cap. 33.

Scitum est illud Macedonij monachi apud Nicephorum lib. 12. cap. 44. Meminisse te ò Imperator oportet, non solum Principem, sed hominē etiā te esse: proinde nō ad Imperij tantū amplitudinem respice, sed naturam quoque ipsam considera. Cum enim homo sis, hominum tibi Imperium commissum est: qui cum eiusdem tecum sint sortis, & conserui adeo tui, tum ab ipsa creatione imagine Dei cohonestati sunt. Itaque ne tam vesana audacia aduersus diuinam imaginem grasseris vide. Imaginis enim Dominum ad iram concitabis, si in eos qui imaginem eius gerunt, senias.

Antoninus dicebat: Nihil magis Imperatorem

rorem gentibus commendare, quam clementiã.
 Vulcarius Gallicanus in Auidio. Alexander
 Senerus, obijcanti Mammea matri, & uxori
 Memmia nimiam civilitatem, qua molliorem
 & contemptibiliorem potestatem faceret, respon-
 dit: Sed securiorem & diuturniorem. Lampri-
 dius. Præterea non paucos tyrannos ob crude- *Quæst. 11.*
 litatem regnum amisisse compertum est: quod
 nimis dura facile rumpant: & qui nimium
 emungit, elicit sanguinem. Roboam filius Salo-
 monis quod nimis durus & crudelis videretur,
 maximam regni partem amisit: 3. Reg. 12. Ro-
 manorum Reges ob superbiam, libidinẽ, leguq;
 contemptum eiekti sunt. Fenestella cap. 7. P.
 Letus cap. 15. de sacerdotijs Romanis testantur.
 Idem Decemviris accidisse Fenestella cap. 14. re-
 fert. Etsi verò præcipua virtus in Principe cle-
 mentia est & mansuetudo, ut Vespasianus iustis
 etiam supplicijs illacrymaret: tamen hæctenus
 clementem esse convenit, ut Cleomenes aiebat, ne
 sit contemptui. Nam ita demum, authore Cice-
 rone libro primo officiorum, probanda clementia
 est, si adhibeatur reipublica causa severitas, sine
 qua administrari civitas non potest: uti supra
 quæstione 1. & 3. disserui. Similiter fere respon-
 detur ad quæstionem 38.

QVAESTIO XV.

Qui in regia administratione mores in
 primis necessarii sint.

RESPON.

ARISTAEAE
RESPONSIO.

Vide q. 3. Conseruare se à muneribus incorruptū, atque magnam vitæ partem sobrium inuigilare, iustitiamque ante omnia colere, ac illius amatores sibi conciliare: Deus enim & iustos amat.

COMMENTARIUS.

*S*imile propemodum Alcámenes, querenti Scuidam: quo pacto regnum optime serua-
ret, olim respondit: si lucrum non magnifica-
ceret. Et alteri cuidam roganti: cur à Mes-
senijs oblata munera recusasset: Quoniam in-
quit, si recepissem, cum legibus pacem habere
non possem.

Exodi. 23. Nec frustra Moses præcepit: Non accipies
Deut. 16. munera, quæ excæcant prudentes; & subuer-
tunt verba iustorum: excæcant oculos sapient-
um, & mutant verba iustorum.

Prouerb. Et sapientissimus ille Salomon: Contur-
15. & 29. bat domum suam, qui scètatür auaritiã:
qui autem odit munera, uiuet. Rex iustus
erigit terram, vir auarus destruet eam.

Cap. 10. Similiter Ecclesiasticus: Auaro nihil est scè-
lestius: nihil est iniquius, quàm amare pecu-
niam: hic enim & animam suam venalem ha-
bet. Xenia & dona excæcant oculos Iudicum,

Cap. 20. & quasi mutus in ore, auertit correctiones eo-
rum. Ideoq; Esaias capite primo Principes au-
ros perstringit: quod essent socij furum, diligen-
tes

tes munera, & retributiones. Et Michæas 3.
Principes eius in muneribus iudicabant, & sacer-
dotes eius in mercede docebant.

Huc allusit Iuuenalis satyra 8.

Expectata diu tandem prouincia cum te

Rectorem accipiet, pone iræ frena, modumq;

Pone & auaritia, miserere inopum sociorum.

Caius Gracchum ex Sardinia rediens ora-
tionem talem apud populum Romanum ha-
buit: Ita versatus sum in Prouincia, ut ne-
mo posset verè dicere, assēm, aut eo plus in mu-
neribus me accepisse, aut mea opera quempiam
sumptum fecisse. Alij vini amphoras quas
plenas tulerant, eas argento plenas domum re-
portarunt: ego Zonas, quas plenas argenti Ro-
ma extuli, ex Prouincia inanes retuli: ut re-
fert Aulus Gellius lib. 15. cap. 12.

Tales quoque magistratus atque ministros Vide q.
habere iubetur, qui minime auari sint, ut 65.
subditos deglubant, deuorentq;

Nullum igitur, authore Cicerone libro se-
cundo officiorum, tetrius est vitium, quam auar-
ritia, præsertim in Principibus, & rempubli-
cam administrantibus. Habere enim questui
republicam non modò turpe, verum etiam de-
restabile & nefarium est. Multos denique
hoc vitium florentissimas respublicas euertisse re-
fert: sicut Apollo Pythius Lacedæmonijs præ-
dixerat, & ipsi Romani senserunt. De sobrietate
re questione 70. agetur.

Quod

Quod de vigilia dicitur: pulchre explicat Agapitus: Ut in suā ac suorū salutem gubernator, sic & oculatissima Principis mens perpetuo vigilabit: ut sine naufragij periculo gubernaculi teneat, & iniquitatis iunctus fortiter repellat. Alioqui periculum est, ne vniuersa reipublicae cymba iniustitiae undis tandem succumbat. Ut in navi si quando nauta quispiam ab officio suo erret, nauigantibus non adeo magnum incommodum adfert, verum si ipse gubernator cesset, et se et omnes vectores in extremam perniciem adducit: sic in rebus publicis priuati non tam alijs quam sibi peccando malum accersunt, Princeps vero si male suo munere fungatur, damnum dat vniuersae reipublicae. Proinde adnigilet, summaq; diligentia omnia tum dicat tum faciat. alioqui pœnas ingentes Deo erratorum suorū daturus. Ne quadret in illos hoc Naum capite 3. Dormitauerūt pastores tui rex Assur. Iccirco Persarum Rex his verbis, teste Alexandro Sardo, mane excitatur: Surge, cogita quae te cogitare voluit Mesoromasdes, quem Zoosastrum Dei filium credunt. Cambyses Cyrum filium, Persarum regem, apud Xenophontem, libro primo, docet, ut noctu consideret, quid subditos facere oporteat cum dies aduenerit: interdum vero quomodo res nocturna pulchrè sint ordinande. Hinc veteres philosophi Regis imaginem representaturi: sceptrum pingere addito oculo solebant. Et Plato reipublicae custodes appellauit.

Cap. 10.

Lib. 2.
cap. 11.

pellauit Principes. Virgilius propterea creditur
Aeneae Achatem, qui à sollicitudine curaque di-
citur, indiuiduum comitem dedisse. Homerus
Agamemnonem cogitandum finxit.

Unde illud:

Non decet integram somno traducere noctem,
Cuius sunt populi & commissa negia cura.
Non licet dormire, qui clauo assidet in nauis, &
Princeps in republica dormit, ut animæ pere-
ant? Nunquam bono patrifamilias deest quod
curet in vna domo, et Principi deerit quod agat
in tā vasta ditione, et rot amplissimis Prouincijs.

Vestasianum Imperatorem commendat Sue-
tonius, quod in principatu maturius semper, ac
de nocte vigilarit, deinde perlectis epistolis offi-
ciorumq; omnium breuiarijs, amicos admisserit:
ac dum salutabatur, & calciabat ipse sese, &
amiciebat. Utinam ergo Christiani Principes
hoc periculosissimo tempore attenderent, quam
exactam aliquando Christo Domino, gesti ma-
gistratus rationem reddaturi sint, ijs quoque
de rebus, quæ ipsis ignorantibus designantur. Iso-
crates & Demosthenes, Athenienses adeo fre-
quenter admonebant, hostium vires in immen-
sum excrescere, rempublicam contra detrimen-
tum capere: non ipsorum quidem hostium virtu-
te, sed Atheniensium ignauia. Et M. Cicero

libro 2. officiorum: Tanta sublata legibus & in-
dicij expilatio direptioq; sociorum, ut imbecilli-
tate aliorū, non nostra virtute valeamus. Sic re-

L

spública

Cap. qua-
ntis ext. de
reg. Iuris
et cap. Ea
que, de of-
fitio Ar-
chidiaco-
ni.

spública Christiana perturbatur, abominanda
 haereses excrescunt, multi aberrant, multi se-
 cuntur, occiduntur multi, plurimi spoliantur,
 propter negligentiam Principum. Quam graue
 erit in extremo iudicij die, de tot sacrilegijs, ra-
 pinis, furtis, grauissimisque iniurijs bonorum,
 quae dormiente Principe fiunt, respondere?
 Quam periculosum tunc erit, sua negligentia
 tot nobilissimas animas, Christi sanguine redē-
 ptas, falsa doctrina & haeresibus periisse?

Beatus Chrysostomus asseuerat, plurimos
 Episcopos, propter summam negligentiam, cum
 innumeris undique oculis ut aduigilarent opus
 haberēt, condemnari: quod vel unius interitus,
 quem diligentia Episcopi conseruare potuisset,
 ipsius quoque salutem subuertat. Samuel Pro-
 pheta per singulos annos circumibat, uisitabat,
 iudicabatq; populum Israel. Et D. Paulus A-
 postolus suam diligentiam Episcopis ad imitan-
 dum proposuit. Diligenter, inquit, Salomon, ag-
 nosce uultum pecoris tui, tuosque greges conside-
 ra. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui
 trahuntur ad interitum liberare ne cesses.

Tertio loco praecipitur de iustitia, quae sum-
 mopere Principi necessaria est: ut secundus
 respondit.

QVAESTIO XVI.

In quo pietas consistat; vel, quod sit pie-
 tatis robur:

RESPON.

RESPONSIO.

Cognoscere quia Deus omnia operatur in omnibus, & scit, neque eum lateat quicquam, quod homines bene vel perperam agunt. Si ergo ut vniuersum orbem Deus sua benignitate fouet, tu cum imiteris, nusquam aberrabis, aut delinques.

COMMENTARIVS.

THales Milesius dicebat, fore homines castiores, si existimarent Deos omnia cernere, deorumq; omnia esse plena, ut refert Cicero libro 2. de legibus. Et Symmachus urbis prefectus, ad Valentinianū Imperatorē Christianū, apud Ambrosium lib. 5. epistolarū: Plurimū, inquit, valet ad metum delinquendi, presentia religionis. Similiter Ambrosius lib. 1. officiorū cap. 26. Nihil magis proficit ad vitā honestā, quam ut credamus eū iudicem futurū, quē & occulta nō fallant, & indecora offendant, & honesta delectāt. Vnde David Psal. 15. Providebam Dominū in conspectu meo semper. Et Psal. 118. Seruavi mandata tua, quia oēs vię meę in conspectu tuo. Eiusdemq; filius Salomon: In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. Prouerb. 15. Et cap. 5. Respicit Dominus viam hominis, & omnes gressus eius considerat: iniquitates suę capiunt impium, & finibus peccatorum suorum constringitur. Rursus capite 16. Omnes vię hominum patent oculis Domini, & spirituum ponderator

rator est Dominus. Et Ecclesiastes capite ultimo: Cuncta quae sunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum siue malum sit. Et tunc malitia horae oblivionem facit luxuria magna, & in fine hominis denudatio operum illius. Ecclesiast. 11. Laus impiorum brevis est. & gaudium hypocrite ad instar puncti: si ascenderit usque ad coelum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur. Et qui eum viderant, dicent: Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna. Filij eius atterentur egestate. Cum habuerit quae concupierat, possidere non poterit. Luget quae fecit omnia, nec tamen consumetur. Iob. capite 20. Et rursus 21. Impij quidem ducunt in bono dies suos, at in momento ad infernum descendunt. Iob. 21. Qui faciunt iniquitatem & peccatum, hostes sunt animae suae Tob. 12.

Similiter Dauid Rex Psal. 5. Non Deus volens iniquitatem tuam, neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et Psal. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Et Psal. 36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani: transiit, et ecce non erat: quasi siui, non est inuentus locus eius. Iterum Psal. 61. Reddes unicuique iuxta opera sua. Et Psal. 67. Ad nihil deuenient tanquam aqua decurrēs, sicut cera quae fluit a facie ignis. Rursus Psal. 118. Longe a peccatoribus salus. Maledicti qui declinant a mandatis

datis tuis. *Lib. 4. Ezdræ cap. 15. Va ijs qui pec-*
cant, & non observant mandata mea, dicit Do-
minus, non parcam ijs. Et 2. Machabæorum
4. In leges divinas agere impiè nemini cedit im-
punè. Altissimus enim odio habet peccatores, &
impijs reddet vindictam: Ecclesiastici 12. Hoc
David Psal. 105. Iudeis accidisse probat: Obliti
sunt Deum, qui salvavit eos: & dixit ut disper-
deret eos, & deiceret semen eorum in nationi-
bus: si non Moses dilectus eius steteret in conspe-
ctu eius: Iratus furore Dominus in populo suo:
& abominatus est hereditatem suam: & tra-
didit eos in manus gètium, & tribulaverunt eos
inimici eorum, & humiliati sunt in iniquita-
tibus suis. Timenti verò Deum bene erit in no-
uissimis, & in die defunctionis sue benedicetur,
Ecclesiast. 1. Deum time, & mandata eius custo-
di, hoc est enim omnis homo, Ecclesiastes ult. Cu-
stoditio legum consummatio incorruptionis est:
incorruptio autem facit proximum Deo, Sapi-
entia 6. Breuiter, qui bona egerunt, ibunt in vi-
tam eternā: qui verò malè egerunt, in ignè eter-
num, ubi erit fletus, et stridor dentium, Matth.
26. Omnes nos ante tribunal Christi manifesta-
ri oportet, ut referat unusquisque prout gessit.
Quo argumento utitur S. Ambrosius ad virgi-
nem lapsam capite 9. Retulit supra Aristæas:
quod Moses Iudeis preceperit, ut in portis ia-
nuisq³ sacra quedam eloquia scriberentur, quæ
ab inhonestis rebus eos auocarent, & in pietatis

atque virtutum studio confirmaret. Quod etiam Salomon consulit Prouerbiorum 7. Liga in digitis tuis legem Domini. Et cap. 6. Circundagusturi tuo, cum ambulaueris, gradientur tecum, cum dormieris, custodiant te: & euigilans loquere cum ijs: quia mandatum lucerna est, & lex lux, & via vite increpatio disciplina. Tale sit hoc Dauidis Psalmo. 74. Deus iudex est, & illud Ecclesiastici cap. 7. Memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. Et cap. 14. Memor esto, quoniam mors non tardat, vel: Deus videt. Memento finis. Cogita iudicium. Nosce teipsum, id est, excellentiae tuae memor, ne te abicias, ut bestiam, aut, ne superbias terra et cinis. Vide quis sis. Vne ut uiuas. Semē quod seueris, metes. De omni verbo ocioso reddenda est ratio. Matth. 12. Voluntas Dei est sanctificatio nostra. 1. Thessalo. 4. Media vita in morte sumus.

Angeli in caelo gaudent de pijs & bonis hominibus Luca 15. contra, Super peccatoribus ipse etiam Christus contristatur & flet, Luca 19.

Maximilianus Primus Ro. Imperator aureis nummis inscripserat: Serua mensuram, & respice finem. D. Chrysostomus ad Eutropium scribens, hortatur ut omnes homines, praecipue uerò qui in dignitatibus constituti sunt, in partibus, in vestibulis, in ianuis, & ante omnia in cōlib. 17. cap. sciencijs inscribant: Vanitas vanitatum, & omnia
19, vanitas. Epictetus philosophus impeccabilis fore

Gellius
lib. 17. cap.
19,

re, vitamq; trāquillissimā victuros affirmabat,
 qui duo ista verba cordi haberent : ἀνέχ' & κατ'
 ἀπέχ'. id est, sustine & abstine.

Idem Enchiridij capite 50. iubet considera-
 re, breuem incertamq; voluptatem, quam diu-
 urna poena, & sempiternus cruciatus conse-
 quatur. Nam momentaneum est, quod delectat:
 sempiternum, verò, quod cruciat, Aureū Cle-
 mentis Alexandrini consilium est, lib. 3. pedagogi
 cap. 5. Oportet domi parentum & famulorum
 pudore affici, in via eorum qui sunt obuiam, in
 solitudine sui ipsius, ubiq; autem verbi, quod est
 ubiq;. Hac enim sola ratione fit, ut quis nunquā
 labatur, si Deum sibi ubique adesse existimat.
 Deus namque, ut Prudentius cecinit:

Speculator astat desuper,
 Qui nos diebus omnibus,
 Actusque nostros prospicit,
 A luce prima in vespere.
 Hic testis, hic est arbiter.
 Hic intuetur quicquid est,
 Humana quod mens concipit.
 Hunc nemo fallit iudicem.

Eodem prorsus argumento vitur Basilius
 Magnus in libro de virginitate: Nō peccaturos
 homines, si non putent se ministris suis, coram
 quibus delinquere timent, viliores: sed reuere-
 antur & se, & Angelum suum, omniaq; vi-
 dentem atque audientem Deum metuant. Ad-
 hac, non solum ab operibus turpibus cessa-

tuos arbitratur, verum etiam inhonestis cogitationibus, si considerent: quod omnes coram Christi tribunali comparere cogantur, ut operum suorum anima, tanquam pictor aliquis bonus sine malus mercedem à Deo recipiat.

Quest. 11. compend. Et 209. Interrogatus quandoque Basilius: quomodo aliquis odium contra peccata acquirat: respondit: Si cognoscat, quod grauissimorum malorum authores & causa sint peccata: & quod ea Deus volet, ut scriptura sacra minatur, punire.

Quest. 174.

Quaerentibus alijs, quomodo pietatem colerent, mandatisq; Dei libenter obtemperarent: Si inquit, peccata odio prosequantur, quae animum impediunt, credant etiam quod mandatum Dei vitae aeterna est, quam omnes id seruantes certissime sint consecuturi. Iuxta illud Dauidis Psal. 18. In custodiendis illis retributio multa.

Quotquot autem audacter delinquunt, quasi Deus eorum scelera non videret, nec ea puniturus esset, eleganter castigat Esaias capite 29. Et Micheas cap. 3. Dicunt: Nunquid Dominus in medio nostrorum? Non venient super nos mala. Propter hoc, causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum. Similiter Ecclesiasticus cap. 23. Dicit adulter: Quis me videt? tenebrae circundant me, parietes cooperiunt me, quem vercor? delictorum meorum non memorabitur altissimus: Et non intellexit, quoniam videt oculus illius, & quoniam oculi Domini

Domini multo plus lucidiores sunt per solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda inuenientes in absconditas partes. Et cap. 5. Ne dixeris: Quis me subyciet propter facta mea. Deus enim vindicans vindicabit. Eodem referendum est illud Davidis Psal. 49. Intelligite hac qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui iripiat.

QVAESTIO XVII.

Quis esset modus & officium regnandi.

RESPONSIO.

Recte seipsum regere: & tunc nihil ex *Vide* opum & gloriae confidentia concupisces, *quaest. 64.* quod sit elatum atque indecens, si tuam *21.* sortem diligenter perpenderit: omniaque tua quasi nihil sint arbitreris. Deus vacat omni cupiditate plura habendi, & est equus: hoc & tu, vt homo, considera, neque multas iurisdictiones ad tuum regnum pertrahere cupias.

COMMENTARIVS.

Cyrus Persarum Rex dicere solebat: quod neminem deceret imperare, nisi qui subditis esset melior. Et cum Leonida Spartanorum Regi dixisset quidam: Praeter regiam dignitatem alio nihil nobis praestas, respondit: Nisi vobis melior extitissem, dignitatem Regiam adeptus non essem. Solon, vnus e septem sapientibus Graciae, interrogatus: qualis populi

rektor esse deberet: Qui prius, ait, seipsum quam
populum regere, virtuteq; moderari studeret.
Agefilaus Rex Lacedemoniorum maius asse-
rebat existere, suis affectibus imperare, quam
præpollentem hostium urbem vi capere. Quem-
admodum Salomon quoque noster: Melior
est qui dominatur animo suo, expugnatore ur-
bium. Pulchrè quoque Seneca: Si vis omnia
tibi subycere, subyice te rationi: multos reges, si
te ratio regat.

Prouerb.

16.

Rex est qui posuit metus,
Et diri mala pectoris.
Mens Regum bona possidet.

Et Horatius lib. 2. carminum, ode 2.

Latius regnes audidum domando
Spiritus, quam si Lybiam remotis
Gadibus iungas.

Et Iuuenalis satyra 8.

Expectata diu tandem Prouincia cum te,
Rectorem accipiet, pone iræ frena, modumq;
Pone & auaritia, miserere inopum sociorum:
Respice quid moueant leges, quid curia man-
det.

Et Claudianus.

Tu licet extremos latè dominère per Iudos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si praua cupis, si duceris ira,
Seruiti patière iugum, tolerabis iniquat
Interius leges: tunc omnia iure tenebis,
Cum poteris rex esse tui.

Cercid

Certè libidinum seruos, & cupiditatū mancipia, atq; tyrannos, nulla gens pro regibus habuit, sed pro omnium seruorum contemptissimis. Eleganter etiam Cicero in paradoxis: *Quomodo, aut cui tandem hic liberè imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Refrenet primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat auaritiā, ceteras animi lates repellat: tum incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis Dominis, dedecori ac turpitudini parere desierit. Nec enim Alexander Magnus verè Rex fuisse videtur, qui orbis terrarum domitor, insatiabilem regnandi cupiditatem, iracundiam, temulentiamq; domare nequirit. De Hercule cecinit non ineleganter Mantuanus:*

Omnia qui domuit, Veneri seruiuit, & ira.

Isocrates ad Nicoclem per scripsit, Regis partes esse, ut rempublicam ex pusilla magnam reddat, malis finem imponat, felicitatemque tueatur: & huc eniti, ut ceteris antecellat prudentia, & quantum ceteris anteit honoribus, tantum virtutibus præcedat: imperetque primum sibi. S. Ambrosius bonos demum Reges appellat, In Psal. 47.

B. Chrysostomus in libro de comparatione regis & monæchi scribit: *Is demum verè rex est, qui iram, qui inuidiam, qui voluptatem cohibens, omnia sub Dei leges agit, mentem liberam seruans, neque patiens voluptatum dominatio-*

nem animo suo imperitare. Talem equidem regē libēter viderem, & populis, & terrā, & mari, & ciuitatibus, et exercitibus iura dantem. Qui verò sibi ipsi imperare nescit, hic quo tandem modo alios legibus regere poterit? Etsi hominibus imperare videatur, ira tamen, auaritia, voluptatibus seruit: subditis suis ridiculus videbitur, quod coronam quidem gestet gemmis auroque intertextam temperantia vero corona minime insignis est: & purpureo quidem paludamento toto corpore fulget, animum autem inornatum habet. Verumq; monachum, verum regem existere probat: quod affectibus suis recte imperare norit. In caput vero 10. Luca: In nullo sit minor qui cunctis est potior: nec ideo melior quia maior: sed ideo maior quia melior. Princeps, inquit ad Iustinianum Caesarem Agapitus, sic demum verè pronunciaris, si cupiditatibus imperes, & à voluptatibus temperes, & temperantiae coronam redimitus, ac iustitiae purpura fueris indutus. Omnem aliam potestatem quantumuis magnā mors excipit: tale Imperium perpetuò durat, & ab aeterno supplicio liberat. Quocirca Alphonsus Aragonum Rex, vita & moribus, atque auctoritate Regem se haberi malle aiebat, quam purpura & diademate. Admodum quoque turpe iudicabat, eum alijs imperare, qui seipsum regere nesciret. & improbè agere Principes, qui alijs honestè viuendi leges praescriberent, ipsi verò nihilo temperantiores essent: ut narrat Pannormitanus.

Lib. 18.

cap. 24.

Lib. 2.

cap. 56.

Lib. 4.

cap. 20.

normitanus. Sigismundus Imperator, teste Syl-
 uio, necessarium Principibus arbitrabatur, ut
 virtutibus confirmati, nec prosperis rebus attol-
 lerentur, nec dicerentur aduersis. Tiberius Im-
 perator apud Nicephorum Calixtum fatetur,
 nec ad voluptatem, nec ad corporis delicias con-
 sectandas a Deo sibi traditum Imperium. Tibe- Lib. 18.
 ry successorem Mauritiū predicat Nicepho- cap. 6.
 rus, quod sibi ipsi imperarit, & non corpore tan- Lib. 18.
 tum purpuram coronamq; circumtulit, verū cap. 8.
 & animo. Cum ergo affectus suos exscindere Quæst. 21.
 Regibus difficile sit, ut infra declarabitur, non
 mirū est, quod pauci veri Reges habeantur. Pri-
 mum enim & præcipuum in arte regnandi est,
 seipsum regere, tenere omnes cupiditates, coër-
 cere libidines, animi motus ratione comprimere,
 totiusq; mentis statum recte moderari. Deinde
 cui tantū munus impositum est, operam dare co-
 getur, ut prouincias subditosq; norit: nemo enim
 potest mederi corpori, nisi cognito, aut agrum co-
 lere quem ignorat. Tum Rompub. suam amet,
 non secus quàm domum paternam, siue autum
 agrū rusticus, & familiam suā vir bonus. Nec
 enim vel equis vel canibus recte quisquam potest
 imperare, nisi amet, & delectetur is, quorum
 curam gerere debet. Postremo, acceptam reddat
 meliorem, perturbatam constituat, oppressam li-
 beret, omnes ciues, quantum fieri possit, continen-
 tes & moderatos efficiat: virtutumq; omnium
 presidio communiat. Ad hac, cum capitis etiā
 suū

Vide
 Chrysof.
 in cap. 10.
 Luca.

sui periculo, propugnet, tueatur, atque defendat. Ut vere **PATER PATRIAE** a posteris appellatur. Iulius Caesar Belgas in officio retenturus, ciuitates honorifice appellabat, Principes ornabat muneribus, nulla onera imponebat. Reges atque seculares Principes im-

- Psal. 77.** tentur Dauidem, quem elegit Deus pascere Iacob seruum suum, & Israël hereditatem suam: pauid eos in innocentia cordis sui, & in intellectuibus manuum suarum deduxit eos. Episcopi verò attendant Samuelem: **Præsto sum, loquimini de me coram Domino: Vtrum bonem cuiusque tulerim, aut asinum, si quemque calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: Testis est Dominus aduersum vos, et testis est CHRIS- TUS in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Simile est Pauli Apostoli verbum. Omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi: Omnibus omnia factus sum, ut omnes saluos facerem. Instans- tia mea quotidiana, sollicitudo omnium Eccle- siarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalisatur, & ego non vror? Rectorem te posuerunt, inquit Ecclesiasticus, noli extolli, esto quasi vnus ex ipsis, curam illorum habe. Sicut Traianus, talem se imperato- rem subditis præstiturum recipiebat, qualem ipse priuatus cuperet.**

Omnino qui reipublica præfuturi sunt, duo
Platonis

Platonis præcepta teneat. Vnum, ut utilitatem Cicero
 ciuium sic tueantur, ut omnia ad eam referant, lib. 1. offi-
 obliti comodorum suorum. Alterum, ut totum ciuorum
 corpus reipublicæ curent. Nam qui parti ciui-
 um consulunt, reliquas negligunt, rem pernicio-
 sissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atq;
 discordiam. Omninog, iustitiæ & honestati ad- Vide q.
 hærescet: & quemuis offendat potius, oppetatq; 42. & 55.
 mortem, quam illa deserat. Est enim, teste Chry-
 sostomo, Imperatorum pro omnibus, si necesse sit,
 mori, & nullum pro republica recusare suppli-
 cium. Equaliter Deo est cura de omnibus: &, Sapien. 6.
 Iupiter omnibus idem. Et, Iesus stetit in medio Ioan. 20.
 discipulorum. Si omnes equaliter curari non
 possunt, nemo negligatur.

QVAESTIO XVIII.

Quomodo semper bonas cogitationes
 haberet?

RESPONSIO.

Si semper tibi iusta proposueris, statuas-
 que, iniustitiam vitæ priuationem esse, atq;
 perniciem, iustis vero Deum bona præpa-
 rare.

COMMENTARIUS.

Purimū ad hoc proderint illa, quæ 15. 16.
 17. questione annotata sunt. Deinde si
 considerent bonos atque iustos Principes Prouerb.
 diu fere & feliciter Imperare, & coronam 27.
 in calis à Deo recipere: contra vero virum
 sanguinum

Psal. 52. sanguinum & dolosum abominetur Dominus, nec tales dimidient dies suos. Et quòd futurum

Sapient. 6. sit iudicium durissimum in his, qui malè præsunt, ac potentes potenter tormenta patientur, fortibusq; fortior instet cruciatio. Longe etiam peccata Principum grauiora, quam aliorum iudicantur: tum quia maioribus à Deo beneficijs affecti sunt, ut supra Aristaeas quoque profitebatur, tum etiam quòd plus exemplo quam peccato noceant, quando omnes facile illos imitantur: eorumq; vitia in totam rempublicam transfunduntur, teste Cicerone lib. 2. de legibus.

Huc pertinet illud Iuuenalis satyra 8.

*Omne animi vitium tanto conspèctius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.*

QVAESTIO XIX.

Quomodo in somno quietus esset?

RESPONSIO.

Rem explicatù difficilem, ô Rex, quaeris. Nam in his, quæ in somno dormientibus eueniunt, non tam regimus nos ipsos, quam sensu irrationali circa illa ducimur: & sic ijs aliquando afficimur, quasi cernere mus; idque sine ratione. Ut sæpe putamus nos in mare ferri, nauibus vehi, vendere aliquid, aut volare, peregrinari, similiaque facere, quæ tandem experimur non extitisse. Etsi verò hæc res difficultatem habet, ta-
men

men quantum ego intelligentia assequi possum, sic tibi faciendum est, Ut quicquid agis dicisue, referas ad pietatem. Explorata enim tibi cognitum est, quod ubi meditaris ea quæ sunt virtutis, nihil in gratiam vel odium alicuius præter ius agas. Plerumque verò ea in somno recurrunt, quibus vigilantes occupabamur. Quisquis ergò omnes cogitationes actionesque suas ad optima & honestissima quæq; destinatas habet non absurdas ille in somno commotiones habebit. Sicut tu Rex perpetua es animi æquabilitate præditus.

COMMENTARIUS.

A Pud veteres plurimi diuinatores, somniorumq; interpretes habebantur. Aristoteles quoque peculiarem librum de diuinatione ex insomnijs scriptum reliquit. Marcus etiam Cicero duobus de diuinatione libris elegantia quadam de hoc argumento disseruit. Quoniam prior sic loquitur: Jubeat Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habeat inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis vera querenti, contrariam. Cum ergo est somno senocatus animus à societate & contagione corporis, tum meminit præteritorum, præsentia cernit, futura præuidet: iacet enim corpus dor-

mientis ut mortui, vivit autem & viget animus. Quod multo magis faciet post mortem, cum omnino e corpore excesserit. Varia quoque ibi exempla refert, qui divinarint.

Pythagoraei verò non tantum fabis abstinebant, quod narrat Cicero, verumetiam somnium petitori ad lyram prius lenire mentes solebant, ut si quid fuisset turbidiorum cogitationum componerent. quod Fabius lib. 9. oratoriarum institutionum cap. 4. testatur. D. Ambrosius virgines hortatur, sic vitam componere, ut orantes divinaeque meditates somnus excipiat: ridiculum enim illi Pythagoreorum mos videtur, studium secularia secularibus abolere, & remedium à voluptate querere. Apud Indos olim quoties Rex dormitum ibat, aulici tibijs canentes praecabantur, ut Rex bonis somnijs uteretur, & rectè subditis consuleret. Seno Eleates è suis quemque somnijs rectissime intelligere aiebat, quantum in philosophia profecisset: si nihil illic vel faceret, vel appeteret rei nefaria: quod tunc tranquillus animus veros affectus proderet. Aliquos Principes intellige post coenam nec vllas fortè redditas literas inscindere, nec gravioribus de rebus differentes audire, ut animo tranquillo dormiant. Alij quod memoriae tenaciter insigere volunt, vesperi relegunt, mane repentes. Notum est proverbum: De nocte consilium.

Qui nimis superstitione omnia somnia obser-

habat, isq; vel gaudebant, vel terrebantur, eos
 Diogenes Cynicus, tali propemodum oratione ob-
 iurgauit: *Quae vigilantes agitis non curatis,
 quae dormientes imaginamini sollicitè requiritis?*
 D. quog; Hieronymus in illud Ecclesiasticis quin-
 to: *In multitudine somniorum vanitates, & ver-
 ba plurima, sed Deum time'*: *Ne, inquit,
 somnijs facile credas. Cum enim diuersa vi-
 deris per nocturnam quietem, & varijs ani-
 ma fuerit exagitata terroribus, sing' incitata
 promissis, tu ea contemne quae somnijs sunt: & so-
 lum Deum time'*. *Qui enim somnijs crediderit,
 vanitatibus se & ineptijs tradet. Non observa-
 bitis somnia, inquit Moses Leuitici 19. Deum
 tamen aliquando per somnia voluntatem suam
 hominibus demonstrare quartus asseuerauit.*

Cicero libro primò de diuinatione putat: De-
 os cum dormientibus saepè colloqui: & multa per
 somnium percepturos homines, si ad quietem
 integri atque sobrijs irent, quando cibo potuq;e
 onustis, perturbata & confusa turpiaque som-
 nia eueniant. *Qua de re apud Iuris Canonici
 Doctores distinct. 6. Egregia docentur: & nos
 partim libro secundo officiorum scholasticorum
 partim in institutione monachi locum hunc per-
 purgauimus.*

Pulchrum est illud Prudentij:

Fac cum vocant' somno

Castum petes cubile,

Frontem locumq;e cordis

Crucis figura signet.
 Crux pellit omni' crimen,
 Fugiant, erucem, tenebrae
 Tali dicata signo
 Mens fluctuare nescit.
 O quam profunda iustis
 Arcana per soporem
 Aperit tuenda **CHRISTVS.**
 Quam clara, quam tacenda
 Euangelista summi
 Fidissimus magistri,
 Signata, quae latebant,
 Nebulis videt remoris?

ARISTEAS.

Hoc approbato, ad alium dixit Rex
 Postquam tu decimo loco dicturus es, ubi
 responderis, ad conuiuium properabimus.

QVAESTIO XX.

Quomodo nihil indignum ageret.

SOLVTIO:

Si assiduè inspicias in tuam gloriam, Ex-
 cellentiamque dignitatis tuæ: & illis conue-
 nientia semper loqui & cogitare studeas: ex-
 pendas quoque omnes, quibus tu imperas
 de te semper cogitare & loqui. Nec quicquã
 debet in te esse simulatum & fictum: Hoc
 alij cernentes similiter omnes agere stude-
 bunt. Verùm tu nihil simulas neque es rex
 personatus, sed prestas regem verum, ex gra-
 tia

tia DEI, qui pro morum tuorum præstantia, dignum tibi Imperium tribuit.

COMMENTARIUS.

Rectè Princeps gubernabit, si leges sequatur, nihil eorum prætermittat quæ decent: agat verò omnia moderatè atque iustè, ut semper absit improbitas. Duas enim pœnitentia sibi partes vindicat:

Sum Dea quæ facti, non factiq; exigo pœnas. Id verò tum rectius observabit, si consideret ea, quæ quæst. 16. & 17. atq; 18. perscripsi: & quid omnes cives principis vitam & mores imitentur: ut plus exemplo, quam peccato noceant. Nec tantum malum est, peccare principes, quanquã est hoc magnum per seipsum malum, quantum illud, per quòd multi eorum imitatores existant: ac qualemcunque mutationem morum in Principibus, eadem in populo mox sequatur. Quicquid ergò agit, recordetur se Principem esse Christi Vicarium, hominum Regem, cuius vitis & cupiditatibus ut tota respublica inficiatur, sic virtutibus & continentia emendetur corrigaturq;. Tot animarum rei fore creduntur homines, quot eorum exemplo, doctrina, culpa, perierint: contra vero toties beati erunt, quot servarint, ut epulonis historia Luca 16. declarat. Sicut ergo mali Principes in abundantia bonorum verè miseri atque infœlices sunt, ita boni contra, ter fœlices atq; beati. ut rectè dixerit, *Cicero li. 2. de legib.*

an. M 3 His

Hic te praeterea crebro sermone monebo,
 Ut te totius medio telluris in orbē
 Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
 Facta palam, nec posse dari Regalibus unquam
 Secretum vitis. Fr:

Regis ad exemplum neque sic cōponere sensus
 Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Memorable Scipionis verbum est: cui cū
 milites praestanti forma virginem obtulif-
 sent, respondit: libenter equidem acciperem,
 si priuatus essem. Hortatur itaque Prin-
 cipes atque magistratus Plutarchus, ut recor-
 dentur, sese in aperto medioq; spectaculo ante
 omnium oculos versari, ut non modò sin-
 gula eorum facta & verba, sed ioci quoque,
 uxor, familia, gestus notentur, trahantur
 ab omnibus in exemplum, totamq; rempub-
 licam peruadant. Quod si non tam facile e-
 rit omnia statim vitia extergere, illa certe ca-
 ueantur, qua apparent maxime, & primò
 aspectu occurrunt. Isocrates quoque Nico-
 clem admonet: Considera semper quid dicas,
 vel facias, ut in errata quam minima in-
 cidas: si aliqua re parum honesta contige-
 rit te delectari, fac clam id agas: quoties ve-
 rò in maximis versaberis negotijs, populum te-
 stem adhibe.

Eodem pertinet illud Ciceronis lib. 2. of-
 ficiozum: Si quis habet causam celebritatis
 & nominis, in hunc oculi omnium conijci-

untur, atque in eum quid agat, quemadmodum
viuat, inquiritur, & tanquam in clarissima
luce versetur, ita nullum obscurum potest nec
dictum eius esse, nec factum.

Quod cum omni magistratui promiscuè,
tum verò Episcopis, praelatis, atque parochis in
primis aduertendum est.

ARISTEAS.

Hæc rex cum sibi per placere magno ap-
plausu declarasset, conuiuiumque in sa- *Tertius*
tis longum tempus protraxissent, tandem *dies con-*
iussit illos viros duci cubitum. Quo fa- *uiuij.*
cto, parabantur quæ ad sequentis diei con-
uiuium instruendum pertinerent. Sequen-
ti ergo die, cum eodem ordine discum-
berent, rex ubi tempus quærendi adesse
putabat, primum ex reliquis nondum ro-
gatis interrogauit.

QVAESTIO XXI.

Quod imperium esset optimum?

RESPONSIO.

Sibi ipsi imperare, nec indulgere affecti-
bus. Inest enim hominibus à natura, vt sint
pni & inclinati ad aliquid persequendum.
Vulgus ferè ad cômestationes, potatiões, ali-
asq; voluptates inclinatur. Reges vero pu-
tât, sibi p suę potētīę & dignitatis amplitu-
dine cõuenire, regionũ subiugationem. Sed
modus est in omnibus rebus pulcherrimus.
Tu ergò rex cõserua & tuere quæ Deus tibi

tribnit: quæ verò ad te non pertinent, & ad quæ tibi non datur accessus iustus, illa ne concupiscas.

COMMENTARIUS.

Quod non solum recte rempublicam gubernare, verum etiam sibi ipsis imperare Reges teneantur questione 17. comprobatum est: Ut non abs re vulgò dicatur. Nihil propemodum difficilius esse, quam rectè Imperare: eamque omnium reliquarum artium & difficilissimam existere, & periculossimam.

Panor. li. 1. cap. 32. Proptereaq; Antigonus Rex gloriosam servitutem regnum appellabat. Et Alphonsus Rex optare solebat, subditos suos paruo tempore Reges fuisse, futurum ratus, ut curas & pericula verorum Regum experti, rectius sese gererent.

Idem lib. 2. cap. 32. Cumq; rusticum aliquando vuas cum voluptate & otio edere videret. vinam, inquit, & mihi Deus similiter edere dedisset.

Alio tempore Senex quidam regi, nescio quæ de re, molestus erat inter prandendum, ad quem Rex: Melius est asinum esse, quam Regem, quia illis edetibus domini parcunt, regibus nemo.

Vide plura q. 81.

Saturninus apud Spartianum. Nescitis, ait, amici, quid mali sit imperare. Gladij & tela nostris cervicibus impendent, imminent haste undique, undique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur. non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro iudicio.

cio, non arma pro studio. Quod imperatorem me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis. Ut non frustra dixerit Ecclesiasticus, capite 10. Omnis potentatus brevis vite.

Quod autem libido dominandi magnos Principes ferè ad inhonesta compellat, ut omnis iustitie atque equitatis obliuiscantur, dummodo potentiam acquirant, indicat Euripides: Nam si Cicero 3. violandum est ius, regnandi gratia violandum est, alijs rebus pietatem colas.

QVAESTIO XXII.

Quomodo nemini inuideret?

RESPONSIO.

Si aduertas, Deum regibus distribuere & largiri gloriam, diuitias potentiam, & ex sese regem esse neminem: nam si quis maxime huiusmodi dignitatem appetat, haud tamen consequetur, quia donum Dei est.

COMMENTARIUS.

Quoniam Reges & gloria, & potentia, & opibus, reliquis omnibus cupiunt antecellere: recte querit Ptolomeus, quomodo fieri possit, ut suis contentus, alijs ista non inuideret. Si, inquit ille, consideret, quam parum alijs, qui a DEO ista ad conseruandam, publicam tranquillitatem acceperunt, inuidia sua nocere contra DEI voluntatem possit, sibi verò ipsi plurimum detrimenti adferat. Inuidi enim duplicè ferè molestiam habent, quia & suis malis discruciantur, & aliorum bonis frustra torquentur.

eur & contabescunt. Quare Anthistenes Philosophus dicere solebat, quod sicut ferrum, & si nemo ledat, rubigine absimitur, ita inuidi suo ipsorum malo interirent. Et vulgo viperam, quae matris suae arrosis lateribus editur, inuidiam appellant. Ut longe sit cui inuidetur, eo qui inuidet, foelicior. Nam inuidia virtutis comes, teste Cicerone, ex alterius rebus secundis nascitur. Ac Cato senior non tam homines ipsos inuidia peti iudicabat, quam bona externa, quibus alijs hominibus praestant. Quare Themistocles adolescens, doluit, quod nemo ipsi inuideret: parum & inde foelicem iudicans. Et Ernestus Brunsvigorum Regulus excusis nummis circumscripsit. Spero inuidiam.

In monodiam Basilij.

Quoniam verò hoc vitium ex aulis Principum omnes hominum ordines inuasit, & perniciosissimas crebro in republica Christiana turbas excitat: memorabilem Gregorij Nazianzeni sententiam ascribam: Fuit aduersus Basilium Magnum contentio quaedam Eusebii Casariensis ante ipsum Episcopi, viri certe alioqui admirabilis, ac nominis CHRISTI confessione constantissimi. Veruntamen inuidia, quae demonis impulsu magnos incerdum solet euertere viros, resistere non potuit, quin & humanum aliquid ipsi pateretur. Nam Magno Basilio verbis factisque, palam aduersabatur, cumque omnino ab ecclesia repellere

re conabatur. Similiter Joannes Ludovicus Viues ad caput 43. libri 18. Augustini de ciuitate Dei, de B. Hieronymi iudicio circa LXX. interpretet loquens, sanctissimis quoque viris inuidiam aliquando dominari scribit.

Ut recte D. Ambrosius admouerit: Filij fugite Lib. 2. of- improbos, caute inuidos. Inter improbum & ficiozum inuidiu hoc interest: improbus suo delectatur bo- cap. vlti. no, inuidus torquetur alieno: ille diligit mala, hic bona odit: ut prope tolerabilior sit, qui sibi vult bene, quam qui male omnibus. B. Chryso Hom. 53. stomus inuidos non tam hominum felicitati, ad Anti- quam Dei voluntati ropugnare affirmat: Et mi- ochenos. ratur, quod aliqui tam velint esse improbi, & in Deum ingrati atque contumeliosi: menti vero sua bellum indicere & animam replere tumultu. Hoc itaq; ait considerans ab aegritudine desistas, & si proximum non vis, te saltem ab innumeris malis erue.

Nam scitum est illud:

Inuidia Siculi non inuenere tyranni

Maius tormentum.

Inuidus alterius rebus macrescit opimis.

Quod autem Regnum a solo Deo proficiscatur, respondit olim Balthasaro Regi & Nabuchodonosor, Daniel capite 4. & 5.

Pulchre cecinit Anna Samuelis mater. Dominus pauperem facit et ditat, humile facit et sublimat. Suscitatur de puluere egenum, et de stercore eleuat pauperem: ut sedeat cum principibus & solus gloria

1. Regum cap. 2. & Psa. 112.

teneat. Agnoscat hoc David Psalm. 77. Elegit David seruum suum, de post factantes accepit eum.

Cap. 1. Fatetur quoque Cyrus Rex libro primo Ezedra, quod omnia regna terra dederit ei DEUS caeli.

Fatetur etiam noster Ptolemeus ad Eleazarum scribens.

Fatetur & Iustinianus Imperator L. I. C. de veteri iure emiclando.

Romulus priscis Romanis legem tulit: ne quis Regnum aut magistratum iniret, nisi auctor esset Deus: suumq; Regnum per auspicia confirmari voluit: ut auctor est Pomponius Laetus, de sacerdotijs Romanis capite primo. Et Vopiscus in Tacito Imperatore: Discant, inquit, qui regna capiunt, non raptum ire imperia sed mereri.

Lib. 1. ca. 5. Historia Machabeorum declarat, quod Iosephus & Azarias, gloria & successibus Itade atque Simonis permoti, contra hostes duxerint exercitum, sed admodum infeliciter: cum non essent ex semine illorum per quos Deus Israel liberare volebat.

Multi in omni hominum memoria extiterunt, qui veris Regibus & à Deo constituto magistratui rebellare, & per vim & fraudes illorum Imperium, ausu temerario tentare audent: sed miserabilem semper exitum habuisse leguntur, ut praeter ignominiam turpitudinemq;

hil reportarent. Absolonis Fily David 1. Regum
15. & 18.

Et lib 2. Mach. cap. 4. & 5. Simonis & Ja-
sonis, atque Menelai miserabilis interitus, ve-
rissimum esse declaravit, quod Paulus Aposto-
lus assenerat: Omnis potestas à Deo est: itaque *Roma. 13.*
qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Et quod Asphonsus aiebat: Regum vitam,
& fortunas priuatorum libidini non subiaccere,
sed à solo DEO dependere.

Quid superioribus annis in Germania, Gal-
lia, Anglia acciderit, omnes historie loquuntur.

Utinam omnes Principes attenderent, quod
crudelissimam Iesabel Reginam canes deuora- *2.3. Regū.
cap. 21.*
rint, quæ Naboth vineam iniuste per vim oc-
cuparat.

Reliqua etiam bona à Deo proficisci, breui- *Iob 1.*
ter indicat Iobus: Dominus dedit, dominus abstu-
lit, sicut domino placuit ita factum est, sit nomē
domini benedictum.

QVAESTIO XXIII.

Quomodo sperneret hostes.

RESPONSIO.

Si omnes homines benevolentia profe-
quaris, & sic eos tibi amicos reddas, nullus
te hostis turbabit. Sed in illa apud oēs esse
gratia, præclarum Dei donum est, quo vix
aliud ab illo præstantius haberi potest.

COMMENTARIUS.

Sententia huius questionis ex 53. dependet.
 Nam quem cives omnes diligunt, pro eo
 si necessitas postulet, cum capitis et fortuna
 rum suarum periculo libenter armis decertant:
 ut inimicos curare, non sit magnopere neces-
 sarium. Unde illud: Firmissima opes amor.
 & Maxima opes prodesse.

Qui enim profuit multis, cum amant ac tu-
 entur multi. Et sicut multos potentissimos Re-
 ges à parvis sæpè hostibus, propter subdito-
 rum odium, superatos historici commemo-
 rant: ita plurimos vel conservatos in regno,
 vel restitutos civium amore ac liberalitate te-
 stantur. Propterea Periander apud Laerti-
 um: Qui tuto ait, regnare volunt, danda opera
 est, ut benevolentia non armis stipentur. A-
 gasicles Lacedaemoniorum Rex interrogatus:
 Quo pacto posset aliquis tuto imperare, nullo
 stipatus satellitio: respondit: Si sic imperaret su-
 is, ut pater imperat liberis. Tunc futurum
 credidit, ut nec alios, sidissimo satellitio circun-
 septus, timeret, nec tutiores haberet custodes,
 quam cives, erga quos paternum induisset affe-
 ctum. Nam multos metuat oportet quem
 metuunt, atque oderunt multi. Isocrates o-
 lim consuluit Nicocli, ut hanc tutissimam cor-
 poris sui custodiam existimaret, si & ami-
 cos haberet virtute præditos, & cives benevo-
 lentes, Antigonus Rex consulentibus ut cap-
 tas Athenas egregie muniret, ne aliquando
 desi-

deficerent: se in hac sententia semper fuisse respondit: nullum esse regni presidium firmitus, quam civium benevolentiam. Xenophon libro 8. de institutione Cyri: Non est, inquit, aurum sceptrum quod regnum servat, sed amici multi sceptrum sunt regibus verissimum maximeq; securum. Alphonsus Rex, auctore Panormitano, reprehensus ab amicis quod absque satellitio inambularet: respondit: Se innocentiam secum habere, & civium benevolentia fretum, nihil prorsus extimescere. Alludens forte ad illud Horatii.

Lib. 2. ca.
43.

Integer vite scelerisque purus,
Non eget Mauri iaculis nec arcu,
Nec venenatis grandida sagittis,
Fusce pharetra.

Lib. 2.
ode 22.

Præclarus est Ciceronis locus libro 2. officiorum omnium rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tenendas, quam diligere, nec alitius, quam timeri. Præclare enim Ennius: Quæ metuunt oderunt, quem quisque odit, perisse expetit. Multorum odys nullæ opes possunt obistere: malusque est custos diuturnitatis metus: contraq; benevolentia fidelis est, vel ad perpetuitatem. Qui ergo in libera civitate ita se instituant, ut metuantur, his nihil potest esse deimentius. Quamvis enim demersæ sunt leges alitius opibus, quamvis tremefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando, & acriores morsus sunt intermissæ libertatis, quam

retenta. Nec ulla vis imperij tanta est, quae premente metu possit esse diuturna. Aliqua etiam exempla recenset, qui ab uxore & filiis sibi metuerint: aliquos qui à ciuibus suis periculosissimo tempore fuerint relictì.

Quod igitur, inquit, latissime patet, neq; ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes & potentiam valet plurimum, id amplectamur: et metus absit, charitas retineatur: ita facillime quae volumus & priuatis in rebus & in repub-

Laertius
Libro 1.
Vide qu.
28.

lica consequemur. Porro, & si Solon ad Perian-
drum scripsit: tyrannis opus esse satellitio, et
Alphonsus sine satellitio incedebat: Sigismundus
tamè Imperator aiebat: amorem ciuium quidè
esse firmamentum, sed fidam custodiam infortu-
nium & pericula excluderè. Optimus fu-
deorum dux, & fortissimus miles Ionathas post-
quam à Tryphone persuasus, presidium dimi-
sit, trucidatus fuit.

1. Mac. Idemque, non sine magno totius reipublicae
cap. 12. Iudeorum malo, pertulit Simon,
3. Mach. Ad haec, ex amore & beneuolentia fit, ut ar-
cap. vlt. dentes ad Deum preces fundantur, quae à pijs
viris profecta, quantū vel pro Principe, vel
Vide qu. contra ipsum valeant, sacrae & profanae literae
5. testantur.

QVAESTIO XXIII.

Quemadmodum gloriosus perduraret.
RESPONSIO.

Si benignitate & munificentia excellas
erga

erga omnes: gloria te nusquam deseret: quae *Vide q. 1.*
 ut tibi adsit, Deus semper implorandus est. 30. & 60.

COMMENTARIUS.

Quod virtus & liberalitas populum Prin-
 cipi conciliaret: nihilque esset vel ad ac-
 quirendum, vel ac retinendum Imperium utili-
 us, amore atque benevolentia civium, quaestione
 precedenti dictum est: quod vera gloria ex cul-
 tu Dei atque virtutibus proficiatur, quaestio-
 ne 30. aperitur. Jam vero, gloria auctore Cice-
 rone, est solida quaedam res, & consentiens laus
 bonorum, incorrupta vox iudicantium de ex-
 cellenti virtute. Vel illustris & pervagata
 multorum magnorumque, in suos cives, vel in pa- *Libro. 3.*
 triam, vel in omne genus, hominum fama meri- *Tuscula*
 torum. Cum ergo vera gloria non aliunde quam ex *quaestio.*
 virtute, & rerum fortiter gestarum magnitudi-
 ne, sapientiaque nascatur, nisi per Dei gratiam
 in iis confirmetur, & perdurent, inglorij fiant
 oportet. Praesertim cum Deus, qui peccatores, ut
 quae. 16. dictum est, abominatur, gloria auctor sit,
 ut quaestio. 57. dicitur. Quare veram solidamque *Vide q. 1.*
 gloriam eos demum Principes comitari, eosque
 diu & feliciter Imperare sacrae literae, & hi- *Num. 15.*
 storiarum scriptores probant, qui Dei gloriam, *Deute. 6.*
 veram religionem catholicam, ecclesiae & rei- *& 32.*
 publicae Christianae salutem, omnibus rebus an- *Josue ca.*
 teponunt: contra vero facientes, non gloria tan- *antepe-*
 tum quam a Maioribus acceperant, sed reg- *nulcimo.*
 no etiam ipso excidisse, perpetuoque dedecore &
 N igno-

ignominia cruciati reperiuntur. Regi qui bene imperat, nec declinat ad dexteram vel sinistram diuturnum imperium pollicetur Moses, Deuteronomij 17. Non quod annosam aetatem semper consequantur, sed ut doceat, legitime administrantes rempublicam, victuros etiam post mortem: ut Philo in lib. de creatione Principis annotavit. Mecum enim, inquit Sapiencia Pro. 8. sunt divitiae, & gloria, & opes supernae, & iustitia Et cap. 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitae. Et sapiens capit. 6. Erunt sapientiae compedes in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriae. Gedeon Iudeorum Dux, Ephod fabricavit, volens in eo sacrificare: & filij amiserunt regnum: Iudicum 8. & 9.

Idcirco Matathias Machabeus moribundus:
 Libro 1. Vos, inquit, filij confortamini. & viriliter agite
 Mac. c. 2. in lege: quia cum feceritis quae vobis praecepta
 sunt in lege à Domino Deo vestro, gloriosi in ipsa
 eritis. Optime admonet Ecclesiast: In omnibus operi
 cap. 33. bus tuis excellens esto, nec dederis maculam in glo
 riam tuam. Quod cap. 47. Salomonem fecisse ait.
 Quia hic locus q. 8. per purgatus est, nihil praeter
 rea ascribendum putavi, nisi quod Horat. cecinit.

Sapiens ventis agitatur ingens
 Pinus, & celsae graviore casu

Lib. 2. 0- Decidunt turres, feriuntque summos
 de 10, Fulmina montes.

QVAESTIO XXV.

Apud

Apud quos conueniat gloriosum & magnificum se gerere.

RESPONSIO.

Plurimi hoc apud illos faciendum putant, qui amice sunt erga nos affecti: ego autem puto hanc honorificam venditationem, cum gratia ciuilis moderationis vsurpandam coram illis, qui in contrarijs laudem & gloriam quærent: vt sic etiam illi traducantur ad honesta vtiliaque. Sed Deus orandus est, vt ille hæc perficiat, qui omnium mentes gubernat & moderatur.

QVAESTIO XXVI.

Quibus gratificandum sit?

RESPONSIO.

Præcipue & semper parentibus: quia Deus maximum de honorandis parētibus præceptum dedit: secūdo loco amicis, quos Deus vt nos ipsos honorare voluit. Tu autem Rex præclare facis, quod omnes homines in tui amorem pertrahere studes.

COMMENTARIVS.

Quatenus parentes tam corporis quam animorum, id est, præceptores, parochi vt honorandi, colendi, alendiq; sint, libro 2. officiorum scholasticorum à me pluribus verbis edisertum est. Vt nihil hic præter memorabile Alphōsi Regis exemplū dicendū videatur. Is à patre ægro, cui obuia profectus erat, admonitus, vt equū, sicut alij pcceres fecerāt, ascēderet, respōdit.

Panor-
mit. lib. 2.
cap. 28.

Illi o pater quid ad se pertineat viderint, e-
go nunquam adduci poterō, quin regem, quin
patrem, & eundem egrotum pedes sequar. Sa-
cris quidem literis continetur, & historia con-
firmant, quod vitam diuturnam atque beatam
traducant qui erga parentes pietatem colunt.
Diogenes Cynicus ad eum qui patrem despicie-
bat: Non te, inquit, pudet eum contemnere, cui
debes id ipsum, quod tibi placet. Omnis igitur
homo primum quidem in parentes suos, quorum
opera fuit in hanc vitam ingressus nunquam in-
gratus existet, sed eos praecipuo quodam studio
colet, observabit, & omni pietate prosequetur.
Deinde illos in parentum numero habebit, qui
praesunt reipublicae, vitamque & mores suos in-
formauerunt, & animo patrio omnium salutem
prospiciunt. Nec illorum obliuiscetur, sed quasi
parentibus pietatem praestabit, a quibus magnam
aliquid in animo, vel corpore, atque fortunae be-
neficium accepit. Omnes denique cives gratiam
nectere & conglutinare studebit. Propterea enim
Athenienses olim Gratias sanum in media ur-
be dedicauerunt. Ut omnes cives docerent, om-
nem civilis societatis rationem gratiarum quasi
numine quodam contineri.

QVAESTIO XXVII.

Quid sit pulchritudine dignius? vel dig-
num quod exornetur.

RESPONSIO.

Pietas: nam ipsa pulchritudo quaedam
est

est præcellens: eius autem potentia est charitas, quæ quidem Dei munus est: quam & tu possidens cuncta in ipsa bona complecteris.

COMMENTARIUS.

Pulchritudo corporis præclarum fere naturæ ornamentum putatur. Chrysippus virtutis florem appellabat. Multis tamen ea perniciosissima fuit: reliquis periculosa ut Susanna, Agnetis, Catharina, Ioseph, cæterorumque virorum & mulierum exempla declarant. Egregium est, formoso corpori pulchrū virtutibus & sapientia animum inducere.

Multoque præclarior est, animum quàm corpus formosum habere, si utrunque non licet. De qua Homerus loquitur, formam gloriosum Deorum donum vocans: quod repetit Tiraquellus lege 2. commubiali.

Stoici solum sapientem pulchrum vocabant. Et Antisthenes ridere solebat homines, qui non virtute animi, qui demum vere homo est, sed pulchritudine corporis gloriabantur, quam cū statuis haberent communem. Et Isocrates qui neglecto animo, corpus curarent, aiebat ornare nauim, gubernatorem non curare. M. Ciceroni perditissima ratio videbatur, diligere formam, famam negligere.

Plato naturæ priuilegium, sed breue: Bion bonum alienum, formam vocabat. Apuleius, & ante illum Socrates, hortabatur adolescentes,

*Idem pla- crebro speculū intueri, ne formosi pulchritudinē
cet Salo- prauis moribus polluerēt, deformes vero virtu-
moni pro. tibus & ingenio illustrarent, recordarēturq; il-
uerbi. vlt. li. poeta: Nimiū ne crede colori, forma bonū fra-
gile. Plato corporis formā homines ad verā pul-
chritudinis amorē incitare aiebat: ut quā quis
in verā pulchritudinis amore progredetur, tan-
tū de corporis forma remitteret: nō, ut iā fit, cor-
poreā pulchritudinis amor verā pulchritudi-
nis studium in animis extingueret.*

QVAESTIO XXVIII.

Quomodo amissa gloria recuperetur?

RESPONSIO.

Tu vix potes labi, aut offendere quenq; qui
in oēs beneficia cōferas, vnde nascitur bene-
uolētia; q; cū sit superior maximis armis, ma-
ximū quoq; munimētū p̄sidiūq; p̄stat. Qui
verō solēt offendere, illi ab his q;bus alij of-
fendūtur, abstineant, & reconciliati posthac
iustitiā exerceant. Verum Dei donum est,
bonis & nō malis actionibus deditum esse.

COMMENTARIUS.

Quantū amor et benevolentia ciuiū, ad ac-
quirendū conseruandūq; Regnū p̄tineret
q. 23. et 24. dictū est. Sacra litera amissā
fortunā, labefactatā gloriā, pditūq; regnū, p̄ fla-
gitiōrū emendationē atq; p̄nitentiā recuperari
probant, Achab 3. Reg. 21. Nabuchodonosor Da-
ni. 4. exēplo. Deos, inquit in officijs Cicero placā-
tos efficit. pietas et sanctitas. Et Lactārius, de
vā Dei c. 21. Deus

Deus morū emēdatione placatur, & qui peccare desinit, irā Dei mortālē facit. Hoc Iudaorū exēplo declarat David psal. 105. Et: vidi: cum tribularentur, & exaudivit orationē eorum, & memor fuit testamenti sui, & dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos, Et Psal. 106. Clamauerunt ad dominum cū tribularentur, & deduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit.

QVAESTIO XXIX.

Quomodò sine tristitia viueret?

RESPONSIO.

Si neminem læseris, omnes adiuues, & iustitia prosequaris: hæc animi tranquillitatem generant. Sed implorāndus Deus est, ne ea nos turbēt q̄ præter opinionē nostrā accidunt: vt sunt mortes, morbi, mæstitia, & cetera huiusmodi. Tibi autem, quando pius es, nihil istorum accidere potest.

Vide quaestio. 56.

COMMENTARIUS.

Paulus Apostolus Philippenses suos ca. 4. hortabatur: Gaudete in domino iterū dico gaudete. Quē locū Chrysostomus oli homi. 18. ad Antiochenos sic tractauit, vt pulcherrime doceret: illos qui in Deo potius, quam diuitijs, voluptate, amicis, potentia sua, confidunt, semper letam tranquillamque mentem habere: & nihil posse ipsis tristitiam adferre, cum vel mori pro Christo lucrū putet cum Paulo, & in afflictionibus externis voluptatem capiāt: quodque spiritalis tristitia p̄ peccatis verū gaudiū existat.

Peccas vero, atque scelerata mens, nec gaudium nec letitiam recipit.

Tyranni enim & flagitiosi, auctore Plutarcho, & si non statim auferuntur, semper tamen affligentem se circumferunt dolorem: assiduoque mentis cruciatus senescunt. Summamque perturbationem atque tristitiam generat pressum tacto sub pectore vulnus, ut q. 37. aperietur.

Vi. q. 37. bationem atque tristitiam generat pressum tacto sub pectore vulnus, ut q. 37. aperietur.

Num. 15. Reliqua etiam malorum genera, quae hominibus Deo. 6. ni calamitates et tristitiam adferunt, propterea Iosua 23. peccata à Deo immittuntur: a peccatis ergo ab- Psal. 104.stinere, optimum contra tristitiam remedium est.

& 105. Nec enim benignissimus ille Deus peccata iterum diluio ulcisci decreuit, sed frigore & aestu, peste, fame, bello, caterisque malorum generibus punire atque ad poenitentiam reuocare conatur, ut Gen. 9. & infinitis sacrae scripturae locis videre est.

Vide q. 9. & 32. tur, ut Gen. 9. & infinitis sacrae scripturae locis videre est.

Tristitia vero homini, praesertim masculo, perniciosissima est. Nam animus gaudens etate floridam facit: spiritus autem tristis exsiccat ossa. Proverb. 17.

Et sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Proverb. 25.

Vide B. Chrysostomum epistola ad Olympi. Tristitia inquit, animarum crudele tormentum est, dolor quidam inexplieabilis, & iudicium omni iudicio vindictaeque deterius. Nam & vermi est similis venenato, non solummodo carnem, sed & animam ipsam perimens: & tinea non so-

solum ad ossa sed ad corda pertingens. & perpetuus quidam caruifex, non animam dilanians sed vires anima consumens, & ingis nox, ac tenebra profunda, & tempestas, & turbo, febris non apparens, omni igne validius incendens, & pugna requiem non habens, & languor plurimos obscurans videntum.

QVAESTIO XXX.

Quid sit in primis gloriosum, homineq; dignum,

RESPONSIO.

Deum colere atque venerari, non munerebus & sacris tantum, sed animi puritate: & diligenter considerare, quod omnia ab ipso creentur atq; gubernentur pro voluntate sua. Ad quem tu es animo perpetuo conformatus quod omnes facile ex ijs, quæ hactenus egisti & agis, cognoscunt.

Vide que.
24 & 60.

COMMENTARIUS.

Quod cum pietate virtuteq; viuens etiam hostibus admirabilis sit, pulchre declarat Chrysostomus hom. 24. ad Antiochenos. Virtutis umbra est gloria. Alphonsus Rex admonitus. ut relictis periculis. tranquillam vitam susciperet, respondit: Rectè olim Romanos ad Honoris templum virtutis quoque eadem collocaſſet per quam solam ad honores peruenitur: teste, Pansyrmitano lib. 2. cap. 19.

ARISTEAS.

N s Tum

Quartus
dies conui-
uii.

Tum Rex magna acclamatione & laude illos p̄sequitur: cōp̄bantibus quoq; ipsos, qui oderant, p̄cipuè philosophis, quibus illi opere & sermone longe p̄stabant: vt qui à Deo omnium caperent initia.

Postero die conuiuio ad eundem modum, instructo, cum Regi oportunū videbatur, q̄ deinceps sequebantur, nec responderant, interrogaturus, à p̄timo quæsiuit.

QVAESTIO XXXI,

An prudentia studijs atque doctrina parari possit? **RESPONSIO.**

Illa, quidā animi habitus est, qui à diuina virtute dirigitur, ad prosequenda omnia honesta, auerfandaque contraria.

COMMENTARIUS.

Cognouerat fortasse Rex, q̄ Antisthenes dixisset: Prudentiā esse p̄stātissimū p̄sidiū, et murū tutissimū, q̄ nec collabatur nec p̄datur. Socrates ad Nicoclē scribens auctor est: Reges in primis eniti oportere, vt reliquis antecellāt prudentia. Bion. aiebat prudentiā tanto ceteris virtutibus antecellere, quanto reliquis sensibus p̄stat visus. Sapientia confortauit sapientes super decē ciuitates. Ecclesiastes cap. 7. Cor prudentis possidebit sciētia, Pro. 18. et c. 28. Dux indigens prudentia multos opprimet p̄ calūniam. Et cap. 8. Ambulate p̄ vias prudentiae. Et c. 16. Posside sapientia q̄ melior ē auro, et acquire prudentia, q̄ p̄tiosior ē argēto. Prudentia sapientiaq; principib⁹

tam

ā est necessaria, ut sine illa nullo modo possint, aliq̄ reipubl partē attingere, quin oīa peruersa atq̄ pturbata relinquunt. Plura q. 34, dicuntur.

QVAESTIO XXXII.

Quid potissimum valetudini conferret.

RESPONSIO.

Temperantia, quæ contingit nemini, nisi Deus mētē ad eā p̄parauerit cōformaueritque. **COMMENTARIUS.**

Quantum cibi & potus, quo tempore, cuius generis, accipiendū sit, valere cupientē obseruare oportet, qua in re prudentia plurimū valet. Vnde vulgo ferunt: solus sapiens longeuus est. Ideoque Ptolomeus Rex hos 72. interpretes patrio cibo, cui assuenerāt, uti praecepit: ut ex Aristea & Philone colligitur. Praesentissimū contra omnes morbos ante repertam medicinam remedium erat ieiunium: hodieq̄, continentia est, si prudenter vsurpetur. Quin & in pharmacis adhibendis magna prudentia opus est. Fertur de quodam agrote, q̄ is sumpto pharmaco à medico, conualuerit, sed post recrudescente morbo, cum nihil ab eodem pharmaco remedij sentiret, accersuerit medicum, admirans qui factū esset, ut eadem medicina quae prius depulisset morbum postea magis aggrauaret. Huius rei causam suscitāti medicus facete respondit: Fa-teor idem fuisse pharmacum, sed ideo non profuit quia ego non dedi. **M.** Cicero libro 2. **Officiorum:** Valetudo, inquit, sustentatur

notitia sui corporis, & observatione earum rerum, quae aut prodesse soleant, aut obesse: & continentia in victu omni, atque cultu corporis tuendi causa, & praetermittendis voluptatibus: postremo arte eorum, quorum ad scientiam haec pertinent. Cyrus Rex apud Xenophontem libro primo: Primum, ait, operando, ne unquam saturer, deinde per laborem immissa consummo: ita enim mihi videor & perseverantius bene valere, & robustior effici.

Vide qu. 9. & 29. Quoniam vero multi morbi propter peccata à Deo immittuntur, ut homines resipiscant, iuxta illud Davidis Psalm. 15. Multiplicatae infirmitates eorum postea acceleraverunt. plurimum contulerit valetudini, abstinere à peccatis. Qui enim delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Ecclesiastici 38. Ubi & pulcherrima de honorandis assumendisque medicis praecepta dedit. Et Ecclesiastes cap. 7. Ne impie agas, & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. Neminem vero ullarum artium atque virtutum capacem fieri, nisi animo prius expurgato, lib. 2. officiorum cap. 7. probavi.

QVAESTIO XXXIII,

Quomodo parentibus dignas quis gratias referret. **RESPONSIO.**

Si nulla tristitia molestiaque illos afficiat. Sed hoc non conceditur, nisi DEVS mentis Dux atque gubernator extiterit, ut con-

consilia & actiones ad optima semper dirigantur.

COMMENTARIUS.

Quoniam quæst. 26 audierat, parentibus gratificandum esse, nunc quibus potissimum in rebus hoc positum sit exquirat. Nimirum, si colantur, honorentur, & eorum voluntati atque mandatis obtemperetur. Parentes enim, auctore Cicerone, charissimos habere debemus: a quibus vitam, patrimonium, libertatem, civitatemque accepimus: maximumque peccatum est violare parentes. Nam qui maledicit patri suo, & matri, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Prouerb. 20. Et Ecclesiasticus cap. 3. Sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam. Qui honorat patrem suum incundabitur in filiis, & in die orationis sue exaudietur. Qui honorat patrem suum vita uiuet longiore: & qui obedit patri refrigerabit matrem. Qui times Dominum honorat parentes, & quasi Dominus seruiet his qui se genuerunt, in opere, & sermone, & omni patientia. Honora patrem tuum ut superueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouissimo maneat. Suscipe senectam patris tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua. Quam male fama est, qui derelinquit patrem: & quam maledictus à Deo qui exasperat matrem?

Plura

Plura etiam de hoc argumento lib. 2. officiorum scholasticorum perscripsit.

QVAESTIO XXXIII.

Quomodo quis fieret audiendi cupidus?

RESPONSIO.

Si existimet vtile esse omnia cognoscere, vt ex his quæ audiuit, eligat aliquid, quod in tempore depromat, & in actionibus sequatur. Sub gubernatione tamen ductuq; Dei, à quo actiones omnes ad suos euentus producentur.

COMMENTARIVS.

Quam pretiosa, & necessaria viris Principibus esset prudentia, sapientiaque, & variarum optimarum rerum cognitio: quæst. 31. indicatū est, & libri secundi officiorum scholasticorum ca. 5. varijs argumētis demonstratum.

Doctrinam, inquit Salomon prou. 8. magis quam aurum eligit, melior est enim sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omni desiderabili, & nō potest cōparari. Per sapientiam reges regnant, & legum conditores iusta decernūt. p̄ eam Principes impant, & parētes decernunt iustitiam, Quæ apud Ecclesiasticum cap. 6. repetuntur.

Ipsa sapientia Prouerb. 8. inclamat: Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me: deliria mea esse cum filijs hominū. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & salutem hauriet à domino. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei.

Ec-

Ecclesiasticus cap. 6. Audi fili, in omni animo tuo accede ad illam, inuestiga illā, & manifestabitur tibi: & cōtinens factus ne derelinquas eā, in nouissimis enim inuenies requiē in ea, & cōuertetur tibi in oblectationē. Si inclinaueris aurē tuā, excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. Cogitatum tuum habe in preceptis Dei, & in mandatis illius maxime, assiduus esto: & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientie dabitur tibi. Et Salomon Prouerborum 18. Cor prudentis possidebit scientiam, & auris sapientium querit doctrinam.

Qui autem declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis, Pro. 28. Memorable Mosi vox est, de iudeis, Deut. 32. Gens absq; consilio & prudentia est, utinam saperēt, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.

De Alphonso Rege, scribit Panormitanus, q. ali quando eruditum quendam Florentinorū legatum copiose dicentem tam attente audierit, ut nec manus unquam moueret, nec oculos ab eo auerteret: nec muscam, quae nasum mordebat, ante finem orationis abigeret: Quodq; apertum librum in armis gestauit. studium suum erga bonas artes declaraturus.

QVAESTIO XXXV.

Qualiter nihil contra leges ageret?

RESPONSIO.

Si statuatur Deū cogitationes & intelligentiā suggestisse legumlatori, ad ferēdas istas

Vide q. 16. 18. 20.

leges, in quibus hominum salus consistit.

QVAESTIO XXXVI.

Quæ sit cognationis utilitas?

RESPONSIO.

Si rem æstimare volumus ex euentu : vt in fortuna aduersa vna deiciantur, affliganturq; pro magnitudine mutuæ ipsorum cognationis. Vnde & gloria sequitur, & cognationis vinculum fit arctius, cognatioq; indissolubilis euadit, si beneuolentia beneficentiaq; constringatur. In fortuna vero secunda, veri cognati inuicem auxilio & ornamento sunt, nec ad suam felicitatem aliud desiderant. Diligenter autem orandus est Deus, vt omnia prosperet.

Vide quæstio. 56.

COMMENTARIUS.

Quam prudenter iste responderit, omnium hominum ordines quotidie experiuntur. Recte dixit Salomon, prouerbiorum 17 Gloria filiorum patres eorum. Et Ecclesiasticus cap. 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore.

QVAESTIO XXXVII.

Quomodo intrepidus existeret, & sine metu?

RESPONSIO.

Si mens nullius sibi conscia mali sit, DEI beneficio, qui consilia omnia in bonum dirigit.

COMMENTARIUS.

Quam mala mens, & sceleribus contaminata conscientia hominem excruciet, quasi

quæst. 29. docebatur. Recte dicitur Job capite. 15.
 Impius, cum pax sit, semper insidias suspicatur:
 seruitus terroris semper in auribus illius. Et A-
 bigail 1. Reg. 25. David persuasura, ne Nabal
 occideret, ne, inquit, sit tibi in singulū & scrupulum
 cordis domino meo, quod effuderis sanguinem
 innoxium, aut ipse te ultus fueris. Hinc
 Salomon Prover. 15. Secura mens iuge conuiuium.
 Et cap. 28. Fugit impius nemine persequente:
 iustus autem quasi Leo confidens absque
 terrore erit.

Fortissima voce pronunciat David Psal. 26.
 Si consistant aduersum me castra, non timebit
 cor meum.

Eleganter cecinit Horatius Flaccus:

Iustum & tenacem propositi virum,
 Non ciuium ardor praua iubentium,
 Non vultus instantis tyranni,
 Mente quatit solida: neque Auster
 Dux inquieti turbidus Adriæ,
 Nec fulminantis magna Iouis manus:
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferient ruine.

Li. 3. car.
 odg. 3.

Marcus Cicero incundissimam scribit homini
 existere, bene actæ vitæ multorumque bene- In Caton.
 neficiorum conscientiam. De Marco autem
 Anthonio in 2. Paradoxo loquens: Te, inquit,
 miserie, te ærumnæ premant omnes, qui te bea-
 tum, qui florentem putas. Tuæ libidines te tor-
 quent, tu dies noctesq; cruciaris, te conscientia

O stimu-

stimulant maleficiorum suorum, te metus exanimat iudiciorum, atque legum. Quocumq; aspexisti, furia sic tua tibi occurrunt, iniuria qua te respirare non sinunt. Pythagoras neminem adeo audacem esse dicebat, quem mala conscientia non faceret timidissimum multoq; eum grauius affligi conscientia turpitudinis, quam si corpore castigetur. Bion Boristhenites ad hoc utebatur versiculo Euripidis: *Seruum facit quamuis feroculum virum.*

Notum est prouerbiū: *Cōscientia mille testes.* Est enim conscientia res omnium efficacissima in utramq; partē. ut facile quis possit seipsum cōsolari & gaudere cum conscientia quam optime mentis, contra quaeq; nulla tormenta melius prodant maleficium quam conscientia, nullus carnifex seuerius puniat, nullis hostis maiorem metum iniiciat, quam haec. Unde illud. *Heu quam difficile est crimē non prodere vultu.* Et: *Conscientia verberat animum.*

Hanc intellexerunt Poëtae, quando de diuis ultricibusq; furijs fabulantur. Impij enim semper metuunt, horrent, tremunt, anxio sollicitoq; animo scelerum poenas pertimescunt. Assiduis poenis agitantur, ingens crux animos eorum noctes & dies exedit, etsi miseriam suam aliquando deponere studeant. Maleficiorum eos conscientia perterret, iudiciorum metus exanimat, & suppliciorum formido de mente deducit: ut moestitia contabescant.

Cumq; totius miserie fontem intra pectus, ramque venenatum telum habeant, quod extra here non possint, quocunq; pergunt acerbo dolore, ac sollicitudine conflantur. Nec domi quiete, nec foris oblectamentum inveniunt. Nocte die, die nocte desiderant, in negotijs otium exoptant. Contra vero pii & iusti hoies animo semper tranquillo & quieto sunt, nec quicquam est, q. eorū pacē turbet. Animus enim celestis presidij fiducia, quod semper adesse sentit, cōfirmatus non trepidat, nec à mentis statu deducitur.

Quantū sapiētiæ studiū ad mentis tranquillitatem conferat, questione 50. aperietur.

QVAESTIO XXXVIII.

Quomodo recta ratio sibi in prōptu esset?

RESPONSIO.

Si hominū infortunia cōsideraueris, reuolues quales rerū vicissitudines Deus adferat: alios nimirū honoribus sublatos, puehat, alios calamitatib⁹ optos ignominia deiiciat.

COMMENTARIUS.

Haec qu. 8. 14. 16. 18. 20. sunt explicata.

QVAESTIO XXXIX.

Quomodo nec ad ignauiam nec ad voluptates abstraheretur.

RESPONSIO.

Si expendas te magno regno praesse, & multis imperare, vt non liceat mentem ad alia traducere, sed circa hoc omnes curas atque cogitationes consumere: Interim

orandus Deus est, ne quid eorum prætermittas quæ tui officij sunt.

COMMENTARIUS.

Merito grauioribus de causis hoc quærent illi Principes Christiani, qui omnes ferè curas in suos qualescunque ministros reijciunt.

Utinam illi aliquando tandem considerarēt, quare à Deo magistratum accepissent, quam grauem, quam periculosam Prouinciam sustinerent: ut questione 15. est comprobatum. Quem admodum alteram partem, de cauendis voluptatibus quæst.: 6. perpurgauit. Quid tunc agendū sit, quando curis vacant, quæst. 69. aperietur.

QVAESTIO XL.

Qualiter cognosceret qui cum ipso dolose & fictè agerent

RESPONSIO.

Si obserues quam sit cuique vita libero homine digna, & an iisdē semp vtatur moribus in salutando, consulendoq; & in reliqua conuersatione: nec in vitæ officijs quicquam vltra modum agat. Deus autem tibi rex mentem ad optima diriget.

COMMENTARIUS.

Plutarchus peculiarem librum conscripsit, de discrimine adulatoris & amici: ubi profutetur, quod veri amici, in rebus prosperis vna letentur ac gaudeant, in aduersis solatio

atque vsui exiſtant: adulatores mutata fortuna, tanquam pediculi à moribundo corpore, auolant. Amicus virtutes tantum & rectè facta laudat parcius, & in loco etiam reprehendit: adulatores omni tēpore hilares ſe ac blandos exhibent, vbiq; volunt placere. Omnibus aſſentiuntur, ſi ait quis, aiumi & illi, ſi rurſus neget, negant ipſi quoque: Curioſiſſimi in officijs viiles ſe præbere conantur, vel ſaltem vt utiles putentur, cū ſint peſtilentiſſimi. moresq; & ſtudia ad aliorum mores componere laborant. Amicus iſdem de rebus eodem ſemper modo ſtatuit & indicat: non alius nunc hic eſt, quam alibi fuit: eadem ſemper probat, eadem improbat: adulatores verò polypi mentem induunt, nunquam factò volunt repugnare, nec verbis offendere.

Amicus nec laudat omnia, nec imitatur, ſed optima tantum. Sententiam rogatus dicere, non approbat niſi honeſta & utilia nec abſque deliberatione reſpōdet que proſint magis quam quæ delectant. Adulatores vero omnia laudāt, imitantur & vitia, ex tēpore reſpondent, quod Principi placere iudicant, deterrent à curis atque neceſſarijs laboribus pro republica. Cumq; due in homine partes ſint: animum præcipue amicus curat: adulator brutum, affectibusque obnoxium corpus titillat, abducit à ratione, ad voluptates & otium tranſfert, nec auxilio eſt Principi in gubernanda republica, ſed detrimento.

Præterea, ut veritatis oratio simplex est, sic amici mores simplices sunt, synceri atq; fucocarentes, multa in negotiis prætermittunt, amici minuta nusquam exacte diligentes, nusquam curiosi, neque semetipsos in quoduis obsequium ingerentes. Assentatores vero in huiusmodi officijs assidui perpetui, atq; infatigabiles sunt, ut nullum alijs locum relinquunt, nec spatium inseruendi, sed exigunt ut sibi mandetur: et si mādātum non fuerit, moleste ferunt: salutant emine si priores visi appellati fuerint, excusant sese, testibus atque iureiurando adhibito: ubiq; corpus, vitam, bona offerunt, omnia quibus Principes delectantur: scorta, canes, epulas, animos preparāt, atque eadem ipsi peragunt in gratiā.

Beatus Chrysostomus ad Eutropium scribens, de verorum, amicorum & adulatorum differentia pulchre disseruit.

Nonne tibi dicebam cū me frequenter corriperes & increpares vera prosequentem, quia ego & magis diligerem q̄ illi qui adulabantur? Ego qui arguebam te, plus tibi profueram, si audire voluisses, q̄ illi qui assentabantur. Nō meministi cū dicerem tibi, quia meliora sint, vulnera amici, q̄ voluntaria oscula inimicorū? Si mea verba q̄ tūc vulnera videbātur audisses, nunq̄ tibi oscula adulatorū istū exitū peperissent, Mea enī verborū vulnera sanitatē ferebant. Illorum aut̄ oscula blādimēta morbū tibi insanabile generabāt. Vbi sunt illi nūc, qui te in foro lōgis ābagibus cōsultabant.

bant, qui domi forisq³ laudabāt, Abnegauerūt te
 oēs amici tui, discesserūt, unusquisq³ in sua, &
 nudū te atq³ inanē reliquerunt, nullus illorū, vel
 propè accedere ausus est. Nos vero nō ita, sed &
 tūc cū difficilis esses, ac durus ad monita nostra,
 nō ptimescebamus, & nūc casum tuū non phor-
 remus, nec deferimus, sed quantū possumus, sub
 leuamus: & Ecclesia qdē, q̄ à te impugnata est.
 apris te gremijs suis suscipit. Turba vero illa the-
 atrale p quibus aduersum nos saepe inflat⁹ es,
 acclamāt interitū tuū, nos tamē nūq̄ cessauim⁹,
 dicētes tibi: Quid agis? Quorsum hac? Cur ad in-
 saniā puocas ciuitatē? Cur populos, tanta urbis
 spectaculorū cōtētiōe p̄cipitas? Sed tu nihil horū
 curabas, quūmo diuitias tuas in his cōsumebas,
 à quibus nūc gladij acūntur in te. Ecclesia vero,
 q̄ iram tuā & impetū furoris tui saepe perpassa
 est, ubiq³ discurrit & satagit, & ex isto te laq̄o
 conatur eripere. Verū hac dicēs non insulto lap-
 sis, nec supbo pede ceruices iacentium calco, sed
 eos qui stare videntur, sollicitos reddo, non sauci-
 ato vulnus exaspero, sed eorū, quos nōdū inuolue-
 runt aduersa tenebrarū, conseruare cupio sani-
 tatem. Vtinā hac perpēderent illi qui ab adula-
 toribus ad persequendam ecclesiam Dei, & re-
 ligionem Catholicam sese abduci patiuntur.

Amictus vero corporis, & risus dentiū, &
 ingressus hominis denuntiat de eo Eccles. 19.

Quibus vero cōsiliarijs vtendum sit, qu. 52. cog-
 noscetur, & de veris amicis 58. fusius disseruit.

ARISTAEAE
ARISTEAS.

Tunc Rex non hunc tantum, sed omnes etiam alios nominatim laudat, idemq; reliqui faciebant, qui oderant: & sic ad hilaritatem canentium conuertuntur.

QVAESTIO XLI.

*Quintus
dies.*

Sequenti die rex similiter captata occasione proximum interrogabat: Quæ esset maxima negligentia?

RESPONSIO:

Si quis negligat filios, nec eos rectè informet erudiatque: nam oramus DEVM non tantum pro nobis, sed etiam pro liberis vt ijs accidant omnia prospera. Vt autem illi cupiant & consequantur temperantiæ disciplinam, hoc gratiæ atque virtutis diuinæ est.

COMMENTARIVS.

Quod parentes iurg' diuino & humano teneantur liberos, quos reipublica genuerunt, rectè educare, libri secundi officiorum scholasticorum capite primo declarari. Id verò ad Principes vel maxime pertinet. Sapientissimus ille Socrates aiebat: Bene natis bonam rectamque institutionem in primis esse necessariam: vt sicut generosi equi, quando rectè instituuntur optimi fiant, neglecti vero, aut deprauati ferociores atque perniciosissimi.

Rectè etiam dixit, Cicero, nona Philippica. Nec monumentum vllum clarius, nec benefici-

ficium aliud maius reipublicæ parentes adferre relinquereque posse, quam si bonorum morum, suorum, virtutis, constantiæ pietatis, ingenij effigiem, liberos relinquunt.

Multorum Principum filij cum omnibus alijs rebus fortunatissimi existerent, eo reliquis infæliciores apparuerunt, quod à parentibus in iuuentute neglecti, inter adulatorum & improborum hominum greges male educarentur. quorum oratio & mores nihil præter scelera & turpitudines docerent.

Inde enim fiebat, ut magistrorum similes, hoc est, improbi, scelerati atque reipublicæ pestes evaderent: & non raro gloriam Maiorum, & opes, imperium, & vitam amitterent. Vide qu.

Utilius fortasse reipublicæ foret, principes absq; liberis emori, quam male institutos relinquere: quorum vitijs tota respubl. inficeretur, atque ingens detrimentum caperet. Nam quantum reipublicæ atque parentum interesset, ut rectè iuuetus educaretur lib. 2. officiorum scholasticorum cap. 4. aperui. Si ergo privati, nisi rectè instituuntur, crebro degenerant, parentesq; familiam, propinquos, patriam, dedecorant: longe maiore cura opus est his, quos cum adoleuerint, ne admonere quidem ausit aliquis, & de quorum vita & moribus, totius populi mores fortunæq; dependent.

Bonus itaque pater non tam sibi quam patriæ liberos genuisse credat: nec tam sibi & suis

affectibus, quae patria educandos opinetur, nec priuatos affectus publicae utilitati anteponat.

Ut Theodosium Imperatorem in filiorum suorum educatione fecisse refert Niceph. lib. 12. historiae ecclesiasticae cap. 23. Si hoc omnes Principes pro exemplo caperent: profecto meliores magistratus & rempublicam florentiorem haberemus.

Id vero non in proprijs tantum filijs curare Principes oportet, ut illi recte instituantur, sed in omnium quoque totius regni atque vniuersae

Vide quae reipublica civium filijs obseruandum est.

15. & praecipue autem illa cura ad Episcopos pertinet. Lib. 1. quoniam hinc ecclesiae catholicae instauratio & off. schol. reipublicae Christianae salus dependet, ut alibi ex professo à me est comprobatum.

QVAESTIO XLII.

Qu. 17. et 55. Quomodo patriae amator & cultor existeret?

RESPONSIO,

Si statuat honestum esse viuere & mori domi, apud peregrinos vero reputet agentes quidem contemni, diuites vero male audire, ob turpitudinem aliquam exulent. Verum tu, rex, si pergas benefice tractare omnes, uti facis, DEO contribuyente tibi erga omnes tam benignam voluntatem, habebis amator patriae.

COMMENTARIUS.

Granter fere populi animos à principe alienat,

nat, si crebro & longius à patria absit: quod nec se ab illo amari putent., sed ab eo cui cura esse debebant., contemni arbitrentur, suumque sudorem alios denotare molestè ferunt., aut ad Principem non peruenire existimant. Longe igitur Peregrinationes ipsis Principibus periculose sunt, reipublice inutiles ac molestæ.

Utrique utilissimum erit, si vi apum, dux medio agmine cingitur, & cor hominis in meditullio corporis residet: ita Princeps libenter, versetur inter suos cives, & rempublicam, undè tam splendidè alitur, amet, curetq.

Et quæcunque agit ad salutem civium, patriæque utilitatem referat: nec unam partem sed totum reipublicæ corpus tueatur: ne sic nobilitati studeat, ut reliqui ordines, præsertim Clerus, negligantur.

Prædicantur Iudei Jos. 19. quod in terra promissa, Duci & Principi suo habitationem possessionemq., dederint in medio sui.

Moses vero cum diutius abesset: Populus, ait, scriptura. Exodi 32. congregatus ad Aaron, dixit: Surge fac nobis Deos qui nos præcedant, Mosi enim huius viro, qui nos eduxit de terra Aegypti ignoramus quid acciderit. Li. 1. Reg. c. 30. scriptum reperitur: quod cùm David Sicelegh resideret, tota ciuitas ad hostibus secura, et florētissima fuerit: sed postquam Achis Regē in militia sequebatur: hostes totam urbem spoli-

arint.

arint, civium uxores & liberos abduxerint, domos vero igni cremarint: & de summa rei actum fuisset, nisi David statim redisset.

Ezdras aliquādo ad quietem & abditarum rerum contemplationem secesserat, Salathiel dux populi talibus verbis eum adibat. Vbi eras, & quare vultus tuus tristis? An nescis quoni-

Li. 4. Ez am tibi creditus est Israel in regione transmi-
dra ca. 5. grationis eorum? Exurge ergo, & gusta panem, & non derelinquas nos, sicut pastor gregem suum in manibus luporum malignorum. Taliter ipsi tunc satisfecit Ezdras, ut e republica futurum agnosceret, septem adhuc diebus praesentia illius carere: verum quia neque illis lapsis redibat: totus populus egressus ad eum in campum,

Libro. 4. dixit Quid peccavimus tibi, aut quid iniuste ex-
apite 12. gimus in te, quoniam derelinquens nos sedisti in loco hoc? Tu enim, nobis superes ex omnibus populis, sicut botrus de vinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & navis salvata a tēpestate. An non sufficiunt mala quae contingunt.

Luce 2. Ezdras ergo post paucos dies a contemplatione ad officium sese rediturum pollicetur. Ut Pastores cum fuissent in Bethlehem, vidissent, adorassentq; CHRISTUM IESUM, reuersi sunt ad gregem suum.

Idem Episcopos, atque praelatos ecclesiae facere decet.

Necessarijs forte de rebus profecturi, bonis & iustis viris tantisper rempublicam committant.

tant. Quemadmodum ascensus Mosés in montem, senioribus ait: Expectate hic donec reuertamur ad vos: habetis Aaron, & Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.

Si quid peccatum erit dum abessent, hoc Nehemia reuerſi corrigant. Ut se Nehemias fecisse pro-ultimo. bat. Et David fecit diligentissime 1. Regum cap. 30.

Massilienses in republica sua otiosos non ferebant, & Arcopagita Athenis in omnes inquirebant, quid quisque ageret, aut quonam quæstu sustentarentur: ut homines honestatem, vitæ rationem memores reddendam esse, sequerentur. teste Valerio Lib. 2. cap. 1.

Porro veteres gloriosi Principes tunc demum Vide p̄fa. patriam se exornaturos, confirmaturosque ar- li. 2. de off. burabantur, si religione, & sapientia fulcirent, scholastic. hoc est, si templa & sacra, si scholas atque academi- & qua. 1. as fundarent. Summum Principis officium est, ut veræ religionis & sanctitatis disciplina, civium animi imbuantur, sapientiaque & egregijs virtutibus exornentur.

QVAESTIO XLIII.

Quomodo quis cum vxore commode consentienterque & rectè in coniugio degeret?

RESPONSIO.

Muliebris sexus confidens est & animosus, & ad quæcumque rem, cui intendit, perfici-

perficiendam idoneus: sed mutabilis quoque est ob consilij & naturæ imbecillitatem: idcirco cū ratione ac prudentia tractare oportet, nec irritandus aduersando ad contētionem. Nam vita ad certum aliquem finem dirigenda est, velut nauium gubernatores faciunt: omniaque consilia & conatus eo referenda sunt. Quod Diuino tandem auxilio perficitur.

COMMENTARIUS.

Genes. 2. **E**nam ex Adami latere pduxit Deus, ut nec domina eius, nec serua esset, sed adiutoriū & socia Cūq; Eua maritum suum ad peccatum protraxisset: Sub viri, inquit DEUS, potestate eris, & ipse dominabitur tui.

Genes. 3. Adamo similiter maledixit, quod suae dignitatis oblitus, uxori magis quam Deo obtemperasset. Herus patriarchae Joseph nimum credens uxori, innocentem puerum ad falsam & adulteriae accusationem iniuste carceribus includit: *Genes. 39.* Achab rex Iesabel uxoris impiam voluntatem secutus, grauiter in Dei praepotentis indignationem incurrit. Ac multis in omni hominum memoria perniciosissimum fuit, quod uxoribus atque concubinis suis magis, quam DEO, quam legi, quam regi, & ecclesiae obedissent. Prudenter fecit Assuerus rex, quod petulantis uxoris Vasthi amorem saluti publicae postponeret.

Hester. 1. Sapientissimus Salomon *Prouerb. 18.* Qui

inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, qui expellit mulierem bonam, expellit bonum. Ecclesiasticus capite 9. Ne des mulieri potestatem anime tue, ne ingrediatur in virtutibus tua, & confundaris, Et capite 25. Placent DEO vir & mulier bene sibi consentientes. Capite autem 25. Ne des mulieri nequam veniam prodeundi: Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum: à carnibus tuis abscinde illam, ne semper abutatur tibi. Huc pertinet, quod vulgo fertur: Vxori cede, non pare. Multa indidit natura mulieri adminicula quibus virum in amorem sui pertraheret, quæ pulchris declarat Basilius Magnus in libro de virginitate: idcirco viro curandum erit, ut suam dignitatem atque officium tueatur. Nec tamen sit, velut leo in domo sua Ecclesiastici cap. 5.

Interrogatus aliquando CHRISTUS à Phariseis: utrum liceret uxores dimittere: respondit: Non legistis: quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? Et dixit: propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una, itaque iam non sunt duo, sed una caro.

Matth.
capite. 19.

Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Paulus Apostolus ad Corinthios rescripsit: 1. Corin. 7. quod vir sui corporis potestatem non habeat sed Uxor. & uxoris vir: orationis

tamen causa aliquando continere hortatur.

cap. 3. Ad Colossenses autem scribens: Viri, inquit, diligite uxores vestras, & nolite amari esse ad illas: Mulieres subditæ estote viris, sicut

cap. 5. oportet, in domino. Et ad Ephesios: Viri diligite uxores vestras sicut CHRISTVS ecclesiam dilexit, & seipsum tradidit pro ea. Ita viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam sicut & Christus ecclesiam. Mulieres viris subditæ sint sicut domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesie.

præfa.

D. quoque Petrus epistola prioris cap. tertio. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & coheredibus gratiæ vite, ut non impediuntur orationes vestre.

Memorable Raphaelis Archangeli verbum est ad Tobiam iuniorem Tobie 6. Qui coniugium ita suscipiunt, ut Deum à se & sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem demonium super illos. Tu accipies virginem cum timore domini amore filiorum magis quam libidine ductus. Et ipse Tobias ad Saram uxorem ait capite 7. Filij sanctorum sumus & non possumus ita coniungi, sicut gentes quæ Deum ignorant. Nimum uxoris

uxoris amatorem, adulterum vocat glossa cap.
Nubendi 27. qu. 1.

Epietetus enchiridij capite 55. scriptum reli-
quit: Mulieres statim à 14. anno domine vocan-
tur his enim viri ob concubitum blandiuntur, vi-
rorum, ergo culpa sibi deinceps nimis placent.
Monende igitur sunt, fore apud nos in hono-
re, non ob aliud, nisi si modesta sint, & virum
revereantur.

Panormitanus libri tertij de gestis Alphonsi
Aragonum regis cap. 7. narrat, ipsum dicere
solutum: Matrimonium ita demum sine quere-
la transigi, si mulier ceca, maritus surdus fie-
ret. Propter suspensiones & rixas mulierum,
de Junone fuga & uxoriplaca Dea in a-
cademia Romana perscripsi.

QVAESTIO XLIII.

Quomodo non deciperetur: vel sine er-
ratis viueret?

RESPONSIO.

Si singula cum ratione agas, nec calum-
nias tibi facile persuaderi patiaris, sed tu ip-
se prudenter dicta quæq; & facta expendas,
perficiasq;, nunquam laberis vel errabis.
Hæc vero sic expendere atq; in his perseue-
rare, diuinæ potentiae opus est.

COMMENTARIUS.

HUC pertinet illud Salomonis Pro. cap.
25. Causam tuam tracta cum amico tuo.

Et secretum extraneo ne reueles.

Apollonius olim à Babilonia rege interrogatus, quomodo tuto regnare posset, respondit:

Si multos honoraueris, paucis credideris.

Qui enim facile credit, cito decipitur.

Quomodo autem adultores cognosceret, questione 40. declaratum est. Consiliarijs quatenus credendum sit, questione 52. videbitur: quibus amicis utendum iudicaret, 57. respondit.

QVAESTIO XLV.

Quomodo quis ab ira liber & vacuus esse posset?

RESPONSIO.

Si tu rex consideraueris, quod cum omnium potestatem habeas, si adiunxeris iram mortem sis multis allaturus, Triste autem & perniciosum esset, si quis ex eo quod omnia in sua potestate habeat, multos vita priuet. Deinde, si perpenderit quod cum omnes habeas tibi subiectos, neminem aduersantem, non esse cur tibi sit irascendum. Postremo, si & hoc perpendas, quod Deus totum mundum cum mansuetudine gubernat, absq; omni iudigatione, eumq; tibi esse imitandum.

COMMENTARIVS.

Quam perniciosa & execrabilis bestia sit ira, diuinis & humanis literis docetur. Cain enim per iracundiam fratrem suum

Abe.

Abelum occidit genes. 4. Et Joseph patriarcha fratribus suis non frustra praecepit: Ne irascamini in via, Genes. 45, Virum stultum interficit iracundia. Job. 5. Ira viri iustitiam non operatur, Iacobi 1. Ira foror brevis est, atque ad omnem functionem inutilis: à qua non minus exitij esset aiebat Chilo, vnus ex 7. sapientibus, quam ab hoste.

Ioannes Chrysostomus homilia 29. 30. 31. ad populum Antiochenum eleganter ab ira omnes homines promiscue dehortatur. Ipseque Christus Iesus proficitur apud Matth. ca. 5. Omnis qui irascitur fratri suo temere, reus erit iudicij. B. Ambrosius lib. 1. officiorum ca. 21. Caveatur iracundia, aut, si caueri non potest, cohibeatur: mala enim illex peccati indignatio est, quae ita animum perturbat, ut rationi non relinquat locum. Resiste ira si potes, cede si non potes Scriptum est enim: Datur locum ira.

Non mediocriter est mitigare iracundiam, non inferius, quam omnino non commoueri. Pulchre ibi locum Davidis explicat: Irascimini & nolite peccare, Psalm. 4.

Refert quoque elegans Archyta Tarentinus verbum ad suum villicum: O te infelicem, quam te afflictarem, nisi iratus essem.

Similiter Plato cum seruum castigare vellet, sentiretque se iratum reiecit hoc in Xenocratem: Flagella tu eum, inquit, quoniam

ne vides plus satis iratum, auctore Laertio. Et Charillus ad seruum: Nisi iratus essem, te occiderem. De Alphonso Aragonum Rege scribit Panormitanus lib. 1. cap. 11. quod pincerne iratus, pugionem abiecerit, ne committeret aliquid se indignum.

Socrates Nicocli regi precepit, ne quid omnino per iracundiam ageret. Augusto Casari Athenodorus consulebat, ne quid iratus diceret faceretue, antequam graecum Alphabetum recitasset. Quod tantopere Casari placuit, ut quem prius in patriam redire permiserat, integrum annum retineret. B. Ambrosius Thodosio per suasit, ut sententia capitis in litera relata ad trigessimum diem differretur, ut narrat Calixtus lib. 12. cap. 41. Et Sozomenus refert Lib. 7. cap. 24.

Ad Justinianū Imperatorem rescripsit Augustinus: Principis est aliquando irasci mediocriter, sed hoc non sine magna causa veniendū: ut & malorum cupiditas compefcatur, & bonis sui purgandi non desit occasio.

Paulus Jurisconsultus in L. Quicquid ff. de regulis Iuris. Quicquid, ait, calore iracundiae vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseuerantia apparuerit iudicium animi fuisse.

Basilius Magnus aliquando interrogatus, an fieri posset ut homo non irasceretur, quaestione 127. compendiosa, respondit: Si miles in conspectu

ſpectu Regis ſe cohibere poteſt ne irascat: poterit certe in conſpectu omnia videntis Dei ab ira abſtinere?

Si quis forte commoueat ur vehementius, obſeruare ſemper oportet hoc Pauli ad Ephēſios. 4. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: Nolite locum dare diabolo.

Quomodo tamen Deus aliquando irasci dicatur, pulchre & eleganter explicat Lactantius in Libro de ira DEI.

QVAESTIO XLVI.

Quid ſit bene conſulere, ſanaque capere conſilia.

RESPONSIO.

Omnia cum ratione & diligenti ponderatione agere, adhibitis quoque in conſultationem contrarijs: vt ſic inſpectis conſideratiſque ſingulis & rectum conſilium capiatur, & quod conſuſum eſt, peragatur. Sed illa demum optima conſilia ſunt, quæ diuina virtute in pijs animis reguntur.

COMMENTARIUS.

E Pictetus Enchiridij capite 33. admonet, vt quiſquis aliquid aggreſſurus eſt, eius initium primo, deinde quid inde confequatur, conſideret, & tandem fortiter aggreſſatur.

QVAESTIO XLVII.

Quid eſſet philoſophari?

P 3

RES:

RESPONSIO.

Rectè de singulis quæ accidunt in vitâ sentire, nec vllis cupiditatibus de gradu moueri, consideratisq; malis quæ ex cupiditatibus oriuntur, rectè omnia & moderate agere. Quod vti fiat, Deus implorandus est.

COMMENTARIUS.

Quia philosophi Regem ad studium sapientia crebro hortabantur, & vel philosophos regnare, vel reges philosophari debere affirmabant: ergo quid esset philosophari, ex Hebræorum sapientibus audire, ut videtur, cupiebat.

Plato aiebat philosophiam esse similitudinem hominis cum Deo. Philosophi enim, aithore Cicerone i. Tusculana, animum voluptatibus, à corpore, à re familiari auocant, atq; abducunt, consuescuntq; mori.

Sapientia est vitium fugere, & stultitia carere, atq; virtutes amplecti.

Quam necessaria viris principibus philosophia existeret, & quam præclaros illa fructus apportaret, in libris officiorum scholasticorum edisserui.

QVAESTIO XLVIII.

Quomodo apud peregrinos inueniret ho-

Ut de qu. spitales, & facile ipsum recipientes?

42.

RESPONSIO.

Si omnibus te æqualem præbeas, & inferiorem poti⁹ quam superiorem apud quos
pe.

peregrinaris. Nam & DEVS amat eos qui se humiliant: & homines quoq; demissos humanitate prosequuntur.

QVAESTIO XLIX.

Quomodo extruere possit opera, quæ essent diuturna?

RESPONSIO.

Si magna & honorifica perficias opera, à quibus alij abstinere cogantur ob pulchritudinem, nec vllus similia ausit incipere, aut alios curæ necessariæ ad ea perficienda intentos perpellere queat sine mercede.

Sed præcipuè hoc ita assequeris, si consideres DEVM magna prouidentia gubernare & tueri genus humanum, & ipsis suppeditare valetudinem, integritatem sensuum, aliaq; similia: quem tu imitari debes minimè interim neglecta iusta malorum compensatione. Ea namq; solidam diuturnitatem habent quæ per iustitiam fiunt.

QVAESTIO L.

Quis esset fructus sapientiæ?

RESPONSIO.

Non esse sibi conscium malarum actionũ *quæ. 31. &* semperq; per oëm vitam veritatem colere: *34. & 47.* hinc enim summum gaudium, & maxima tranquillitas animi nascitur. Rex: Spes etiam in Deo præclara tibi continget, pie regnum administranti.

ARISTAEAE
ARISTEAS.

Omnes illa multo ingentique applausu approbabant: Rex vero plenus letitia ad propinandum ijs vertebatur.

*Dies sex-
m6.* Sequenti die eadem discumbentium in parato conuiuio series erat: & Rex data oportunitate reliquos interrogare cepit: atq; ad primum dixit:

QVAESTIO LI.

Quomodo aliquis cauere queat, ne in superbiam incidat?

RESPONSIO.

Quest. 21. Si primo æqualitatē seruet; deinde semper recordetur, quod ipse homo sit, & hominibus præsit: tertio si cogitet, *DEVM* deprimere superbos, & extollere humiles?

COMMENTARIUS.

Quoniam Regibus maxima superbia fomenta præbentur: potentia, opes, victoria, & adulatorum greges: ut 67. admirabilem vocet, qui ijs non efferatur: idcirco Ptolomæus Rex contra pestilentissimam hanc beluam verum remedium quaesisse videtur.

Duobus autem hic argumentis eam propulsari posse indicatur: si cōsideretur, quam superbia homine indigna sit. & quam pernicioſa, Deo, ingrata lues existat. De utroque pauca quædam adscribenda putavi: si prius superbia originem vulgatis versibus comprahensam recitauero:

uero: Census, nobilitas, vox, fama, scientia,
virtus,

Robur, honor. Species, successus, victus, amictus,

Recta valetudo, pietas, & mentis acumen:

Hæc plerunq; solent hominem præstare supbū.

Nihil vero in omnibus illis est, quare aliquis
insolescat. Nam:

Quid superbis, inquit Ecclesiasticus capite
10. terra & cinis? Rex hodie est, & cras mori-
tur, hæreditabitq; serpentes, & bestias, &
vermes.

Initium omnis pccati est superbia.

Et David psalmo 101. Defecerunt sicut fu-
mus Dios mei, & ossa mea sicut cremium arue-
runt. Dies mei sicut umbra declinauerunt,
& ego sicut fœnum arui. Rursus Psal. 102. Re-
cordatus est quia puluis sumus, homo sicut fœ-
num, dies eius sicut flos agrî effloreat. Et Psal.
143. Domine quid est homo, quia innotuisti ei,
aut filius hominis quoniam visitas eum? Homo
vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra
prætereunt.

Recte dixit S. Bernardus: Considera ô ho-
mo unde veneris, & erubescet; ubi sis, & inge-
misce. quo vadas, & contremisce.

Unde superbit homo, cuius conceptio culpa,

Nasci pœna, labor vita, necesse mori?

Post hominem vermis, post vermem, factor
& horror,

Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Tanta est humani generis miseria, ut veteres putarint optimum esse homini non nasci, aut statim emori. Prouerbiog, celebratur: Homo bulla.

Ad calamitosi nomen, aiebat Sophocles, satis est, ut homo sis.

Innocentius III. Pontifex Maximus tres libros de contemptu mundi, siue de miseris vite humane perscripsit: ubi hunc locum egregie perquisiuit.

Quisquis forte animi, corporis, aut fortunæ bonis, a Deo præ ceteris exornatus est: nihil habet cur in superbiam effertur.

Omnia enim ista DEI dona sunt, qui statim potest ea auferre, atq, alijs maiora elargiri. Dei dona, talenta sunt, quibus nisi recte utaris, satius erat nunquam accepisse. Stultusq, est de alienis superbia.

Considerandum quoq, erit, si alij talibus essent, a DEO bonis instructi, quam egregie illis ad aliorum salutem, & utilitatem publicam uterentur. Et (quod Epictetus quoq, enchiridij capite 62. admonet) ad cauendam superbiam prodest, si cognoscatur, quanto infiniti homines nobis præstantiores sint, innumerisque donis redundant, quibus nos caremus.

Quocirca veteres, non modo amicos & familiares, verum etiam miseros appellabant, quotquot corporis vel animi bonis efferebantur, vel opibus,

bus, aut principium gratia, aut multitudinis favore nitebantur.

Ad Iustinianum Imperatorem scripsit Agapitus: Etsi Princeps DEI imagine honoratus est, aequae tamen ex abiecto pulvere quam ceteri homines constat. Quae res eum docere debet, ut in omnes aequalitatem agnoscat, nec immodicè sibi placeat. Et: Sunt quos Imperij honor suos ac superciliosos reddit, ut qui potentiam suam non minus iactant, quam cornua obuertit taurus: sed tu carnis tuae vilitatem considera, & animi tumor facile residebit. Nam & si terrena ditione potiris, tamen in mentem veniat: Principes omnes è terra limo ducere originem. Siquidem è puluere ad regia tribunalia concendunt, & rursus è tam sublimi solio in puluerem recidunt.

Reges quidem ac Principes in summo magistratu a DEO constituuntur, ut ipsius vicarij sint in terris, pacem & tranquillitatem inter homines conseruent, sacratissimamque religionem tueantur. Considerare nihilominus oportet, quod & ipsi homines sint, & hominibus Dei filijs, Christiq; pretiosissimo sanguine redemptis, Dei loco imperent: accurratam olim Deo gesti magistratus rationem reddideri.

Vide
quast. 1.

Sum quidem & ego mortalis homo, ait Sa-
pi-

piens capi. 7. Similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis & delectamento somni conueniente: Et ego natus accipi communem aërem, & similiter cecidi in terram factam, & primam vocem similem omnibus, emisi, plorans.

In inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Unus introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus.

Idcirco Hester regina profitetur capi. 14. Tu scis domine necessitatem meam, quod abominer signum superbiae & gloriae meae, quod est super caput meum, in diebus ostentationis meae: & detester illud quasi pannum menstruaem, & non portem in diebus silentij mei. Simile est huic Regis cuiusdam oratio, apud Valerium Libro 7. ca. 2. O nobilem magis, quam foelicem pannum quem si quis penitus cognoscat, quam multis sollicitudinibus & periculis, & miseris sit referus; ne humi quidem iacentem tollere velles. Loquitur autem de diademate regio.

Nicephorus Calixtus Lib. 12. historiae Ecclesiasticae. cap. 42. auream Placilla Augusta ad Theodosium Imperatorem orationem refert. Considerare te semper cōiunx suauissime oportet, & quis ante fueris, & in quem locum tē enexeris vniuersitatis huius Domus. Si enim per-

potu-

petuam huius rei obtinueris memoriam, non prorsus te ob accepta beneficia erga eum ingratum prestabis, sed ex prescripto legum DEI, quod ab eo accepisti gubernabis imperium. & ita eum qui id tibi, ut fidei ministro, commisit, rite coles. Libri vero 17. capite ultimo narrat: Iustinus Tyberio coronam imperatoriam impositurus, ea verba diserte ad eum est prolocutus, quæ memoriam omnem veterem & novam longe excellent: Ne te vir optime umbra ista phantasia, siue apparatus huius, & vestis hæc decipiat, quibus & ipse præterquam deceret tranuersim raptus, non sensi me ipsum supremis panis obnoxium reddere. Nosce quis ante fueris, & quis hodie factus sis. Si peccare non vis, ne arrogans & superbus fueris: ipse namq; vides, quis ego paulo ante fuerim, & quid nunc sim.

Tiberius Imperium Mauritio traditurus, apud eundem Nicephorum lib. 18. capi. 6. Ita alloquebatur: Purpuram perinde ac vilem panem tibi iniectum esse per philosophia studium, existima: coronam autem qua caput tuum cinctum est, nihil à lapillis qui circa marinum litus fluctibus alluuntur, differre puta. Ipse purpure flos, quod subtristior est, exhortari mihi principes videtur, ut moderationem animi rebus secundis seruare assuescant, neq; nimium lateantur, aut luctuosa ista monarchie stola superbiant. Imperij siquidem sceptrum non immodera-

tam potestatem, sed splendidam potius seruitutem exercere admonet.

Archidamus Agesilai filius, cum post conflietum apud Cheroneam, à Philippo rege Macedonum literas acerbiores accepisset, rescripsit. Si metieris umbram tuam, haud quaquam reperies illam factam maiorem, quam erat ante victoriam. Ac ipse rex Philippus cum intelligeret, uno die multas res feliciter esse gestas, porrectis in caelum manibus: O, inquit, fortuna, pro tot tantisque bonis leui quopiam me malo affice. Macedones nihilominus, quia verebantur, quod Rex propter varias insignes victorias futurus esset insolentior, voluerunt, ut iuuenis quidam crebro inlamarer: Philippus, memento, quod homo sis. Quemadmodum Ecclesia Catholica, pia mater, in principio quadragesimae filijs suis inlamarer: Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris.

Romanorum reges propter superbiam libidinemque eieci fuerunt. Et Decemviri, cum potestate sua abuterentur, repudiati sunt: id quod Fenestellacapite 7. et 14: Pomponius Letus capite 15. de magistratibus Romanis testantur.

Prudens olim Solon. Cresum admonuit: ne nimium fortuna florente consideret: esseque dementiam summam, rebus secundis insolenter extolli. Quod ipse Crasus à Cyro deuictus, & pyra impositus aperta

vece

vocē profitebatur.

Hæc, & his similia exemplatantam, omnibus hominibus cognoscenda conditionis suæ materiam præbent, ut nullum maius demeriti atque temeritatis iudicium sit, secundis rebus efferi. Quoniam nemo est qui sibi queat unum diem, vel horam, potius, omni calamitatē liberam polliceri. Omnes humana opes subito evanescent, & ex altissimo gradu Principes maximi, cum omnium mortalium admirationē sæpè conciderunt ingentique severitatis impetu, DEUS eorum statum, qui nimium, sibi præsidunt, quasi turbis conuellit & deicit. Ut nemini exploratum esse possit, omnia sibi ad extremum vitæ spiritum foeliciter euentura: & acerbi casus, & inopinata tempestas florentem statum sæpenu-mero pervertere, malorumq; omnium fluctibus obruere videntur.

Quocirca stulti atque insani est, in secundis rebus humana imbecillitatis obliuisci: nec omnia mala quæ possunt singulis dieb; & horis, atque adeo momentis incidere, antequam meditari.

Quid superbo Regi Nabuchodonosor acciderit Dani. cap. 4. scriptura sacra commemorat: De Antiocho li. 2. Mach. cap. 9. & cap. vlt. de Nicanore videre est.

Dionysius, Siciliae tyrannus potētissimus ex maximo Principe ludimagister factus, tanta

mutatione maiores natu docuit, ne quis nimis fortuna crederet. Et Siphax rex consimilem fortune iniquitatem expertus fuit, quando ad Scipionem catenatus à Lelio pertractus, quem regio insidens solio arroganter contempserat, eorum genibus supplex procubuit: ut de utroque narrat Valerius li. 6 c. vlt. Propter eandem causam Romanorum Imperatores aureum fortune simulacrum in cubiculo suo habebant, Alexander Sardanus Lib. 2. de morbus gentium cap. 13.

Anima, quae per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Verbum enim domini contempsit, & preceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem suam: inquit scriptura Numer. 15. Et Deut. 17. Regis cor ne eleuetur in superbiam super fratres suos. Et Tobie 4. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.

Et Iudith 9. Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Et Iob. 10. Propter superbiam, quasi letaniam, capies me. Et cap. 11. Vir vanus in superbiam erigitur. Et 15. Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius: sonitus terroris semper in auribus illius. Et 20. Laus impiorum breuis est, & gaudium hypocrite ad instar puncti. Si ascenderit usque ad caelum superbia eius, & caput eius nubes

ubet tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent: Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna. Et cap. 40. Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens, omnem arrogantem humilia: respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo. Similiter David Psa. 100 Non habitabit in medio domus meae, qui facit superbiam. Et Salomō Proue. 11. Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia: vbi autem est humilitas, ibi & sapientia.

Et capi. 16. Abominatio domini est omnis arrogans. Et Ecclesiasticus cap. 10. Odibilis coram Deo est & hominibus superbia. Qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. Sedes Ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Memoriam superborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium sensu. Cadet superbus & corruet, & non erit qui suscitet eum, Hieremie 50.

Si exaltatus fueris ut Aquila, & si inter sidera posueris nidū tuum, inde detrahant te. Ab die 1. De Principe Tyri horrenda prophetia extat apud Ezechielem cap. 28.

Interrogatus aliquando Chilon: quid ageret Jupiter, respondit: Excelsa humiliat, & humilia extollit. Quod Christus Iesus Luca 18. sic expres-

Q

fit:

fit: Omnis qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur.

DEVS enim humilia respicit in caelo & in terra, suscitans à terra inopem, & de stercoribus erigens pauperem, ut collocet eum cum Principibus populi sui, Psal. 112.

Ac, ut semel dicam, quod Eva per superbiam perdidit, hoc per humilitatem Maria restituit. Lucae namque primo capite profutur. Respexit humilitatem ancillae suae. Dispersit superbos mente cordis sui: deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

QVAESTIO LII.

Quibus consiliarijs vtendum sit.

Qua. 58.

R E S P O N S I O.

Qui multis in rebus versati, synceram erga te beneuolentiam feruent, & moribus sint tui similes: sed Diuina illustratione percipitur, qui sint huiusmodi.

COM M E N T A R I V S.

De magi. & famil. qu. 65. & 66.

Quoniam Ptolomeus Rex, ut ex precedentiibus apparet, magnum esse regni firmamentum & robur aiebat, si reges circa se haberent, quam plurimos iustos & prudentes viros, quorum consilio uterentur: ergo hanc questionem proponere voluit, ut Iudaorum de ea sententiam audiret. Et omnes certe consiliarijs indigent. Nec enim aliquis princeps ullo modo potest, vel in bello victoriam consequi, vel in pacis dignitatem tueri, vel in otio tranquillitatem retinere.

retinere, vel tot hominum millibus prospicere,
qui non multis oculis & auribus, bonorumque
hominum comitatu circumseptus est.

Multi ergo sunt in regni administrandi so-
licitatem conuocandi, qui sint regiarum virtutū
opibus illustrati, iustitia, temperantia, fortitudi-
ne, gravitate, constantia, liberalitate, & ea, quae
laudes omnes complectitur, sapientia.

Hester cap. 1. Assuerus Persarum & Me-
dorum rex p̄dicatur, quod semp̄ viros sapientes
adhauerit, scientes leges & iura Maiorum, de
quorum consilio cuncta perageret. Et Ecclesi-
asticus admonet capite 9. Cum sapientibus
& prudentibus tracta. Et capite 8. Non te pra-
tereant narratio seniorum, ipsi enim didicerunt,
à patribus suis. Ne despicias narrationem
presbyterorum sapientum, & in prouerbis co-
rum conuersare.

Marius Maximus meliorem esse rempublicam
& prope tutiorem referebat, in qua princeps ma-
lus esset, quam in qua amici principis prauis ex-
tarent. Quandoquidem unus malus possit à
pluribus bonis corrigi, multi autem ab uno ne-
quaquam. Crispinianus in Consulibus.

Homilius senator Romanus optare solebat potius
malum principem, qui bonos haberet consiliarios ac ami-
cos, quam bonum qui malos haberet: quibus rerum admi-
nistrationem committeret. Putabat enim facilius fo-
re, ut à multis bonis unus malus ad saniora du-
ceretur, quam ab uno bono multi à malicia auer-
terentur.

Fulg. lib. 7. cap. 2.

Idem cum à Traiano Romanorum imperatore audiisset, Domitianum pessimum fuisse imperatorem, amicos tamen optimos habuisse dixisse fertur: melius erat unum malum pati, quam multos, multi enim mali non possunt ab uno quamvis bono vlla ratione superari. *Ælius Lampridius in Alexandro.*

Cræsus rex Lydorum victus à Cyro Persarum rege, illi postea in rebus gerendis semper optime consuluit. Itaque Cyrus contra Massagetarum expeditionem suscipiens (in qua etiam perijt) filio suo Cambysi Cræsum commendavit, utque illius consilio uteretur: monuit Herod. Li. 1.

Domitius Ulpianus iureconsultus clarissimus. pretorio præfectus sub Alexandro Mammeæ omniumque eius consiliorum particeps sua prudentia principem, atque adeo totum rexit imperium.

Propterea querenti Cōstantino Magno. quo pacto Alexāder adolescēs & Syrus in talē euasisset principem, cum Tiberij, Caligulae, Nerones, Domitiani, Commodi, Tulliani, ante illum principes Romani sanguinis, imperatorium nomen dignitatemque, fœdarint? responsum fuit: id potissimum moribus ac probitati eorum accepto esse ferendum, quos ille princeps in consilio habuerat. Ulpiano, Tulliano, Paulo, Pomponio, Fabio Sabino, iureconsultis præstantissimis & U. C. Rutilius in vita Ulpiani.

Anacharsis philosophus assererat principis esse.

esse, ne solus prudens sibi videretur, sed aliorum consilia libenter audiret.

Antoninus putabat expedire, ut unus tot sapientum consilia sequeretur, quam unius tot prudentissimi viri, praesertim, cum paucissimis, auctore Plutarcho, contigerit felices esse, & recte sapere: cumque multa sint, quae possint viros principes in peruestigatione veri impedire.

Achis rex, & si Davidem virum bonum et fidelissimum amicum esse sciebat: & satrapas atque consiliarios suos frustra de illo proditorem suspicari: tamen eorum potius consilio, quam propria voluntati obtemperabat: Davidemque a praelio discedere iubebat, 1. Regum cap. 29.

Tyberius Imperator ad Mauritium ait, apud Nicephorum lib. 18. historiae ecclesiasticae cap. 6. Minime opinionem eam, quod prudentia omnibus anteeas, concipe, quamvis fortuna, quae sublimis tibi contigit, omnes superes. Antigonus rex Macedonum, ad Zenonem scribens, apud Laertium libro 7. de placitis philosophorum fatetur, diuitijs, fortuna, & gloria se Zenonem superare, verum sapientia studiisque liberalibus longe à Zenone philosopho superari: quare amicum & consiliarium sibi facere studebat.

Absalon regnum inuasurus, Achitophel supremum Davidis consiliarium sibi reconciliabat.

abat. 2. Reg.: 5. Recteque in omni hominum memoria rempublicam administrasse reperiuntur, qui, & si consilio & prudentia ipsi valerent, nihilominus tamen bonis atque eruditis prudentibusque consiliariis usi fuerunt. Quamquam in primis curandum est, ut principes in consilium adhibeant pietatem, modestiam, liberalitatem, clementiam, iustitiam: caueant vero tyrannidem, crudelitatem, auaritiam, iram, ceterasque cupiditates, quae merito pessimi omnium consilii appellentur.

Deinde in eligendis consiliariis maxima cura opus est, quoniam non modo ipsum Principem, verum etiam rempublicam, conseruare & perdere possunt: ut vix vlla alia in re sit periculum maius. Deligantur, autem, quantum fieri potest, qui tanta prudentia sint, ut omnia diligenter explorent, quaeque euentura sint ex antecedentibus causis multo ante prouideant, nec ea consulant quorum aliquando panitere oporteat: qui tanta fide sint, ut nullo questu aut emolumento a veritate atque officio deducantur: quique privato commodo publicam utilitatem anteponant. & tanta gravitate virtuteque praediti sint, ut nulla in re adulari, aut prauis aliorum sententiis cedere velint, nec villo metu, quo minus omnia quae salutem adferre possunt, aperte dicant: impediuntur. Multi enim hoc tempore, quamuis recte sentiant, & reipublica consulere cupiant, ne tamen

in principum offensionem incidant, & quacumque damnum patiantur, vera & utilia suadere non audent. Rectius multo Solon, apud Laertium precipit: Consule Principi non dulciora, sed optima. Agesilauus diligebat, qui non dubitarent, in loco aduersari atque reprehendere. Fit aliquando, ut sicut aegroti saepe pharmaca salutaria, sed acerba aspernantur & respuunt, earumque rerum cupiditate capiuntur, quae sunt sanitati valde contraria: ita Principes interdum animi morbis oppressi & impediti, veritatis medicinam reijciunt, & elaborata concinnitate mendacii, falsaeque dulcedine vanitatis alliciuntur. Ita vero fit, ut quamuis in principio voluptate aliqua afficiantur, aliquando tandem dolore & cruciatu penas temeritatis & amentiae persoluant. Et qui horum auctores fuere, aut, quando poterant, non impediuerunt, sed falsis rerum imaginibus elusi, falsos honores ambibant, bonaque inania consecrabantur: malam apud Principes, quos seduxerunt, & apud rempublicam, cuius bonis frustra tam splendide abusi sunt, gratiam mereantur, perpetuamque infamiam incurrant, & assiduis flagitiorum & scelerum pennis excrucientur.

Satrape & consiliarij Regis Achia quia perniciosum reipublicae & saluti Philistinorum videbatur futurum, si Da-

uid profugus cum ipsis contra Iudeos in praeliū descenderet. etiam irato Regi audacter resistērunt: donec Dauidem cum socijs domum redire iuberet. i. Regum cap. 30.

Ersi proch dolor tales consiliarij difficulter inueniri possunt. Catalanis optimum fore censerit bus, si Alphonso Aragonum Regi adolescentulo septem viri ad gubernandas respublicas adiungerentur, qui DEUM timerent, inultiam colerent, cupiditates refrenarent, neq; donis neq; muneribus caperentur: ipse Rex respondisse fertur. Si tales non septem sed vel unum dederitis continuo illi & regnum & regimen concessero Lacedemoniorum.

Lacedemoniorum consilijs semper augures intererant, & apud veteres in paganismo Romanos praecipui consiliorum moderatores erant sacerdotes: ut ex Cornelio Tacito, in eorum academijs declarauit.

Ita propter causarum diuersitatem, seculares & ecclesiastici viri adhibeantur in consilium, ne de rebus ignotis iudicare quisquam, cui reipublicae detrimento cogatur. De his qui de rebus sacris laicos, grammatellosq; sententiam dicere iubent, in libris officiorum scholasticorū, & monachi cap. vlt. pluribus verbis disserui. Alexander Seuerus, teste Lampridio, theologos, Iurisperitos, Medicos, historicos milites in consilium adhibebat. & illa quemq; interroga- bat, quā ad suam professionem pertinerent: da

in singulis spatio ad disquirendū ne grauissimis de rebus temere & incogitate dicerent. Praefectos autem praetorio voluit esse senatores Romanos, ne quis non senator de senatore iudicaret.

Vtinam hoc ecclesiastici Principes obseruaret, qui in negotijs ecclesiasticis consiliarijs laicis videntur: quorum aliqui res sacras parum intelligunt, aliqui etiam non admodum curare videntur, quidam fortassis euertere student.

Senes plerumq; consilio valere, quemadmodum inuenes viribus, perhibentur: quod vehementer iudicium hominis confirmet experientia: ut Ciceronis Cato probat. Roboam filius Salomonis, quia contempto prudentissimorum senum consilio, temerarios & inexpertes iuuenes audiebat, praecipuam regni partem amisit.

3. Regum cap. 12.

Quo exemplo utitur B. Ambrosius lib. 2. officiorum cap. 18. Romanumq; Imperium iuuenile consilium perdidisse ferunt.

Quod crudeles & auari non essent in consilium adhibendi, sed misericordes atque benigni qu. 14. dictum est.

Fredericus Imperator optime administrari rempublicam aiebat, si consiliarij atq; senatores ante curiam odium, inuidiam, simulationem, dissimulationemq; deponerent. Sigismundus vero hypocritas & adlatores velut exitiosissimā cedis adhaerentem Principibus casendos assererat. De v-latoribus troq; refert Syluius ad librum tertium, Pa. Vi. q. 40.

normitani de gestis Alphonsi regis. Agapitus Justinianū Cesarem admonebat: Aversare adulatorum non minus fraudulentios, quam blandos sermones, perinde ac coruorum rapacitatem. Etenim ut hi corporis oculos effodiunt, ita illi animi iudicium occacare solent, nec veram rerum faciem intueri sinunt: dum, vel vituperanda laudant, vel laudanda sepe vituperant. M. Cicero in libro de amicitia: molestam fatetur existere veritatem, sed obsequium adhuc multo molestius, quod peccatis indulgens, precipitem animum ferri sinit, iudiciumq; veri tollit atque adulterat.

De Heraclamone refert in Aureliano Vopiscus, quod eum Aurelian⁹ occidi permisit, postquam illi patriam prodidisset, quod nequaquam sibi fidelem fore arbitraretur, qui patriae infidelis existerat. Similiter veteres Christiani Principes adultores & hereticos, atque Apostatas, longissimè à sua familiaritate repellent, nec sibi fidem seruaturos credebant, quam DEO & Ecclesiae catholica non seruarent. Ut Constantinum Magnum, Theodosium, ceterosque Principes catholicos fecisse, historia ecclesiastica scriptores commemorant.

Consilium semper à sapiente require. Tobia 4. Cum fatuis consilium non habeas: nec coram extraneo facias consilium, nescis enim quid pariet. Ecclesiastic. 8. Et cap. 37. A consi-
li-

liario malo serua animam tuam, Nulla enim
 fera potest in terris immanior & truculentio-
 or excogitari. Nam quicquid Principes cupi-
 unt, quamuis id sit nefarium, flagitiosum, &
 impium, neq; solum reipublice perniciosum, sed
 etiam omnibus sanctitatibus aduersarium: id
 continuo, per improbos consiliarios est officium,
 iustum, & laudabile, & religiosum, & Deo gra-
 tissimum. Sed malum consilium semper est con-
 sultori pessimum. Veteres Athenienses taxat Iso-
 crates in oratione de pace quod eorum consilia
 sequerentur, quos omnes sapientes aspernabatur,
 quiq; blanda potius loquerentur quam honesta &
 salutaria. Postea tamen huius temeritatis sue gra-
 uissimas poenas dederunt. & Cyrillum quod ma-
 le consilium dedisset, lapidibus obruerunt: ut au-
 thor est Cicero, libro 3. offitiorum. Et Constanti-
 nus Imperator non minus acerbè in eos animad-
 uertit, quos Maximus in consilium adhi-
 buerat, quam in ipsum tyrannum: apud Eusebi-
 um 19. historia ecclesiastica cap. 11. & libro 2.
 de vita Constantini. Nicephorus Calixtus lib.
 9. capit. 10. post Nazianzenum, malis consilia-
 riy tribuit, quod Constantinus in fide hallucina-
 retur.

Consilia-
 ry mali
 puniuntur.

Vi. cap.
 ante pen-
 destr. 86.

Aurelianus, authore Vopisco, Zenobie regine
 post victoriã pepercit: occisis illis, de quorum
 consilio bellum mouerat: interemptoque Longi-
 no philosopho, quod superbam regina ad Au-
 re-

epistolam dictasset. Justinus Imperator Tyberio Imperium traditurus: *Minime*, inquit, istis (Principes atque consiliarios indicans) omnino parendum est: nam & ipsi me in eas quae cernis erumnas coniecerunt. Nicophorus Lib. 17. cap. ult. Multique Principes propter malos consiliarios in grauissima animi & corporis pericula inciderunt.

Quidem Princeps, cum regno eiceretur, deplorabat, quod consiliarij, quando grauiores cause pertractanda erant, sibi venationes adornassent.

Principes qui nimium, consiliarijs confidunt, omnemque potestatem attribuunt: & consiliarij qui auctoritate sua, & principum lenitate indulgentiaque, abutuntur, considerent, quid maximo regi Assuero, & Aman acciderit. Hester cap. 3. & 7. & cap. 17. Ptolomeus etiam rex Aegypti, postquam intelligebat, quod amici & consiliarij sui Iudaeos ex odio & inuidia perdere laborarent.

Rege, inquit, abutimini, & tyrannos transgressi estis crudelitate, & me ipsum vestrum benefactorem conamini a principatu iam & anima submouere: clam machinantes quae non expediunt. regno. 3. Mach.

Improbi enim homines auctoritate aliorum consecuti bonos & reipublicae utilissimos viros opprimere conantur, varijs eos mendacijs atque calumnijs onerant: patriam quantum in ipsis est, euerunt.

sunt: & Principes in extremam miseriam per Uide
 ducunt. Quando tales, honoribus & auctorita- libr 2. Re
 re indigni, in maximo honore, summaque au- gū cap. 10.
 ditate apud Principes sunt, boni autem vi-
 ri negliguntur: fit, ut principes infelices, respub-
 lica plane misera appareat. fude etiam perspici-
 tur, quam amentes sint illi principes, qui negle-
 ctis bonis, opes, & honores, ad improbos deferunt
 eorumque fides suam dignitatem & rempubli-
 licam committunt: & illos secum consiliorum,
 & officiorum societate coniungunt.

Quicumque ergo salutem atque dignitatem
 suam tueri cupiunt, improborum hominum cō-
 suetudinem familiaritatemque vitent: & re-
 pudiatis improbis, bonos viros, qui nihil menti-
 untur, nihil simulant, nullas opes vera virtutis
 opibus anteferunt, vitamq; sapientia atque pro-
 bitate moderantur, ex abditis etiam sedibus, si
 latitant, eruant atque adsciscant: qui ipsis in-
 gubernanda republica vsui & ornamento sint.
 Ut enim nihil est, quod maiore dedecore Prin-
 cipes afficiat, quam flagitiosorum hominum fa-
 miliaritas & consuetudo: ita bonorum amicitia
 plurimum illis dignitatis & honestatis adiun-
 git. Narrat Gellius li. 18. cap. 3. noctium Atti-
 carū: quod consultantibus de re quadam Laca
 demonijs, homo quidam disertus & eloquens,
 & antea de vite turpitudine defamatus
 consilium sug gesserit quod omnes probarent.

Tunc

Tunc unus ex illo principum ordine, quos Lacedemonij tanquam magistros discipline publicæ verebantur, dixerit. Quenam ratio, aut que tandem spes erit, urbem hanc, & hanc rempublicam saluam esse diutius posse, si huiusmodi antea vitæ consiliarijs utemur? Quod si proba istac honestaq; sententia est, quæ so vos, nõ finamus eandem dehonestari turpissimi authoris contagione. Elegerit quoque virum fortitudine atq; iustitia præstitem, sed inopi lingua, & infacundum, qui, consensu omnium, eandem sententiam proferret. Sic bona sententia mansit, turpis author mutatus est.

Bonus consiliarius optima regis possessio est: & non aliter quam pater amandus atque honorandus. Libere ubi talis loquitur, & sapienter consulit, sentiat se gratiam iniere ne deterreatur ab officio, & nemo posthac verum dicere Principi velit. Non semper maior, sed melior sententia probetur. Alphonsus enim, Rex obiurgatus, quod contra omnium fere patrum sententiam, egisset, respondit: Multa decere principem, quæ consiliarij pecunia corrupti, non probarent. Panormitanus lib. 1. cap. 22.

Nec est magnopere curandū, sitne civis, an externus, dives an pauper, nobilis an plebeus is, qui consilium dat: sed quo animo ad hoc officium accedat. Vnde illud apud Plutarchum.

Mendicus utinam sit mihi, vel si libet,
Mendicum & infra, qui mihi volens bene,

Timore posito, possit ex animo loqui.

Alexander Severus Imp. Vetroniū quādam ad stipitē ligatū, fumo necari praecepit, dicente Praecone: Fumo punitur, qui fumos vendidit. Solebat enim fingere, maximam sese apud Imperatorem auctoritatem habere: multaque se clientibus ab Imperatore imperaturum pollicebatur. Cūq; ingentia munera reciperet, nec tamen Imperatori verbum pro ijs loqueretur: quaecunque per alios impetrabant, se ipsis impetrasse fingebat. Vtinam huiusmodi inanes fumi haecenus in aulis principum nusq; venderentur. Qui ciues difficulter ad Principē adire permittunt, nec libellos supplices porrigunt, obseruent, quod Cyrus Persarum Rex a Sacā prohibitus, ne pro sua voluntate Astyagem animum suum adiret, trium solummodo dierum Imperium in Sacā ab Auo petierit: eoque tempore ipsum ad prandium ingredi cupientem se varijs argumentis prohibitorum praestaturumque aiebat, apud Xenophontem libro primo de institutione Cyri.

Achitophel prudentia & eruditione clarissimi viri consilia pro diuino oraculo, quamdiu apud Dauidem regem erat, habebatur: sed postquam ad Absalonem tyrannum, defecit proditor domini atque regni factus: dissipauit DEUS omnia consilia eius. 2. Regum 15. 16.

Notatu dignū est, quod Pescennius Niger, teste Spar-

Spartiano, auxit consiliarijs salaria ne graua-
rem rempublicam, & quibus assidebant:

Anoninus vero Pius, otiosis & ineptis sa-
laria subtraxit: ne rempublicam arroderent,
qui nihil illi prodesse, authore Julio Capisoli-
no. Idem Alexandrum quoque Seuerum iudi-
casse, in vita ipsius testatur Lampridius.

Non tam multi consiliarij adhibeantur,
quam optimi & praestantissimi quique.

Erga hos ita se gerat Princeps, ut ipsi soli &
diligenter seruiant.

Postremo veteribus placuit, ut nullas literas
Princeps suo nomine scribi patiatur, quas non
ante perlegerit sigillumq; suum ipse circumse-
rat. Vespasianus, quando mane surgebat, libel-
los supplices pridie exhibitos ipse legebat, teste
Suetonio. Magna sic saepe fraus committitur.

Quaeque recte deliberata sunt, Principes fr-
eri curent quaeque alijs imperata fuere, exqui-
rant subinde, an fiant quoque. Multi enim sa-
pe corrumpuntur, ut in eos quadret hoc Na-
um Prophetae, cap. 3. Dormitauerunt pastores
tui Rex Assur.

QVAESTIO LIII.

Quae sit regi maxime necessaria posses-
sio:

RESPONSIO.

Vide qu.

9. et 6. 23.

Subditorum amor & humanitas: per
hac

hæc enim indissolubile beneuolentiæ vinculum textitur, sed DEI est perficere ex animi sententia,

QVAESTIO LIIII.

Quid sit orationis finis.

RESPONSIO.

Propositum, de quo dicendum est, aduersario persuaderere futando contraria, eaq; inepta esse demonstrando: sic enim conciliantur auditores, si & rationes adferantur, & aduersarij confessio accedat. Sed Deus persuasionem gubernat ad debitum finem,

COMMENTARIUS.

R Emplicam administraturo in primis necessaria sunt, sapientia & oratio. de sapientia quinquagesimum interrogauit: hic de oratione inquiri. Quam Demetrius Phalerens tantum in republica valere aiebat, quantum in bello feruunt: ut castiget improbos, consoletur afflictos, hortetur ad decus & gloriam, renocet a flagitijs, Vide Ciceronem. 1. de laudet claros viros. legibus.

Responsio autem hæc, cum dialecticorum, atq; rhetorum schola egregie consentit: quæ artis suæ finem in eo posuerunt. ut doceat, fidem faciat, persuadeatur auditori.

QVAESTIO LV.

Quomodo multis in regno populis se

R

ac.

accommodaret?

RESPONSIO.

Vide qu. Si deceter suū cuiq; distribueris, iustitiāq;
17. & 42. uti facis, ducē sequaris: prabēte tibi Deo sa-
 nitatem rectitudinemque iudicij.

QVAESTIO LVI.

Quibus in rebus contristari conueniat?

RESPONSIO.

Si amicorum rebus aduersis, quæ diu-
 turnæ & ineuitabiles apparent: sed ob de-
 functos & malis liberatos ratio, non per-
 mittit contristari. Sed & in illis quæ mul-
 tum doloris, nihil utilitatis continent,
 omnes mortales contristantur. Malum ve-
 ro omnino effugere, diuina potentia tan-
 tum datur.

COMMENTARIUS.

Pernitiosa quidem res est tristitia: nec tamen
 ea semper homines carere possunt, ut qu. 29.
 docebatur: cognationisq; & affinitatis iura idre-
 quirunt, ut amicorum prosperis aduersisq; re-
 bus amici permoneantur, sicut 36, respondit.

Acerba quidem amicorum mors est uiuen-
 tibus. Sed recte admonet ecclesiasticus cap. 22.
 plora modicum super mortuum quoniam requi-
 euit.

QVAESTIO. LVII.

Quāobrem aliquis inglorius fiat, &
 contemnatur?

RES

RESPONSIO.

Si superbia efferatur: tunc contemptus vituperationesque sequuntur, & gloriæ priuatio: sed Deus, omnis gloriæ author, quocumque vult, eam inclinat. *Vide qm. 8. & 51.*

QVAESTIO LVIII.

Quibus seipsum credere oporteat.

RESPONSIO.

His, qui tecum ex beneuolentia versantur non ex metu potentiae tuæ, vel ob suum *Viri* *aperti* lucrum. Nam illud argumentum amoris est, hoc maleuolentiae callideque captationis oportunitatem fallendi. Quisquis lucro & diuitijs solum intendit ferè proditor est.

Sed tu omnes beneuolos habes, Deo tibi suggerente rectum consilium.

COMMENTARIVS.

Socrates dicere solebat: ut nemo sibi statuas fieri cupit, à quibus non viderit aliquot statuas eleganter fabricari: ita non sunt in amicitiam recipiendi, nisi quos cognouerimus erga alios fideles extitisse. Aristippus mirabatur, quod homines vasa non emerent nisi diligenter inspecta: vitam illorum, qui in amicitiam reciperentur, non prius inspicerent. Diogeni Cynico indignum videbatur, quod nemo ollam, vel operculum emeret sine tinnitu & experimento: in seligendis amicis satis haberent inspicere.

Vide etiã *quæsti. 40. & 44.* Huc pertinent illa, quæ de consiliarijs quæsti-
one 52. dicta sunt: & quæ de familia atque ma-
gistratibus & ducibus quæsti. 65. & quæsti. 66.
adferentur.

Non omni homini cor tuum manifestes, in-
quit Ecclesiasticus capite 8, & coram extraneo
ne facias consilium, nec cum fatuis consilium
habeas.

Et cap. 6. Si possides amicum, in tentatione
posside illum, & ne facile credas ei teipsum.

Est enim amicus secundum tempus suum,
& non permanebit in die tribulationis: & est
amicus qui conuertitur ad inimicitiam: & est
amicus qui odium, & rixam, & conuitia denun-
dabit: est & amicus socius mense, & non per-
manebit in die necessitatis. Amicus si per-
manserit fixus, erit tibi quasi coequalis. Ami-
cus fidelis protectio fortis: qui inuenit illum, in-
uenit thesaurum. Amico fideli nulla est compa-
ratio, & non est digna ponderatio auri & argen-
ti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis
medicamentum vita, & immortalitatis: qui me-
tuunt dominum, inuenient illum. Qui timet,
DEUM æque habebit amicitiam bonam, quo-
niam secundum illum erit amicus illius. Rur-
sus capite 9.

Ne derelinquas amicum antiquum, nouus
enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicus
nouus: veterascet, & cum suauitate bibas il-
lud.

Etsi multi credebant in Iesum, tamen Iesus non credebat se ihs, ipse enim sciebat quod esset in homine, Joan. 2.

Et Apostolos iussit esse prudentes sicut serpentes, & simplices ut columbas Matt. 10.

Qui vero lucri & quaestus tantum causa in Principum familiaritatem se insinuant, fere proditores sunt: dum utile ab honesto separantes, amici tunc esse desinunt, quando commodum amplius non sperant: & ab alijs ut consequantur, Principum secreta reuelant.

Tales homines Alphonsus rex anibus comparare solebat, quae ad nauim circunvolitantes beneficium expectant: quicquid proijcitur certatim cum pugna quadam abripiunt: & quae praeripuerit, statim aufugit, teste Panormitano lib. 1. de gestis Alphonsi cap. 4.

QVAESTIO LIX.

Quid potissimum regnum conseruet.

RESPONSIO.

Cura & sollicitudo, ne quid à rerum perfectis male agatur committaturque in subditos: quemadmodum tu facis, cum tibi DEVS egregias animi cogitationes subministret.

COMMENTARIUS.

Qualiter regnum conseruetur, multoque florentius, & firmitus, ornatiisque ad posteros transmittatur, quaest. 18. 15. 17.

21. 53. 55. dictum est: de magistratibus, atq;
familia principum, quaestione 65. & 66. dis-
seretur.

QVAESTIO LX.

Qua potissimū re gratia & honor seruetur.

RESPONSIO:

Virtute. Ea enim pulcherrimorum operū
effectrix, malorū expultrix est: sicut tu serua
oēs excellentem bonitatem obseruas, quod
diuino tibi munere praestatur.

Vide qn.

24. & 30.

QVAESTIO LXI

Quomodo in bellis animo tranquillo ef-
fet.

RESPONSIO.

Si tibi persuadeas nihil à te temere aut ne-
gligēter tuosq; duces de facinoribus atq; vir-
tute inter se certare: quod eam spem animo
suo fixam habeant, te suarum rerum curam
gesturum, si è vita ipsos discedere cōtingat.
Tu vero fœlices successus Dei auxilio na-
ctus, omnes tuos erigis & promoues.

COMMENTARIUS.

Quod iustos honoribus atq; premijs boni vi-
ri ad praclarè merendum de republica,
excitarentur, quaestione prima dictum est.

Ideoque veteres, si quis fortiter pugnando oc-
cubuisse, eius liberos ex arario aiebant, varias-
que statuas atque imagines, honoris ergo, pone-
bant. Qualiter vero bella suscipienda, gerenda
& essent, qu. 5. declarauit.

ARISTEAS.

Hic omnes illos Rex applausu suscipiens, ingēti laticia effunditur: singulisq; propinās, cū ijs diu oblectatur. Septimo autē die *Septi. die* splendidiori apparatu, quod plures è ciuitatibus legationes adessent, conuiuio instructo, per occasionem ad eos conuersus, qui nondum sententiam dixerant, illorum primum dicere iubet.

QVAESTIO LXII.

Quomodo non seduceretur aut deciperetur verbis?

RESPONSIO.

Si consideres & dicta ipsa, & a quo dicantur, & qua quisq; de re loquatur: eademque post diu & multum perquiras. Ingenij autem acumen ad discernenda quæque (sicut tu rex habes) DE I pulcherrimum donum est.

QVAESTIO LXIII.

Quare multi virtutē non amplectentur?

RESPONSIO.

Quoniam omnes homines natura incōtinentes & ad voluptates pni sunt, vnde iniustitia & auaritiæ cumulus gignitur. Virtus autem maxime retrahit & prohibet à voluptatibus: continentiam vero & iustitiam colendam præcipit, quarum largitor DEVS est.

COMMENTARIUS.

Quantum libido, & intemperantia, atq; ingluuiies sapientia ac virtutum studio repugnet, lib. 2. officiorum scholasticorum ca. 7. & 20. perscripsi: Nec est quisquam, ait Cicero libro primo de Legibus, gentis vllius, qui ducem naturam nactus ad virtutem peruenire nō possit: sed tanta est corruptela male consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria. Et libro 3. Tusculanarum quaestionum: Natura paruulos nobis igriculos dedit, quos celeriter malis moribus opinionibusq; deprauatis sic restringimus, ut nusquam naturae lumen appareat. Sunt enim ingenijs nostris semina immata virtutum, quae si adolescerent liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret: nunc autem simul atq; editi in lucem, susceptiq; sumus, in omni continuo praenitate, in summa opinionum peruersitate versamur, & vix pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.

Multos quoque addit ad honores, imperia, opes, animum adycere, ut à virtutis studio desciscant, et in summa inanitate versentur, consententurque nullam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriae.

Alij venationibus, aucupijs, lusibus, conuiujs, otatem perdunt, ut ad virtutem & sapientiam

tiā emergere non possunt: quod Virgilius litera
Pythagoræ, Eleganter expressit

Lib. 4. Ezdræ cap. 4. Angelus respondit: Gra-
mē seminis mali seminatum est in corde Adā.
ab initio, & quantum impietatis generavit vs-
que huc, & generat vsque cum veniat aera?
Et ipse Deus Gene. 8. profitetur: Sensus & cogi-
tatio humani cordis in malum prona sunt, ab
adolescētia sua.

Multi vero cum sua natura luctari, &
cupiditatibus fortiter resistere nolunt: quod
incundior ipsis voluptatum, quā virtutis via
existere videatur.

QVAESTIO LXIII.

Quibus Reges insistere potissimura de-
beant?

RESPONSIO.

Legibus, ut iustis operationibus demere
antur omnium famam: quemadmodum tu
faciens, perennem tui memoriam relin-
ques, diuina præcepta sequendo.

COMMENTARIUS.

Vi. 9. 14.

Solon, vnus è septem sapientibus Græciæ, tūc
Sdemum saluam fore rempublicam aiebat, si
principes atq; magistratus iuxta leges viuerent,
& populus magistratui, magistratus legibus
obtemperaret: authore Laërtio. Quod Cicero
libro 3. de Legibus ita expressit: Videtis, magi-
stratus hanc esse vim, ut præsit, præscribatq; re-

R 5

eta

Et a & coniuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutuum magistratum. Et libr. i. officiorum: Est proprium magistratus, intelligere, se gerere personam civitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, servare leges, & infra describere, & ea fidei suae commissa meminisse.

Percunctanti Craso, quod esset maximum Imperium, respondit Pittacus ποικίλον ζῶλον varij ligni: leges innuens: quoniam in tabulis ligneis olim leges inscribebantur, authore Laertio.

Pausanias aiebat: Legibus convenit auctoritas in homines, non hominibus in leges.

Archidamus roganti, quinam essent Spartaene civitatis praefecti: leges, inquit, ac legitimi magistratus. In bene constituta republica supremam auctoritatem esse Legibus deferendam, debereque magistratum iuxta leges vivere significans.

Demaratus percunctanti cuidam, cur exularet Sparta, cum rex esset: quoniam ait leges in ea potentiores sunt quam reges.

Agésilauus rex etsi magnam rei bene gerendae occasionem habebat, ab Ephoris tamen revocatus, paruit: dicens: Bonum Imperatorem legum imperatis parere oportere. Agis ultimus Laconicorum rex rogantibus parentibus, ut sibi in re quadam iniusta adesset, nec ullum

rogandi urgendique finem facerent: respon-
du: Quia me patria tradidistis, patriaq; legib;
insuper & iustitiam & honestatem pro viri-
bus docuistis. conabor huic magis obtemperare
quam vobis. Et quandoq; hac est vestra volun-
tas, ut quae sunt optima faciam: optima vero
sunt quae iusta: quae vultis faciam, quae nunc
dicitis negabo. Putans tunc se magis obtempe-
rare parentibus, si faceret quod illorum per-
petua voluntas optabat, quodque semper es-
sent probaturi, quam si presenti corrupto af-
fectui indulgeret.

Cyri Regis patrem laudat Xenophon,
libro primo, quod non suam voluntatem, atque
libidinem, sed leges sequeretur: Filiumque dice-
ret oportere & iustissimum esse, & legum obser-
uantissimum.

Huc alludit Iuuenalis satyra. 8.

Respice quid moneant leges, quid cur ia-
mandet,

Premia quanta bonos maneant.

Quatenus autem Principes legibus obtem-
perare cogantur: canoniq; constitutiones ab om-
nibus promiscue hominibus, tanq; ecclesie Ca-
tholice filijs, observanda sint, Iuris Canonici
Doctores ad caput i. extra de constitutionibus
pulcherrime docuerunt. Eundemque locum
elegantè tractat Didacus Conarruuias ac

variarum resolutionum libro 3. capite 6. Nume. 8.

Zaleuci filius adulterij crimine damnatus, secundum ius à patre constitutum, utroque oculo carere debebat: verum tota ciuitas, in honorem patris, necessitatem poenae adulescentulo remittebat: pater aliquandiu renuit: sed populi precibus euictus, suo prius, deinde filij oculo eruto, vsum utrique videndi reliquit: debitumque simplicij modum legi reddidit: admirabili equitatis temperamento se inter misericordem patrem, & iustum legislatorem partitus.

Charōdas vero cum legem tulisset, ut si quis conciones cum ferro intraret, continuo interficeretur: & aliquanto post, ex rure gladio accinctus domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam processisset: soluta à se legis suae admonitus: Idem ego illam, inquit, sanciam: ac protinus ferro, quod habebat, districto, incubuit. Cumque liceret culpam vel dissimulare, vel errorem defendere, poenam tamen representare maluit, ne qua fraus iniustitia fieret. De utroque narrat Valerius lib. 6. cap. 5. Traianus cui dam praefecto gladium tradens: Ensem, ait, accipe, quam pro me ita demum strinxeris, si iuste imperauiero: si perperam quid commiserō, in meam perniciem, utaris velim. Dion. in vita Traiani.

Antiochus 3. ciuitatibus scripsit, si quid mandaret per literas, quod legibus repugnaret, id ne

curarent. perinde quasi ipso nescio scriptum esset. Similiter Alphonsus Aragonum rex iudices, & Praefectorum Praesides praemonuerat, ut nullum decretum aut rescriptum suum seruariarent, nisi hoc iure & honestate niteretur. Fieri enim posse dicebat, ut per importunam sollicitationem, aut ignorantiam rei, aliquid contra iuris sanctionem mandaretur. Illud vero se ratum habiturum assererat, quod legibus probaretur: primamque eam sibi legem esse, ne quid contra legem, id est, contra rationem atque iustitiam fieret. Panormitanus Li. 2. c. 46.

Veri profecto illa Principis vox est, tyrannus autem contra inclamat.

Sic volo, sic inbeo, sit pro ratione voluntas.

Nullam equitatis, & iustitiae, honestatisque publicae, aut diuini & humani iuris rationem habet.

Artstoteles libr. 1. politicorum cap. 2. affirmat, nullum quidem hominem animal esse melius, quando suum officium facit: si vero à lege & officio aberrat, nullum esse peius. Et libro 3. capite 12. Optabilis, inquit, est, legem, quam unum hominem civibus imperare: si tamen viros praesse melius est, ut constituendi sunt custodes & administrati legum.

Seneca dicebat: Patere Legem, quam ipsi tuleris.

In eandem Sententiam B. Ambrosius ad

Va.

Valentinianum Imperatorem, epistola 32.
 Quod perscripsisti alijs, praescripsisti & tibi
 leges enim Imperator fert, quas primus ipse
 custodiat. Eodem refertur Clementis A-
 lexandrini sententia libro primo Stromatum.
 Rex is est qui imperat ex legibus, & qui est
 praeditus scientia imperandi. Agapitus ad
 Iustinianum scripsit: Cum super terram
 qui te cogere possit, habeas neminem, ipse
 tibi obseruandarum Legum necessitatem
 imponit: sic enim fiet, ut dum ipse eos pra-
 caeteris reuereris, & maiestati illarum, ex-
 istat clarior, & neglectus acerbioris pena
 periculum subditis intentet. Consentit hu-
 ic, canon. 2. distinct. 9. apud Gratianum.

Theodosi, & Valent. ad Volusianum praefect. praet. in Lib. digna vox, l. de Legib. & con-
 stit. Princip. rescripserunt. Digna vox est maiesta-
 te regnantis: legibus alligatum se principem pro-
 fiteri: adeo de auctoritate iuris, nostra pendet au-
 thoritas, & reuera manus imperio est, submit-
 tere legibus principatum. Et oraculo praesentis
 edicti quod nobis licere non patimur, alijs iudi-
 camus. Contra vero quotquot voluntate utun-
 tur pro Legibus, Pilatum imitantur, qui ad
 CHRISTUM dicere non erubuit: Nescis quod
 potestatem habeo dimittendi vel ad crucifigen-
 dum te?

Si Principis voluntati non semper obtem-
 pe-

peret Senatus, aut Capitulum, obseruent Tacite Imperatoris verbum apud Uopiscum: Scit Senatus quem Principem fecerit. Petebat vero Imperator pro fratre suo magistratum, quem magnis de causis ipsi Senatus recusabat.

In primis vero legibus diuinis atq; constitutiones ecclesiasticas, Principes obseruare oportet: quod Gratianus distinct. 10. & sequentibus demonstrat. Et David Psal. 118. se fecisse ait: Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam. Portio mea domino, dixi custodire legem tuam.

Vide qm.
1. & c. vl.
monachi.

Audite reges, & intelligite, discite iudices finium terra, præbetq; aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est vobis potestas à domino, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis, nec custodistis legem iustitiæ. nec secundum voluntatem DEI ambulastis. & c. Sapientia 6.

QVAESTIO LXV.

Qui magistratibus præficiendi sint.

RESPONSIO.

Qui improbitatem odio habent, & quos imitantur mores & affectus, laudisq; dulcedine tracti, iusta semper ad gloriam adipiscen-

cendam operantur. Quod tu profecto rex facis, quia diuinitus concessam coronam iustitiae habes.

COMMENTARIUS.

Aristoteles Lib. 3. politicorum cap. 12. Qui soli, ait, regnant, multos sibi oculos, & aures, & manus, & pedes adiungunt. Ipseque Iethro sapientissimus Mosen reprehendit, Exodi 18. quod omnia solus reipublica negotia curaret. Proinde autem, inquit, de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex ijs tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit, referant ad te, ipsi minora iudicent, leuiusque, sit tibi, parito in alios opere. Hoc in biblia relatum est, ut posteriores Principes exemplum haberent, nec terere operam in minutis, nec maiora negligere, nec consiliarios & administrationis & Iuris dicendi socios contemnere. ut author est Philo, in libro de creatione Principis. Vbi & maiora vocat, non quae inter diuites & claros viros aguntur, sed quae vniuersam rempublicam concernunt.

Et hinc omnes Principes, magistratus atque consiliarios assumpserunt: de quorum officio De consil. varia in corpore iuris ciuili & canonici ex quaest. 52. professo differuntur.

Nehemia cap 7. eligantur magistrat⁹, veraces, & timentes deum, atque optimi. Capite 5. Tyranni, & oppressores populi castigantur: eorūq³ male acta: cap. ult. Princeps corrigit. Ut multa contra suam voluntatem accidisse, magistratum que ea egisse, varijs apertisque iudicijs declarabat David 2. Regum cap. 3.

Secundum iudicem populi, sic & ministri eius, & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea: Eccl. 10. Quoniam verò plurimū refert, bonos cives habere, ergo boni magistratus constituantur.

Socrates perquam absurdum esse iudicabat, quod cum nemo requirat à sedentario, quæ non didicerit: publici magistratus deferentur his, qui nunquam disciplinæ operam dedissent, sing⁹ quibus illi geri non possunt. Sic Merius Falconius apud Vopiscum in Tacito: Quæ, malū, inquit, ratio est, habere Imperatorem, qui eos faciat consules, duces, iudices, quorum vitas, merita, etates, familias, gesta, non norit?

Jamblichus æque periculosum fore arbitrabatur, furioso gladium, & improbo viro magistratum tradere. Quocirca eleganter Iustinianum Imperatorem Agapitus admonuit. Cum à Deo optimo maximo tantum imperium, tibi cōcreditum sit, caue optime princeps, ne ad publicorum negotiorum administrationem malis hominibus utaris. Hic enim quicquid ab ijs peccatur, pro hoc, rationem Deo reddes: utpotè

S

qui

qui hanc ijs auctoritatem dederis. Itaque boni principis est, acerrimum habere delectum eorum, qui ad praefecturas & magistratus sunt admittendi. Regina Hester, cap. 7. assenserat, quod Aman crudelitas redundaret in regem Abner, totum Israeliticum populum Davidi conciliarat: Ioab vero rursus alienasset, nisi David singulari prudentia Abner sua culpa casum non fuisse demonstrasset: Lib. 2. Regum cap. 3.

Doctissimus Aufrelius ex veterum Iuriscōsultorum doctrina probat ad Capella Tholosana questionem 97. Principem teneri ex delicto suo rē magistratum, nisi postquā rescivit, corrigat.

Multiq; optimi principes maximum odium & gravissima pericula incurrerunt, propter magistratum suorum scelera. Hinc Philippus Macedonum rex iudicem, qui capillos & barbam suam tingeat, statim remouisse fertur: putans eum, qui in capillis fuce uteretur, in publicis negotiis multo magis usurum. Et Alexander Severus, authore Lampudio, provinciarum rectores daturus, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis aliquid criminis haberet, diceret, probaretq; manifestis rebus. Senatores non, nisi ad summorum in palatio virorum suffragium fecit, dicens: magnum virum esse oportere, qui faceret senatorem. Praesides vero.

Pro-

Proconsules, & Legatos nūquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium vel suum, vel senatus. Tacitus Imperator cum audiret fratrem suum non accepisse magistratum, quem pro eo petierat, gaudebat ob senatus libertatem, dicens: scit senatus quem Principem fecerit. Uopiscus in vita.

Quam veteres Romani diligentes fuerint, in mandandis magistratibus, & quibus artibus eos in officio retinuerint, in illorum academia comprobari. In qua re cum aliquando per fauores & negligentiam peccaretur, Cicero illos excitabat: Difficile dictū est Quirites, quanto in odio simus apud exterarum nationes, propter eorum, quos ad eos hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Qualiter suos Legatos creauerint, indicat Carus apud Uopiscum: Maiores nostri, Romani illi Principes, in legatis creandis hac usi sunt consuetudine, ut morum suorum specimen per eos ostenderent, quibus rempublicam delegabant.

Quantum Atheniensibus nocuerit, qd in senatoribus atq; magistratibus eligendis negligentes existerent, in ipsorum quoque Academia aetlari. De Mōris pessulani testatur Rebuffus in 48. priuilegio studiosorum, quod dum mercatoribus & illiteratis rempublicam committeret, totam propemodum euerterint. Utinam haec

omnes alie ciuitates pro exemplo caperent.

Valerius Maximus lib. 6. cap. 4 scriptum reliquit. Scipionem Aemilianum Senatui Romano consuluisse, ut neque pauperes, neque Auaros in prouincias mitterent.

Et Silius ad lib. 3 cap. 8. Panormitani de vita Alphonsi regis annotauit: quod cum Ioannes Varundinensis Episcopus, regni que Hungariae cancellarius intelligeret, magistratus ad homines nouos atque ignotos deferri, dixerit: Ego probatos quam probandos malle.

Praeclara in Iustineaneo Codice Theodosii constitutio extat, L. vi. C. ad Legem Iuliam repetundarum: ut magistratibus praeficiantur, non ambitione vel pretio, sed probitate vitae ac morum.

Prudenter dixit Theopompus, summopere necessarium esse Principibus, uti curarent, ne per malos magistratus ciues afficerentur iniuria.

De familia.
Porro, haec etiam ad familiam Principum referuntur. Nam ex magistratu & familia populus ipsos fere Principes aestimare solet.

Et sicut nihil est, quod maiore dedecore Principes afficiat, quam turpium & sceleratorum hominum familiaritas: ita bonorum consuetudo ipsis auxilio & ornamento est.

Talem namque de illis opinionem homines concipiunt, quales ij sunt, quibus eos deditos animaduertunt. Unde Isocrates ad Demonicum: Magistratum adeptus, nullius improbi mini-

storio utitor: nam quicquid ille deliquit, tibi imputabitur. Rursus, Nicoclem hortatur, ut in suos familiares diligenter inquirat, persuadeatque sibi, talem se à vitæ suæ ignavis indicari, quales ipsi cernerentur, quibus cum viueret. *M.* etiam Cicero *Q. Fratrem*: Sint, inquit, hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primum integritas, & continentia, deinde omnium, qui tecum sunt pudor. Augustus Cæsar, teste Suetonio, indignos per gratiam & præmiū allectos Senatores, post mortem Julij Cæsaris, quos abortiuos vulgus vocabat, deposuit: & senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba, ad modum pristinum, atque splendorem rededit. Alexandrum Seuerum Imperatorem prædicat Lampridius, quod statim arrepto Imperio, iudices omnes à republica, & ministerijs, muneribusq; amouerit, quos impurus Heliogabalus ex genere hominum turpissimo prouexerat. Deinde Senatum & equestrem ordinem, cunctasq; tribus, & palatium suum purgarit: abiectis ex aulico ministerio cunctis obscænis & infamibus, atque otiosis, & non necessarijs malum esse imperatorem dicens, qui ex visceribus prouincialium homines non necessarios, nec reipublica utiles pasceret.

Atque adeo nisi honestos, & bonæ fæmæ homines ad salutationem admisit: iussitque, ut nemo ingrederetur, nisi qui se innocentem nosset.

A mulieribus quoque famosis matrem & uxo-

rem suam saluari vetuit. Quod hic de cieotis otiosis atque ineptis hominibus ab Alexandro Senero narrat Lampridius, idem de Antonio Vio testatur Iulius Capitolinus. Et in annalibus Francorum commendatur Ludouicus rex Sanctus, quod parasitos, mimos, & otiosos in aula non tulerit. Huc referatur & illud: Principis est virtus maxima nosse suos.

Maxima quoque domus seruis est plena supbis.

Adrianus Imperator seruo suo inter duos senatores ambulanti, colaphum impingi iussit: Noli, inquit, inter eos ambulare, quorum esse adhuc seruus potes.

Clemens Alexandrinus lib. 3. pedagogi cap. 11. Ego quidem, ait, censeo, ne ancillas quidem, quae probas sequuntur feminas, oportere turpia dicere aut facere: sed ipsas debere castigari a dominis. In dominam enim retorquetur ancille intemperantia, & praese fert eam se non dannare: non succensere enim iis qui se dedunt libidini, est iudicium animi ad similia proferri.

Qualis enim domina, talis est, ut dicitur in prouerbio, catella. Et B. Ambrosius libro 1 officiorum capite 50. Laus domini, ubi munda possessio, & innocens familia dis-

Vi lib. 2. ciplina. Capite autem 18. testatur, quod adolescentium scientem propter fluxos mores in Clerum recischo. 6. 21. pere noluerit: & alterum, quem in Clero repe-

rerat propter eandem causam, noluerit sibi ministrare.

De Bessarione Cardinale refert in paenegyrico Platina, quod cum Nicolai 5. Pontificis Maximi Bononiae magistratus esset, ipse integer & continens fuerit, suorumque cupiditates diligentissime refrenarit, petulantiam represserit, coercuerit audaciam: ne suorum licentia & cupiditas, sua integritatis & sapientiae laudem commacularet. Quinimo, Nicolai V. decessorem Eugenium 4. qui Bessarionem Cardinalem fecerat, praedicat Platina, quod familiares habuerit paucos, sed viros doctos, & quorum opera in gravibus rebus uti posset, quosque tanquam suae modestiae testes in cubiculum coenaturus adhibuerit, cogniturus ex iis, quid de se, atque de suis homines iudicarent. Pius V. Romanam curiam gravissimis calumniis, quibus propter curialium corruptos mores laborabat, liberaturus, primo omnium in suos familiares animadvertit, quod reliquorum ecclesiasticorum familias inde exemplum petituras arbitraretur. Talemque sese familiam velle dixit, quae vita, moribus, vestitu, reliquos ad virtutem excitaret. Utinam id hoc periculosissimo tempore aliquando tandem observaretur, quando ex familia ipsi Principes, atque adeo sacratissima religio aestimatur.

Ut Dionysius Siciliae tyrannus egregios atq; doctissimos viros alere solebat, ut inde virtutis & sapientiae nomen colligeret, ac ciuibus suis admirabilior euaderet.

QVAESTIO LXVI.

Quales sint duces belli eligendi?

RESPONSIO.

Qui fortitudine & iustitia excellunt, qui que hominum salutem cruentae victoriae anteponunt. nam & DEVS est erga omnes beneficus, quem tu secutus, bonis afflicis subditos tuos.

COMMENTARIUS.

Quia regiam maiestatem non solum legibus armatam, sed etiam armis oportet esse decoratam, ut utrunq; tempus pacis & bellorum recte possit gubernare: de gubernanda republica, de consiliariis, de magistratibus, legibusq; Iudaorum sententiam audiuit: de belliducibus hunc interrogat.

Matathias, Iudaorum reipublice Iudam Machabaeum fortem praefecit, cui Simonem iustum sapientemque, addidit, 1. Machabeorum 2.

Veteres philosophi solum sapientem esse bonum belli ducem asserabant. Quantum enim militiae profit eruditio & sapientia, lib. 1. academicae cap. 5. demonstrauit. Ideoque Romani, qui virtutibus bellica insignes extiterunt, fortes, iustos, & diligentes, atq; sobrios legionis & militiae praefectos instr-

instituebant. Et M. Cicero in oratione de lege Manilia in bono duce ac perfecto Imperatore quatuor has res inesse oportere existimat: scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatē, & felicitatem. Antigonus rex optimum ducē iudicabat, qui expertissimus esset.

Pausanias percunctanti, quo pacto Thracēs debellarentur: respondit: Si qui optimus vir est, dux belli deligitur. Philippus Macedonum rex beatos predicabat Athenienses, qui quotannis decem inuenirent, quos belli duces crearet: cum ipse annis multis vix vnum verum belli ducem reperisset. Multoque præstantiorem aiebat ceruorum exercitum, duce leone, quam leonum, duce ceruo. Tantum in vero duce positum est.

Alphonsus rex apud Panormitanum, lib. 4. cap. 11. optimos belli duces fore arbitratur, qui egregij ciuibus ad virtutem, duces extitissent. Phocion vero boni ducis affirmabat, non cruentam victoriam reportare, verum sic administrare rem militarem, ut paucissimi ciues perirent. Et Pelopidas hortanti uxori: ut se ipsum in pralio seruaret: Princeps, inquit, & dux hortandus potius est, ut seruet ciues. Alexander Senerus, teste Lampridio, non ciues tantum sed milites etiam diligentissime conseruare Plura vi-
studebat. Dicens, milites se magis seruare, quam de qua. 5. seipsum, quod salus publica in his esset. Aegros & 61. visitabat per tentoria, multos carpentis vexit,

omnibusque necessarijs adiunxit: & si forte grauius labor assent, per ciuitates & agros patribus familias, & sanctioribus matronis eos distribuebat, reddens impendia.

QVAESTIO. LXVII.

quis potissimū esset admiratione dignus.

RESPONSIO.

Qui etsi gloria, diuitijs, potētia excellat, æquam tamē mētē retinet: sicut tu, Deo adiūate, dignitate opibus & potentia exornat⁹ æqualem te erga omnes seruas: ideoq; omnes merito te admirantur.

QVAESTIO LXVIII.

In quibus potissimum rebus versari Reges debeant?

RESPONSIO.

In lectione, & in commentarijs legationum quæ extant perscriptæ ad reges, unde percipitur vera, salutaris & commoda rempublicam gubernandi ratio. Qualiter hoc studio tuo rex, Deo conatus tuos dirigente, maximam alijsque inaccessibleē gloriam consecutus es.

COMMENTARIUS.

QUAM necessaria esset Principi historiarum, atq; reliquarum artium cognitio, qu. 31. & 34. & li. 2. officiorum scholasticorum c. 5. & lib.: academia c. 5. comprobant. Demetrius Phaleri⁹ idcirco Regi magna ex parte persuasisse videtur, ut libros compararet, de

de regno & gubernanda republica tractantes : quod ea de quibus amici non audent admonere Principem, in libris scripta reperiantur : nec ab alio quoquam audiatur, verum syncerius, et minori pudore, quam à libris, Quocirca Alphonsus rex apud Panormitanum lib. 3. capite 1. optimos consiliarios esse ait, mortuos libros: quippe, à quibus sine metu, sine gratia, sine adulatione veritatem discere licet. Et Lib. 1. capit. 16. T. Liuij historiam diligenter lectitasse dicitur. Isocrates quia reges, qui omnium maxime admonitoribus indigerent, nemo tamen admoneret, propterea se Nicocli certam bene viuendi normam literis comprehensam, transmittere scribit.

Hinc est quod Deuteronomij capi. 17. precipitur: Rex describet sibi Deuteronomium, legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque omnibus diebus vite sue, ut discet timere dominum deum suum, & custodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Et Iosue capite 1. Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias, & facias omnia quæ scripta sunt in eo. Id quod David Psalm. 118. de se profitetur: Lex tua meditatio mea est. Hester cap. 2. laudi datur Assuero, quod

quod annales atque historias conscribi voluerit: & cap. 6. quod nocte, cum obdormire nequiret, historias atq; annales sibi praelegi curaret. Hoc saltem imitentur Principes, qui parum in literis profecerunt, & doctorum hominum familiaritatem querant, unde fiant & meliores & prudentiores.

QVAESTIO LXIX.

Quid agendum sit in otio & animorum remissione?

RESPONSIO.

Contemplanda sunt illa, quæ sobrie, & recte in mentem venire hominibus solent: eaque ob oculos ponenda quæ honestè & moderatè in vita fiunt agunturque, vt moderate semper, & honestè, continenterque viuas. Nam in minimis sæpe inest aliquid dignum quod seligatur. Tu autem quod vltu & experientia polleas, in perfectæ virtutis & sapientiæ studio versaris, DEO adiuuante.

COMMENTARIUS.

¶ **S**ic Principes expendere voluerint, quæ 15. & 39. questione dicta sunt, profecto otium suum recte collocare poterint. Recte veteres Scipionem laudauerunt, quod assereres. Nunquam se minus otiosum esse, quam cum esset in otio. A grauioribus enim rebus vacuus, semper sectus agnabat aliquid, quod ad reipublicæ salutem dignitatemque pertineret: ac tempore pacis, cura
ipse

ipsi erat de bello. Decet namque bonum & Christianum Principem omnes cogitationes, omnes conatus, omniaque studia sua huc referre, ut creditas sibi à Deo Provincias sic administret, ut Christo, rationem gesti magistratus exacturo probetur, & honestissimam sui apud posteros memoriam relinquat. Quando animum recreare libitum est, rebus id honestis fiat, quas alijs liceat imitari. Lusibus atque iocis liberalibus, historiarum lectione, aut doctorum hominum colloquijs.

Vide qu.
68.

QVAESTIO LXX.

Quomodo conuiuia transigenda sint?

RESPONSIO.

Assumendi sunt discendi cupidi, & qui regni negotia & subditorum mores atque vitam enarrare queant: quibus nihil suauius, neq; iucundius inuenias: quoniam hi eruditione pulcherrimisq; rebus instructi, Deo chari sunt. Quod tu facis, quare & Deus tibi cuncta fortunat.

COMMENTARIUS.

QVAM vetus mos sit, amicos interdum conuiuari, & epularis amicorum accubatio: ex omnium gentium historijs, & ex Abrahæ, Tobie, atque filiorum Job, conuiujs apparet. Ipseque mundi saluator Christus, non modo nuptijs interfuisse legitur, verum etiam crebro ad conuiuia vocatus iuit. Gregorius Na-

Qui vocã
di coniuu.

zianzenus ad Amphiloichium scribens, quae inter Basilij epistolae 106. est: Dignare, inquit, holar nobis mittere, plurima & optima, etenim Magnum Basiliam hospitio excipiemus.

Conuiuium vero ex quatuor rebus M. Varro constare dicebat: si belli hoies legerentur, si lectus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus. Conuiuarumq; numerum incipere oportere addebat à numero Gratiarum, & progredi ad Musarum: id est, proficisci à tribus, nisi pauciores sint, & consistere in nouem, ne plures: quod turba plerumque est turbulenta. Nec loquaces legi voluit conuiuas, nec mutos: quod eloquentia foro, silentium cubiculo conueniret. Ut refert Gellius lib. 13. cap. 11.

Numerus
conuiuarum.

Alexander quoq; Seuerus Imperator, conuiuarum multitudine offendebatur, dicens se in theatro & circo manducare: teste Lampridio.

Iudeorum tamen & Aethiopum reges, triginta homines mensa communicant: ut annotat Alexander Sardinus, lib. 2. de moribus gentium capite 11.

Sed honesta conuiuia honeste transigunt.

Tobias capite 2. cum die Festo conuiuium adornasset, vocauit aliquos de tribu sua, timentes DEUM. Et capite 9. cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant. Ecclesiasticus etiam hortatur, cap. 9. Viri iusti sint tibi conuiuae. Salomon vero Proverbiorum 23.

Ne

Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos illius: quoniam in similitudinem hario-
 oli, & coniectoris, existimat quod ignorat. Co-
 mede, & bibe dicet tibi, & mens eius est te-
 cum. Cibos quos comederis, exomes, & per- Ad quos
 des pulchros sermones tuos. Noli esse in con- candidum
 uuijs potatorum, & in commensationibus eo- vocatis.
 rum-qui carnes ad vescendum conferunt: quia
 vacantes potibus, & dantes symbola, consumen-
 tur, & vestiatur pannis dormitatio. Quod
 de his intelligit D. Hieronymus, qui detrahit a-
 lijs, & de aliorum vitijs cum voluptate loquen-
 do audiendoque inebriantur. De quibus Da-
 uid Psalm. 100. Detrahentem secreto proximo
 suo, hunc persequer, Superbo oculo & insati-
 abili corde cum hoc non edebam. Huc pertinet
 Epicteti praeceptum enchiridij cap. 41. Conui-
 uia cum extraneis respue, sciens necessarium
 esse, qui cum inquinato confidetur, ipsum in-
 quinari. Si forte cum ijs, viuere oportet: cura,
 ne in vulgarem statum desinas.

Sed cum illis viuere expedit, quorū vita &
 moribus recemur, doceamurq, & quorū con-
 suetudo nobis voluptati & ornamento, atque
 vsui sit. Vt hic eleganter Ptolomeo respondetur.
 De Opilio Macrimo narrat Iulius Capitolinus,
 q, cōiuiuo adhibuerit literatos, & bonos viros
 ut de studijs liberalibus loqns, necessario abstine-
 ret. Alexāder Seuerus. auctore Lampridio, cō-
 iuiet suos conuinaretur, Ulpianum, & doctos
 homin.

homines assumebat, ut haberet fabulas literatas, quibus se recreari dicebat & pasci. Habebat, cum priuatim cœnaret, librum in mensa, & legebat.

Ptolomæus Rex conuiuio suo hos sapientissimos Iudeos aduocauit, atque istas quaestiones percunctatus est. Alphonsus Rex apud Panormitanum Li. 1. cap. 16. profitetur, T. Liuij historiam longe sibi iucundiorē suauiorēq; esse, & doctorum virorum sermones magis placere, quàm peritissimorum musicorum harmoniam. Quod Carolus Magnus B. Augustini libros de ciuitate Dei in mensa sibi prælegi curauit, multorum historijs celebratur,

Preces ante & post conuiuia.

Supra retulit Aristæas, Iudeis præceptum fuisse, ut ante cibum precarentur, & in mensa nihil fabularentur, quod DEI memoriam obliteraret. Idque Iesseos, & primos ex Iudeis Christianos, cum summa grauitate, stantes, antequam discumberent, decenter sublatis ad cælum oculis, & manibus, factitasse, refert Philo, in Libro de Iesseis, vel de vita contemplatiua.

Omnibusque Christianis vsitatissimum fuisse, meritoque obseruandū, ut tam ante, quàm post cibum, & sub prandio, hymni atque preces, & sacra lectiones adhiberentur, Clemens Alexandrinus libro 7. stromatum, Basilius Magnus epistola 1. ad Nazianzenam. Eusebius
libi

lib. 9. preparationis Evangelica cap. 1. probant.

Quæ ad clericorum & monachorum conuiuia in primis referenda sunt: ut distinctionis 44. & extra de vita & honestate clericorum docetur.

Ne longi temporis victū, hora una cōsumat præcepit Clemens V. Clement. 1. de censibus, & Benedictus 12. extrauaganti communi de censibus.

Veteres in paganismo Romani, & reliquæ gentes, in principio & in fine conuiuij, Ioui, Veste, Mercurio, cæterisque dijs vinum libabāt: & sublata mensa, manus abluiebant, ad lyram cantantes: ut post alios authores Alexāder Sardinus Li. 1. de moribus gentium cap. 21 annotauit. Edentes celebrabāt Deos, & hymnos canebant, Idem L. 3. c. 15. Ubi accumbendū fuerit: Ne gloriosus appareas coram Rege, ait Salomon prou. 25. & in loco magnorum ne steteris: melius est enim, ut dicatur tibi, ascende huc, q̄ ut humilieris coram Principe. Idem CHRISTUS Lucae 14. repetijt.

Locus & mores in mensa.

Hæster capite 1. docetur, quod Assuerus Rex maximū & splendidissimū conuiuiū instruxerit, ubi præstantissima uina, & excellentissima dapes apponebantur: nemo tamen ad edendum, bibendūq; cogebat. Similiter Ptolomæus rex hofce 70. viros conuiuij excepturus, varia exquisitissimorum fer culorum genera apposuit, & ad hilariter vinēdū adhortabatur, pro sua tamen

T quemq;

*Ebrietas
cauenda.*

quemq; valetudine agere permittebat. Diligentes, inquit Ecclesiasticus cap. 31 in vino noli prouocare, multos enim exterminauit vinum. *Quae est vita qua minuitur vino? Quid defraudat vitam? mors. Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem ab initio. Exultatio animae & corporis vinum moderate potatum. Vinum multum potatum, irritatione, & iram, & ruinas multas facit. Si coactus fueris in edendo multum, surge e medio, & vomere, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. In conuiuio vini non arguas proximum, & non despicias eum in iucunditate illius. Et capite 37. Noli audax esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam: in multis enim escis erit infirmitas, & audax appropinquabit usque ad coleram. Propter irapulam multi perierunt: qui autem abstinens est, adiciet vitam. Et ante illum Salomon Proue. 23. Ne intuearis vinum quando flauescit, cum splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, mordet ut coluber, & sicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas, tor tuum loquetur peruersa, & eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo.*

*Eleganter praecipit Epictetus, enchiridy cap. 20. In conuiuio si fercula ad te perueniunt, exte-
ta manu modeste carpe: si transit qui fert, ne-
sum detine: si nondum peruenit, ne procul appe-
ti.*

titum extendas, sed expecta dum ad te veniat: erisque aliquando dignus conuiuio Deorum.

Si verò qua apposita fuerint, non capies, sed contemnes: tunc non modo Deorum conuiuia, sed collega eris. Et capite 42. Quod ad corpus attinet, ad purum vsque usum sume: quod ad gulam aut delicias, planè circumscribe. Rursus capite 51. Si quando cum aliquo conuiuaris, memento, ne ad eorum, qua apposita sunt, dignitatem aduersus corpus aspicias, sed aduersus animum quoque, qualem decet conuiuantem serua. Similiter Cato apud Ciceronem, in lib. de senectute. Epulabar cum sodalibus omnino modeste. Neque enim ipsorum conuiuiorum delectationem, corporis voluptatibus magis, quam ceterum amicorum, & sermonibus metiebar. Bene enim maiores nostri accubationem Epularè amicorū, quia vite coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt, melius quam Greci qui hoc idem tum computationem, tum concanationem vocant: ut quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego verò propter sermonis delectationem, tempestiuus colloquijs delector. Isocrates quoque Demonicum admo-nebat, ut ante ebrietatem ex conuiuio surgeret: quod vino mens corrupta, idem quod curru auriga destitutus, pateretur, ut in infinita mala incurreret. Xenophon libro primo de pædia Cyri author est, quod ab Astyage auo suo splendidissima cœna exceptus Cyrus responderit: Quot

negotia habes, aue, si tibi necessarium est in omnia haec forcula manus extendere, & degustare tam varias epulas. Cumq; addidisset, per multas molestias atque varios errores ad saturitatem vix eos peruenire, quo simpliciter coenantes cito & facile perueniunt: Hi, inquit auus, errores nobis molesti non sunt. Cyrus vero molestos esse inde colligebat, quod pane vescentes manus non detergerent: epulis autem fruentes, non modo in os ingerendo, sed manus quoque tergendō abluendoque laborem subirent. Se igitur dare operam aiebat, ne vnquam satur esset: immisissiq; per laborem consumeret. Beatus quoque Chrysostomus, homilia 21. in Ioannē probat, ebrietatem & dubias coenas, omnium morborum procreatrices esse: vilem vero, & simplicem, sobriamq; mensam: virtutis & valetudinis matrem existere. In cap. à Crapula, extra De vita & honestate clericorum docetur. ut nemo ad bibendum incitetur. cum ebrietas & mentis inducat exitium, & libidinis prouocet incentiuum.

Hinc de cauenda ebrietate, ac ingluuie, & sacra, & humana litera grauissimis argumentis praeceperunt. Eamq; omnes gentes, omnesque legumlatores seuerissime prohibuerunt. Et haec uti caueretur, veteres incundos & honestos sermones in conuiujs aspergebant, & oportuna quaestiones proponebantur, de quibus conuiuia differerent: sicut iam ante de Macrino, Alexan. Seuero, Ptolomaeo, & Alphonso enarraui.

Et Aulus Gellius, lib. 2. noctium Atticarum, cap. 22. memoria prodidit, ad mensam Phanorini legi solitum carmen aliquod vetus Melici poetae, aut historiam graecam siue latinam. Lib. 3. cap. ultimo ait, ipsius Phanorini seruum, quando cibus apponebatur, legere inceptasse. Lib. autem 6. cap. 13. testatur, quod ad conuiuium abituri, cogitarint argutias questionum, & facetias, quas in mensa depromerent, nemoq; venerit asymbolus. Cogitarint vero, nec graua nec reuerenda, sed lepida quaedam, & minuta, florentemque vino animum laceffentia. Li. 1. ca. 2. taxat adolescentem, qui in conuiuium multa atque immodica de philosophiae doctrinis, inuestigat atque insubide disseribat. Nec enim arduis de rebus inter pocula disputandum est: sed ea sunt in conuiuijs tractanda, quae utilem quandam hilaritatem adferunt. Habendiq; sermones iucundi, & inuitabiles, & cum quadam illecebra ac voluptate utiles, ex quibus ingenium venustius fiat, & ameniùs: non de rebus anxij & tortuosis. Gellius Lib. 13. ca. 11.

Quales conuiuia sunt, qui à Platone in symposio, à Macrobio, Varrone, Athenaeo introducuntur. De Arcesilao scribit Laertius li. 4. de vitis Philosophorum, quod rogatus, ut inter pocula de graui quadam re dissereret, responderit, Philosophum decet cuiusque rei tempus scire. Geminius Romanorum ad Antonium legatus, in conuiuium admonitus, ut causam suam

diceret: qui tibi respondit, dicere missus sum, cum sobrio, ac alio loco tractanda erunt.

Varijs equidem artibus legatos tētari exper-
tus sum, ut legationis causa ante consilium co-
gnoscatur: quo alterius Principis, ad quem e-
mittuntur, consiliarij deliberati statim responde-
re queant. De Carolo quodam Virulo, Lo-
uaniy in Lilio regente, narrat Ludonicus Vi-
ues. libro 4. de tradendis disciplinis: quod, si q̄do
discipulorum parentes atq; amici ad conuiuium
venturi essent, ipse prius aliquid de illa artē
perquisierit, quam futuri conuiuē callerent: ut
tam eos oblectaret, quam ipse veram carū rerū
cognitionem perciperet. Quod magnam illi au-
thoritatem & prudentiam peperisse testatur.

Haud pauci incredibilem variarum rerū cog-
nitionis opinionem, auctoritatemq; collegerunt,
quod ad conuiuia profecturi praemeditarentur,
quae dici, loco, personis, & rebus apta, cum libe-
rali voluptate & beneuolentia depromerent.

Athenis inter ceteros magistratus, qui domi
rēpublicā curabāt, δὶ νόμοι erāt, q̄ cōiuiuia inspi-
cerent conuiuiorūq; arbitri, atq; magistri habe-
bantur: quod ex libro 4. Sigonij de republica
Atheniensi, & Gelly lib. 15. cap. 2 percipitur

Lacedaemonij ad conuiuia sua, tanquam ad
disciplinae morumque scholam pueros adduce-
bant, quae πεδία τὰ vocabātur: Cretenses ἀνδρεία
& σοφία appellabant, à Minoe Legislatore

instituta. Al. Sardus Lib. 1. de moribus gentium cap. 21. Crebro temulentos homines in ea conuiuia immittebant, ut iuuenes conspecta ebriorum turpitudine, a temulentia abhorreret. Primi Lacedaemonij cum baculis ad conuiuia publica uentitabant, sed postquam Lycurgo legumlatori baculo oculum eruisissent, mos ille abrogatus est. Hoc ad nostrorum conuiuiarum arma non ineleganter referri poterit.

Aegyptij sublata mensa mortui hominis imaginem circumferebant, & singulis accumbentibus dicebatur: In hunc intuens, pota & epulare, talis post mortem futurus es. Joannes Bohemus lib. 1. de ritibus gentium capite 5.

De ciuilitate morum in mensa, & de victu salubri alij ex professo disseruerunt. Id solum hic annotabo, quod de leporum esu scribit in Alexandro Seuero Lampridius: vulgo creditum: septem diebus formosos lepidosque fieri, qui leporem edissent. Unde Poeta quidam de Alexandro Imperatore.

Pulchrum quod uides esse nostrum regem,
 Quem Syrum sua detulit propago,
 Venatus fecit, & lepus comesus,
 Ex quo continuum capit leporem.

Idem indicat Martialis epigramma in deformem:

Cum leporē mittis, semp mibi Gallia madas,
 Septem formosus Marce diebus eris.
 Si verum dicis, si verum Gallia mandas,

Edisti nunquam Gallia tu leporem.

Mnestheus apud Gellium lib. 13. capite ult. assenerat, vinum nigrum efficere vires, album urinam. & nouum refrigerare, vetus calefacere.

Antonius Geta iuxta literas & alphabetū in conuiuio fercula opponebat: Spartianus in vita. Ne pauperes negligantur, Lucae 14. & 16. docetur. Hinc Nchemiae 8. Comedite pinguia, bibite mulsum, & mittite partes his qui non preparauerunt sibi.

QVAESTIO LXXI.

Vtrum expediat priuatum aliquem Regem constituere, an ex regia stirpe procreatum?

RESPONSIO.

Hoc semper est eligendum, quod est naturæ gratum exoptatumque. Ex regibus electi in gubernationem regni, aduersus subditos inclementes & duri solent existere: ex priuatis etiam nonnulli & alia mala & paupertatem experti, quando ad imperia populorum prouehuntur, intolerabiliore etiam impijs tyrannis extiterunt. Sed bona indoles ingenij, & natura proba, humanitatisque cultu exornata: idonea est ad imperandum. Quemadmodum tu rex magnus es, qui non tam dignitate Imperij & opibus alijs præstas, quam æquitate humanitate.

te.

teque alios omnes homines superas. DEO tibi ista clementer suggerente.

COMMENTARIUS.

PRisci non tam ad Principum progeniem deferebant regna, quam ad homines meliores, & bene de humano genere meritos: quos tandem si utiliter regnassent, in numerum Deorum referebant.

Adrianus Imperator, apud Dionem, de successore, ad P. C. Filium, ait: Genuerim an elegerim multum interest: genitus filius is erit, quem fata voluerint, adoptatum quisque sibi pro voluntate assumit. Quare plerunque per naturam stulti atque mutilati filii dantur: qui eliguntur, integro sunt corpore, & mente sana.

M. Cicero libro 3. de Legibus proficitur, omnes gentes, regna ad homines iustissimos & sapientissimos detulisse: quodque bonum Imperatorem aliquando paruisse oporteat. Ut in nauigijs non proficitur, qui genere & opibus antecellit, sed qui peritia, diligentia, fide, ceteris antestat.

Alexander Magnus ante mortem ab amicis interrogatus, quemnam post se principem creari vellet, respondit: Optimum: cum fratrem & filium, & uxorem grauidam relinqueret: Vincentius Li. 5. cap. 65.

Tacitus Imperator in Sonatu adiuratus fuit, ut cum mori cœpisset, non liberos suos, verum

optimum aliquem principem faceret: Vopiscus
in Floriano.

Alphonsus Aragonum Rex ad eum qui à
nobilitate generis ipsum commendabat, quod
Regis filius, regis nepos, regis frater esset, respō
dit: Laudem illam non suam, sed maiorum
suorum esse, qui iustitia, moderatione, & ani
mi excellentia, atque virtutibus sibi regnum
comparassent: successoribus oneri regna cedere,
& ita demum honori, si virtute potius quam
testamento illa suscipiant: Panormitanus libro
2. cap. 29.

Aeneas Sylvius ad cap. 21. li. 4. Panormi
tani de Alphonso rege. Essent, inquit, fere Prin
cipes meliores, si reges electio faceret, non suc
cessio.

Quisquis verò pulchram & eruditā huius
questionis solutionem habere desiderat, legat ille
Hieronymi Osorii librū 3. de institutione Prin
cipis, & Didaci Conarruniae questionem pra
eticam 1. atq; Dd. in ca. Deniq; 7. q. 1.

Ubi vero non eligitur optimorum, suffra
gijs, sed nascitur Princeps, ibi accuratam cu
ram adhibere oportet, ut recte à teneris institua
tur, Tantoque iudicio eligendus, qui instituat,
quam si ipse Princeps deligendus fuisset. Qui
& bona quae in puero sunt reddat meliora, pra
ua verò corrigat. Quod lib. 1. officiorum schola
sticorum cap. 2. & 30. & Li. 2. cap. 4. ex pro
fesso edisserui.

Thomas

Thomas Grammaticus decisione Neapolitana i. eligendum ait Principem, qui fide rebus, vita constans, gubernatione dignus sit, ut prudenter regnū administrare queat: utq; maior salutis publicæ, quam electi utilitatis ratio habeatur.

In eligendis Principibus, alij magnitudinē corporis, alij velocitatem, alij externam pulchri tudinem considerauerunt, aut vires, atq; robur. *Qualis eligendis.*

Christiani Principes pietate, iustitia, temperantia, sapientiaq; & reliquis virtutibus excellere conuenit.

Senatus Romanus Tacitum electum Imperatorem apud Vopiscum sic affatur: Quis melius quam grauis imperat, quis melius quam literatus imperat? quis melius quam senex imperat? Scis quemadmodum debeas imperare, qui alios principes pertulisti: & de alijs principibus iudicasti. Cumque Tacitus per etatem, imbecillitatemq; sese excusaret: responderunt: Et Adrianus senex ad Imperium venit. Et Antoninus senex ad Imperium venit. Imperatorem te, non militem facimus. Animum tuum, non corpus elegimus. Caput non pedes imperat.

Dij auertant, Principes pueros, & patres patriæ dici impuberes, & quibus ad subscribendum magistri literarij manus teneant, quos ad consulatus dandos, dulcia, & circuli, & quæcunq; voluptas puerilis inuitet. *Nō puer.* Quæ malum, ratio est, habere Imperatorem, qui famam cu-

rare non novit? qui quid si respublica nesciat? nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, mag-
norum magistratum iudicibus, terrorique subiac-
ceat? Faceat eos consules, duces, iudices, quorum
vitam, merita, etates, familias, gesta non no-
rit. Hinc est, quod vulgo fertur: VAE
TERRAE, VBI REX PVER EST:

Senex
qualis

Nec tamen ita senex eligendus est, qui rem-
publicam gubernare nequeat, aut delirare atque
repuerascere incipiat. Crebro novos Principes
accipere, toti respublica detrimentosum est.

Queratur ergo qui praestantior, & diu be-
ne gubernaturus appareat: quod Lycon consulit
apud Laertium in deligendo gymnasiarcho.

Ut valetudinis quoque, & etatis, atque pru-
dentiae ratio habeatur. Nam, etate iuvenes,
multos senes in administranda republica super-
averunt.

Ideoque, Ciceroni quinta Philippica indignè
videtur, per annales leges, adulescentes graves &
excimias, a magistratu prohiberi: cum multi ad-
modum adulescentes Consules facti, tantas res
gesserint, ut populi Romani Imperium auge-
rent, nomen ornarent: & Alexander Magn⁹
33. etatis anno, mortem obierit: plurimique, egre-
gi adulescentes ante istam etatem, qui respublice
prodesse potuissent, extinguantur. Sic multi
Reges & Principes iuvenes, cum regnare coepis-
sent, omnium opinionem superaverunt. Et Paulus
Apostolus ad Thimotheum scribit 1. cap. 4.

Ado.

Adolescentiam tuam nemo contemnat. Sacris tamen canonibus certum tempus praescribitur, antequam ad dignitates ecclesiasticas viri vel femina promoucantur: ut se tenere possint, & moderari, ne per adolescentiae temeritatem affectibus abripiantur, aut honoribus elati intemperantes superbi & crudeles euadant. . . . Adrianus Imperator apud Dionem de Antonino ait: Inueni vobis Imperatorem, qui nobis succedat generosum, mitem, mansuetum, misericordem, atq; prudentem & qui neq; temerarium quiddam propter iuuentutem, neq; per senectutem negligenter aut timide facere poterit. Sub legibus educatum, & qui iuxta mores patriae princeps reipublicae, & dux exercitus fuit: & nihil eorum ignorat, quae ad imperium, pertineant.

Balista apud Spartianum in Macriano, maxime ait ad Imperium pertinere, ut sit imperator diues. Ne muneribus corrumpatur, aut rempub. grauet, & ut improbos coercere possit, & ab hostibus ciues defendere. Idem in Episcoporum electione considerandum monet concilium Nicenum, cap. 43. iuxta Alphonsi Pisani editionem.

Quam necessaria Principibus esset sapientia, & eruditio, lib. 2. officiorum scholasticorum c. 5. & 9. 31. & 34. declarauit.

Ne per sortes princeps creetur, prohibet in Libro de creatione principis Philo: quod nec

ab aegrotis sorte capiuntur medici, sed eligantur expertissimus quisq; nec nauclerus sorte puppim ascendat, sed quaeratur aliquis, qui gubernandi artem a iuuentute didicerit. Egesippus quoque auctor est, quod per istam rationem ineptissimi saepe ad maximos honores, & summos magistratus conscenderint, libro. 4. de excidio Hierosolymitano cap. 6. Vbi & inter praecipuas causas miseriae & excidii Iudaeorum recenset, quod Sacerdotia, atque Pontificatus Maximus ad homines ineptos, & indoctos, atque auaros deferretur.

Plurimum certe detrimenti ecclesia Catholica cepit, quam in Episcoporum & praetorum electionibus, sacri canones non purgè obseruarentur.

Ut summopere necessarium sit, aureum Pij n. verbū resuscitare: Dignitatibus homines dari sunt, non hominibus dignitates. Et quae Paulus ad Thimotheum, & Titum de Officio atq; electione Episcoporum praecepit.

**Nobilitas
generis.**

De nobilitate generis quatenus ea in electionibus considerata esset, multi sapientissimi viri ex professo disseruerunt.

Nobilitatiq; generis plurimum omnes fere gentes merito detulerunt.

Sed postquam apud veteres Romanos multi à vera nobilitate Maiorum degenerabant, & pessimis moribus praediti, maximisque sceleribus insignes, eo solum nomine, quod

ex nobili familia prouenissent, sibi potissimum omnes magistratus deberi putabant, & plebeos, tanquam homines novos, & omni magistratu indignos contemnebant, hoc multi grauissimi scriptores reprehenderunt.

Horatius enim Flaccus lib. 1. sermonum

Satyra 6. cecinit.

Non quia Mecenas Lydorum quicquid Hetruscos

Incoluit fines nemo generosior est te:

Nec quod aut tibi maternus fuit atq. paternus,

Olim qui magnis legionibus imperitarim,

(Ut plerique solent) naso suspendis adunco

Ignoros, ut me libertino patre natum.

Cum referre negas, quali sit quisque parente

Natus, dum ingenuus: persuades hoc tibi
veris,

Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum,

Multos saepe viros nullis maioribus ortos,

Et vixisse probos, amplius & honoribus auctos.

Similiter Iuuenalis Satyra 31. ad

Ponticum.

Stemata quid faciunt, quid prodest Pötice lög

Sanguine censeris? pictosq. ostendere vultus

Maiorum, & stätes in curribus Emilianos?

Quis fructus, generis tabula iactare capaci

Fumosos equitum cum dictatore magiströs,

Si coram lepidis male vinitur? effigies quo

Tot bellorum, si luditur alea perniox?
 Ante Numantinos si dormire incipis ortus
 Luciferi, quo signa duces & castra monebāt?
 Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara
 Natus in Herculeo Fabius laicq' si cupidus, si
 Vanus, et Euganea quantumuis mollior agna?
 Si tenerum attritus Catinensi punire lumbum
 Squalentes traducit auos? emptiorq, veneni
 Frangenda miseram funestat imagine gentem?
 Tota licet veteres exornent undiq, Cere
 Atria, **NOBILITAS SOLA EST**
ATQVE VNICA VIRTUS.

Prima mihi debes animi bona, sanctus haberi,
 Iustitiaq, tenax factis dictisq, mereris,
 Agnosco procerem.

Marcus Cicero in oratione pro lege Agraria, Eum, inquit, locum, quem nobilitas praesidijs firmatum, atque omni ratione obvallatum tenebat me duce rescidistis, virtutiq, in posterum patere voluistis.

Et pro L. Murana. Cum ego tanto intervallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulum posthac, (sicut apud Maiores nostros fuit,) non magis nobilitati quam virtuti pateret, non arbitrabar de generis nouitate accusatores esse dicturos, & c.

Et si vero Martinus Cromerus in oratione de tuenda dignitate sacerdotali illas constitutiones, per quas plebei a primarijs ecclesijs prohibentur,

ventur, nouas & virtuti viam praecludentes, verboque DEI contrarias appellat: mihi tamen grauissimis de causis illa introducta videntur, neque facile his turbulentis & periculosissimis temporibus mutandas credo.

Dummodo nobilitas generis cū vera catholica religione, cum iustitia, cum modestia, cum temperantia, ceterisque virtutibus Maiorum coniuncta sit.

Alioqui certe, malum ingenium magnam potestatem adeptum, magnum est reip. malum, & magnas fere calamitates efficit.

In primis considerādū ~ E. polis, apud Athenē de Atheniensib. querela locum accipiat:

Quo antehac ~ mo praefici conuiuio
 Quisquam tulisset, nunc videmus scilicet,
 Belli duces, o ciuitas, o ciuitas,
 Fortuna ut es feliciore quam sapis.

Et quod Isocrates in oratione de pace queritur, Athenienses ab eorum consilio dependere solitos, quos omnes sapientes aspernabantur, & his eorum ciuitatem tradere, quibus nemo priuatim quicquam credere auderet.

Si autem populo detur principem per suffragium Populus fragili creandi potestas: is teste Horatio Lib. 1. ne eligat. sermonum satyra 6. stultus honores
 Sapē dat indignis, & fame seruit ineptus,
 Qui stupet in titulis & imaginibus.

Cumque alij ex populo diuitias, alij nobilitatem, alij eloquentiam, alij comitatem, aut simi-

mile quid considerent: difficulter unum omnibus suffragiis essent electuri, ut recte monet Chrysostomus libro 3. de sacerdotio. to. 5.

Propterea certi electores constituti sunt, in quibus positum est, utrum conservare rempublicam
 Vide Dilicam, an perdere velint. Qui, si viri boni
 dacum q. sunt, & tam sua quam totius patriae salutem
 1. num. 4. consulere cupiunt, id in eligendo considerare
 debent, quod in administrando electum spectare
 oportet: ut publica utilitas omnibus rebus
 præponatur. Et quo minus integrum est mutare
 semel electum, eo circumspectius eligendus
 erit, ne diutissime vitiosus horum temeritas excruciet.
 Qui enim favore aut muneribus corrupti, indignos
 aut malos Principes eligunt, gravissime in officio
 delinquant, & omnium scelerum, quae electi designant,
 rei indicantur, ut Chrysostomus libro 4. de sacerdotio,
 & homilia 3. in acta Apostolorum. & Basilius epistola 76.
 Et Gregorius lib. 8. epistola 23. probant. Quia
 Sichemite, repudiatas Gedeonis legitimis filiis,
 spurium illum & crudelem Abimelech, Regem
 suum creant, propterea quod cognatus ipsorum
 atque civis esset, nulla virtutis, atque reipublicae,
 vel iuris ratione habita: iusto DEI iudicio, gravissimum
 tyrannum experti sunt, qui ipsos acerbissima morte,
 & diris cruciatibus interemit: civitatem & turrim sic
 evertit, ut locum sale conspergeret. Iudicum cap. 9. Hoc
 ceteri electores pro exemplo capiant: & considerent,

omnia diligenter, ingenium, indolem, mores, antea actam vitam. Quidam enim ficta probitate, viam sibi ad potentiam atq; magistratus munit, faciuntque multa, quae boni solent, & eò quidem promptius, quod fallendi gratia faciunt. Sed cum esse ceperint voti sui compotes, tunc demum simulatione deposita, mores suos detegunt, rapiunt omnia, perdunt, & vexant: eosq; ipsos bonos quos prius defenderant, & per quos electi fuere, persequuntur. Quae Lactantij querela, lib. 6. cap. 6. huic nostro saeculo nimis vere conuenit.

Quando aliqui egregiam indolem, maximam pietatem, ac modestiam simulant, & ut vulgo aiunt, clauas querunt: sed ubi ad concupitos magistratus peruenerint, longe alij mores in ipsis praeter omnium expectationem apparent. Memorabilis Chrysostomi vox est, homilia 47. in Mattheum: Principium mali fuit, quia multi ex praesulibus dormitantes, prauos & haeresim occultantes viros ad gubernacula ecclesiarum promouerunt. qua ex re tanta facultas diabolo data est, ut iam illis in medio praelatis multo minus labor et.

Si forte ab egrotis principibus rogentur electores ut filios aut cognatos ipsorum eligant, M. Falconij ad Tacitum Imperatorem oratione, apud Uopiscum respondere poterint. Ne sic rem publicam, populumq; ut villam tuam, ut colonos tuos, ut seruos relinquant. Ingens est gloria

morientis principis, rempublicam magis amare quam filios.

QVAESTIO LXXII.

Quid sit in regno optimum maximumque.

RESPONSIO.

Vt subditi perpetuam pacem habeant, & ius suum in iudicijs cito consequantur : quod tunc fit, quando princeps malorum osor est, bonos diligit, plurimique æstimat hominis animam saluam facere. Sicut tu iniustitiam summum scelus iudicas, cunctaque iustè gubernans, perennem gestorum tuorum gloriam consecutus es: cum Deus tibi puram, omnique labe carentem mentem illustrarit

COMMENTARIUS.

Quemadmodum nihil reipublice perniciosius est, quam bellum, ita profecto utilissima præstantissimaque est pax.

Quare veteres in paganismo Romani maxima eam veneratione, extructo Pacis nomine templo, coluerunt. Quoniam vero pax semper retineri non potest, qualiter in bello gerendo Principes versari oporteret, questione s. declaravi.

Secundo loco hic de iustitia conseruanda, & iure dicundo præcipitur: nam pacis conseruatio in iustitia & iure potissimum consistit.

Idco-

Ideoque Moses predicatur, Exodi 18. & Dauid 2. Re. 8. quod fecerint iudicium & iustitiã in omni populo suo. p̄p̄seq. David Psa. 81. Princes ad iustitiam inuitat. Vsq. quo iudicatis iniquitatem, & facies peccatoris sumitis? iudicate egeno & pupillo, humilẽ & pauperem iustificate. Eripite pauperẽ, & egenũ de manu peccatoris liberate. Quod Esa. c. 1. Mich 3. repetit. Rursus David Psa. 98. Honor regis iudiciũ diligit. Dauidis filius Salomõ, non solũ a sapienti & verò iudicio incredibilem auctoritatem accepit 3. Reg. 31. verum etiam Prouerb. ultimo ca. debor. tatur, ne regibus propinetur vinũ. ne forte bibant largius, & obliuiscantur iudiciorum, & mutant causam filiorum pauperis. Capite verò 29. Rex, inquit, qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in eternum firmabitur. Quicumq. autem iustitiam negligunt, & pauperes a sceleratis hominibus vexari patiuntur, illos iudicabit Deus. Propter miseriam inopũ, & gemitum pauperum, exurgam inquit dominus, Psalm. 11. Deprecationem lesi exaudiet, nec despiciet preces populi sui, nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Eccles. 35.

Pauperibus oppressis, nulla spes est, nisi in Principe, & iudicibus.

Augustus Caesar ipse ius assidue dixit, & in nocte nonnunquã, si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam dormi cubans: dixitq. ius non diligentia modo

summa, sed & lenitas.

Appellationes urbanorū litigatorum quotānis praetori urbano delegabat: at provincialium consularibus viris, quos singulos cuiusque provinciae negotijs praeponisset, teste Suetonio. Adrianus Imperator, causas Romae atque in provincijs frequenter audiebat, adhibitis consilio suo Consulibus, atque praetoribus, & optimis senatoribus auctore Spartiano. Dion verò scriptum reliquit, quod transeuntem Adrianum mulier forte rogarit, uti se audiret: cui cum ille respondisset: Otium mihi non est: illa deinde clamans ait: Noli ergo imperare: tum conuersus, eam audierit: Et reliquo tempore in assidue dixerit, cum primoribus civium, aliquando in palatio, nonnunquam in prandio, interdum, & siquidem saepius, ex tribunali: ut quae fierent, publicarentur: astiterit aliquando & consulibus, quando illi iudicabāt,

Similis quadam mulier ad Philippum, Macedonia regem, dixisse fertur: Si Ius dicere non vacat, ne igitur rex esse velis.

Isocrates Nicoclem hortatur, ut in civium controuersis audiendis iuste & diligēter versetur, ut nec ad gratiā alicuius, nec odium pugnātes iisdem de rebus sententias ferat. Agesilaum regem, causas audientem, quidam crebro admonebat: Agesilae, decet regem legibus opitulari. Ad Iustinianū Imperatorē scripsit, Agapit:

Æqualiter ut amicis, ita & inimicis iudicia dictabis, ut nec propter beneuolentiã gratificeris amicis, nec inimicis ab similitate iniquior appareas. Summa verò diligentia in iudicijs causas cognoscere oportet, qui de litigantium controuersis sunt pronunciaturi: nam iustitiæ inuentio longe omnium difficillima est, & veritas parum attendentes facile effugit. Alphonsus Aragonibus, teste Panormitano, frequenter pauperum causas tantummodo audire solebat: ut & ipsi facile adire possent, & potentiores ab iniurijs inferendis detererentur. Unde perspicitur, quam impia & beluina Libertinorum vox sit, qua impudenter assueverant, non decere principes audire querelas & contentiones subditorum, aut lites dirimere: quod ubicunque lis est, ibi transgressio sit: ut recitat Calvinus, Instructione contra Libertinos capite 24.

Sceptrum Regis iustitiæ & iurisdictionis signis est, quo admoneatur, oia ad recti & exactæ iustitiæ normam ordinemque iuris reuocare.

Alexander autem Magnus cum sederet iudex, alteram aurem occlusit, rogatus cur id faceret: Alteram, inquit, integram reseruo parti aduersæ.

Davidis Regis filius Absalon, quod in iure dicendo officiosus esset, & suam operã sponte offerret, humanissimeque omnes tractaret: animos ciuium tantopere conciliauit, ut

ab optimo Rege suo ad filium Absalonem deficerent. 2 Regum 15.

Hinc Schurffius consilio 40 probat, quod index qui ius dicere non vult litem suam faciat.

Et Heningus Godem consilio 2 de iniurijs confirmat.

Xenophon libro primo de institutione Cyri, secundum legem iubebat semper ferendam sententiam. Et Lactantius cap 19. de Ira Dei: Index, inquit, peccatis veniam dare non potest, qui voluntati seruit alienae: Deus vero potest, quia ipse legis suae disceptator & index est.

Virum semper in iudicando id sequendum sit, quod index verum esse nouit, an id quod agitur atque probatur, post Gellium lib. 14. cap. 2. varia a Iurisconsultis passim pertractantur.

ARISTAEAS:

Postquam Rex huiusmodi suum cum illis sermonem finiuit, tunc & his qui sententias rogati dixerant, & alijs praesentibus, craterem plenum vino libauit. & tandem illos viros allocutus est: Vestro aduentu contigerunt mihi maxima bona, nam multum utilitatis percepi ex doctrina vestra, mihi de regnandi ratione tradita, Hinc mandauit, singulis talenta tria donari, & puerum qui ea obtulit. Haec omnibus approbantibus cum acclamatione, conuiuium replebatur laetitia, Rege sine intermissione omnia ad hilaritatem referente.

Oratio Regis ad interpretes.

Iose. li. 12. ca. 2. legit 4. talenta.

Ego autem ô Philocrates fui longior in commemorandis istis: sed tu dabis veniam mihi, nam ego supra modum admiratus sum istos viros, ita ex tempore respondentes de rebus meditationis longi temporis. Nec verò ego solum admirabar tum interrogantis solertiam in meditandis singulis quæstionibus, tum facultatem tam promptam respondentium ita aptè & sapienter ad singulas interrogationes: sed & alijs omnibus qui aderant, videbantur hæc admiratione digna, & præcipue Philosophis, existimo autem fore, vt & alijs omnibus qui hæc sunt lecturi, videantur ea supra fidem esse. Sed profecto non licet aliquid falsi narrare de illis, quæ excepta & annotata sunt, & nefas iudicem etiam præterire aliquid in huiusmodi rebus: sed vt hæc sunt acta, ita ea exposui, vt vitarem omnem errorem. Licet ipse hæc omnia percepissem, tamen studiose istam expositionem meam accepi ab illis, qui singula quæ fiunt & dicuntur in regijs negocijs & conuiujs, excipere & annotare solent. Nam, vt ipse scis, hic mos est, vt quo die Rex incipiat publica negocia agere, omnia excipiantur scripto, & quæ dicantur & quæ gerantur: id quod rectè & vtiliter fit. Nam hinc sequenti die & dicta præcedentis, antequàm quid denuò publicè agatur, præleguntur: & si quid pa-

*Historiã
verã esse
probat.*

*Annales
Egyptio
rũ. Vide
cap. 2. lib.
Hæster.*

rum rectè est gestum: id emendatur. Inde ergo cum essent omnia accuratè perscripta, nos hæc, sicut dictum est, desumpta & selecta ad te misimus: non ignari, quantum sit tuum studium ad cognoscenda vtilia.

Post tres autem dies, quam illa quæ exposuimus, sunt acta, Demetrius assumpsit ad se illos viros, & in insulam per aggerem maris septem stadiorum est progressus, ac traiecto ponte, partes versus septentrionem occupavit: ibi congregatis illis viris in domo splendide extructa iux-

*Locus interpretati
onis, De quo cap 8.
prolegomenum.*

ta littus, & ab omni tumultu & strepitu remota, cum ibi etiam adessent omnia, quibus opus foret, hortabatur eos ad interpretationem legis perficiendam. Illi autem rem aggressi, singula ex collationibus ad consonantiam elaborabant: & quod ita consonum & elaboratum erat, ut dignum esset descriptione, à Demetrio scripto excipiebatur. Ac quidem quotidie ad noonam vsq; horam in tali studio congregati erant: deinde discedebant ad curandum corpus, quibus omnia largè suppeditabantur quæ cupiebant, & præter hæc quotidie de illis quæ regi apparabantur, & his Dorotheus ex mandato regio subministrabat. Atq; etiam quotidie bene mane veniebant

bant in aulam, & salutato Rege redibant ad suum locum: lotisque manibus pro communi omnium Iudæorum more ex mari, & votis ad Deum peractis, pergebant lege, & singula interpretari.

*Oratio ad
te studiū
& labo-
rem.*

Interrogati autem & de hoc, quare post lotas manus vota faciāt? respondebant: hoc fieri in argumentum & testimonium, nullius sceleris perpetrati, quoniam per manus omnes conatus soleant expediri, ita pulchre & sancte omnia ad iusticiam referant. In singulos ergo dies, sicut ante diximus, conuenientes in locum illum amœnum, iucundumque & ob silentium & ob lucis claritatem, rem susceptam studebant perficere. Ac quidem ita cecidit, ut illa interpretatio eorum absolueretur diebus septuagintaduobus, perinde ac si data opera hoc ab illis factum fuisset.

*Quare
Iudæi vo-
ta pera-
cturi ma-
nus la-
uent.*

*Idē testa-
tur Josēp-
L. 12. c. 2.*

Absoluta autem interpretatione, Demetrius illam Iudæis omnibus congregatis in locum illum, ubi ea perfecta erat, prælegit, presentibus etiā ipsis interpretibus, qui etiā ut authores magnorum bonorum, magna laude & approbatione sunt accepti ab ipsa Iudæorum multitudine. Similiter & Demetrium prosequuti sunt sua laude, & rogantque ut istam legē descriptam suis etiam principibus dare vellet. Postquam vero perfecta sunt ista volumina legis, adstan-

*Legis in-
terpreta-
tio absolu-
ta.*

*Interpre-
tationis
compro-
batio.*

*Vide Eu-
sebiū li. 8.
pr.eparati-
onis euan-
gelicæ. c. 1.*

tes & sacerdotes & interpretes seniores, gubernatoresq; ciuitatis, & ipsi principes multitudinis, ita dixerunt: Quoniam rectè, sanctè, & per omnia accurate perfecta est ista interpretatio, par est, vt omnia permaneāt in suo habitu, nec vlla fiat immutatio. Omnibus ad hæc cum approbatione acclamantibus: iussit Demetrius illos, vt haberent in more, imprecari dira illi, si quis immutatus esset quid vel addendo, vel transferendo, vel auferendo. Quod rectè fecerunt, ad hoc vt perpetuò conseruarentur illa salua, & cum diuturnitate inuiolata.

*Quare
nullus li-
storicorū
aut poeta-
rū legis di-
uine men-
tionem
fecerit.*

Quæ & ipsa cum essent Regi denūciata, valde est gaudisus. Nam putabat ita præclare suum institutum esse ad perpetuitatem confirmatum. Ac quidem cum ipsi omnia essent prælecta, valde admiratus est legislatoris mentem. & ad ipsum Demetriū dixit: Quare tanti operis nullus Historiographorum aut Poetarum aggressus sit mentionem facere? Ille inquit: Quia ista lex est sacrosancta, & diuinitus lata: tum quia nōnulli aggressi, diuina plaga territi, ab instituto desiterunt. Nam audiui Theopompū cum vellet quædam ex ista lege, tum non ita commodè versa, in suam historiam inferere, animo fuisse turbatum vltra dies triginta.

ginta. & in morbi intermissione cum exorasset Deum votis, vt sibi declararet, quam ob causam hoc sibi accidisset: in somno ei fuisse indicatū, ideo accidisse, quia diuina studio suo euulgare conaretur, & referre ad multos homines. Hinc cum institutum intermisisset, dicitur fuisse liberatus à n̄ orbo. Accepi etiam de Theodecte tragico poeta, cum voluisset aliquid quod scriptū esset hoc libro, transferre in quandam suam fabulam, fuisse visum ei ablatum, donec p̄pendisset hoc sibi euenisse propter hoc suum factum, & per multos dies reconciliafset sibi Deum votis suis.

His auditis Rex, & (sicut diximus) accepta à Demetrio legis intetpretatione, religiosa veneratione est eam profecutus: & iussit magnam curam haberi librorum istorum, eosque religiose obseruare: ipsos etiam interpretes rogauit, vt post reditum suum in Iudæam crebrius ad se venire vellet. Iam enim iustum esse, vt ipsos dimittat: sed si redirent ad se, ipsos, vt par sit, pro amicis habiturum, & maximis muneribus ornaturum. Hinc iussit adornari quæ facerent ad illos deducendos, magnaque munificentia est in in eos vsus: dedit cuiq; tres pulcherrimas stolas, & duo talenta auri, & calicem talenti vnus, & omnem ornatum qui

Li. in bibliothecā primā reposit in Bruchio Epiph. De ponderib. & mensuris.

Dona interpretib⁹ et Eleazaro, post legis interpretatiōē absolūtā tam data.

qui In cœnaculis expandi solet.

Mittebat etiam Eleazaro simul in deductione illa, decem mensas argenteis pedibus præditas, & omnem earum ornatum, & calicem triginta talentorum. Stolas item decem, & purpurâ, ac coronam insignem decore, tum circiter centum linteola bysina. Ad hæc, phialas & pelues, & duos aureos crateras ad libationes sacras. Præterea scripsit ad ipsum, & eum rogauit, ne prohibere vellet, si forte aliqui istorû virorum iter ad se suscepturi essent. Nam sibi grauissimam futuram conuersationem cum tam doctis & intelligentibus viris: seque malle suas opes largè & magnifice conferre in tales homines, quàm in alias non tanti momenti res.

Aurea Regis vox de sua voluntate in doctos. Atq; ita Philocrates, quemadmodum promisi tibi, habes hanc historiam: quali puto te magis oblectari, quàm libris eorum qui fabulas continent. Nam intentus es studio grauium rerum, & huc plus temporis impertis. Dabo autem operam, vt quæ alia commemoratu digna nancisci poterò, & illa ad te perscribam: vt illi se uolutis, consequaris studij tui pulcherrimum præmium.

FINIS.

Præci-

PRAECIPVA ERRATA
QVAE INTER, EXCUDEN-
dum irrepserunt.

- P**ag. 98, vers. penult. lege potitus.
Pag. 129. vers. 11. pro papa lege pace.
Pag. 202. vers. 3. lege aderant.
Pag. 230. vers. 12. lege philosophiam.

94207 557 No. 00

PRACCIWA ERATA

WYKŁADY

z matematyki

Pracownia
Instytutu
Matematyki
i Fizyki

